

SOCIETAS ET IVRISPRVDENTIA

SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA

Medzinárodný International
internetový vedecký časopis Scientific Online Journal
zameraný na právne otázky for the Study of Legal Issues
v interdisciplinárnych súvislostiach in the Interdisciplinary Context

Vydáva Issued by
Právnická fakulta Faculty of Law
Trnavská univerzita v Trnave Trnava University in Trnava

Vychádza štvrťročne Issued Quarterly
2015, ročník III. 2015, Volume III.

ISSN 1339-5467

2015

1

SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA

Medzinárodný
internetový vedecký časopis
zameraný na právne otázky
v interdisciplinárnych súvislostiach

International
Scientific Online Journal
for the Study of Legal Issues
in the Interdisciplinary Context

Vydáva:
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Slovenská republika

Issued by:
Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Slovak Republic

Vychádza štvrt'ročne
2015, ročník III.

Issued Quarterly
2015, Volume III.

URL časopisu:
<http://sei.iuridica.truni.sk>

Journal's URL:
<http://sei.iuridica.truni.sk>

Poštová adresa redakcie:
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika

Editorial Office Postal Address:
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic

E-mailová adresa redakcie:
sei.journal@gmail.com

Editorial Office E-mail Address:
sei.journal@gmail.com

Hlavný redaktor:
Ing. Jana Koprlová, PhD.

Editor in Chief:
Ing. Jana Koprlová, PhD.

Výkonný redaktor:
Ing. Jana Koprlová, PhD.

Executive Editor:
Ing. Jana Koprlová, PhD.

© Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Slovenská republika

© Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Slovak Republic

ISSN 1339-5467

Redakčná rada

Hlavný redaktor

Ing. Jana Koprlová, PhD.

 Trnavská univerzita v Trnave

Výkonný redaktor

Ing. Jana Koprlová, PhD.

 Trnavská univerzita v Trnave

Predseda redakčnej rady

Prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

 Trnavská univerzita v Trnave

Zahraniční členovia redakčnej rady

Doc. Dr. Christian Alunaru

 Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad, Rumunsko

Prof. Ing. JUDr. Mgr. Alexander Bělohávek, dr. h.c.

 VŠB TU Ostrava, Česká republika

 WSM Warszawa, Poľsko

Prof. Dr. Maximilian Fuchs

 Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt, Nemecko

Prof. Dr. Sc. Tatjana Josipović

 Sveučilište u Zagrebu, Chorvátsko

Doc. Dr. Sc. Aleksandra Maganić

 Sveučilište u Zagrebu, Chorvátsko

Prof. Dr. Dušan Nikolić

 Univerzitet u Novom Sadu, Srbsko

Prof. Dr. Meliha Povlakić

 Univerzitet u Sarajevu, Bosna a Hercegovina

Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Manfred Weiss

 Goethe-Universität Frankfurt am Main, Nemecko

Em. o. Univ.-Prof. DDr. h.c. Dr. Rudolf Welsler

 Universität Wien, Rakúsko

Domáci členovia redakčnej rady

Dr. h. c. prof. JUDr. Peter Blaho, CSc.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Dr. h. c. prof. JUDr. Peter Mosný, CSc.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Prof. PhDr. Miroslava Szarková, CSc.

✚ Ekonomická univerzita v Bratislave

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Doc. JUDr. PhDr. Adriána Švecová, PhD.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Jazykoví garanti

Ing. Jana Koprlová, PhD.

✚ slovenčina

✚ čeština

✚ angličtina

✚ nemčina

PhDr. Jozef Matúš

✚ francúzština

✚ ruština

JUDr. Peter Vyšný, PhD.

✚ španielčina

Mgr. et Mgr. Agnieszka Zogata Kusz, Ph.D.

 polština

JUDr. Lubica Masárová, PhD.

 srbčina

Lea Prijon, Ph.D., Assist. Prof.

 slovinčina

Yuko Kambara-Yamane, M.A., Ph.D.

 japončina

Mgr. Shapoor Sahidi

 perzština – daríjčina

Editorial Board

Editor in Chief

Ing. Jana Koprlová, PhD.

 Trnava University in Trnava, Slovakia

Executive Editor

Ing. Jana Koprlová, PhD.

 Trnava University in Trnava, Slovakia

Chairman of the Editorial Board

Prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

 Trnava University in Trnava, Slovakia

Foreign Members of the Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Christian Alunaru

 "Vasile Goldiș" Western University of Arad, Romania

Prof. Ing. JUDr. Mgr. Alexander Bělohávek, dr. h.c.

 VŠB TU Ostrava, Czech Republic

 WSM Warszawa, Poland

Prof. Dr. Maximilian Fuchs

 Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt, Germany

Prof. Dr. Sc. Tatjana Josipović

 University of Zagreb, Croatia

Assoc. Prof. Dr. Sc. Aleksandra Maganić

 University of Zagreb, Croatia

Prof. Dr. Dušan Nikolić

 University of Novi Sad, Serbia

Prof. Dr. Meliha Powlakić

 University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Manfred Weiss

 Goethe University Frankfurt am Main, Germany

Em. o. Univ.-Prof. DDr. h.c. Dr. Rudolf Welsch

 University of Vienna, Austria

Internal Members of the Editorial Board

Dr. h. c. Prof. JUDr. Peter Blaho, CSc.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Assoc. Prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Dr. h. c. Prof. JUDr. Peter Mosný, CSc.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Prof. PhDr. Miroslava Szarková, CSc.

✚ University of Economics in Bratislava, Slovakia

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Prof. Assoc. Prof. JUDr. Marek Šmid, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Assoc. Prof. JUDr. PhDr. Adriána Švecová, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Assoc. Prof. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Language Supervisors

Ing. Jana Koprlová, PhD.

✚ Slovak language

✚ Czech language

✚ English language

✚ German language

PhDr. Jozef Matúš

✚ French language

✚ Russian language

JUDr. Peter Vyšný, PhD.

✚ Spanish language

Mgr. et Mgr. Agnieszka Zogata Kusz, Ph.D.

 Polish language

JUDr. Ľubica Masárová, PhD.

 Serbian language

Lea Prijon, Ph.D., Assist. Prof.

 Slovenian language

Yuko Kambara-Yamane, M.A., Ph.D.

 Japanese language

Mgr. Shapoor Sahidi

 Persian language Dari

Obsah

Jana Koprlová
Editoriál k jarnej edícii
SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2015 11

ŠTÚDIE

Helena Barancová
Nová právna úprava agentúrnej práce
v Slovenskej republike 21

Monika Jurčová – Jozef Štefanko
Tenancy Law in Slovakia: Housing Situation, Economic Urban
and Social Factors of Housing 43

Miriam Laclavíková – Andrea Olšovská
The Employment Contract as a Central Institute
of Labour Law – Past vs. Present 109

Renata Pawlik
Identity of Criminal Law at the Time of the European Integration
Based on the Example of Poland – Some Comments 133

Marianna Novotná
Zodpovednostné aspekty cezhraničnej prepravy
jadrového materiálu s osobitným dôrazom
na „viedenský režim“ jadrového práva 176

Filip Vysudil
Restoratívna justícia – definícia a modely 198

Eva Repková
Právna úprava abortu a neonaticídia
v socialistickom trestnom práve 216

Slávka Sedláková – Zlata Val'ovská
Vzťah majetkovej pozície a finančnej nezávislosti
regionálnych samospráv v Slovenskej republike 236

Jana Koprlová <i>Applying the Skip Navigation Links in the Context of the Websites' Accessibility of Central Public Administration Bodies in the Trnava Region</i>	256
--	-----

RECENZIE

Štefan Siskovič <i>Mosný, Peter and Miriam Laclavíková: History of the State and Law on the Territory of Slovakia II. (1848 – 1948). Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014. 190 p. ISBN 978-83-7490-768-2</i>	274
---	-----

INFORMÁCIE

Helena Barancová – Jana Koprlová <i>Information on Studying Law at the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, Slovakia</i>	277
Tomáš Strémy <i>Prehľad vedeckých podujatí organizovaných Právnickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave do konca roka 2015</i>	282
<i>Informácie pre autorov</i>	287
<i>Etický kódex</i>	299

Contents

Jana Koprlová
*Editorial for Spring Edition
of the SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2015*..... 16

STUDIES

Helena Barancová
*New Legislative Rules of Agency Work
in the Slovak Republic*..... 21

Monika Jurčová – Jozef Štefanko
*Tenancy Law in Slovakia: Housing Situation, Economic Urban
and Social Factors of Housing* 43

Miriam Laclavíková – Andrea Olšovská
*The Employment Contract as a Central Institute
of Labour Law – Past vs. Present*..... 109

Renata Pawlik
*Identity of Criminal Law at the Time of the European Integration
Based on the Example of Poland – Some Comments*..... 133

Marianna Novotná
*Liability Aspects of Cross-Border Transport
of Nuclear Material with Special Accent Laid
on the “Vienna Regime” in the Field of Nuclear Law* 176

Filip Vysudil
Restorative Justice – Definition and Models..... 198

Eva Repková
*Legislation of Abortion and Neonaticide
in Socialist Criminal Law* 216

Slávka Sedláková – Zlata Val'ovská
*Relationship between Assets Positions and Financial Autonomy
of the Self-Governing Regions in the Slovak Republic* 236

Jana Koprlová
*Applying the Skip Navigation Links in the Context
of the Websites' Accessibility of Central Public
Administration Bodies in the Trnava Region*256

REVIEWS

Štefan Siskovič
*Mosný, Peter and Miriam Laclavíková:
History of the State and Law on the Territory of Slovakia II.
(1848 – 1948). Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce,
2014. 190 p. ISBN 978-83-7490-768-2*274

INFORMATION

Helena Barancová – Jana Koprlová
*Information on Studying Law at the Faculty of Law
of the Trnava University in Trnava, Slovakia*.....277

Tomáš Strémy
*Overview of Scientific Events Organized
by the Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Slovakia,
until the End of the Year 2015*282

Information for Authors293

Code of Ethics.....303

Editoriál k jarnej edícii **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2015**

Ctení čitatelia, vážení priatelia,

dovoľte, aby som Vám predstavila prvé číslo tretieho ročníka **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**, medzinárodného internetového vedeckého časopisu zameraného na právne otázky v interdisciplinárnych súvislostiach.

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** vychádza pod záštitou Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a tematicky sa zameriava na spoločensky významné prierezové súvislosti otázok verejného a súkromného práva na národnej, nadnárodnej, ako aj medzinárodnej úrovni, zastúpeného predovšetkým odvetviami dejiny práva, teória práva, rímske právo, cirkevné právo, ústavné právo, ľudské práva a základné slobody, medzinárodné právo, európske právo, občianske právo, hospodárske právo a obchodné právo, pracovné právo, právo sociálneho zabezpečenia, správne právo, právo životného prostredia, finančné právo, právo duševného vlastníctva, trestné právo a kriminológia, prelínajúce sa s ťažiskovými oblasťami spoločensko-vedných disciplín v najširšom zmysle, ku ktorým patria najmä medzinárodné vzťahy, verejná politika, verejná správa, psychológia, sociológia, demografia, manažment a marketing, medzinárodné ekonomické vzťahy, svetová ekonomika, nadnárodné ekonomiky a národné ekonomiky.

Časopis vychádza v elektronickej on-line podobe pravidelne štyrikrát ročne, a to v termínoch 31. marec, 30. jún, 30. september a 31. december, pričom ponúka priestor pre publikáciu príspevkov v podobe samostatných vedeckých štúdií, ako aj cyklov vedeckých štúdií, esejí zamýšľajúcich sa nad aktuálnou spoločenskou témou alebo dianím, recenzií publikácií vzťahujúcich sa na hlavné zameranie časopisu, a taktiež informácií, ako aj správ súvisiacich so základným poslaním časopisu. Na záver každého uceleného ročníka vydáva redakcia časopisu v elektronickej on-line podobe v anglickom jazyku zborník abstraktov **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA: ABSTRACT PROCEEDINGS**, sprehľadňujúci všetky individuálne príspevky uverejnené v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** v danom ročníku.

Časopis prijíma a publikuje výhradne iba pôvodné, doposiaľ nepublikované príspevky v slovenskom jazyku, českom jazyku, anglickom jazyku, nemeckom jazyku, ruskom jazyku, francúzskom jazyku, španielskom jazyku, poľskom jazyku, srbskom jazyku, slovinskom jazyku, japonskom

jazyku, perzskom jazyku darjčina a po vzájomnej dohode podľa aktuálnych možností redakcie aj v iných svetových jazykoch.

Webová stránka časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** ponúka čitateľskej verejnosti informácie v bežnom grafickom rozhraní, a súbežne aj v grafickom rozhraní Blind Friendly pre zrakovo hendikepovaných čitateľov paralelne v slovenskom, anglickom a nemeckom jazyku. V uvedených jazykoch zabezpečuje redakcia časopisu aj spätnú komunikáciu prostredníctvom svojej osobitnej e-mailovej adresy. Zároveň webová stránka časopisu ponúka čitateľom vďaka uplatneniu dynamického responzívneho webdizajnu možnosť prístúpenia a prehliadania z akéhokoľvek zariadenia umožňujúceho prenos informácií prostredníctvom globálnej siete internet.

Aktuálne, prvé číslo tretieho ročníka časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** ponúka celkovo deväť samostatných vedeckých štúdií, jednu recenziu významnej vedeckej publikácie, ako aj dve zaujímavé informácie v dvoch rôznych jazykoch – v angličtine a slovenčine. V rámci rubriky „Štúdie“ v poradí prvá štúdia predstavuje čitateľom veľmi komplexne, systematicky a podrobne problematiku novej právnej úpravy agentúrnej práce v Slovenskej republike. Nasledujúca štúdia analyzuje kľúčové otázky problematiky vlastníckeho práva na Slovensku z pohľadu bytovej situácie, ako aj ekonomických, sídelných a sociálnych faktorov bývania. Tretia štúdia precízne analyzuje a na konkrétnych príkladoch vysvetľuje principiálne otázky pracovnej zmluvy ako centrálného inštitútu pracovného práva, osobitne v kontexte porovnania minulého a súčasného stavu. V poradí ďalšia štúdia sa venuje na príklade Poľska podrobnému objasneniu a hĺbkovej analýze vybraných otázok identity trestného práva v období európskej integrácie. Piata štúdia podrobne analyzuje, sprehľadňuje a vysvetľuje problematiku zodpovednostných aspektov cezhraničnej prepravy jadrového materiálu, s osobitným dôrazom kladeným na „viedenský režim“ jadrového práva. Nasledujúca štúdia ponúka čitateľom vymedzenie a objasnenie kľúčových definícií a modelov restoratívnej justície. Siedma štúdia je venovaná spoločensky determinujúcim otázkam právnej úpravy abortu a neonaticídiá v socialistickom trestnom práve. V poradí ďalší vedecký príspevok sprehľadňuje základné legislatívne skutočnosti vzťahu majetkovej pozície a finančnej nezávislosti regionálnych samospráv v Slovenskej republike, a súčasne analyzuje ich mieru využitia majetku pri získavaní doplnkových zdrojov financovania. V poradí posledná štúdia dôkladne analyzuje a hĺbkovo hodnotí prístupnosť webových stránok ústredných verejno-správnych orgánov v Trnavskom

samosprávnom kraji z hľadiska uplatňovania mechanizmu preskakovania navigácie (tzv. Skip Navigation Mechanism). Nasledujúca rubrika „Recenzie“ ponúka čitateľom recenziu nového jedinečného vedeckého knižného diela – Dejín štátu a práva na území Slovenska II. (1848 – 1948), a záverečná rubrika „Informácie“ prináša smerodajné odpovede na otázku, prečo študovať právo práve na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, a zároveň tiež informáciu sprehľadňujúcu všetky vedecké podujatia, ktoré pripravuje Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave na rok 2015.

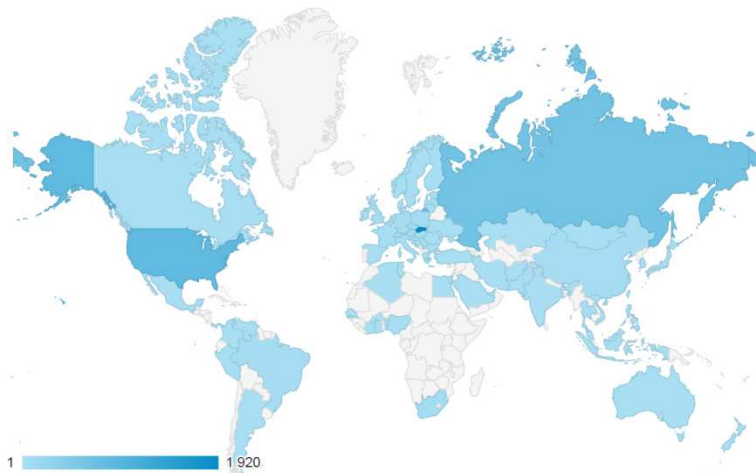
V súvislosti s vydaním prvého čísla tretieho ročníka časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** by sme veľmi radi informovali všetkých jeho čitateľov, prispievateľov aj priaznivcov, že časopis bol úspešne zaregistrovaný v medzinárodnej databáze IndexCopernicus International a požiadal o registráciu v ďalších medzinárodných databázach. Súčasne by sme veľmi radi informovali aj o tom, že do okamihu vydania nového čísla časopisu zaznamenali jeho webové stránky celkom 75 krajín návštev (v abecednom poradí):

1. Afganistan	26. Irán	51. Pobrežie slonoviny
2. Alžírsko	27. Izrael	52. Poľsko
3. Argentína	28. Írsko	53. Rakúsko
4. Austrália	29. Japonsko	54. Rumunsko
5. Belgicko	30. Južná Afrika	55. Rusko
6. Benin	31. Južná Kórea	56. Saudská Arábia
7. Bosna a Hercegovina	32. Kanada	57. Senegal
8. Brazília	33. Kazachstan	58. Singapur
9. Bulharsko	34. Kolumbia	59. Slovensko
10. Burkina Faso	35. Kosovo	60. Slovinsko
11. Česká republika	36. Litva	61. Spojené arabské emiráty
12. Čína	37. Lotyšsko	62. Spojené kráľovstvo
13. Dánsko	38. Maďarsko	63. Spojené štáty americké
14. Egypt	39. Malajzia	64. Srbsko
15. Estónsko	40. Malta	65. Španielsko
16. Filipíny	41. Mexiko	66. Švajčiarsko
17. Fínsko	42. Moldavsko	67. Švédsko
18. Francúzsko	43. Mongolsko	68. Taiwan
19. Ghana	44. Nemecko	69. Taliansko
20. Grécko	45. Nigéria	70. Thajsko
21. Holandsko	46. Nórsko	71. Tunisko
22. Hongkong	47. Nový Zéland	72. Turecko

23. Chorvátsko	48. Pakistan	73. Ukrajina
24. India	49. Panama	74. Venezuela
25. Indonézia	50. Peru	75. Vietnam

Pri príležitosti vydania prvého čísla tretieho ročníka časopisu by som sa veľmi rada úprimne poďakovala všetkým prispievateľom, ktorí doň aktívne prispeli a podelili sa tak s čitateľmi o svoje vedomosti, skúsenosti či nevšedné pohľady na problematiku právnych otázok v ich rozmanitých interdisciplinárnych súvislostiach, a rovnako tiež vedeniu Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, všetkým priateľom, kolegom, zamestnancom Právnickej fakulty i rektorátu Trnavskej univerzity v Trnave za ich podporu a podnetné rady, a napokon tiež členom redakčnej rady časopisu.

Obrázok 1 Teritoriálny prehľad krajín návštev webových stránok časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** do okamihu vydania prvého čísla tretieho ročníka

Prameň: Nástroje Google Analytics uplatnené na webových stránkach časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**. Dostupné na internete: <http://www.google.com/analytics/>.
© Google Analytics.

Verím, že časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** poskytne podnetnú a inšpiratívnu platformu pre komunikáciu na úrovni odbornej aj občianskej verejnosti, a rovnako aj pre vedecké a celospoločensky prínosné riešenia aktuálnych právnych otázok v kontexte ich najširších interdisciplinárnych spoločenských súvislostí, a to nielen na národnej, ale aj na regionálnej a medzinárodnej úrovni.

V mene celej redakčnej rady a redakcie časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**

s úctou,

Jana Koprlová,

hlavný redaktor

Trnava 31. marec 2015

Editorial for Spring Edition of the SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2015

Dear readers and friends,

let me introduce the first issue of the third volume of **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**, an international scientific online journal for the study of legal issues in the interdisciplinary context.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** is issued under the auspices of the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, Slovakia, and it thematically focuses on social relevant interdisciplinary relations on the issues of public law and private law at the national, transnational and international levels, represented first of all by following branches of law – legal history, theory of law, roman law, canon law, constitutional law, human rights & fundamental freedoms, international law, European law, civil law, economic law & trade law, labour law, social security law, administrative law, environmental law, financial law, intellectual property law, criminal law and criminology, connected to the key areas of social science disciplines in the broadest understanding, those represent above all international relations, public policy, public administration, psychology, sociology, demography, management and marketing, international economic relations, world economy, transnational economies and national economies.

The journal is issued in an electronic on-line version four times a year, regularly on March 31st, June 30th, September 30th and December 31st, and it offers a platform for publication of contributions in the form of separate papers and scientific studies as well as scientific studies in cycles, essays on current social topics or events, reviews on publications related to the main orientation of the journal and also information or reports connected with the inherent mission of the journal. At the end of every entire volume the journal's editorial office releases in electronic on-line version in the English language prepared abstract proceedings **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA: ABSTRACT PROCEEDINGS** summarizing the all individual contributions published in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** in the corresponding volume.

The journal accepts and publishes exclusively only original, hitherto unpublished contributions in the Slovak language, Czech language, English language, German language, Russian language, French language, Spanish language, Polish language, Serbian language, Slovenian language,

Japanese language, Persian language Dari and by mutual agreement in relation to current possibilities of the editorial office also in other world languages.

The website of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** offers the reading public information in the common graphical user interface as well as in the blind-friendly interface designed for visually handicapped readers, both parallel in the Slovak, English as well as German languages. In all those languages the journal's editorial office provides also feedback communication through its own e-mail address. At the same time the website of the journal offers readers due to the use of dynamic responsive web design accession and browsing by using any equipment that allows transmission of information via the global Internet network.

The current, first issue of the third volume of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** offers a total of nine separate scientific studies, one review of notable scientific publication as well as two pieces of interesting information in two different languages – in the English and Slovak languages. Within the section “Studies” the first study offers readers very broadly, systematically, and in detail the questions of new legislative rules of agency work in the Slovak Republic. The following study analyzes the key issues of tenancy law in Slovakia from the view of the housing situation as well as economic, urban, and social factors of housing. The third study accurately analyzes and on basis of individual cases explains the fundamental questions of the employment contract as a central institute of labour law, particularly in the context of comparing the past and present status. The following study concentrates on the example of Poland on detailed clarification and in-depth analysis of selected questions of identity of criminal law at the time of the European integration. The fifth study analyzes in detail, streamlines, and clarifies the issues of liability aspects of cross-border transport of nuclear material, with special accent laid on the “Vienna Regime” in the field of nuclear law. The following study offers readers qualifying and clarifying the key definitions and models of restorative justice. The seventh study is devoted to socially determining questions of legislation of abortion and neonaticide in socialist criminal law. In order further scientific paper offers basic legislative facts of the relationship between assets positions and financial autonomy of the self-governing regions in the Slovak Republic and at the same time analyzes their utilization rate of assets related to obtaining additional sources of funding. The last study very precisely analyzes and deeply evaluates the websites' accessibility of the central public administration

bodies in the Trnava region from the view of applying the skip navigation mechanism. The following section “Reviews” offers readers review of a new unique scientific book – History of the State and Law on the Territory of Slovakia II. (1848 – 1948), and the final section “Information” provides key answers to the question why to study law at the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, Slovakia, and also the overview of scientific events organized by the Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Slovakia, until the end of the year 2015.

In relation to the release of the first issue of the third volume of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** we are pleased to inform all its readers, contributors as well as fans that the journal has been successfully registered in the international database IndexCopernicus International and applied for registration in other international databases. At the same time we would like to inform that till the date of the new issue, the journal’s websites had recorded a total of 75 countries of visits (in alphabetical order):

1. Afghanistan	26. Hong Kong	51. Poland
2. Algeria	27. Hungary	52. Romania
3. Argentina	28. India	53. Russia
4. Australia	29. Indonesia	54. Saudi Arabia
5. Austria	30. Iran	55. Senegal
6. Belgium	31. Ireland	56. Serbia
7. Benin	32. Israel	57. Singapore
8. Bosnia and Herzegovina	33. Italy	58. Slovakia
9. Brazil	34. Japan	59. Slovenia
10. Bulgaria	35. Kazakhstan	60. South Africa
11. Burkina Faso	36. Kosovo	61. South Korea
12. Canada	37. Latvia	62. Spain
13. China	38. Lithuania	63. Sweden
14. Colombia	39. Malaysia	64. Switzerland
15. Côte d’Ivoire	40. Malta	65. Taiwan
16. Croatia	41. Mexico	66. Thailand
17. Czech Republic	42. Moldova	67. The Netherlands
18. Denmark	43. Mongolia	68. Tunisia
19. Egypt	44. New Zealand	69. Turkey
20. Estonia	45. Nigeria	70. Ukraine
21. Finland	46. Norway	71. United Arab Emirates
22. France	47. Pakistan	72. United Kingdom
23. Germany	48. Panama	73. United States of America

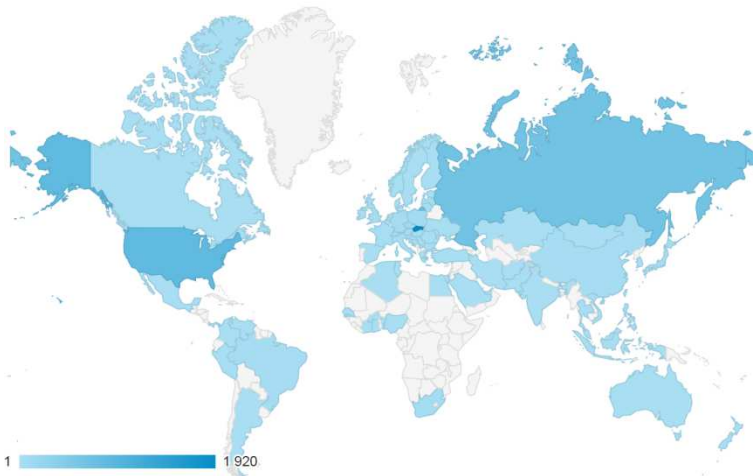
24. Ghana
25. Greece

49. Peru
50. Philippines

74. Venezuela
75. Vietnam

On the occasion of launching the first issue of the third volume of the journal I would be delighted to sincerely thank all contributors who contribute actively in it and share with the readers their knowledge, experience or extraordinary views on legal issues in their broadest social context as well as the top management of the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, all friends, colleagues, employees of the Faculty of Law as well as rector's administration at the Trnava University in Trnava for their support and suggestive advices and, finally, also members of journal's editorial board.

Figure 1 Territorial View of Visitors' Countries in Relation to the Websites of the Journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** before Issuing the First Issue of the Third Volume

Source: Tools of Google Analytics in Relation to Websites of the Journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**. Available at: <http://www.google.com/analytics/>. © Google Analytics.

I believe that the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** will provide a stimulating and inspirational platform for communication both on the professional level and the level of the civic society, as well as for scientific and society-wide beneficial solutions to current legal issues in context of their broadest interdisciplinary social relations, in like manner at national, regional and international levels.

On behalf of the entire editorial board and editorial office of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**

Yours faithfully,

Jana Koprlová,

editor in chief

Trnava, Slovakia, March 31st, 2015

Nová právna úprava agentúrnej práce v Slovenskej republike¹

New Legislative Rules of Agency Work in the Slovak Republic

Helena Barancová

Abstract: *The presented study focuses on the current issues of temporary agency work in relation to the new Slovak legislation in force. Its author specifically concentrates on the following key areas: the current situation on temporary agency work in the Slovak Republic; legal characteristics and new legal aspects; time duration of temporary employment by employee's temporary assignment; maximum length of the temporary assignment of employee, number of temporary assignments and legal consequences of non-compliance with legal requirements; the principle of equal treatment in temporary agency work; temporary employment agency as an exclusive employer; joint and several liability of using employer for payment of comparable wages; establishment of employment; new employer's termination reason for employee's redundancy; exception from offer obligation only for temporary employment agencies; staff catering; work recording of the temporarily assigned employee; termination of employment by law; agreement on termination of employment; options for further cultivating the performance of temporary agency work in accordance with the Directive 2008/104/EC; temporary agency work and case law of the Court of Justice of the European Union.*

Key Words: *Temporary Agency Work; Seconding Employer; Using Employer; Agency Employee; Agency Work and Principle of Equal Treatment; Exceptions to the Principle of Equal Treatment; Joint Liability of Using Employer and Seconding Employer; Directive 2008/104/EC on Temporary Agency Work; Abuse of Temporary Agency Work; the European Court of Justice Case Law on Temporary Agency Work; the European Union; the Slovak Republic.*

¹ Štúdiá bola pripravená v rámci riešenia výskumnej úlohy financovanej Agentúrou na podporu výskumu a vývoja APVV-0068-11 s názvom „Dôstojnosť človeka a základné ľudské práva a slobody v pracovnom práve“, zodpovedný riešiteľ: prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

Abstrakt: Predložená štúdia sa zameriava na aktuálnu problematiku dočasnej agentúrnej práce vo vzťahu k novej platnej slovenskej legislatíve. Autorka sa vo svojom výklade osobitne sústreďuje na nasledujúce kľúčové oblasti: súčasná situácia v dočasnom agentúrnom zamestnávaní v Slovenskej republike; právna charakteristika a nový právny stav; doba trvania pracovného pomeru na určitú dobu pri dočasnom pridelení zamestnanca; maximálna dĺžka dočasného pridelenia zamestnanca, počet dočasných pridelení a právne následky nedodržania zákonných podmienok; zásada rovnakého zaobchádzania pri výkone dočasnej agentúrnej práce; agentúra dočasného zamestnávania ako exkluzívny zamestnávateľ; spoločná a nerozdielna zodpovednosť užívateľského zamestnávateľa za vyplatenie porovnateľnej mzdy; založenie pracovného pomeru; nový výpovedný dôvod zamestnávateľa pre nadbytočnosť zamestnanca; výnimka z ponukovej povinnosti len pre agentúry dočasného zamestnávania; stravovanie zamestnancov; evidencia práce dočasne prideleného zamestnanca; zánik pracovného pomeru zo zákona; dohoda o skončení pracovného pomeru; možnosti ďalšieho kultivovania výkonu dočasnej agentúrnej práce podľa smernice 2008/104/ES; dočasná agentúrna práca a judikatúra Súdneho dvora Európskej únie.

Kľúčové slová: Dočasná agentúrna práca; vysielajúci zamestnávateľ; užívateľský zamestnávateľ; agentúrny zamestnanec; agentúrna práca a zásada rovnakého zaobchádzania; výnimky zo zásady rovnakého zaobchádzania; spoluzodpovednosť užívateľského zamestnávateľa a vysielajúceho zamestnávateľa; smernica 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci; zneužívanie dočasnej agentúrnej práce; judikatúra Súdneho dvora Európskej únie o dočasnej agentúrnej práci; Európska únia; Slovenská republika.

Úvod

Európska únia v ostatných rokoch uskutočnila viaceré iniciatívy podporujúce prácu vo flexibilných pracovnoprávných vzťahoch ako jednu z možností uplatnenia sa na trhu práce. Za takýto pracovnoprávny vzťah treba považovať aj dočasnú agentúrnú prácu. Právo Európskej únie podporuje zamestnávanie fyzických osôb v atypických pracovných pomeroch, akým je aj dočasná agentúrna práca. Na druhej strane kladie pre právne poriadky členských štátov určité právne limity garantujúce sociálnoprávnu ochranu zamestnanca. Európsky hospodársky a sociálny výbor v jednom zo svojich stanovísk výslovne zdôraznil, že „... pri reformách trhov práce v členských štátoch by sa malo predchádzať tomu, aby

d'alej rástol počet pracovných miest vyznačujúcich sa nadmernou flexibilitou na úkor istoty,“ ktorých bolo v posledných rokoch stále viac, pretože „... prevaha vonkajšej flexibility by mohla spôsobiť rozsiahlu dereguláciu normálnych pracovných pomerov smerom k rozšíreniu pracovných pomerov bez primeraného zabezpečenia.“²

Za flexibilné formy zamestnania možno považovať všetky formy zamestnania, ktoré nie sú pracovným pomerom na plný pracovný úväzok a pracovným pomerom na neurčitý čas. Pracovný pomer na plný pracovný úväzok na neurčitý čas zostáva aj naďalej ako hlavná forma zamestnania. Aj Odporúčanie Medzinárodnej organizácie práce č. 197 vychádza zo zásady, že pracovný pomer na plný pracovný úväzok a pracovný pomer na neurčitý čas naďalej zostáva základným druhom pracovnoprávných vzťahov.

Súčasná situácia v dočasnom agentúrnom zamestnávaní v Slovenskej republike

V Slovenskej republike sa agentúrne zamestnávanie rozšírilo nad únosnú mieru a ohrozuje tým štandardné zamestnanie na plný pracovný úväzok, pretože miera právnej ochrany agentúrnych zamestnancov je podstatne nižšia ako pri pracovnom pomere na plný pracovný úväzok.

Je všeobecne známe, že agentúrna práca sa v súčasnosti na území Slovenskej republiky široko využíva v neprospech zamestnancov. Z aplikáčnej praxe sú známe aj prípady, keď zamestnanec pracuje každé dve hodiny svojho pracovného času pre inú agentúru dočasného zamestnávania. Aj keď novelou Zákonníka práce, právne účinnou od 1. marca 2015, došlo k sprísneniu právnych podmienok výkonu dočasnej agentúrnej práce, v porovnaní so smernicou 2000/104/ES o dočasnej agentúrnej práci Slovenská republika ani zďaleka nevyčerpala možnosti právnej regulácie tejto formy práce, ktoré by boli viac prospešné aj pre agentúrnych zamestnancov.

Napriek tomu, že základným účelom smernice o dočasnej agentúrnej práci je zabezpečiť ochranu dočasných agentúrnych zamestnancov a zlepšiť kvalitu dočasnej agentúrnej práce najmä uplatňovaním zásady rovnakého zaobchádzania, je všeobecne známou skutočnosťou, že

² Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru [2009-10-09], bod 1.9; obdobne ako aj Stanovisko Výboru regiónov Európskej únie [2008-02-07]. Ú.v. EÚ C 105, 2008-04-25, s. 16, bod 22. Pozri tiež Zelena kniha: *Moderné pracovné právo a požiadavky pre 21. storočie* [2006-11-22]. COM (2006) 708 final.

v podmienkach Slovenskej republiky je dočasná agentúrna práca jednou z najhorších právnych alternatív pre zamestnanca. Alternuje jej len nezamestnanosť. Slovenská republika patrí ku krajinám s najvyšším počtom agentúr dočasného zamestnávania na počet obyvateľov, a aj pri vláde sociálnej demokracie sa dočasnému agentúrnemu zamestnávaniu v neprospech zamestnancov mimoriadne darí, na čo doplácajú agentúrne zamestnanci ako „novodobí otroci“.

Na základe porovnávacích štúdií z iných členských štátov Európskej únie, Slovenská republika aj po novele Zákonníka práce stále patrí medzi krajiny s najliberálnejšou právnou úpravou agentúrnej práce v celej Európskej únii. Agentúrnu prácu možno aj naďalej, na základe aktuálneho právneho stavu, rozvíjať takmer bez právnych prekážok. Preto nie je prekvapením prax niektorých zamestnávateľských subjektov na území Slovenskej republiky, u ktorých podstatne väčšiu časť pracovného osadenstva podniku tvoria agentúrne zamestnanci a menšiu časť zamestnanci v pracovnom pomere.

V tejto situácii bolo by potrebné zakotviť právne mantinely jej výkonu aj v súlade so smernicou o agentúrnej práci, napríklad aj v podobe sprísnenia požiadaviek na udeľovanie licencií, prípadne určenia maximálneho počtu agentúrnych zamestnancov alebo vylúčenia možnosti agentúrnej práce pri niektorých druhoch prác, predovšetkým z dôvodu bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci zamestnancov.

Z prehľadu pracovnoprávných úprav členských krajín Európskej únie deväť z nich, t.j. celá tretina, v súlade so smernicou o dočasnej agentúrnej práci zakotvuje vo svojich pracovnoprávných úpravách pracovnoprávne obmedzenia výkonu agentúrnej práce. Väčšina členských štátov EÚ kladie určité právne obmedzenia pre výkon agentúrnej práce, ktoré smerujú k ochrane zamestnancov alebo pôsobia preventívne proti zneužívaniu agentúrnej práce.

K štátom s najliberálnejšími právnymi úpravami v celej Európskej únii patria okrem Slovenskej republiky pobaltské štáty a Dánsko.³

Aj keď ani Dánsko nemá opticky žiadne právne obmedzenia pri výkone agentúrnej práce, dánsky model pracovného práva je dominantne založený na kolektívnych zmluvách, ktoré zamestnancov chránia viac ako

³ *Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o uplatňovaní smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci* [2014-03-21]. COM (2014) 176 final, s. 10.

právna úprava na celoštátnej úrovni. V liberálnosti právnej úpravy agentúrnej práce Slovenská republika predbehla aj také štáty, ktoré sú už celé predchádzajúce desaťročia známe ako najviac liberálne štáty, s najviac liberálnou ekonomikou, ku ktorým patria najmä Veľká Británia a Holandsko.

Právna charakteristika a nový právny stav

Z celého komplexu možných obmedzení dočasnej agentúrnej práce smerujúcich proti jej zneužívaniu v neprospech stálych pracovných pomerov Slovenská republika využila len málo. Nový právny stav už neumožňuje dočasnú agentúrnu prácu vo vzťahu k 4. pracovnej kategórii zamestnancov podľa zákona č. 355/2007 Z.z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia z dôvodu ochrany zdravia zamestnancov, s ohľadom na riziká, ktoré vznikajú pri výkone takejto práce.

Na početné prípady zneužívania dočasnej agentúrnej práce podľa nového právneho stavu Zákonník práce konštruuje vyvrátiteľnú právnu domnienku dočasného pridelenia zamestnanca v prípadoch, ak ide o výkon práce zamestnanca, prostredníctvom ktorého zamestnávateľ alebo agentúra dočasného zamestnávania vykonáva činnosť pre právnickú osobu alebo fyzickú osobu, v prípade, že takáto činnosť vykazuje určité právne črty závislej práce. Právna domnienka danosti dočasného pridelenia zamestnanca neplatí, ak zamestnávateľ alebo agentúra dočasného zamestnávania preukáže, že nejde o dočasné pridelenie zamestnanca na výkon práce u užívateľského zamestnávateľa. Nová právna úprava prezumpcie dočasného pridelenia zamestnanca, viazaná na vyvrátiteľnú právnu domnienku, tým reaguje na relatívne nepriaznivú situáciu v aplikáčnej praxi, keď najmä agentúry dočasného zamestnávania v snahe o zníženie svojich nákladov fiktívne poskytovali služby cez právnickú osobu alebo fyzickú osobu na základe zmluvy o poskytovaní služieb, aj keď v skutočnosti predmetom zmluvy bolo poskytnutie zamestnancov na dočasný výkon práce k užívateľskému zamestnávateľovi, a teda išlo o dočasné pridelenie zamestnancov, pričom dočasne pridelení zamestnanci nepožívali ochranu, aká im prislúcha pri dočasnom vyslaní k užívateľskému zamestnávateľovi.

Vo vyššie uvedenej súvislosti nie je rozhodujúce, či má iná právnická osoba alebo fyzická osoba zariadenie pre výkon práce vo vlastníctve alebo v prenájme.

Sprísnenie doterajšieho právneho stavu výkonu dočasnej agentúrnej práce spočíva aj v tom, že podľa nového právneho stavu Zákonník práce výslovne zakazuje, aby užívateľský zamestnávateľ, ku ktorému bol zamestnanec dočasne pridelený, ho dočasne pridelený k ďalšiemu (inému) užívateľskému zamestnávateľovi.

Doba trvania pracovného pomeru na určitú dobu pri dočasnom pridelení zamestnanca

Doba trvania pracovného pomeru pri dočasnom pridelení zamestnanca má byť dohodnutá dátumom jeho skončenia, t.j. konkrétnym dňom, a nie spôsobom, podľa ktorého skončením dočasného pridelenia sa skončí aj pracovný pomer na určitú dobu. Výnimkou z vyššie uvedenej požiadavky je skončenie pracovného pomeru na dobu určitú z dôvodu zastupovania počas materskej či rodičovskej dovolenky alebo počas dočasnej pracovnej neschopnosti či uvoľnenia zamestnanca na výkon verejnej funkcie alebo odborovej funkcie. Ide o prípady, kedy nemožno vopred odhadnúť celkové trvanie zastupovania, a tým aj dojednať so zamestnancom presný dátum skončenia pracovného pomeru na určitú dobu.

Maximálna dĺžka dočasného pridelenia zamestnanca, počet dočasných pridelení a právne následky nedodržania zákonných podmienok

Od 1. marca 2015 sa úprava dočasného pridelenia zamestnanca komplexne presúva do Zákonníka práce. Zákonník práce novým spôsobom obmedzuje nielen dĺžku trvania dočasného pridelenia zamestnanca, ale obmedzuje aj celkový počet takýchto dočasných pridelení zamestnanca k užívateľskému zamestnávateľovi. Maximálnu dĺžku dočasného pridelenia zamestnanca Zákonník práce ustanovuje na 24 mesiacov, čím súčasne zabraňuje zneužívaniu dočasného pridelenia zamestnanca na úkor priameho vzťahu – pracovného pomeru medzi zamestnancom a zamestnávateľom. V rámci maximálnej dĺžky dočasného pridelenia zamestnanca môže agentúra dočasného zamestnávania predĺžiť alebo opätovne dohodnúť dočasné pridelenie najviac štyrikrát počas 24 mesiacov k tomu istému užívateľskému zamestnávateľovi. Platí, že počas 24 mesiacov sa okrem prvého dočasného pridelenia umožňujú ešte štyri predĺžené alebo opätovne dohodnuté dočasné pridelenia. Ak agentúra dočasného zamestnávania alebo iný vysielajúci zamestnávateľ vyčerpá maximálnu zákonnú dĺžku trvania dočasného pridelenia zamestnanca, opätovné do-

časné pridelenie zamestnanca smie uskutočniť najskôr o šesť mesiacov, a v osobitných prípadoch najskôr o štyri mesiace.

Maximálna zákonná dĺžka dočasného pridelenia zamestnanca, ako aj reťazenie dočasných pridelení zamestnanca sa nevzťahuje na dočasné pridelenie na zastupovanie zamestnanca užívateľského zamestnávateľa z dôvodov podľa § 48 ods. 4 písm. a) Zákonníka práce (materská dovolenka, rodičovská dovolenka, dovolenka bezprostredne nadväzujúca na materskú dovolenku alebo na rodičovskú dovolenku, dočasná pracovná neschopnosť a dlhodobé uvoľnenie zamestnanca na výkon verejnej funkcie alebo odborovej funkcie). Podľa nového právneho stavu dôvod zastupovania zamestnanca užívateľského zamestnávateľa z vyššie uvedených právnych titulov je mimo akýchkoľvek zákonných obmedzení nielen celkovej maximálnej doby dočasného pridelenia zamestnanca, ale aj mimo zákonného limitu reťazenia pracovných zmlúv na určitú dobu.

Právnym dôsledkom porušenia maximálnej zákonnej dĺžky dočasného pridelenia zamestnanca, ako aj porušenia počtu reťazení dočasných pridelení zamestnanca je zánik pracovného pomeru zo zákona medzi zamestnancom a agentúrou dočasného zamestnávania a vznik pracovného pomeru na neurčitý čas medzi zamestnancom a užívateľským zamestnávateľom. Ide o nevyvrátiteľnú právnu domnienku, takže ku zániku pracovného pomeru dôjde priamo zo zákona, bez potreby právneho úkonu účastníkov pracovného pomeru, a súčasne priamo zo zákona dôjde ku vzniku pracovného pomeru na neurčitý čas zamestnanca k užívateľskému zamestnávateľovi. Podľa nového právneho stavu Zákonník práce vyžaduje od užívateľského zamestnávateľa, aby najneskôr do piatich pracovných dní odo dňa vzniku pracovného pomeru vydal zamestnancovi písomné oznámenie o jeho vzniku. Týmto spôsobom sa užívateľský zamestnávateľ zo zákona stáva zamestnávateľom zamestnanca so všetkými právami a povinnosťami, aké voči zamestnancovi mal vysielajúci zamestnávateľ počas dočasného vyslania zamestnanca. Pracovné podmienky zamestnanca sa v týchto prípadoch spravujú primerane dohodou o dočasnom pridelení alebo pracovnou zmluvou. Nevylučuje sa, aby sa zmluvné strany v zmysle § 54 Zákonníka práce dohodli na zmene obsahu pracovného pomeru.

Zásada rovnakého zaobchádzania pri výkone dočasnej agentúrnej práce

Hlavnou myšlienkou aj cieľom smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci, ako aj najnovšej pracovnoprávnej úpravy Zákonníka práce,

regulujúcej dočasnú agentúrnu prácu, je zásada rovnakého zaobchádzania, pokiaľ ide o „základné pracovné podmienky a podmienky zamestnania“, aké platia pre zamestnancov užívateľského zamestnávateľa.

Zásada rovnakého zaobchádzania, tak, ako ju zakotvuje nová pracovnoprávna úprava, je koncipovaná kvalitatívne odlišne ako zásada rovnakého zaobchádzania u zamestnancov pracujúcich v pracovnom pomere na určitú dobu, ako aj zamestnancov pracujúcich na kratší týždenný pracovný čas, pri ktorých zákonodarca vyžaduje, že títo zamestnanci sa nesmú zvýhodniť ani obmedziť, a dodržiavanie tejto zásady sa posudzuje pomocou „porovnateľného zamestnanca“ pracujúceho na čas neurčitý alebo pracujúceho na plný pracovný úväzok. Na rozdiel od vyššie uvedených prípadov, smernica o dočasnej agentúrnej práci vychádza zo zásady, že by sa pracovné podmienky a podmienky zamestnávania dočasných agentúrnych zamestnancov mali porovnať s pracovnými podmienkami zamestnancov, ak by ich užívateľský zamestnávateľ priamo zamestnával. Napriek uvedenému zneniu smernice slovenský zákonodarca dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania umožňuje overiť porovnaním pracovných podmienok dočasných agentúrnych zamestnancov s porovnateľným zamestnancom u užívateľa. Podľa Správy Európskej komisie o uplatňovaní smernice 2008/104/ES z marca 2014 takto postupovali viaceré členské štáty Európskej únie. Komisia píše vo svojej správe, že „... bude skúmať, či takéto odvolávanie sa na porovnateľného zamestnanca u užívateľského zamestnávateľa zabezpečí správne uplatňovanie zásady rovnakého zaobchádzania v praxi a či nebude viesť k uplatňovaniu diskriminačných postupov vo vzťahu k dočasne prideleným agentúrnym zamestnancom.“⁴

Na základe formulácie Zákonníka práce dočasní agentúrni zamestnanci nesmú byť znevýhodnení. To vyplýva priamo z § 58 ods. 9 až 11 Zákonníka práce, podľa ktorého pracovné podmienky a podmienky zamestnávania dočasne pridelených zamestnancov musia byť najmenej rovnako priaznivé ako u porovnateľného zamestnanca užívateľského zamestnávateľa. Z vyššie uvedenej dikcie vyplýva, že dočasní agentúrni zamestnanci môžu byť zvýhodnení v porovnaní s kmeňovými zamestnancami užívateľského zamestnávateľa.

⁴ Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o uplatňovaní smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci [2014-03-21]. COM (2014) 176 final, bod 4.1.

V aplikačnej praxi bude problém na strane užívateľského zamestnávateľa, ak určitá kvalita pracovných podmienok jeho kmeňových zamestnancov vyplýva nielen zo zákona, ale najmä na základe kolektívnych zmlúv, z ktorých je užívateľský zamestnávateľ povinný plniť svojim zamestnancom. Aj keď sa na dočasne pridelených zamestnancov priamo nevzťahuje účinnosť uzavretej kolektívnej zmluvy, domnievame sa, že dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania by malo byť aj v tomto prípade primárne. Ide hlavne o sociálne služby, ktoré užívateľský zamestnávateľ plní voči svojim kmeňovým zamestnancom. Otázkou pre slovenského zákonodarcu je, či nevyhnutnosť dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania ho nebude inšpirovať k zmene zákona o kolektívnom vyjednávaní, ktorou by sa výslovne zakotvila priama účinnosť kolektívnej zmluvy uplatňovanej u užívateľského zamestnávateľa v rozsahu pracovných podmienok a podmienok zamestnávania dočasne pridelených agentúrnych zamestnancov.

Slovenský Zákonník práce nezakotvuje ani jednu výnimku zo zásady rovnakého zaobchádzania, tak, ako mu to umožňuje smernica 2008/104/ES v článku 5, okrem tej, ktorá je zakotvená v § 58 ods. 7 Zákonníka práce, podľa ktorého užívateľský zamestnávateľ nie je povinný k rovnoprávnemu poskytovaniu služieb agentúrnym zamestnancom, ak existuje pre takýto postup objektívny dôvod.

Agentúra dočasného zamestnávania – exkluzívny zamestnávateľ?

Jedným z cieľov smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci je zásada rovnakého zaobchádzania a uznanie agentúr dočasného zamestnávania za zamestnávateľov.

Pokiaľ ide o zásadu rovnakého zaobchádzania so zamestnancami vykonávajúcimi dočasnú agentúrnu prácu, treba upozorniť, že sa táto zásada nevzťahuje na celý obsah pracovného pomeru, ale len na „... základné pracovné podmienky a podmienky zamestnávania,“ aké by sa mali uplatňovať, ak by zamestnancov užívateľský podnik priamo zamestnával formou pracovného pomeru. Základné pracovné podmienky a podmienky zamestnávania vymedzuje článok 3 ods. 1 písm. f) smernice o dočasnej agentúrnej práci, tak, ako aj samotný Zákonník práce. Tento pojem sa však podľa zisťovania Európskej komisie nevykonáva rovnako vo všetkých členských štátoch, preto Komisia vo svojej správe z marca 2014 konštatuje, že „... zabezpečí správne vykonávanie pojmu „základné pracovné podmienky a podmienky zamestnávania“ vo všetkých členských štátoch. Podľa Komisie ide o povinný zoznam základných pracovných

podmienok a podmienok zamestnávania, tak, ako ich zakotvuje smernica 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci.

Práve fakt, že pojem „základné pracovné podmienky a podmienky zamestnávania“ nezahrňuje celý obsah pracovného pomeru, sám osebe bráni naplniť v praxi do plnosti nielen zásadu rovnakého zaobchádzania, ako je v práve Európskej únie všeobecne ponímaná, ale aj ďalší cieľ smernice, ktorým je uznanie agentúr dočasného zamestnávania za zamestnávateľov. Je nepochybné, že štandardného zamestnávateľa viaže vo vzťahu k zamestnancom celý obsah pracovného pomeru, nielen jeho časť v Zákonníku práce, ale aj v citovanej smernici nazvaná „základné pracovné podmienky a podmienky zamestnávania.“ Okrem iného, skutočné uznanie agentúr dočasného zamestnávania za zamestnávateľov by nevyhnutne muselo mať také právne následky, že tak „pravý“ zamestnávateľ, ako aj agentúra dočasného zamestnávania sú viazaní nielen právami, ale aj povinnosťami či obmedzeniami všeobecných ustanovení o pracovnom pomere, akým je napríklad pracovný pomer na určitú dobu. Smernica 1999/70/ES o pracovnom pomere na určitú dobu kladie veľmi výrazné obmedzenia ohľadom možnosti reťazenia pracovných zmlúv na určitú dobu. Ak je agentúra dočasného zamestnávania zamestnávateľom (čo je jeden z základných cieľov smernice o dočasnej agentúrnej práci a čo vyplýva aj zo zákona o službách zamestnanosti), prečo by sa na ňu nemali vzťahovať obmedzenia opakovaných pracovných zmlúv na určitú dobu, aké vyplývajú nielen z vyššie uvedenej smernice, ale aj z ustanovenia § 48 Zákonníka práce? Podľa právneho stavu de lege lata opak je pravdou. Ustanovenie § 48 ods. 9 Zákonníka práce výslovne zakotvuje, že sa uvedené obmedzenia pracovného pomeru na určitú dobu nevzťahujú na dočasnú agentúrnu prácu. Obdobne je ladené jedno z rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie v právnej veci de la Rocca. Týmto spôsobom právny stav de lege lata urobil z agentúr dočasného zamestnávania „exkluzívnych“ zamestnávateľov, ktorí nie sú právne do takej miery viazaní povinnosťami voči zamestnancom ako tzv. „praví“ zamestnávateľa.

Aj to je dôvod, prečo by sa dočasná agentúrna práca mala zo strany slovenského zákonodarcu dostať opäť do pozornosti, pretože medzičasom uskutočnené legislatívne zmeny nezabraňujú v aplikačnej praxi zneužívaniu dočasnej agentúrnej práce. Porušuje sa tým následne zásada rovnakého zaobchádzania medzi samotnými zamestnávateľmi a nevytvárajú sa pre nich rovnaké východiskové predpoklady pre voľnú hospodársku súťaž. Agentúry dočasného zamestnávania aj podľa najnovšieho

právneho stavu, právne účinného od 1. marca 2015, majú „navrch“ v porovnaní s ostatnými zamestnávateľmi.

V závere však treba tiež povedať, že nielen nová pracovnoprávna úprava dočasného agentúrneho zamestnávania v Zákonníku práce, ale aj úprava smernice Európskej únie 104/2008 umožňuje užívateľskému zamestnávateľovi dodržovať zásadu rovnakého zaobchádzania v porovnaní so svojimi kmeňovými zamestnancami, ak dodržaniu zásady rovnakého zaobchádzania bránia objektívne dôvody. Aj keď Zákonník práce ani iný pracovnoprávny predpis nekonkretizuje, čo treba chápať pod dikciou „objektívne dôvody“, v praxi pôjde hlavne o nadštandardné benefity, ktoré poskytuje užívateľský zamestnávateľ svojim kmeňovým zamestnancom v záujme ich dlhodobého udržania a stability pracovnoprávných vzťahov. V prípade kolízie by však užívateľský zamestnávateľ bol povinný preukázať, že uvedený druh sociálnych služieb slúži ako odmena pre udržanie perspektívnych a lojálnych zamestnancov. Aj keď napríklad užívateľský zamestnávateľ má v zmysle Zákonníka práce povinnosť zabezpečiť dočasným agentúrnym zamestnancom aj prístup k sociálnym službám, náklady, ktoré mu vzniknú z tohto právneho titulu, v konečnom dôsledku znáša agentúra dočasného zamestnávania, ktorá zamestnanca vyslala na výkon dočasnej agentúrnej práce.

Spoločná a nerozdielna zodpovednosť užívateľského zamestnávateľa za vyplatenie porovnateľnej mzdy

Cieľom spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti užívateľského zamestnávateľa je aktívne zaangažovanie sa užívateľského zamestnávateľa na plnení povinností agentúry dočasného zamestnávania. Keďže Zákonník práce, súladne so smernicou 2008/104/ES, vyžaduje dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania pri kvalite pracovných podmienok dočasne pridelených zamestnancov s podmienkami kmeňových zamestnancov užívateľského zamestnávateľa, preto ak nedôjde k poskytnutiu mzdy dočasne pridelenému zamestnancovi podľa Zákonníka práce najmenej rovnako priaznivej, aká patrí porovnateľnému zamestnancovi užívateľského zamestnávateľa, mzdu alebo rozdiel mzdy, respektíve náhradu mzdy (ak bola vyplatená nižšia mzda ako porovnateľná mzda kmeňového zamestnanca) je povinný zaplatiť užívateľský zamestnávateľ. Rovnakú povinnosť má užívateľský zamestnávateľ v prípadoch, ak je k užívateľskému zamestnávateľovi dočasne vyslaný zamestnanec z územia členského štátu na územie Slovenskej republiky. Na užívateľského zamestnávateľa prechádza aj povinnosť vykonať prípadné zrážky zo mzdy podľa § 131

Zákonníka práce, ktorú vyplatil v rámci svojej spoluzodpovednosti za nevyplatenie mzdy zo strany vysielajúceho zamestnávateľa alebo agentúry dočasného zamestnávania.

Z existujúceho právneho stavu vyplýva, že okrem rovnako priaznivých podmienok to môžu byť aj viac priaznivé podmienky dočasných agentúrnych zamestnancov, čo zakladá do budúcnosti nové nerovnosti medzi zamestnancami, ale aj medzi samotnými zamestnávateľmi z hľadiska rozsahu nákladov na pokrytie dočasnej agentúrnej práce.

Zamestnávateľ, na rozdiel od agentúry dočasného zamestnávania, je oprávnený dohodnúť s užívateľským zamestnávateľom dočasné pridelenie zamestnancov najskôr po troch mesiacoch odo dňa vzniku pracovného pomeru. Na rozdiel od agentúry dočasného zamestnávania dohodu o dočasnom pridelení zamestnancov je vysielajúci zamestnávateľ oprávnený uzatvoriť len za predpokladu, ak na jeho strane existujú objektívne prevádzkové dôvody. Ide o zákonné obmedzenie, ktoré neplatí pre agentúry dočasného zamestnávania. Tretím prípadom rozdielného zaobchádzania, v závislosti od toho, či sú zamestnanci zamestnancami agentúry dočasného zamestnávania alebo sú zamestnancami iného zamestnávateľa než je agentúra dočasného zamestnávania, je novokoncipovaný výpovedný dôvod v zmysle § 63 ods. 1 písm. b), podľa ktorého len agentúra dočasného zamestnávania môže dať zamestnancovi výpoveď pre nadbytočnosť vzhľadom na skončenie dočasného pridelenia zamestnanca pred uplynutím doby, na ktorú sa dohodlo.

Založenie pracovného pomeru

Pracovný pomer sa zakladá písomnou pracovnou zmluvou medzi zamestnávateľom a zamestnancom, ak tento zákon neustanovuje inak. Jedno písomné vyhotovenie pracovnej zmluvy je zamestnávateľ povinný vydať zamestnancovi.

Založenie pracovného pomeru pracovnou zmluvou bolo do 1. marca 2015 výlučným spôsobom založenia pracovného pomeru. Podľa nového právneho stavu pracovný pomer môže okrem pracovnej zmluvy vzniknúť aj inak, a to priamo zo zákona, napríklad podľa § 58 ods. 7 Zákonníka práce, podľa ktorého ak je zamestnanec dočasne pridelený v rozpore s § 58 ods. 6 Zákonníka práce zaniká pracovný pomer medzi zamestnancom a zamestnávateľom alebo agentúrou dočasného zamestnávania a vzniká pracovný pomer na neurčitý čas medzi zamestnancom a užíva-

tel'ským zamestnávateľom. Pracovný pomer týmto spôsobom vzniká priamo zo zákona.

Nový výpovedný dôvod zamestnávateľa pre nadbytočnosť zamestnanca

Ostatná novela Zákonníka práce rozširuje okruh výpovedných dôvodov podľa § 63 ods. 1 písm. b) Zákonníka práce, na základe ktorého je agentúra dočasného zamestnávania oprávnená dať zamestnancovi výpoveď, ak sa stane nadbytočným vzhľadom na skončenie dočasného pridelenia pred uplynutím doby, na ktorú sa dohodlo.

Nový výpovedný dôvod umožňuje skončiť so zamestnancom pracovný pomer z dôvodu nadbytočnosti výlučne zo strany agentúry dočasného zamestnávania, ak v priebehu dočasného vyslania zamestnanca vzniknú problémy, pre ktoré sa stane zamestnanec nadbytočným vzhľadom na skončenie dočasného pridelenia ešte pred uplynutím doby, na ktorú sa dohodlo. Tým nie sú dotknuté iné dôvody skončenia pracovného pomeru podľa § 63 ods. 1 Zákonníka práce ani iné spôsoby skončenia pracovného pomeru (napríklad skončenie pracovného pomeru dohodou). Domnievame sa, že aj týmto krokom zákonodarca podstatným spôsobom v neprospech zamestnancov a v prospech agentúr dočasného zamestnávania išiel nad rámec zásady rovnakého zaobchádzania medzi zamestnávateľmi a vytvoril tým nerovnaké východiskové predpoklady pre voľnú hospodársku súťaž zamestnávateľov, a to v situácii, keď prevažná väčšina členských štátov Európskej únie zakotvuje rôzne druhy právnych obmedzení smerujúcich osobitne proti zneužívaniu agentúrnej práce v neprospech štandardných pracovných pomerov.

Výnimka z ponukovej povinnosti len pre agentúry dočasného zamestnávania

Podľa nového právneho stavu platí výnimka z ponukovej povinnosti pred uplatnením výpovede zo strany agentúry dočasného zamestnávania. Vzhľadom na povahu agentúry dočasného zamestnávania predmetom činnosti ktorej je zamestnávanie zamestnancov pre účely dočasného zamestnávania, ponukovú povinnosť pred výpoveďou zamestnávateľa by agentúra dočasného zamestnávania nemohla zrealizovať v súlade so všeobecnou zákonnou požiadavkou, aká platí pre iných zamestnávateľov.

Stravovanie zamestnancov

Podľa § 152 Zákonníka práce zamestnávateľ je povinný zabezpečovať zamestnancom vo všetkých zmenách stravovanie zodpovedajúce zásadám správnej výživy priamo na pracoviskách alebo v ich blízkosti. Túto povinnosť má aj zamestnávateľ alebo agentúra dočasného zamestnávania voči dočasne pridelenému zamestnancovi.

Podľa právneho stavu de lege lata oprávneným subjektom poskytovania stravovania je aj dočasne pridelený zamestnanec a povinným subjektom je užívateľský zamestnávateľ alebo agentúra dočasného zamestnávania.

Evidencia práce dočasne prideleného zamestnanca

Počas dočasného pridelenia sa evidencia dočasne pridelených zamestnancov vedie v mieste výkonu práce dočasného pridelenia zamestnanca. Porušenie tejto povinnosti je porušením pracovnoprávnych predpisov, s možnosťami finančného postihu zo strany inšpekcie práce v podobe pokút.

Zánik pracovného pomeru zo zákona

V prípade, ak agentúra dočasného zamestnávania nedodrží zákonom zakotvený maximálny počet reťazení pracovných zmlúv (okrem prvej pracovnej zmluvy najviac ďalších päť pracovných zmlúv), zo zákona zaniká pracovný pomer k agentúre dočasného zamestnávania a agentúrnemu zamestnancovi vzniká pracovný pomer k užívateľskému zamestnávateľovi. Ide o nový spôsob zániku pracovného pomeru, na rozdiel od skončenia pracovného pomeru na základe právneho úkonu. Proti tomuto spôsobu skončenia pracovného pomeru nie sú možné spory o neplatné skončenie pracovného pomeru podľa Zákonníka práce. Právny model neplatnosti skončenia pracovného pomeru, ktorý sa zo strany účastníkov pracovného pomeru uplatňuje na súde, sa vzťahuje len na skončenie pracovného pomeru na základe právneho úkonu.

Dohoda o skončení pracovného pomeru

Dohodu o skončení pracovného pomeru zamestnávateľ a zamestnanec uzatvárajú písomne. V dohode musia byť uvedené dôvody skončenia pracovného pomeru, ak to zamestnanec požaduje alebo ak sa pracovný pomer skončil dohodou z dôvodov uvedených v § 63 ods. 1 písm. a) až c).

Možnosti ďalšieho kultivovania výkonu dočasnej agentúrnej práce podľa smernice 2008/104/ES

Novela Zákonníka práce, právne účinná od 1. marca 2015, celkom jednoznačne ukázala, že Slovenská republika má ešte dosť ďaleko k optimálnej úprave dočasnej agentúrnej práce. Veľké rezervy v tejto optimalizácii sú najmä v možnostiach legislatívneho obmedzenia zneužívania dočasnej agentúrnej práce, pre ktoré už smernica vytvára relatívne široký právny priestor, ale slovenský zákonodarca zrejme nechcel zámerne využiť tieto možnosti, aj napriek tomu, že eliminácia dočasnej agentúrnej práce je v životnom záujme samotných dočasných agentúrnych zamestnancov.

Výnimky z pôsobnosti smernice o dočasnej agentúrnej práci

Podľa článku 1 ods. 3 citovanej smernice môžu členské štáty z rozsahu pôsobnosti smernice vyňať verejné programy odborného vzdelávania a prípravy, integračné a rekvalifikačné programy podporované z verejných zdrojov. Ako vo svojej ostatnej správe o uplatňovaní predmetnej smernice konštatuje Európska komisia, len Cyprus, Dánsko, Írsko, Maďarsko, Malta, Rakúsko a Švédsko uplatňujú takéto vylúčenie.⁵ Ako z vyššie uvedeného vyplýva, Slovenská republika nevyužila možnosť uplatnenia výnimky z pôsobnosti smernice o dočasnej agentúrnej práci. Preto sa ustanovenia o dočasnej agentúrnej práci vzťahujú aj na zamestnávateľské subjekty vykonávajúce napríklad rekvalifikačné programy financované z verejných zdrojov, čo predstavuje osobitné právne riziká neoprávneného čerpania verejných zdrojov určených na odborné vzdelávanie a rekvalifikačné programy. V praxi to otvára priestor pre zneužívanie dočasnej agentúrnej práce ešte väčšieho rozsahu, dotovanej z verejných zdrojov.

Výnimky zo zásady rovnakého zaobchádzania podľa smernice 2008/104/ES

Smernica umožňuje členským štátom uplatňovať za určitých podmienok výnimky zo zásady rovnakého zaobchádzania.

Na druhej strane, už zo samotného obsahu smernice treba jednoznačne vyvodiť, že smernica oproti doterajšiemu právnomu stavu bráni členským štátom klásť právne a iné prekážky v rozvoji agentúrnej práce.

⁵ Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o uplatňovaní smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci [2014-03-21]. COM (2014) 176 final, s. 4.

Podľa článku 4 smernice 2008/104/ES zákazy alebo obmedzenia dočasnej agentúrnej práce môžu byť odôvodnené len všeobecným záujmom v súvislosti s ochranou dočasných agentúrnych zamestnancov, požiadavkami bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci alebo potrebou zabezpečenia riadneho fungovania trhu a predchádzania zneužívaniu agentúrnej práce.

Výnimka ustanovená v článku 5 ods. 2

V zmysle vyššie uvedeného článku členské štáty sú oprávnené po konzultáciách so sociálnymi partnermi stanoviť výnimku zo zásady rovnakého zaobchádzania, pokiaľ ide o mzdu voči dočasným agentúrnym zamestnancom, ktorí majú s agentúrou uzatvorenú pracovnú zmluvu na neurčitý čas, ak im agentúra vypláca mzdu aj v čase medzi dočasnými prideľeniami. Uvedená výnimka sa nevzťahuje na zamestnancov s pracovným pomerom na určitú dobu. Túto výnimku podľa správy Európskej komisie uplatnili Írsko, Maďarsko, Malta, Spojené kráľovstvo a Švédsko.⁶ Slovenská republika ju neuplatnila.

Výnimka ustanovená v článku 5 ods. 3 smernice

Podľa článku 5 ods. 3 smernice členské štáty môžu po dohode so sociálnymi partnermi umožniť ponechanie a uzatvorenie kolektívnych zmlúv o základných podmienkach a podmienkach zamestnania odlišných od zásady rovnakého zaobchádzania za predpokladu, že sa dodrží všeobecná ochrana agentúrnych zamestnancov. Desať členských štátov Európskej únie uplatnilo vo svojom zákonodarstve túto výnimku pri regulácii kolektívnych zmlúv.⁷ Slovenská republika si neuplatnila túto výnimku.

Výnimka zo zásady rovnakého zaobchádzania podľa článku 5 ods. 4

Podľa článku 5 ods. 4 smernice o dočasnej agentúrnej práci členské štáty Európskej únie, v ktorých neexistuje žiadny postup na vyhlásenie všeobecnej uplatniteľnosti kolektívnych zmlúv ani žiadny postup na rozšírenie platnosti ich ustanovení na všetky podobné podniky v danom odvetví alebo zemepisnej oblasti, sa môžu po dohode so sociálnymi part-

⁶ Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o uplatňovaní smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci [2014-03-21]. COM (2014) 176 final, s. 7.

⁷ Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o uplatňovaní smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci [2014-03-21]. COM (2014) 176 final, s. 8.

nermi rozhodnúť o odchylení sa od zásady rovnakého zaobchádzania, pokiaľ ide o základné pracovné podmienky a podmienky zamestnávania dočasných agentúrnych zamestnancov za predpokladu, že sa týmto zamestnancom poskytne primeraná úroveň ochrany. Uvedenú výnimku uplatnili Spojené kráľovstvo a Malta. Slovenská republika neuplatnila uvedenú výnimku okrem iného aj z dôvodu, že nespĺňa právne podmienky pre jej uplatnenie.

Okrem vyššie uvedených výnimiek smernica o dočasnej agentúrnej práci v článku 4 zakotvuje zákazy a obmedzenia využívania agentúrnej práce, ktoré sú odôvodnené len všeobecným záujmom v súvislosti:

- ✚ s ochranou dočasných agentúrnych zamestnancov,
- ✚ s požiadavkami zdravia a bezpečnosti pri práci,
- ✚ s potrebou zabezpečiť riadne fungovanie trhu práce,
- ✚ s potrebou zabezpečiť predchádzanie zneužívaniu dočasnej agentúrnej práce.

Uvedený článok 4 je záväzný pre všetky členské štáty, aj keď nejde o taxatívny výpočet dôvodov. Môže ísť aj o iný dôvod obmedzenia výkonu dočasného agentúrneho zamestnania, ak je to vo všeobecnom záujme. Každý členský štát môže vo svojom vnútornom zákonodarstve rozhodnúť o spôsobe vykonania tohto ustanovenia. Na vykonanie tohto článku nie je ustanovený žiadny časový limit.

Prevažná väčšina členských štátov Európskej únie prijala niektoré z vyššie uvedených obmedzení odôvodnených všeobecným záujmom.

Popri Slovensku a pobaltských štátoch len Dánsko neprijalo právne obmedzenia výkonu dočasnej agentúrnej práce, okrem zákazu dočasnej agentúrnej práce pre štvrtú rizikovú pracovnú kategóriu zamestnancov. Väčšina členských štátov prijala podstatne širšie obmedzenia v záujme bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci alebo z dôvodu zneužívania dočasnej agentúrnej práce na úkor štandardných pracovných pomerov. Niektoré členské štáty zakotvujú výslovne zoznam dôvodov, pri existencii ktorých je možné použiť dočasnú agentúrnu prácu (Francúzsko, Poľsko a Taliansko). Niektoré členské štáty priamo v zákone obmedzujú počet dočasných agentúrnych zamestnancov (Belgicko, Taliansko, Švédsko). Dôvod zneužívania dočasnej agentúrnej práce využilo osem členských štátov (Nemecko, Česká republika, Belgicko, Bulharsko, Poľsko, Švédsko, Grécko, Taliansko).

Dôvod ochraňovať štandardné trvalé zamestnanie zakotvuje Belgicko, Francúzsko, Grécko, Poľsko. Kvóty uplatňuje Rakúsko (najviac 10 % v oblasti zdravotníctva).

Pokiaľ ide o obmedzenia a zákazy využívania dočasnej agentúrnej práce, podľa stanoviska Európskej komisie uvedené opatrenia možno v zákonodarstve členských štátov uplatniť aj kumulatívne, za predpokladu, že je to odôvodnené všeobecným záujmom.

V oblasti dočasného agentúrneho zamestnávania nám zatiaľ chýba potrebná judikatúra Súdneho dvora Európskej únie. Preto sme s netrepezivosťou očakávali rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie v právnej veci C-533/13 (AKT) z roku 2013, ktorým sa mal Súdny dvor zásadným spôsobom vyjadriť k otázke dočasnej agentúrnej práce, jej mieste vo vzťahu k plnému pracovnému úväzku a možnostiam členských štátov aj razantnejším spôsobom ako robí Slovenská republika postaviť sa proti zneužívaniu dočasnej agentúrnej práce v neprospech zamestnancov. Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie bolo prijaté dňa 17. marca 2015 a v podstate z podstatnej obsahovej časti kopíruje návrh generálneho advokáta v tejto právnej veci, zverejnený v novembri 2014.

Dočasná agentúrna práca a judikatúra Súdneho dvora Európskej únie

Ako vyplýva zo zverejneného Rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie, súladného s obsahom stanoviska generálneho advokáta v tejto právnej veci M. Szpunara, predneseného dňa 20. novembra 2014, právna úprava členského štátu Európskej únie regulujúca dočasné agentúrne zamestnanie je oprávnená zabrániť tomu, aby práce, pre ktoré sú typické stále pracovné pomery, neboli bez riadneho dôvodu zverované agentúram dočasného zamestnávania, čím by mohli zaručiť, že využívanie dočasného agentúrneho zamestnania nebude viesť ku strate pracovných miest u užívateľského zamestnávateľa.

Dočasné agentúrne zamestnávania by nemalo byť využívané ako náhrada trvalých pracovných pomerov. Z definícií uvedených v článku 3 smernice 2008/104 ďalej vyplýva, že agentúrne zamestnávania predpokladá vzťahy trvajúce na prechodný čas. Už z definícií uvedených v článku 3 smernice možno vyvodiť, že táto forma práce nie je vhodná za všetkých okolností, najmä vtedy, pokiaľ je potreba pracovných síl trvalá. Aj z dôvodu, že samotná smernica nedefinuje dočasné agentúrne zamestnanie, nemá za cieľ ani výslovne a konkrétne formulovať prípady, ktoré od-

ôvodňujú využívanie tejto formy práce. Tým, že únijný zákonodarca sa rozhodol nedefinovať prípady odôvodňujúce využívanie dočasného agentúrneho zamestnania, členským štátom poskytol v tomto ohľade značný priestor pre voľné uváženie.

Členský štát môže ustanoviť, bez toho, aby prekračoval medze svojej voľnej úvahy, že využívanie dočasného agentúrneho zamestnávania je dovolené za podmienok, ktoré sú v súlade s dočasnou povahou tejto formy práce, čím sa rozumie, že agentúrne zamestnávania nesmie poškodzovať priame zamestnávania v pracovnom pomere. Za odôvodnené preto možno považovať obmedzenie využívania tejto formy práce na pokrytie potreby vysokého pracovného zaťaženia alebo inej práce, ktoré sú časovo alebo svojou povahou obmedzené a ktoré z dôvodu naliehavosti, obmedzeného trvania, odborných znalostí, používania špeciálnych nástrojov alebo z iných podobných dôvodov nemôžu byť uskutočnené zo strany vlastných zamestnancov.

Ak kolektívna zmluva zakazuje zamestnávateľovi „dlhodobé“ pridelovanie zamestnancov agentúrami dočasného zamestnávania popri vlastných zamestnancoch, sleduje podľa generálneho advokáta legitímny cieľ, ktorý má obmedziť zneužívanie týkajúce sa využívania tejto formy práce. Dlhodobé udržiavanie agentúrnych pracovných pomerov, ktoré by z hľadiska svojej povahy mali zostať dočasné, však môže nasvedčovať o existencii zneužívania tejto formy práce.

Preto pracovnoprávna úprava, ktorá zakazuje dlhodobé pridelovanie agentúrnych zamestnancov vedľa vlastných zamestnancov podniku, je odôvodnená na základe všeobecného záujmu, ktorý sa týka nutnosti zabezpečiť náležité fungovanie trhu práce a zabrániť jeho zneužívaniu.⁸

Článok 4 ods. 1 smernice 2004/104 nebráni takej vnútroštátnej úprave, ktorá obmedzuje využívanie agentúrneho zamestnávania na práce, ktoré sú dočasné a ktoré z objektívnych dôvodov nemôžu byť uskutočňované zamestnancami zamestnanými priamo podnikom na uskutočňovanie prác, ktoré sú totožné s prácami zamestnancov, ktoré vykonávajú zamestnanci dlhodobo. Podľa bodu 31 rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie C-533/2013 (AKT) článok 4 ods. 1 smernice 2008/104/ES sa musí vo svojom kontexte chápať tak, že vymedzuje rámec, v ktorom má prebiehať legislatívna činnosť členských štátov Európskej únie v oblasti zákazov alebo obmedzení týkajúcich sa využitia dočasných agentúr-

⁸ Stanoviska generálneho advokáta vo veci C-533/13 (AKT), bod 124.

nych zamestnancov, a nemá sa tento článok vykladať tak, že stanovuje povinnosť členských štátov prijať konkrétnu právnu úpravu takýchto zákazov či obmedzení. V závere citovaného rozhodnutia Súdny dvor Európskej únie deklaruje, že článok 4 ods. 1 smernice 2008/104/ES neukladá vnútroštátnym súdom neuplatňovať akékoľvek zákazy alebo obmedzenia agentúrnej práce zo strany vnútroštátneho práva, ktoré nie sú odôvodnené dôvodmi všeobecného záujmu v zmysle článku 4 ods. 1 smernice. Z uvedeného záveru rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie je zrejmé, že ak aj členský štát prijme určité zákazy alebo obmedzenia využívania dočasnej agentúrnej práce, vnútroštátnym súdom z uvedeného článku nevyplýva povinnosť neuplatňovať tieto zákazy alebo obmedzenia dočasnej agentúrnej práce. Súdny dvor Európskej únie v uvedenom rozhodnutí takýmto spôsobom rozhodol v skutkovom stave v právnej veci AKT, podľa ktorého žalovaný zamestnávateľ porušil kolektívnu zmluvu tým, že dlhodobo a nepretržite využíval na plnenie rovnakých úloh, aké plnia vlastní zamestnanci, aj dočasných agentúrnych zamestnancov, čo podľa predmetnej kolektívnej zmluvy predstavuje nekalé využívanie pracovnej sily. Dočasní agentúrni zamestnanci vykonávali bežnú činnosť podniku popri jeho stálych zamestnancoch, hoci nedisponovali osobitnými odbornými znalosťami.

Záver

Aj novou pracovnoprávnou úpravou dočasnej agentúrnej práce Slovenská republika i naďalej patrí k najliberálnejším pracovnoprávnym úpravám dočasnej agentúrnej práce v celej Európskej únii.

Aj po ostatnej novele Zákonníka práce, ktorá podstatným spôsobom zmenila a sprísnila výkon dočasnej agentúrnej práce, možno celkom jednoznačne konštatovať, že pracovnoprávna úprava tohto problému v plnej miere nespĺňa ciele a účel smernice o dočasnej agentúrnej práci.

Európska legislatíva v podobe smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci síce pripúšťa rôzne obmedzenia tejto práce vo forme výnimiek zo zásady rovnakého zaobchádzania, Slovenská republika však na rozdiel od väčšiny členských štátov Európskej únie zakotvuje jediný zákaz výkonu dočasnej agentúrnej práce v prípade rizikovej práce štvrtej pracovnej kategórie. To je príliš slabá právna ochrana zamestnancov pri výkone dočasnej agentúrnej práce.

Zo smernice o dočasnej agentúrnej práci vyplýva, že agentúry dočasného zamestnávania, ktoré vysielajú svojich zamestnancov do užívateľ-

ských podnikov založených v inom členskom štáte, sú povinné sa správať aj smernicou 96/71/ES o dočasnom vyslaní pracovníkov a povinne uplatňovať na nich minimálne zákonom ustanovené práva, ktoré platia v hostiteľskom štáte. Aj samotným účelom smernice 2008/104/ES o agentúrnej práci je zosúladienie podmienok pre dočasné vysielanie zamestnancov na národnej úrovni s vysielaním zamestnancov na nadnárodnej úrovni.

Resumé

Dočasná agentúrna práca sa v súčasnosti na území Slovenskej republiky široko využíva v neprospech zamestnancov. Aj keď novelou Zákonníka práce, právne účinnou od 1. marca 2015, došlo k sprísneniu právnych podmienok výkonu dočasnej agentúrnej práce, v porovnaní so smernicou 2000/104/ES o dočasnej agentúrnej práci Slovenská republika ani zďaleka nevyčerpala možnosti právnej regulácie tejto formy práce, ktoré by boli viac prospešné aj pre dočasných agentúrnych zamestnancov. Slovenská republika patrí aj po ostatnej novele Zákonníka práce ku krajinám s najvyšším počtom agentúr dočasného zamestnávania na počet obyvateľov.

Z celého komplexu možných obmedzení dočasnej agentúrnej práce smerujúcich proti jej zneužívaniu v neprospech stálych pracovných pomerov Slovenská republika využila len málo. Nový právny stav už neumožňuje dočasnú agentúrnu prácu vo vzťahu k štvrtjej pracovnej kategórii zamestnancov podľa zákona č. 355/2007 Z.z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia z dôvodu ochrany zdravia zamestnancov, s ohľadom na riziká, ktoré vznikajú pri výkone takejto práce.

Sprísnenie doterajšieho právneho stavu výkonu dočasnej agentúrnej práce spočíva aj v tom, že podľa nového právneho stavu Zákonník práce výslovne zakazuje, aby užívateľský zamestnávateľ, ku ktorému bol zamestnanec dočasne pridelený, ho dočasne prideliť k ďalšiemu (inému) užívateľskému zamestnávateľovi.

Aj po sprísneniach uskutočnených poslednou novelou Zákonníka práce agentúry dočasného zamestnávania stále patria na území Slovenskej republiky k exkluzívnym zamestnávateľom, na ktorých neplatia tie isté povinnosti ako na štandardných zamestnávateľov. Domnievame sa, že v tomto smere sa aj v dôsledku samotného znenia smernice nedarí plniť jeden z jej základných cieľov – zrovnoprávniť agentúry dočasného zamestnávania s ostatnými zamestnávateľmi.

Do najbližšej budúcnosti by bolo potrebné zakotviť ďalšie právne mantinely výkonu agentúrnej práce aj v súlade so smernicou o agentúrnej práci, napríklad v podobe sprísnenia požiadaviek na udeľovanie licencií, prípadne určenia maximálneho počtu agentúrnych zamestnancov alebo vylúčenia možnosti agentúrnej práce pri niektorých druhoch prác, predovšetkým z dôvodu bezpečnosti a ochrany zdravia zamestnancov pri práci.

Zoznam bibliografických odkazov

Správa Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o uplatňovaní smernice 2008/104/ES o dočasnej agentúrnej práci [2014-03-21]. COM (2014) 176 final.

Stanoviska generálneho advokáta vo veci C-533/13 (AKT).

Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru [2009-10-09].

Stanovisko Výboru regiónov Európskej únie [2008-02-07]. Ú.v. EÚ C 105, 2008-04-25.

Zelena kniha: Moderné pracovné právo a požiadavky pre 21. storočie [2006-11-22]. COM (2006) 708 final.

Prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
dekan.prf@truni.sk

Tenancy Law in Slovakia: Housing Situation, Economic Urban and Social Factors of Housing¹

Monika Jurčová
Jozef Štefanko

Abstract: *Tenancy law has been deeply rooted in the national housing policy. This policy and the ability of the state to address the housing needs of its inhabitants strongly influences the overall satisfaction of the citizens. The complicated historical, social and political developments in Slovakia during the last century have all been partial reasons, for which the rental sector in Slovakia is deemed underdeveloped. The preliminary thorough analysis of the economic, urban and social factors of housing in this article should serve as a starting point to the closely related interpretation of the tenancy law and trigger de lege ferenda proposals in its realm.*

Key Words: *Tenancy Law; National Housing Policy; National Housing Situation; Economic Factors of Housing; Urban Factors of Housing; Social Factors of Housing; the Slovak Republic.*

Housing situation

Historical evolution of the national housing situation and housing policy

The Slovak Republic had been a part of Czechoslovakia until December 31st, 1992. Therefore, its legislation in the field of civil law and acts regulating housing were common for both federative republics. Although the great amendment of the Civil Code (see below) and restitution laws were common, their impact was different in each Republic, because of

¹ This article has been prepared in the frames of the project “Tenancy Law and Housing Policy in Multi-Level Europe” funded from the European Union’s Seventh Framework Programme for research, technological development and demonstration under grant agreement No. 290694 and it has been originally published as “Tenancy Law and Housing Policy in Multi-Level Europe: National Report for Slovakia”. ŠTEFANKO, J. ed. *TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-Level Europe: National Report for Slovakia* [online]. 2014. 255 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.tenlaw.uni-bremen.de/reports/SlovakiaReport_09052014.pdf.

different roots and legal background, as well as different ownership structure in pre-war Czech Republic and Slovakia (e.g. differing numbers of blocks of flats in big cities).

Formerly a part of Austria-Hungary, the Slovaks joined with the closely related regions of Bohemia and neighbouring Moravia to form Czechoslovakia in 1918. The legal order of Slovak part of Czechoslovakia, namely in the area of private law, was based on the customary case law of Hungarian roots and more or less prevailed in Slovakia up to 1950. Historical reasons for such development were partly set out by a constitutional transformation of Habsburg domain into the dual monarchy of Austria-Hungary as a result of the Austro-Hungarian Compromise of 1867. The territory of present-day Slovakia was included into the Hungarian part of dual Monarchy dominated by the Hungarian legal order. On the contrary, the territories nowadays creating the Czech Republic belonged to the Austrian part of Monarchy. In the chaos of World War II Slovakia became a separate republic in 1938, tightly controlled by Germany. Post World War II in 1945 with the Warsaw Pact Czechoslovakia has become a communist state within a Soviet-ruled Eastern Europe. With the collapse of the Soviet influence in 1989 Czechoslovakia became a sovereign state. In 1993 the Slovaks and the Czechs agreed to separate peacefully. In 2004 Slovakia became a member of the European Union and the NATO.²

One of the most important acts enacted shortly after “the Velvet Revolution” in 1989 by the Federal Assembly of the Czech and Slovak Federal Republic was the constitutional Act No. 100/1990 Coll. amending and supplementing the Constitution of the Czech and Slovak Federal Republic. Its provisions “The right of ownership and other property rights of citizens and legal persons are protected by the Constitution and laws. The State shall provide equal protection to all owners. An owner is bound by ownership and ownership may not be used to prejudice the rights of other persons or society”³ supplied a legal basis for further economic and legal development in the former Czechoslovakia. Moreover Article 9 (2) stated that “the law enacted by the Federal Assembly of the Czech and Slovak Federal Republic shall regulate the conditions of transferring state property into the ownership of citizens or legal persons.” This article cre-

² Slovakia. In: *Nations Online Project* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.nationsonline.org/oneworld/slovakia.htm>.

³ Articles 7 and 8 of the *Constitutional Act No. 100/1960 Coll. Constitution of Czecho-Slovak Federal Republic*.

ated a basis for restitution and privatization in following years. The National Council of the Slovak Republic enacted the Constitution of Slovak Republic on September 1st, 1992.⁴ Slovakia pursued EU membership since its establishment; in May 2004 Slovakia entered the European Union.

Owner-occupied housing in Slovakia has become the most prevalent form of housing at the beginning of 1990s. Apart from villages, where citizens mostly live in family houses and apart from people who live in family houses in the towns, the primary reasons for the increase of owner-occupied housing were:

i) The provisions of the great amendment (Act No. 509/1991 Coll.) of the Civil Code (CC),⁵ which came into force on January 1st, 1992. This act brought back the lease contract to the Slovak legal order. Moreover, in the transitional provisions for this legislation a right to the personal use of a flat and a right to the use of other habitable rooms and non-residential rooms, established under laws that were in force until the above mentioned CC amendment,⁶ had been transformed into leases as of the amendment's entry into force. Joint use of a flat and joint use of a flat by spouses had been transformed into a joint lease. The right to the use of a part of a flat had been transformed into a sublease and could not be terminated before one year after the Act came into effect. The personal use of flats serving as permanent accommodation for the employees of an organization had been transformed into leases of a service flat (*služobný byt*)⁷ if such flat fulfilled the criteria set out for service flats by law; if such conditions were not fulfilled, such personal use had been transformed into a lease (paragraph 871 CC).

ii) An important role in the regulation of housing tenures should also be assigned to other transitional sections of the previously mentioned CC amendment. According to these provisions, the right to use a plot of land established under previous legislation and existing at the date of the CC amendment's entry into force was transformed into ownership of a natu-

⁴ Act No. 460/1992 Coll. Constitution of the Slovak Republic, as amended.

⁵ Act No. 40/1964 Coll. Civil Code, as amended.

⁶ See ŠTEFANKO, J. ed. *TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-Level Europe: National Report for Slovakia* [online]. 2014, pp. 93-97 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.tenlaw.uni-bremen.de/reports/SlovakiaReport_09052014.pdf.

⁷ The service flat is a flat, where the lease is bound to the employment of the tenant. See section 1 of the Act No. 189/1992 Coll. on the Regulation of Some Conditions Associated with Rental Dwellings and Replacement Housing.

ral person on the effective date of this amendment. Nevertheless, the provisions of the restitution acts⁸ were not affected by this regulation and the law preserved the protection of interests of the previous owners of immovables. If a right to the personal use of the same vacant plot of land was jointly established for several citizens (joint users), they became co-owners with equal shares. If the right to the personal use of the same developed plot of the land was jointly established by several persons, they became co-owners. Similarly, if a citizen acquired a right to make an agreement on the personal use of a plot of land but that agreement had not been concluded by the effective date of the amendment, he/she acquired a right to conclude a sale contract as a buyer in relation to the plot of land to which a decision on the allocation of the plot of land for personal use had been issued.

iii) If under the conditions, stated in the Personal Ownership of Flats Act 1966 (No. 52/1966 Coll. as amended by the Act No. 30/1978 Coll.) (POF 1966) a citizen acquired personal ownership of a flat, then on the effective date of Act No. 509/1991 Coll., that personal ownership had been transformed into an ownership of a natural person. The rights to joint personal use of a plot of land on which a block of flats with flats in ownership of citizens was located were transformed into co-ownership by natural persons. If conditions stipulated by POF 1966 were met, flats and non-residential units could also be acquired by legal persons as their ownership from January 1st, 1993.⁹

iv) The great amendment of the Civil Code in 1991 also repealed the Act No. 41/1964 Coll. on Housing Management and substantially changed POF 1966 by cancelling fundamental parts of its regulation. This Act was soon replaced by the Ownership of Flats and Non-residential Premises Act 1993 (No. 182/1993 Coll.) (OFNP 1993). This Act governs the manner and conditions for the acquisition of ownership of flats and non-residential premises in a block of flats, the rights and obligations of owners of the block of flats, rights and obligations of owners of flats and non-residential premises, their relationships and the right to property.

⁸ Act No. 229/1991 Coll. on Regulation of Relations of Ownership of Land and Other Agricultural Property, as amended.

⁹ The meaning of this provision should be understood with reference to the legislation in force before the Constitutional Act in 1990 was adopted. Before this act had entered into force, the legal system differentiated among: state, co-operative, personal and private ownership. The legal protection of owners differed according to the type of ownership.

This Act – effective from September 1st, 1993 – provided that the owner of the block of flats may transfer ownership of the flat only to the tenant, if tenant is a natural person. The price of the flat in the block of flats, appurtenances¹⁰ and land was determined by an agreement between the seller and the buyer, but it was regulated and limited, so it could not exceed an amount determined pursuant to section 5 and section 18 para. 1 of OFNP 1993.

Consequently, one may state that in 1993 the process of transforming housing tenures in Slovakia had begun. Firstly, the right of personal use of flats was transformed into a lease, secondly, the tenants acquired a right to buy the flats and the adjacent plot, as well as the plot under the block of flats in the frames of following laws:

- ✚ Prices Act 1990 (No. 526/1990 Coll.);
- ✚ Transfer of State Property to Other Persons Act (No. 92/1991 Coll., as amended);
- ✚ Governmental Decree No. 273/1991 on exception from section 45 of Act No. 92/1991 Coll.;¹¹
- ✚ Municipalities' Property Act 1991 (No. 138/1991 Coll.);¹²
- ✚ Act on Modification of Property Relations and Settlement of Property Claims in Cooperatives (No. 42/1992 Coll., as amended), this act tackled the specialties of cooperative housing;¹³
- ✚ OFNP 1993.

The conditions for the acquisition of ownership were in favour of former tenants, mainly because of mandatory rules on the calculation of prices.¹⁴ The common parts of the block of flats and the common facilities and appurtenances are co-owned by the owners of the units in the block

¹⁰ Section 2 para. 6 of the *Act No. 182/1993 Coll. on Ownership of Flats and Non-Residential Premises* defines appurtenances of the block of flats (*príslušenstvo bytového domu*) as common parts of the block of flats and appurtenances that are exclusively designated for the joint use with this block of flats, but do not create the building components of this block, i.e. fenced gardens and buildings, in particular fences, sheds and fenced yards situated on the plot adjacent to the block of flats.

¹¹ By this exception state enterprises may sell flats in their ownership to previous tenants.

¹² By this act from May 1st, 1991, every residential house in the property of the state under the management of a corporation of housing stock passed to the ownership of a municipality.

¹³ This act, in force from January 28th, 1992, enabled to sell flats in the ownership of cooperative to the previous tenants.

¹⁴ Compare section 18 of the *Act No. 182/1993 Coll. on Ownership of Flats and Non-Residential Premises*.

of flats except where the owners agree otherwise. The transfer of ownership of units in the block of flats is also connected with co-ownership of the common parts of the block of flats, common facilities and appurtenances, as well as the co-ownership of other rights to common property, or other rights and obligations of the ownership of units. The size of the share in the common parts and in the common facilities of the block of flats, the appurtenances and the land is calculated as the ratio between floor space of the unit and the total floor area of all units in the block of flats. It should, however, be noted that tenants who became owners according to the described provisions did not realize that such acquisition of property is closely linked to various responsibilities, such as future costs of reconstruction and repairs of the block of flats.

Moreover, it is imperative to point out that from 1950 the principle of *superficies solo cedit* has not been applied in Slovakia. Therefore, the ownership of land under the block of flats and ownership of the block of flats, or the ownership of units together with the ownership of common parts, facilities and appurtenances, and the co-ownership of other rights to common property may belong to different persons. This creates a very complicated legal situation, basically solved in section 23 of OFNP 1993.¹⁵

Current situation

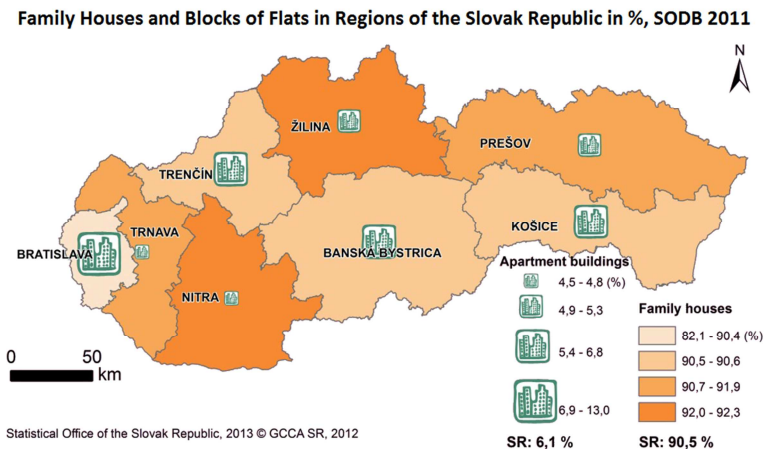
Results of the Censuses of Population and Housing conducted in 2011 have discovered that the total number of dwellings in the Slovak Republic amounts to 1 994 897 units situated in 1 070 790 houses (either family houses or blocks of flats). Moreover, out of the total number of occupied

¹⁵ Section 23 of the *Act No. 182/1993 Coll. on Ownership of Flats and Non-Residential Premises* presupposes more ways how to deal with the ownership of land under the block of flats. Provided that stipulated conditions are fulfilled, the owners of unit (flats or non-residential premises) in the block of flats acquire a share of the land in the form of co-ownership. Otherwise the *Act No. 182/1993 Coll. on Ownership of Flats and Non-Residential Premises* establishes the easement registered in cadastre (if the ownership of land did not belong to the same person as the ownership of the block of flats). This extract from the local newspaper informs about the sale of the land in the capital of Slovakia: "Applications for sale of land under the blocks of flats are numerous; by the end of 2007, the city registered circa 19 thousand of them. Throughout the period during which Bratislava is selling the land under the blocks of flats there was 15 828 transfers of co-ownership shares on land approved." See *Predaj pozemkov komplikujú nejasné vlastnícke vzťahy*. In: *Bratislavské noviny* [online]. 2008-01-17 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/vystavba/predaj-pozemkov-komplikuju-nejasne-vlastnicke-vztahy.html?page_id=74312.

dwellings, owner-occupied housing in Slovakia is apparently the most prevalent form of housing as 84.9 % of occupied dwellings were owner-occupied.¹⁶ This number consist of 41.8 % of dwellings in family houses – “rodinné domy” (744 203) and 43.1 % of dwellings in blocks of flats – “bytové domy” (764 100).¹⁷

Figure 1 and Graph 1 show that across the country in each region, majority of houses are family houses. Altogether it is 969 360 houses, i.e. 90.5 % of all houses in Slovakia. In comparison to their number, there is 64 846 blocks of flats in Slovak Republic and their share on available houses is 6.1 %.

Figure 1 Family Houses and Blocks of Flats in Regions of the Slovak Republic in %, SODB 2011

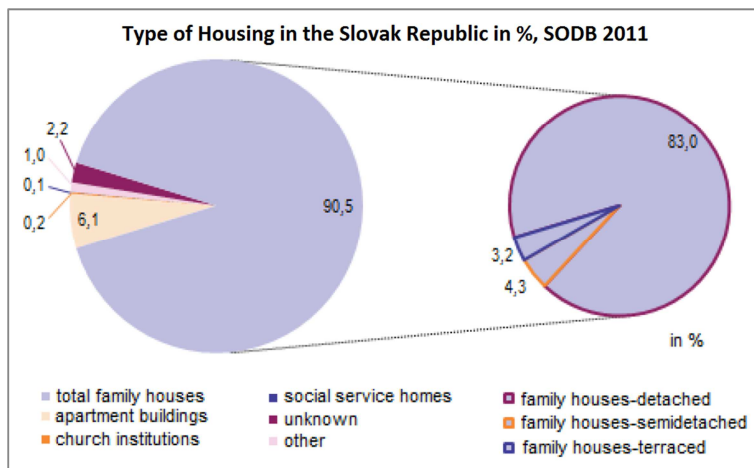

Source: *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 6 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>. Note: Statistical Office of the Slovak Republic uses the notion “apartment buildings” for a type of building referred to as “block of flats” in this report.

¹⁶ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, pp. 6-11 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

¹⁷ See *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 12 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>; and Table 2.

Graph 1 Type of Housing in the Slovak Republic in %, SODB 2011

Source: *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 6 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

Owner-occupied housing is generally intended for housing of middle and higher income groups. According to Census 2011, the occupied housing stock in Slovakia consisted of approximately 1 776 698 dwellings.¹⁸

The basic legislative Act for ownership of units is OFNP 1993.¹⁹ Since its adoption, that Act has been often revised, yet it still includes provisions concerning the transfer of ownership of municipal rental housing, which occurred in the early nineties. At present, however, the provisions on compulsory transfer of ownership in municipally rented flats under conditions stipulated by law, also with regard to their price, have lost their substantive justification. They cause problems in practice and decrease the availability of rental housing. The provisions relating to a change of ownership of cooperative housing should be maintained in force, as they are stipulated by the current legislation in OFNP 1993. Considering these facts, it is therefore necessary in the law on ownership

¹⁸ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 11 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

¹⁹ Act No. 182/1993 Coll. on Ownership of Flats and Non-Residential Premises, as amended.

of flats and non-residential premises to establish the conditions and the date of completing the transfer of ownership of flats to the original rental housing tenants. This proposal is fully in line with the recommendations in the OECD document of February 2009: "Economic Survey of the Slovak Republic", according to which this legislation should be repealed or selling prices should reach the level of market values. At the same time it is necessary to improve the legislative framework for the liability for the technical condition of the block of flats as well as the law creating an obligation of the unit owners to do repairs respecting the fact that certain activities will need to contract with an authorized person with adequate technical qualifications.

Another prerequisite for ensuring the effective management of the block of flats is set in the law: the obligation of the community of unit owners, respectively of the block of flats manager, to prepare a long-term recovery plan of the block of flats including the financial plan of the obligations and to negotiate it with their owners.

In connection with the management of the block of flats there is a need to clearly define in the law the conditions and technical requirements for both natural as well as legal persons to perform activities in the field of managing real estate. The above mentioned legislative changes are proposed to handle both the current version of the amendment to the law on ownership of units, as well as the preparation of a new law on the management of housing. As the current situation indicates, the lack of professional experience of representatives of unit owners in providing secure and responsible management of the block of flats creates a need for future collaboration with interest groups to introduce their continuing education and training, including the provision of methodological assistance.

Rental housing in Slovakia is one of the key issues that need to be addressed, both in terms of its technical state and affordability. According to the Census 2011 1.8 % of the flats was owned by municipalities. In countries of the European Union, the share of rental housing ranges from 19 % to 62 %, while the public rental sector represents 18 % of the housing stock. These facts clearly indicate that access to rental housing in Slovakia is very limited, so it is necessary to pay attention to its development, both in the public rental sector as well as in the private rental sector.

Public rental sector should serve primarily to ensure social housing, and therefore should be available to such people who cannot satisfy their housing needs on the open market. For this reason, this sector should operate on the principle of non-profit management, so that such housing is affordable. Rents in this sector should cover all costs associated with the acquisition and operation of rental housing, while respecting the principle of the lowest possible cost.

The private rental sector is underdeveloped, mainly as a result of the previous application of the rental price regulation, as well as of over-protecting tenants under existing civil tenancy arrangements. This sector should ensure the supply of housing especially in terms of labour mobility and flexibility for those people who need more short-term solutions to their housing needs. Rents in this sector should be regulated in the future by setting a price ceiling. The creation of new housing units should be supported by the state mainly by indirect economic instruments.

In this context, in the coming period, there is a need to completely resolve the issue of the relationship of private owners and tenants of flats, which denotes the introduction of a regulated rental price, in accordance with the principles of “Proposal concepts in the arrangement of relations between private owners of block of flats and tenants of the flats and the deregulation of rent” discussed by the Government and approved by the Government Resolution No. 640/2009.

The future form of rent regulation must resolve not only the levels of rent but also the range of eligible tenants. While respecting the principles set out above in characterizing the public and private rental sector, the benefits of living in a price regulated sector should only be available to those tenants who meet the criteria related to the amount of their income, or property.

Legislation on the relations of owners and tenants plays an important role in the development of the rental sector. From this perspective, it is necessary in the upcoming season of the new codification of the Civil Code to maintain the institution of a protected tenancy, but with a balance in the position of owners and tenants. The changes in the intentions of the Government, approved in “The Legislative Intent of the Civil Code”, should enable a flexible operation of the housing market. The legislator should also create a legal basis for the temporary use of the unit rendered to another person in return for payment.

According to the “Concept of State Housing Policy until 2015” approved by the Slovak government on February 3rd, 2010, changes in the intentions of the Government approved Legislative Intent of the Civil Code should primarily tackle the transfer of the lease in the case of lessee’s death, replacement housing, housing allowances and termination of tenancy by landlord’s notice. These factors limit the owner’s freedom in the disposal of his/her property and allow the persistence of the negative effects of the previously applied, untargeted social regulation of rental flats. The mentioned principles have to be respected while drafting the legislative framework in the area of rental housing and they should be fully consistent with the relevant recommendations of the OECD contained in the document “Economic Survey of the Slovak Republic” in February 2009.²⁰ The low availability of rental housing in Slovakia is also mentioned in the OECD “Economic Survey of the Slovak Republic” of February 2009.

For these reasons, the Ministry of Transportation, Construction and Regional Development had previously proposed to support the creation of a public rental sector through direct subsidies from the state budget as well as favorable loans through the Housing Development Fund (the “Housing Development”). Subsidies for rental housing are currently provided by the Subsidies for Housing Development and Social Housing Act (SHDaSH 2010) (No. 443/2010 Coll.). This Act replaced the previous standard prescription of the Ministry in this area. The Act defines the scope, terms and methods of providing subsidies, which can be obtained for the acquisition of rental flat procurement of technical equipment and the removal of block of flats defects. In the case of acquisition of rental flats SHDaSH 2010 establishes the conditions for the formation of a lease contract. In a separate section of the SHDaSH 2010 the term social housing is defined and SHDaSH 2010 also sets out the conditions relating to the social housing flat.

The Concept also points out the task of preparing a draft legal framework for the implementation of new economic instruments to stimulate state investors in the development of the private rental sector. A small and an insufficient number of affordable rental housing is a seri-

²⁰ Konceptia štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2010-02-03, No. 96/2010]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 16 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_sbp_15.zip.

ous obstacle to the mobility of labour and there is a lack of housing solutions, especially for young families. In the current situation, the Ministry proposes to address this area by introducing the ability to provide effective construction loans to legal entities for the construction of rental housing in the forthcoming State Housing Development Fund Act.²¹

An important role in this field is assigned to the Re-codification Commission working on the new Civil Code.

Types of housing tenures

a) Home ownership

Currently, there is a system of support tools to satisfy the housing needs of inhabitants that is differentiated by the income structure of households in Slovakia. The middle income earners have the possibility to acquire ownership of flats in block of flats or houses with the support of the state through the State Housing Fund loans, building savings and mortgages.

In accordance with the State Housing Development Fund Act 2013 (No.150/2013 Coll.), an annual transfer of funds to this fund occurs. Funds are primarily used for loans provided mainly for rental housing and housing reconstruction. In 2010, the State Housing Fund provided support in the form of loans and non-repayable grants in the total amount of 136 108 713.97 EUR, in 2011 amounting to 140 628 785.36 EUR. Providing support focused primarily on the acquisition of rental housing and housing reconstruction. In 2010, the Housing Development Fund supported the construction of 3 063 flats and the renovation of 9 199 flats, in 2011 the acquisition of 2 056 flats and the renovation of 16 820 flats.²²

In accordance with the Building Savings Act 1992 (No.310/1992 Coll., as amended), and the Bank Act 2001 (No.483/2001 Coll., as amended), there are also annually allocated funds to provide bonuses to

²¹ Act No. 150/2013 Coll. on the State Housing Development Fund – in force since 2014, which replaced the original Act No. 607/2003 Coll. on the State Housing Development Fund.

²² Správa o plnení zámerov Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No.326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 15 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

state building savings and the state contribution to the mortgage loan. In 2010, 41 614 050.81 EUR were provided for state premium on building savings and 23 467 842.06 EUR to the state contribution to the mortgage loan. In 2011 43 156 131.19 EUR for state premium on building savings and 25 357 326.73 EUR to the state contribution to the mortgage loan.²³

Funds provided as grants under the Housing Development Programme or in the way of loans and non-repayable grants were directed only to households with lower income including those groups of population at risk of social exclusion (e.g. persons brought up in orphanages or social services institutions). These grants were subject to compliance with the specified standard of floor space of the unit in the block of flats and the cost of compliance with the limit.

Construction of owner housing and renovation of existing housing stock was principally financed by individuals, usually from the banking sector. The development of the residential segment was stimulated by the building savings plan and mortgages plus financing by the above mentioned indirect forms of state support.²⁴

b) Restituted and privatized ownership in Eastern Europe

The legal order of the Slovak Republic has a number of laws governing restitution proceedings related to various assets, which may be classified into different areas. In this context, it is necessary to point out the lack of comprehensive specifications for these laws. The need to make restitution in individual areas led to the stratification of legal regulation, e.g. the area of agricultural land and forestry;²⁵ legislation relating to church

²³ Správa o plnení zámerov Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 15 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

²⁴ Správa o plnení zámerov Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, 39 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

²⁵ *Act No. 229/1991 Coll. on Regulation of Relations of Ownership of Land and Other Agricultural Property, as amended*. This act was altered by twelve amendments (the last was 549/2004 Coll.) and mitigated the effects of certain property injustices that have occurred to owners of agricultural land and forestry in the period 1948 to 1989. The *Act*

property and also that closely linked to the laws aiming at reparation of property wrongs – rehabilitation (e.g. Extrajudicial Rehabilitations Act 1991 (No. 87/1991 Coll.)), that reduces consequences of certain property injustices incurred by individual civil and employment acts taken in the period from February 25th, 1948 to January 1st, 1990; Judicial Rehabilitations Act 1991 (No. 119/1991 Coll.); Mitigation of Certain Property Injustices and Scope of the Government Bodies of Extrajudicial Rehabilitation Act 1991 (No. 319/1991 Coll.).

In the field of household assets the most interesting piece of legislation is the Mitigation of the Effects of Certain Property Grievances Act (MECPG 1990) (No. 403/1990 Coll., as amended). The Act consists of five parts; the first one defines the scope of restituted assets, which were taken from persons on the grounds of the Governmental Decree No. 15/1959 Coll., of regulation of the Act No. 71/1959 Coll. and of sectorized instructions of ministries issued after 1955, which were based on the nationalization legislation of 1948.

MECPG 1990 redresses the wrongs that have been committed by the state, if the state's activities were contrary to the principles of law which were then in force but applied wrongfully. Even during the relevant period, the property of citizens had been protected by the Constitution, and this property could be limited only to the necessary extent, according to the law and with compensation. The laws contained provisions that ownership may be expropriated only with compensation. Nevertheless, the question of compensation remained open and previous interference with property rights conflicted with the Civil Code. The very concept of restitution, which is found in the law of restitution and which is based on *restitutio* in Latin, means putting into the original condition. Latin terminology recognizes the variation of the above mentioned term, and restitution may be translated by words “to replace, restore, give back, return”. In legal terms, the concept of restitution is restoring property rights that have been confiscated and nationalized for political and other reasons. Restitution laws are special laws to other legal regulations.

The issue of household assets and the sphere called “tertiary” has been solved, as we already mentioned, by the MECPG 1990. The Act was amended by Act No. 458/1990 Coll., 528/1990 Coll., 137/1991 Coll. and

No. 503/2003 Coll. on the Return of Land Ownership changed by the Act No. 180/1995 Coll. *on Some Measures for Land Ownership*. This Act regulates the reversion to land that has been issued under a special regulation Act No. 229/1991 Coll.

264/1992 Coll. The object of MECPG 1990 was to remove injustices done to physical and some legal persons by depriving them of ownership of movable and immovable assets. Act No. 71/1959 Coll. covered so-called “*činžové domy*” (the block of flats). If the block of flats needed repairs, the tenants required repairs to be made and the owner was not able to bear the financial costs, the municipality would organize repairs to be undertaken by a socialist organization and would require cost reimbursement from the landlord. If the landlord had not paid the cost of work, the municipality created property liens with priority over all burdens concerning the immovable. If the cost of the work had exceeded 2/3 of the block of flats’ estimated price before repair the state would acquire the ownership of almost all tenant flats.

Persons, authorized by MECPG 1990 to re-acquire ownership, were natural persons or private legal persons deprived of ownership by the title listed in this Act. The authorized persons were entitled to receive the object of restitution *in natura*. Only if this form of restitution had been impossible, the person received financial compensation. The authorized person was a citizen of Czechoslovak Republic and a permanent resident within its territory. If the previous property owner died or had been declared dead, the right was assigned to other authorized people, testamentary heirs, owner’s children and a spouse that lived with the owner at the effective date of MECPG 1990, siblings living at the date of the MECPG 1990.

The obliged entities were the organizations managing or owning property. They were mostly government organizations, national committees, housing corporations, consumption and production cooperatives and other legal entities – i.e. persons that had control over the thing at the date of the force of the MECPG 1990. Exceptions were companies with foreign capital and companies whose owners were solely natural persons. The law was not utilized in practice. The authorized person was bound to prove eligibility under MECPG 1990 and it usually became too complicated. They were not able in a short time to ensure evidence and thereby justify eligibility of the claim. MECPG 1990 came into force on November 1st, 1990, and the time for filing a claim elapsed on April 30th, 1991. Consequently, it was necessary to make new restitution laws. It was the Act No. 229/1991 Coll. and Mitigation of Property Injustices

Done to Churches and Religious Communities Act 1993 (No. 282/1993 Coll.).²⁶

Restitution of the block of flats has opened problems on how to deal with tenants and to balance the interests of owners and tenants. In these block of flats the regulation of rent had been applied. In 2010 – 2011 the Ministry responsible for housing policy had been preparing a draft resolution, which was adopted in 2011 by two laws approved by the National Council of the Slovak Republic:

- ✚ Act on Termination of Certain Leases Related to Flats and Amending Prices Act (No. 260/2011 Coll., as amended) (TCL 2011), and
- ✚ Act on Provision of Subsidies for the Purchase of Replacement Rental Housing (No. 261/2011 Coll., as amended).

TCL 2011 regulates the legal relations between tenants and landlords and the way of terminating a lease of the flats in the block of flats returned by restitution to their original owners.

The essence of the approved solution is that:

- a) owners of rental flats have a limited time to terminate a flat lease by notice without any ground;
- b) after giving notice the owners of flats may agree with the current tenants on a new lease agreement or may rent flats to other interested parties, or otherwise freely dispose of their property,
- c) if the tenant and landlord agree on the terms of the new lease, they will be able to enjoy a continued lease,
- d) those former tenants, who are themselves able to provide their own housing or already have other residential property (e.g. own house or flat), have to leave the currently rented flat and move out,
- e) tenants who meet the statutory requirements of housing emergency, have the right to ask for compensation in the form of a replacement lease and for the reimbursement of the moving costs, paid from public funds up to 100 % of the incurred costs.

Municipalities will be required to provide replacement rental housing by the end of 2016.

²⁶ JABLONOVSKÝ, R. Genéza právnej úpravy reštitúcie na území Slovenskej republiky. In: R. DÁVID, D. SEHNÁLEK and J. VALDHANS, eds. *Dny práva – 2010 – Days of Law* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, pp. 1536-1557 [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-210-5305-2. Available at: http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik/sbornik.pdf.

Act No. 261/2011 Coll. in force since September 1st, 2011, addressed substantively and procedurally the acquisition of replacement rental housing through targeted subsidies for the area, as well as the essential characteristics and standards of these flats. Grants may be given to those applicants who create associations and acquire not only replacement rental housing, but also the corresponding technical equipment and the land under the block of flats. The Act regulates the amount of subsidies, the conditions for granting them, the procedures and requirements for the application for the grant and the conclusion of the grant. The essence of the proposed solution is that it creates the conditions for the performance of municipality's obligations imposed by the TCL 2011 in connection with the provision on replacement rental housing.

Documents of the Ministry of Construction and Regional Development indicate that by January 20th, 2009, registration forms for replacement rental housing had been submitted by tenants in respect of 923 flats where rent control was applied. 2 311 persons lived in those flats, the average surface area of which was 71.38 m². The documents indicate that it was envisaged that substitute accommodation would be made available to the persons concerned by the planned reform so long as this was justified by their social situation. 76.5 % of the tenants thus registered lived in flats located in Bratislava. On the basis of those data, the authorities estimated that the rent-control scheme concerned approximately 1 000 flats, that is, 0.24 % of rented flats in blocks of flats that existed in 1991 and 0.06 % of the inhabited housing facilities which were available in Slovakia in 2001.²⁷

Overall statistics of restituted or/and privatized dwellings is not available.

c) Intermediate tenures

A *condominium* in Slovakia is defined as the ownership of a single unit in a block of flats and common, non-divisible co-ownership of common parts. Thus, it is a real property right, which is not an intermediate form of tenure. Legal framework is provided for by OFNP 1993.

Company law schemes are not present in Slovakia.

²⁷ See *Case of Bittó and Others v. Slovakia* [2014-01-28] [online]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2014, Application No. 30255/09 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140234>.

In 2001, within the total number of flats in the Slovak Republic, 14.9 % flats were owned by *housing cooperatives*. One may presume that during the last ten years this market share of flats owned by cooperatives has decreased due to the fact that most tenants have used the possibility to buy a flat. As the results of the 2011 Census show, only 3.5 % of flats are now owned by housing cooperatives.²⁸ Nowadays, many housing co-operatives operate partially as managers of block of flats and partially as owners of blocks of flats. Legal regulation of cooperatives is included in the Commercial Code (Act No. 513/1991 Coll., as amended).

d) Rental tenures

Public rental sector should serve primarily to ensure social housing. The category of social housing may include:

- ✚ rental flats in the public rental housing sector, including small flats (e.g. first housing for young families that qualify for such housing only up to certain level of household income);
- ✚ housing and other forms of housing for low-income households and groups with specific needs, such as housing for people in social distress, with severe disabilities, single parents caring for young children, families with many children, citizens after institutional or protective care, people with problems of social exclusion and homeless citizens;
- ✚ lower standard housing for marginalized groups;
- ✚ residential flats for the elderly.

The issue of housing provided in the form of social services relates to specified, socially vulnerable or excluded groups. This type of housing may be classified as retirement homes, social services homes, shelters, etc.

The private rental sector is underdeveloped, mainly as a result of the previous application of the rental price regulation. The obstacle to private rental is the excessive protection of tenants through leases for an indefinite period. The over-protection of tenants is evident particularly in relation to the termination of the lease by notice of the landlord and re-

²⁸ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 12 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/Portal/Traffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

lated generously applied right of the tenant to ask for the replacement housing.²⁹

Within the framework of the existing tools, the construction of rental housing in the public rental sector by municipalities, using direct subsidies from the state budget and favourable loans from the Housing Development Fund, is targeted for people with low incomes. The National Council of the Slovak Republic adopted SHDaSH 2010. This Act, in addition to determining the conditions for the granting of subsidies in this area, has defined the social housing as well as the conditions for its provision. According to the Report on the fulfillment of the tasks of the Concept: “the state budget has annually allocated funds to provide grants for the acquisition of rental housing, the acquisition of equipment and technology related to the elimination of system failures in residential homes for the legislative and regulatory provisions governing subsidies for housing development. In 2010, 40 373 119.19 EUR were allocated for this purpose, in 2011 35 016 939.19 EUR. In 2010, these funds were used for the acquisition of 2 344 rental flats for the underprivileged populations and for the elimination of system failures in 8 353 dwellings in block of flats. In 2011, 1 589 rental flats were acquired and the elimination of system failures was carried out in 16 636 dwellings.”³⁰

The total number of occupied dwellings amounts to 1 776 698 units, out of which:³¹

- ✚ Owner-occupied dwellings take 84.9 % of occupied housing stock. Out of these:
 - ✚ Flats in the blocks of flats: 764 100
 - ✚ Flats in family houses: 744 203

²⁹ See ŠTEFANKO, J. ed. *TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-Level Europe: National Report for Slovakia* [online]. 2014, pp. 180-189 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.tenlaw.uni-bremen.de/reports/SlovakiaReport_09052014.pdf.

³⁰ Správa o plnení zámerov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 14 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

³¹ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 12 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>. For market share of each see Table 2.

✚	Rented dwellings are probably:	
✚	Municipal flats:	32 239
✚	Service flats:	5 216
✚	Cooperative flats:	62 873
✚	Privately rented dwellings:	46 451
✚	Gratuitous use of dwelling:	18 926
✚	Unspecified housing tenure: ³²	26 917

The average age of a housing stock constitutes 45.2 years.³³ Table 1 gives account of the age of available housing stock in the regions of Slovakia.

Table 1 Occupied Houses by Period of Construction and Average Age of Houses in the Slovak Republic and Regions, SODB 2011

Territory	total	Occupied houses of which by period of construction									Average age of houses (years)	
		till 1919	1919 – 1945	1946 – 1960	1961 – 1970	1971 – 1980	1981 – 1990	1991 – 2000	2001 – 2005	2006 – 2009		2010 and later
Slovak Republic	905 815	37 136	96 538	176 753	166 448	147 026	102 128	52 776	30 457	24 890	4 480	45,2
Bratislava Region	74 199	2 810	8 309	10 254	9 660	10 248	6 315	4 929	5 132	5 098	813	41,1
Trnava Region	113 300	3 652	11 510	20 508	21 799	18 697	12 619	7 127	4 967	4 550	905	43,1
Trenčín Region	101 197	4 264	11 599	20 298	18 332	17 340	11 762	5 584	3 016	2 271	437	46,0
Nitra Region	147 112	5 802	17 028	30 222	30 019	23 143	16 112	7 076	3 640	3 077	580	46,7
Žilina Region	120 788	3 908	11 863	23 781	21 831	21 343	14 062	7 733	4 440	3 365	543	43,9
Banská Bystrica Region	112 285	7 737	15 592	23 244	19 796	16 886	10 944	4 995	2 086	1 509	262	50,3
Prešov Region	123 771	3 979	9 026	24 313	22 435	21 559	17 300	9 069	4 666	3 161	596	42,3
Košice Region	113 163	4 984	11 611	24 133	22 576	17 810	13 014	6 263	2 510	1 859	344	46,6

Source: *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 9 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

An average number of dwellings in a family house in Slovakia is 1.9 dwellings. An average number of flats in blocks of flats constitutes 14.4 flats.³⁴

³² I.e. tenures other than the above mentioned, which had not been specified in the questionnaire of the 2011 Census. *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 12 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

³³ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 9 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

³⁴ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 16 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

As far as the floor area of the housing stock is concerned, 5.7 % of dwellings have up to 40 m², 40.8 % of dwellings have a floor area between 41 to 80 m², 37.8 % of dwellings have between 81 – 120 m² and 14.7 % of dwellings have more than 120 m². The average floor area per dwelling in Slovakia is 90.3 m².³⁵

The majority of occupied dwellings count among bigger flats with 3 or more rooms. The biggest share of dwellings (43.6 % (775 159)) constitutes 3-roomed flats, followed by 5-roomed flats (17.6 % (312 954)) and 4-roomed flats (16.7 % (297 009)) out of occupied flats in Slovakia.³⁶

The most frequent type of heating in Slovak dwellings is distant central heating (657 307, i.e. 37 %) and local central heating (610 560, i.e. 34.4 %). 6 819 occupied dwellings (0.4 %) have no heating whatsoever.³⁷

78.9 % of housing stock has a communal water supply, 10.8 % of housing stock enjoys their own source of water, 0.6 % of them has water supply only outside, out of dwelling and 1.4 % has not water supply available to their dwelling.³⁸

47 % of dwellings have an internet connection.³⁹

³⁵ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 13 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

³⁶ JUHAŠČÍKOVÁ, I., P. ŠKÁPIK and Z. ŠTUKOVSKÁ. *Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011: Byty v SR, krajoch, okresoch a obciach* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2013, p. 11 [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-291-8. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=0299091d-56d7-4413-a6e9-1b56d358082e>.

³⁷ JUHAŠČÍKOVÁ, I., P. ŠKÁPIK and Z. ŠTUKOVSKÁ. *Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011: Byty v SR, krajoch, okresoch a obciach* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2013, p. 12 [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-291-8. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=0299091d-56d7-4413-a6e9-1b56d358082e>.

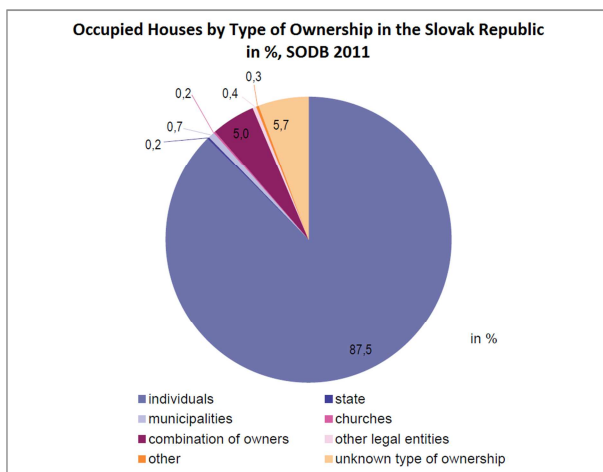
³⁸ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 14 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

³⁹ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 15 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

e) Ownership structure in relation to dwellings

This data is only available with regard to houses (family houses plus blocks of flats). There are 905 815 occupied houses in the Slovak Republic, out of which 792 997 are owned by natural persons (87.5 %), 2 009 by state, 6 583 by municipalities, 1 767 by churches, foreign subjects, 44 908 mixed ownership, 3 737 other legal persons, 2 200 unspecified subjects. Graph 2 shows the respective share of each of these actors on the occupied housing stock.⁴⁰

Graph 2 Occupied Houses by Type of Ownership in the Slovak Republic in %, SODB 2011

Source: *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 8 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

Other general aspects

a) Lobby groups or umbrella groups active in any of the tenure types

There are various lobby and umbrella groups active in representing the causes and assisting the stakeholders for various tenure types in Slovakia.

⁴⁰ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 8 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

Združenie spoločností vlastníkov bytov (ZSVB) – Association of Communities of Flat Owners is focused on the issue that the owner of the flat has constitutional rights, but also obligations to the co-owners of common parts of the block of flats. This association of persons, registered under the provisions of the Civil Code, brings together unit owners' associations from Slovakia. ZSVB is entirely financed from membership fees paid by flat owners, professional members, and cooperating partners of ZSVB, income from consulting and sale of own publications and written materials. ZSVB received additional funding from grant programs to develop and support the non-profit sector (NPOA, PHARE, etc.) ZSVB's activity is aimed at the target group of flat owners and end-users of services associated with the use of flats, which results in specific forms: providing advice and consultation, organizing open days for people, seminars on current issues, organizing training for members and accountants, an internal issue of the magazine for members, other professional publications, etc.⁴¹

Združenie bytového hospodárstva (ZBHS) – Association of Housing Economy in Slovakia was established on March 21st, 1990. It follows that ZBHS has been implementing its activities for 24 years, which means that this association is undoubtedly one of the oldest and longest-operating associations in Slovakia. Its primary mission is to provide services and systematic assistance to its member organizations – legal persons active in the field of home and heat production and supply.⁴² The basic mission of the association is to help to develop their businesses and to ensure a continuous distribution and mediation, methodological assistance and guidance of member organizations within the existing legal legislation. The irreplaceable role of ZBHS lies in its participation in commenting on amendments to existing legislation, but also the creation of new legislation in the form of proposals and comments on the proposed amendments to the laws, regulations and directives, especially in terms of practice.⁴³

Združenie pre podporu obnovy bytových domov – the Association to Promote Renovation of Block of Flats. Along with numerous other associations that exist in the construction and renovation of block of flats, this

⁴¹ See *Združenie spoločností vlastníkov bytov na Slovensku* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.zsvb.sk/>.

⁴² Art. 3 para. 2 of the *Statute of Association of Housing Economy in Slovakia*.

⁴³ See *Združenie bytového hospodárstva na Slovensku* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.zbhs.sk/>.

association aims to bring together experts in its ranks from among: manufacturing or supplying companies that provide various types of building materials and construction technologies, construction companies – implementers of housing renovation, university teachers focused on different issues of partial recovery of block of flats, management companies, housing associations and communities of flat owners, representatives of government dealing with issues of housing, financial institutions providing for the construction sector to support the development of various products in the construction and housing, design companies and designers.⁴⁴

Slovenský zväz bytových družstiev – the Slovak Union of Housing Cooperatives is a legal person, the Interest Association of Legal Entities that associates about 40 housing cooperatives from Slovakia to protect their interests and educate members and to represent them in negotiations with state authorities, State housing fund, etc.⁴⁵

There are also other associations dedicated to furthering a specific cause of the landlords and tenants of *flats in restituted blocks of flats*. Although this matter concerns less than thousand flats in the whole country, activities of these groups are publicly noticeable and thus are further expounded on in part 2, section 2 (h).

b) Vacant dwellings

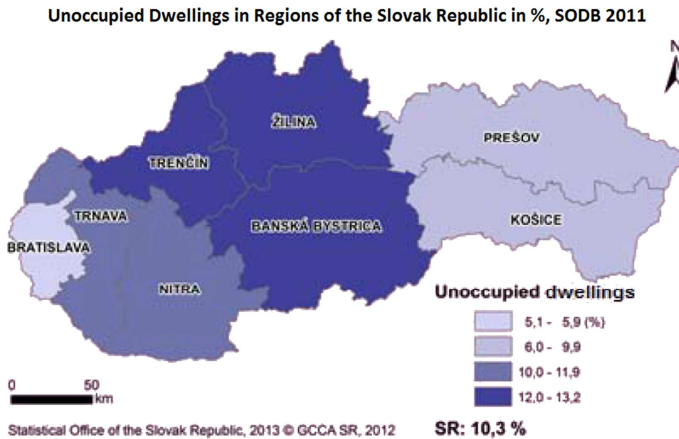
According to Census 2011, there are about two million dwellings in Slovakia (1 994 897), out of which 1 776 698 are permanently occupied (89.1 %). The Census 2011 has also shown that there are 205 729 vacant dwellings in the country, i.e. 10.3 % of housing stock (Occupancy has not been detected in 11 675 dwellings, i.e. 0.6 % of the housing stock).⁴⁶ Figure 2 and Graph 3 demonstrate the distribution of unoccupied housing stock within the country and discovered reasons of their vacancy respectively.

⁴⁴ See *Združenie pre podporu obnovy bytových domov* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.obnova-domov.sk/>.

⁴⁵ See *Slovenský zväz bytových družstiev* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.szbd.sk/>.

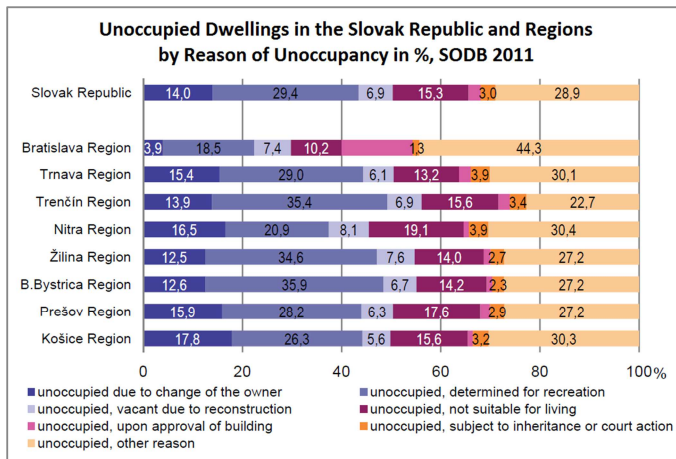
⁴⁶ *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 11 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/Portal/Traffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

Figure 2 Unoccupied Dwellings in Regions of the Slovak Republic in %, SODB 2011

Source: *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 11 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Document=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

Graph 3 Unoccupied Dwellings in the Slovak Republic and Regions by Reason of Unoccupancy in %, SODB 2011

Source: *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 11 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Document=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

Table 2 Tenure Structure in Slovakia (Occupied Dwellings 2011)

Tenure Structure in Slovakia (Occupied Dwellings 2011)			
Home ownership	Home ownership (family house)	764 100	43.00 %
	Flat ownership (block of flats)	744 203	41.89 %
Rental housing units	Municipal flats (renting with a public task)	32 239	1.81 %
	Cooperative flats	62 873	3.54 %
	Service flats	5 216	0.29 %
	Privately rented (without a public task)	46 451	2.61 %
Other use	Gratuitous use	18 926	1.07 %
	Other	26 917	1.52 %
Total ⁴⁷		1 776 698	100.00 %

Source: *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 12 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

Economic urban and social factors

Current situation of the housing market

A characteristic feature of the Slovak housing market, and a consequence of the privatization programme initiated in the early 1990s, is the virtual absence of a private rental market.⁴⁸ The absence of a healthy rental market has been recognized as one of the key housing issues that need to be approached in terms of availability and affordability of rental dwellings.⁴⁹

⁴⁷ The aggregate of single types of tenures as well as the respective percentages do not actually amount to the stated number of dwellings (100 %). This is, however, a feature of official statistics disclosed by the Statistical office of the Slovak Republic and with the publication of complete results with comprehensive methodology and results explanation, the discrepancy will probably be overcome. *How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013, p. 12 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.

⁴⁸ See *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2009*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2009, pp. 99-102. ISBN 978-92-64-04779-2.

⁴⁹ See Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2010-02-03, No. 96/2010]. In: *Ministry of Transport, Construction and*

Looking beyond rental housing, Slovakia is in need of affordable rental (or otherwise available housing) for lower- and middle-income class of its citizens. Especially in populated urban areas the actual supply of housing units is theoretically sufficient; however, the supply of newly built housing units gradually falls short of the requirements on floor area, number of rooms and locations as perceived by the demand side of the housing market.⁵⁰ The outstanding housing stock is in need of anti-aging measures in all regions of the country as already demonstrated in Table 1. Reasons and context of insufficiency is expounded on in the following question with the outlook of future developments.

Slovakia is perceived to have rather high regional disparities by international standards.⁵¹ In line with that, it has significant divergences in the regional markets of residential dwellings, which naturally implies comparable divergences in the rental market.

Taking into account the average prices of residential housing units for instance, there have been long established differences in market prices⁵² spanning from 602 EUR/m² in the Nitra region to 999 EUR/m² in the Košice region, in the third quarter of 2012, with typically significantly higher prices in the Bratislava region (1 662 EUR/m² in the mentioned period). This trend carries over to contemporary market situation as illustrated in the Graph 4.

A study of market prices of residential dwellings in regional autocorrelation of local units showed that there are 3 coherent areas significantly interrelated in terms of prices of residential units in their neighbouring counties: Bratislava (west), with very high prices, Lučenec (centre) and Stropkov (east) both with very low prices of residential dwellings, and the rest of the country with standard apportionment of prices based on regional development.⁵³

Regional Development of the Slovak Republic [online]. 2015, p. 6 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_sbp_15.zip.

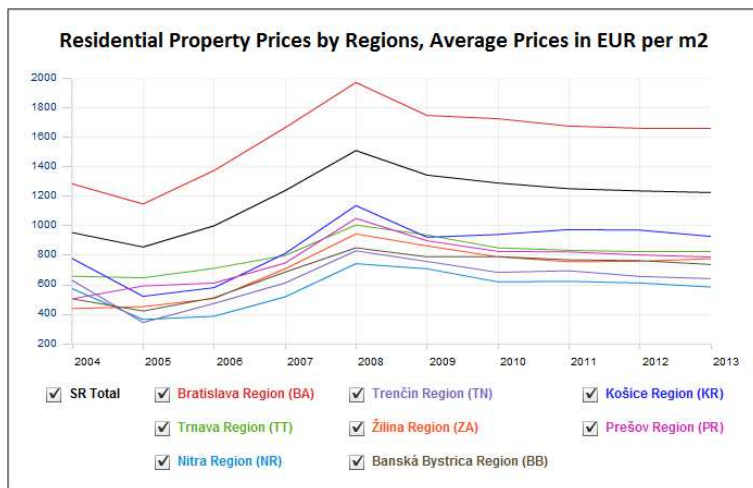
⁵⁰ See e.g. V Bratislave začína byť nedostatok nových bytov. In: *Pravda.sk* [online]. 2013-01-24 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://byvanie.pravda.sk/reality-trh/clanok/256909-v-bratislave-zacina-byt-nedostatok-novych-bytov/>.

⁵¹ *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2012*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2012, p. 8. ISBN 978-92-64-18490-9.

⁵² See *National Bank of Slovakia* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.nbs.sk/>.

⁵³ STEHLÍKOVÁ, B. and M. PÁNIK. Priestorový a časový aspekt cien nehnuteľností určených na bývanie v Slovenskej republike. *Nehnuteľnosti a Bývanie* [online]. 2012, roč. 7, č. 2, p. 8

Graph 4 Residential Property Prices by Regions, Average Prices in EUR per m²

Source: *National Bank of Slovakia* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.nbs.sk/>.

Similarly, the Bratislava region comprises 24.8 % of all finished dwellings built in Slovakia in 2011, followed by Trnava (17.9 %) and Žilina (13.1 %) regions,⁵⁴ i.e. areas with high regional GDP and higher incomes. Paradoxically, with a more developed construction market and infrastructure there seems to be a higher potential for interruptions of development projects, which could be inferred from the highest yearly decrease rate of finished residential dwellings in the country for Bratislava (30.5 %).⁵⁵

[cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: http://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2012-2/clanok1.pdf.

⁵⁴ Informácia o bytovej výstavbe v Slovenskej republike za rok 2011. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, pp. 2 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open%20file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/informacie/info_byt_vystavba_sr_2011_komplet.pdf.

⁵⁵ See Informácia o bytovej výstavbe v Slovenskej republike za rok 2011. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, pp. 2-3 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open%20file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/informacie/info_byt_vystavba_sr_2011_komplet.pdf.

Conversely, the regulated rent prices in the public rental sector seem not to have fully copied the price map of residential housing units, or the map of regional economic development,⁵⁶ which creates slight market distortions, though not particularly relevant as the regulated rents are below market prices by definition.

Consequently, regions of growth, signified by higher employment rates and higher income rates, have experienced a wider range of construction and development of residential housing, yet its higher prices may undermine its general affordability and thus discourage the mobility of workforce⁵⁷ as mentioned above.

a) The expectation about the growth and decline in number of households in the future in a scenario of average economic development

The concentration of households and citizens in common households had risen between 1991 and 2001.⁵⁸ In 1991, there were 11.7 % of households without their own dwelling, i.e. family units who shared their dwellings with another household(s), whereas in 2001 the ratio of shared households was already 19.6 %.⁵⁹ These households may be thus considered to be the ones in need of a dwelling – in order to satisfy their housing needs. Taking into account the number of members in a household and the rise of the number of single-member households, only 69.5 % of the inhabitants were living in an unshared household as opposed to the 30.5 % of inhabitants in shared households. The scarcity of

⁵⁶ Analýza úrovne nájomného za byty v podmienkach regiónov SR. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 11 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/vseobecne/Analiza_urovne_najomneho.PDF.

⁵⁷ See STEHLÍKOVÁ, B. and M. PÁNIK. Priestorový a časový aspekt cien nehnuteľností určených na bývanie v Slovenskej republike. *Nehnutelnosti a Bývanie* [online]. 2012, roč. 7, č. 2, p. 9 [cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: http://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2012-2/clanok1.pdf.

⁵⁸ For comparative analysis of this data from 1991 and 2001 censuses see *Analýza úrovne bývania v Slovenskej republike a regiónoch Slovenskej republiky, podľa výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001*. 1. vyd. Bratislava: ÚEOS – Komercia, 2003, pp. 38-58. ISBN 80-88765-30-7. After completion of processing of the data off the 2011 census by the Statistical Office of the Slovak Republic, new information has been provided in 2014. See *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011* [Population and Housing Census 2011] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://census2011.statistics.sk/>.

⁵⁹ *Analýza úrovne bývania v Slovenskej republike a regiónoch Slovenskej republiky, podľa výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001*. 1. vyd. Bratislava: ÚEOS – Komercia, 2003, p. 45. ISBN 80-88765-30-7.

dwellings caused by the transformation of state housing development policy, the increased number of young families pertaining to the populous generation of the 1970s, wanting to form independent family units, as well as other factors, were feared to lead to further deterioration of the household to inhabited dwelling ratio.⁶⁰

This data is based on the number of permanently inhabited dwellings. Rationalization of vacant dwellings use (11.6 % of housing stock in 2001) could, along with boosted residential construction, improve the ratio, the latter being unlikely without a general economic development in rural areas of shrinkage,⁶¹ with high unemployment rates and high in-state migration.

In 1999, it had been estimated that Slovakia was in need of approximately 180 000 new housing units⁶² and in 2003 the estimate was already at 255 000.⁶³ On top of that, a significant part of the country's housing stock was in need of anti-aging measures. As of 2005, the whole housing stock built prior to 1983 (583 118 dwellings) had to undergo complex renovation, and further 195 168 dwellings have been in need of routine maintenance services.⁶⁴ Based on projected state support of reconstruction and development of housing stock and standard conditions of the economy, it is estimated that the existing housing stock will be fully renewed by 2043.⁶⁵

⁶⁰ *Analýza úrovne bývania v Slovenskej republike a regiónoch Slovenskej republiky, podľa výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001*. 1. vyd. Bratislava: ÚEOS – Komerčia, 2003, p. 57. ISBN 80-88765-30-7.

⁶¹ *Analýza úrovne bývania v Slovenskej republike a regiónoch Slovenskej republiky, podľa výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001*. 1. vyd. Bratislava: ÚEOS – Komerčia, 2003, p. 57. ISBN 80-88765-30-7.

⁶² CVACHO, V., Z. PETRÁŠOVÁ and E. SZOLGAYOVÁ. *Profily krajín v sektore bývania: Slovensko*. 1. vyd. Bratislava: Ministerstvo výstavby a verejných prác Slovenskej republiky, 1999, p. v-7. ISBN 80-88836-54-9.

⁶³ Aktualizácia Koncepce rozvoja bytovej výstavby [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2003-10-08, No. 952/2003]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 2 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_rbv_a.zip.

⁶⁴ Správa o stave a potreby finančných zdrojov na obnovu bytového fondu v rokoch 2007 – 2013. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 11 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/vseobecne/obnova.zip.

⁶⁵ Správa o stave a potreby finančných zdrojov na obnovu bytového fondu v rokoch 2007 – 2013. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Re-*

Up until 2009, housing development in Slovakia recorded long-term positive trends characterized mostly by the increase of the number of started as well as finished dwellings.⁶⁶ Thereafter these tendencies slowed down, which is represented by a decrease of the index of housing construction, i.e. represented by the number of finished dwellings per 1 000 inhabitants per year, from 3.47 in 2009 to 2.69 in 2011 (Graph 5).⁶⁷ An important observation with regard to the development of rental housing is that in 2011 the number of finished blocks of flats decreased by a yearly ratio of 40.4 % out of which only 937 finished dwellings (45 %) numbered among newly built municipal housing.⁶⁸

Given the current state of quantity and quality of the housing stock, it is clear that the supply of residential rental dwellings corresponding to the potential long-term housing needs of households is insufficient. The supply of privately owned rental dwellings especially in urban areas is mainly oriented towards fixed period leases susceptible to higher fluctuation of tenants seeking ownership of their own housing units.

According to the Eurostat study of 2009, 39.7 % of the total population of Slovakia was living in overcrowded dwellings,⁶⁹ and 58.3 % thereof was at risk of poverty.⁷⁰ These figures complement the issue of

public [online]. 2015, p. 15 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/vseobecne/obnova.zip.

⁶⁶ From 14 444 finished dwellings in 2006 to 18 834 in 2009. See *Správa o plnení zámerov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015* [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, pp. 2-19 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

⁶⁷ Informácia o bytovej výstavbe v Slovenskej republike za rok 2011. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 2 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open%20_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/informacie/info_byt_vystavba_sr_2011_komplet.pdf.

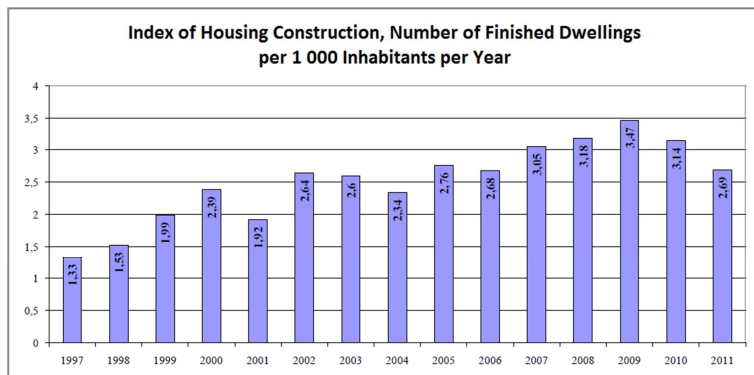
⁶⁸ Informácia o bytovej výstavbe v Slovenskej republike za rok 2011. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 2 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open%20_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/informacie/info_byt_vystavba_sr_2011_komplet.pdf.

⁶⁹ Overcrowding Rate by Age, Sex and Poverty Status – Total Population. In: *Eurostat* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvho05a&lang=en.

⁷⁰ A person's living conditions are considered as overcrowded if the household does not have at its disposal a minimum number of rooms equal to: one room for the household; one room per couple in the household; one room for each single person aged 18 or more;

rental housing demand with the observation that merging households into a single dwelling, which is one of the reasons for overcrowding, entails the deterioration of a household's housing conditions.

Graph 5 Index of Housing Construction, Number of Finished Dwellings per 1 000 Inhabitants per Year

Source: Informácia o bytovej výstavbe v Slovenskej republike za rok 2011. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 20 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open%20_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/informacie/info_byt_vystavba_sr_2011_komplet.pdf.

Accessibility of long-term leases of residential dwellings is a key element of the supply side of the housing rental market in Slovakia. Its scarcity is a recognized obstacle for the mobility of workforce and the satisfaction of housing needs of predominantly young families,⁷¹ which is being approached with state housing policy measures.

one room per pair of single people of the same gender between 12 and 17 years of age; one room for each single person between 12 and 17 years of age and not included in the previous category; and one room per pair of children under 12 years of age. RYBKOWSKA, A. and M. SCHNEIDER. Housing Conditions in Europe in 2009. *Statistics in Focus* [online]. 2011, no. 4, p. 3 [cit. 2015-03-09]. ISSN 1977-0316. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5578396/KS-SF-11-004-EN.PDF/2ef3ac6a-9d13-4911-8808-20145b2a125a>.

⁷¹ Správa o plnení zámerov Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 5 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

b) Families/households depending on rental housing vs. owner-occupancy and other forms of tenure

Following the findings of the 2011 Census (SODB 2011) approximately 8.25 % of occupied dwellings pertain to the (idiosyncratically defined)⁷² rental housing category (Table 2), which could be a straightforward answer to the issue. To depend on rental housing, however, would imply that this tenure type is not the tenure of choice for a tenant, who may not satisfy his or her housing need in a different – preferable manner. Given the rather limited supply of non-for-profit or subsidized rental housing units, persons with limited sources would be usually dependent on other subjects' housing (parents, relatives etc.), rather than rental housing.

With this in mind, the actual percentage of families who indeed depend on rental housing should be identified at 1.81 % of the occupied dwellings in Slovakia (Table 2), i.e. the number of municipal rental dwellings, which specifically relate to provision of affordable housing to those dependent on one (public task).

As of May 2011 the number of foreign citizens living in Slovakia, amounted to 0.5 %.⁷³ With a long term yearly rate of immigration into Slovakia per 1 000 inhabitants of around 1,⁷⁴ this category of population is statistically neglectable and neither precise data nor a policy concept of satisfying the housing needs of immigrants through rental market is currently at hand.

Issues of price and affordability

As far as the actual cost of rent in Slovakia is concerned, the preference is in general given to contractually agreed values based on market indica-

⁷² It is important to note that the SODB 2011 questionnaire lead to some overlapping between ownership structure and tenancy of a given dwelling. Moreover, a significant portion of the figure (3.54 %) is taken by housing cooperatives, which legally are in a lease relationship with the tenant (member), yet economically the tenancy rather resembles ownership of a dwelling (Table 2).

⁷³ Although 7.3 % of the population are of unidentified citizenship under the Census 2011. See *How Many of Us Are There, Where and How We Live* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2012, p. 9 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=d08ef7aa-c747-4012-803b-2f22028540dd>.

⁷⁴ BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Statistical Yearbook of the Slovak Republic 2011*. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky; Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012, p. 103. ISBN 978-80-224-1215-5.

tors.⁷⁵ Nevertheless, there is still a class of rental dwellings where price ceilings on rents declared by the Government apply. On one hand, these are dwellings owned by municipalities, the state or state-owned entities (the public rental sector), where regulation of rents is declared to be desirable and is meant to form the backbone of social housing⁷⁶ and by the year 2016 should be the only domain of rent-regulated residential renting.⁷⁷ On the other hand, there are privately owned dwellings as a result of restitution or privatization, where rents are still regulated. As mentioned above, this issue is being gradually solved,⁷⁸ and the rents may be raised yearly by 20 % until 2015 after which year full de-regulation of this type of rents is anticipated.⁷⁹ Distinguishing these categories of dwellings is relevant as there are significant differences in the levels of market rent and regulated rent.

According to the latest statistics published by the Statistical Office of the Slovak Republic, in 2011⁸⁰ rentals for housing per person in a house-

⁷⁵ E.g. section 4a of the *Regulatory Measure of the Ministry of Finance of the Slovak Republic of 23rd April 2008 No. 01/R/2008 on Regulation of the Rents of Flats as amended as of 20th December 2011*.

⁷⁶ See *Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2015* [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2010-02-03, No. 96/2010]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 6 and following [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_sbp_15.zip.

⁷⁷ Section 4 of the *Act No. 260/2011 Coll. on Termination of Certain Leases Related to Flats and Amending Prices Act*, as of 23rd November 2012.

⁷⁸ The regulatory framework for this process is provided for in the *Act No. 260/2011 Coll. on Termination of Certain Leases Related to Flats and Amending Prices Act*. The solution is however criticized by tenants (e.g. *Právo na bývanie* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.staromestan-ba.sk/>) as well as the landlords (e.g. *Regulované nájomné* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.regulovanenajomne.sk/>) and full reconciliation of the issue of restituted rented dwellings and its actors is still unresolved. See generally *Koncepcia spôsobu usporiadania vzťahov súkromných vlastníkov bytových domov a nájomcov bytov dotknutých dereguláciou cien nájmu bytov* [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2009-09-16, No. 640/2009]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 17 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_6402009.pdf.

⁷⁹ Section 4 of the *Act No. 260/2011 Coll. on Termination of Certain Leases Related to Flats and Amending Prices Act*.

⁸⁰ SÚKENÍKOVÁ, H., J. KOTLÁR, T. SITÁROVÁ, D. VLČKOVÁ and V. ŽELONKOVÁ. *Income, Expenditures and Consumption of Private Households in the Slovak Republic 2011* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012. 160 p. [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-133-1. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServer?Dokument=74673e2a-e041-49d9-af2b-e871b63dbae5>. The 2011 data were collected

hold per year averaged to 119.21 EUR, whereas expenditures for housing, water, electricity, gas and other fuels in total amounted to 778.14 EUR per person in a household per year.⁸¹ The net money income in a household in this period averaged to 4 341.27 EUR per person per year.⁸² Weighing these figures would indicate that the rent-to-income ratio in 2011 may be estimated in average as 2.75 % and housing expenditure-to-income ratio would average 17.92 %.

The statistics of household budget surveys from the preceding years⁸³ show that the household expenditures on housing, water, electricity, gas and other fuels account for a stable average of 20 % of a household's net money expenditure of which the rent itself is gradually gaining a higher ratio. One should keep in mind that rentals in the public rental sector are price-regulated with much more affordable rents than the open-market rents. Figures from the developing private rental sector are not publicly accessible for precise statistical evaluation. Yet for the sake of comparison, it may be instructive to state the average price of housing rents as regularly summarized off the real estate agents' data for Bratislava.⁸⁴ The rents in the first quarter of 2012 spanned from 12.40 EUR/m²/month for a garconnière to 7.64 EUR/m²/month for a 4+

in 4 705 randomly selected households from the whole Slovak Republic, which were willing to offer information about their budgets.

⁸¹ SÚKENÍKOVÁ, H., J. KOTLÁR, T. SITÁROVÁ, D. VLČKOVÁ and V. ŽELONKOVÁ. *Income, Expenditures and Consumption of Private Households in the Slovak Republic 2011* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012, p. 19 [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-133-1. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=74673e2a-e041-49d9-af2b-e871b63dbae5>. International classification of individual consumption by purpose was applied in the Household Budget Surveys (HBS) as required for HBS by Eurostat (COICOP-HBS).

⁸² SÚKENÍKOVÁ, H., J. KOTLÁR, T. SITÁROVÁ, D. VLČKOVÁ and V. ŽELONKOVÁ. *Income, Expenditures and Consumption of Private Households in the Slovak Republic 2011* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012, p. 12 [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-133-1. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=74673e2a-e041-49d9-af2b-e871b63dbae5>. In case of income items, the survey followed *Regulation (EC) No. 1177/2003 of the European Parliament and of the Council of 16 June 2003 Concerning Community Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)* [2003-06-16]. Regulation of the Council of the European Union, No. 1177/2003.

⁸³ For years 2006 – 2010 see BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Statistical Yearbook of the Slovak Republic 2011*. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky; Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012, pp. 167-172. ISBN 978-80-224-1215-5.

⁸⁴ See *TRH.sk* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.trh.sk/>, real estate web portal, summarizing data on rentals of flats in Bratislava and its districts. The prices of rents are stated in EUR per m² per month, based on offers supplied by the landlords, cleared of extremes and without specification of the actual content of the service paid for.

room flat.⁸⁵ Another recent study of housing market in Bratislava revealed the correlation between the monthly rent and average mortgage instalment for a purchase price of a similar dwelling. The average monthly rent in Bratislava in the last quartile of 2013 was 600 EUR, whereas an average mortgage instalment for a newly built purchased dwelling amounted to 781.12 EUR as opposed to 515.61 EUR in case of a secondary market dwelling.⁸⁶

The yearly Eurostat analysis of household income figures and housing expenditures concerning the housing cost overburden rate⁸⁷ shows that in 2011⁸⁸ the ratio in Slovakia amounted to 12.9 % among tenants paying a market price for rents and to 8.9 % among tenants paying rents at reduced price or occupying a dwelling free of charge, which is below the EU average in both cases.

In addition, some supplemental data on specific issues may put the finishing touches to the picture of real renting costs in Slovakia. According to another survey (EU-SILC)⁸⁹ of 2011, the total disposable income of a household averaged 1 074 EUR per month.⁹⁰ Though of an older date, there are rather precise figures on the prices of rents available, from targeted surveys performed by the former Ministry of Construction and Re-

⁸⁵ See Vývoj ponukových cien bytov na prenájom za r. 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 a 2012. In: *TRH.sk* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.trh.sk/clanky/byvanie-a-reality/vyvoj-ponukovych-cien-bytov-na-prenajom-za-r-2007-2008-2009-2010-2011-a-2012-505.html> (detailed statistics broken down to districts and years).

⁸⁶ JANČURA, M. Reality v Bratislave. In: *Bencont Investments* [online]. 2014 [cit. 2014-02-10]. Available at: <http://www.bencontinvestments.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=893>.

⁸⁷ The housing cost overburden rate is the percentage of the population living in households where the total housing costs ('net' of housing allowances) represent more than 40 % of disposable income ('net' of housing allowances).

⁸⁸ See Housing Cost Overburden Rate by Age, Sex and Poverty Status. In: *Eurostat* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvho07a&lang=en.

⁸⁹ See KOVÁČOVÁ, Y. and R. VLAČUHA. *EU SILC 2011 Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2011. 80 p. [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-134-8. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=e918c745-598d-4c6e-b16a-63a69f290526>. The survey as a part of EU-SILC statistics, included around 5 200 households in Slovakia.

⁹⁰ KOVÁČOVÁ, Y. and R. VLAČUHA. *EU SILC 2011 Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2011, p. 13 [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-134-8. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=e918c745-598d-4c6e-b16a-63a69f290526>.

gional Development of the Slovak Republic. As of 2004, the monthly rent in a municipal flat built prior to 2001 averaged 37.57 EUR as opposed to newly built flats, where the monthly rent amounted to 78.34 EUR.⁹¹ Similarly, monthly rents in older state-owned flats averaged to approximately 62.07 EUR and 68.71 EUR in newer flats in the same period.⁹² The study implies that the actual rents in these respective dwellings had been always below the price-rent ceilings applicable thereto and based on prior experience a relatively steep rise in the rents of rent-regulated dwellings was to be expected. Yet the rent-ceilings as such have not been changed since 2003.⁹³ A targeted survey of tenants of privately owned flats with regulated rents indicated that as of 2009 the average monthly rent in this category of dwellings amounted to 85.82 EUR.⁹⁴ It is noteworthy that the vast majority of these dwellings are located in Bratislava, where market-price rents exceed this figure several times.

a) Home ownership more attractive alternative than rental housing

As already stated above Home ownership is the prevalent form of residential housing in Slovakia. According to the 2001 population and housing census⁹⁵ 75.9 % of dwellings in the Slovak Republic had been owned by private citizens, 14.9 % by housing cooperatives and further 9.2 % of dwellings had been owned by other subjects. Statistics of ownership

⁹¹ Analýza úrovne nájomného za byty v podmienkach regiónov SR. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 9 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/vseobecne/Analiza_urovne_najomneho.PDF.

⁹² Analýza úrovne nájomného za byty v podmienkach regiónov SR. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 15 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/vseobecne/Analiza_urovne_najomneho.PDF.

⁹³ Správa o plnení zámerov Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 6 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

⁹⁴ Informácia o údajoch zistených z prihlasovania nájomcov bytov v bytových domoch súkromných vlastníkov. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 4 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/informacie/i_bds.pdf.

⁹⁵ The data of the latest population and housing census pursued 21st May 2011 is yet to be processed by the Statistical Office of the Slovak Republic. See *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011* [Population and Housing Census 2011] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://census2011.statistics.sk/>.

structure of dwellings as of December 31st, 2008, estimated that home ownership represented approximately 94.5 % of permanently inhabited dwellings.⁹⁶ This assumption has proven right and it thus illustrates a long term trend, as under the recently published results of the 2011 Census, out of all inhabited dwellings, as already mentioned, owner occupation of flats in blocks of flats reached 43 % of the housing stock, owner occupation of family houses 41.89 % and occupation of housing cooperative flats⁹⁷ 3.54 %, whereas typical rentals (municipal – social, private and service – employment based combined) amount to only 4.71 % of the occupied housing stock. Moreover, analysts argue that home ownership is typically elected by the middle- and upper-income class citizens.⁹⁸

The reasons for this state date back to the post-communist era of transformation in the tenure structure. In 1991 nearly all state owned dwellings were transferred to municipal ownership.⁹⁹ The privatization programme that started in 1993 allowed tenants in the municipal housing stock to purchase their home under very favourable conditions (right-to-buy legislation).¹⁰⁰ This right-to-buy legislation, although amended several times, is still in effect today and it applies only to specific kinds of flats built prior to 1998,¹⁰¹ yet it has been portrayed as one of

⁹⁶ Správa o plnení zámerov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, pp. 3-4 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

⁹⁷ Although legally speaking the title of the user of a cooperative flat is a contract of a lease with the housing cooperative, the tenant owns equity in the cooperative itself, therefore economically, his standing sways more towards the one of the owner.

⁹⁸ Správa o plnení zámerov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 4 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

⁹⁹ Act No. 138/1991 Coll. on Municipalities' Property, as amended.

¹⁰⁰ *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2009*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2009, p. 99. ISBN 978-92-64-04779-2. See section 27 and following of the Act No. 182/1993 Coll. on Ownership of Flats and Non-Residential Premises.

¹⁰¹ Section 29a of the Act No. 182/1993 Coll. on Ownership of Flats and Non-Residential Premises.

the reasons for underdevelopment of the rental housing market in Slovakia as well as its availability and affordability.¹⁰²

Additionally, as pointed out by OECD, the fiscal treatment of housing is geared heavily towards supporting owner-occupation. Subsidization remains substantial, real estate taxes are low and capital gains on housing are tax free for residents after two years.¹⁰³ Consequently, with accessible loans and the instalments of mortgage payments, which are advantageous to buyers when compared to the monthly rents of non-subsidized, privately owned dwellings with deregulated rents, as well as with the common perception of the advantages of home ownership, it is not considered an alternative to rental housing in the private market, rather the primary and desirable form of residential housing, supplemented by rental housing afforded by the municipalities.

b) The effects of the crisis since 2007

The crisis in the financial and real-property sector culminated in 2008 in Slovakia, but its effects on the rental sector are indirect. Firstly, rents in the public rental sector are regulated and do not exceed affordable amounts even in newly built dwellings. The payment discipline of these tenants was assessed as unsatisfactory as early as 2005, as only 77 % of due payments of rent had actually been paid.¹⁰⁴ Secondly, the ability to pay the rent seems to be a function of unemployment rate, as the payment discipline had been much worse in regions with a higher unemployment rate. However, tenants of newer dwellings in the public rental sector seem to be able and willing to pay their rents properly even though the rent levels are higher.¹⁰⁵ Thirdly, the consumer price indices

¹⁰² Správa o plnení zámerov koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 4 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf. Similarly *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2009*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2009, p. 100. ISBN 978-92-64-04779-2.

¹⁰³ *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2009*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2009, p. 94. ISBN 978-92-64-04779-2.

¹⁰⁴ Analýza úrovne nájomného za byty v podmienkach regiónov SR. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 17 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/vseobecne/Analiza_urovne_najomneho.PDF.

¹⁰⁵ Analýza úrovne nájomného za byty v podmienkach regiónov SR. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015,

of actual rents for housing show that from 2006 to 2010 the rents were rising yearly by 2.3 % in 2006, 5.4 % in 2009 and back to 1.7 % in 2010.¹⁰⁶ The figures of 2006, however, formed 215.2 % of actual rentals for housing in 2000.¹⁰⁷ As mentioned above, higher rents amounted to 1.7 % of net household expenditures in 2006 with steady rise of the ratio to 2.9 % in 2010.¹⁰⁸

The problems that tenants may have encountered in paying the rent, therefore, seem to have carried over in the same extent from the pre-crisis period and were not triggered by the financial crisis itself. The crisis effects, especially the scarcity of funding for the development of social and subsidized rental housing¹⁰⁹ mostly affected the supply side of new and affordable rental dwellings.

Tenancy contracts and investment

Experts of the UNECE in terms of a study in 1999 found that Slovakia was practically missing a private rental sector and that the regulation of rents and the obligation of the landlord to provide replacement housing for an evicted tenant make the investment in private rental sector an unattractive one.¹¹⁰ Notwithstanding the gradual construction and development of residential housing until recently, this pronouncement on investment habits partly still holds true.

p. 17 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/vseobecne/Analzya_urovne_najomneho.PDF.

¹⁰⁶ BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Statistical Yearbook of the Slovak Republic 2011*. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky; Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012, pp. 357-360. ISBN 978-80-224-1215-5.

¹⁰⁷ BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Statistical Yearbook of the Slovak Republic 2011*. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky; Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012, pp. 357-360. ISBN 978-80-224-1215-5.

¹⁰⁸ BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Statistical Yearbook of the Slovak Republic 2011*. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky; Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012, pp. 167-172. ISBN 978-80-224-1215-5.

¹⁰⁹ Správa o plnení zámerov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 3 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

¹¹⁰ CVACHO, V., Z. PETRÁŠOVÁ and E. SZOLGAYOVÁ. *Profily krajín v sektore bývania: Slovensko*. 1. vyd. Bratislava: Ministerstvo výstavby a verejných prác Slovenskej republiky, 1999, p. 16. ISBN 80-88836-54-9.

In Slovakia, the standard model of investment in residential real property by private investors is the development of residential or semi-residential construction projects with the majority of units allocated for sale rather than long-term renting for housing purposes. Until 2008, the real property market was booming, with culminating prices of residential property and rather accessible financing.¹¹¹ At that time the sale prices of dwellings in Bratislava, for instance, were approximately 50 % higher than the investor's aggregate construction costs.¹¹² However, since May 2008 the demand side of the real estate market has been falling and so have been the prices of dwellings.¹¹³ Due to these significant market changes and the inability to perform, in accordance with anticipated circumstances and assumptions, a lot of constructed dwellings remained unsold. Subsequently, developers decided to rent some of these dwellings. Such rentals are considered an interim measure until the market of residential real estate recovers, rather than a rental investment itself.

Gross return on investment for rental dwellings is (without available comprehensive data) estimated at 4 – 5 %, ¹¹⁴ which is not quite viable as an investment opportunity, taking into account the current yearly inflation rate of 3.6 % (2012).¹¹⁵

A slightly different situation concerns investments of municipalities in the construction of rental housing units (state-subsidized construction) built after February 1st, 2001. Such an undertaking is not considered a mere investment-for-profit, but the exercise of state housing policy of accessible rental housing. As mentioned earlier, the rent here is regulated with a price ceiling set at 5 % of the aggregate construction

¹¹¹ See e.g. ŠPIRKOVÁ, D. and P. RAKŠÁNYI. Príčiny a dôsledky hypotekárnej krízy. *Nehnutelnosti a Bývanie* [online]. 2011, roč. 6, č. 2, p. 5 [cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: https://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2011-2/paper1.pdf.

¹¹² ŠPIRKOVÁ, D. and P. RAKŠÁNYI. Príčiny a dôsledky hypotekárnej krízy. *Nehnutelnosti a Bývanie* [online]. 2011, roč. 6, č. 2, p. 6 [cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: https://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2011-2/paper1.pdf.

¹¹³ From average 1 619 EUR/m² in 2008 to 1 298 EUR/m² in 2012. See *National Bank of Slovakia* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.nbs.sk/>.

¹¹⁴ GLASA, F. Prečo neinvestovať do nehnuteľností?. In: *Ako-investovat.sk* [online]. 2012-06-04 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://ako-investovat.sk/index.php/nehnutelnosti/59-nehnutelnosti/353-preco-neinvestovat-do-nehnutelnosti>.

¹¹⁵ *Statistical Office of the Slovak Republic* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.statistics.sk/>.

costs of the dwelling per year.¹¹⁶ This would indicate the desirable percentage of yearly returns; however, such rentals may often entail the tenant's right-to-buy at affordable conditions after a certain period of a lease.

Tenancy contracts may also become relevant for *professional and institutional investors*, as the rental revenue may constitute significant portion of profit of rent-oriented development projects. However, as mentioned earlier, in Slovakia the private residential rental market scarcely exists. In line with that, investments into real property rental projects are prevalent in connection with rentals of commercial premises. The other important real estate-related investment opportunity (and the one producing dominant percentage of developers' cash-flow)¹¹⁷ would be investment into retail-oriented development projects of commercial or residential buildings.

Slovak capital market offers several possibilities for the investors to partake at real estate projects. First, they can acquire corporate stock of real estate firms that finance their activities through public offerings of corporate stock.¹¹⁸ Second, investment into corporate bonds issued by real estate businesses¹¹⁹ and last, investments through locally based real property unit funds is a publicly available alternative since May 2006.¹²⁰

The section 73a – section 73j of Collective Investment Act 2003 (No. 594/2003 Coll., as amended), provides for small Slovak investors the possibility to pool their investments in real estate in order to get the same benefits as might be obtained by direct ownership, while also diversifying their risks and obtaining professional management, through

¹¹⁶ Section 2 of the *Regulatory Measure of the Ministry of Finance of the Slovak Republic of 23rd April 2008 No. 01/R/2008 on Regulation of the Rents of Flats as amended as of 20th December 2011*.

¹¹⁷ GLASA, F. Realitné fondy – čas na výhodný nákup?. In: *TREND.sk* [online]. 2008-06-01 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://blog.etrend.sk/filip-glasa/realitne-fondy-cas-na-vyhodny-nakup.html>.

¹¹⁸ See e.g. Shares. In: *Tatry Mountain Resorts* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.tmr.sk/investor-relations/shares/>.

¹¹⁹ See e.g. KREMSKÝ, P. Realitné dlhopisy pomôžu Ipecu. In: *TREND.sk* [online]. 2010-07-13 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://reality.etrend.sk/realitny-biznis/realitne-dlhopisy-pomozu-ipecu.html>.

¹²⁰ See generally ADAMUŠČIN, A. Špeciálne podielové fondy nehnuteľností. *Nehuteľnosti a Bývanie* [online]. 2008, roč. 3, č. 2, p. 1 and following [cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: http://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2008_2/clanok3.pdf.

acquisition of units of a “special real property unit fund”. It is a special vehicle fashioned as a mutual investment fund with portfolio consisting of real estate of any kind (e.g. office spaces, logistics centres, retail centres, residential buildings and hotels) including its appurtenances, for purposes of its management and retail; shares in real estate companies;¹²¹ and other assets economically tied with the real estate market. These funds can be open- or closed-end mutual funds. A specific feature of these unit funds compared to capital unit funds is that they can invest directly into real property, however, value of a single immovable (or functionally connected immovables) cannot form more than 20 % of the fund’s aggregate asset value. Additionally, not more than 25 % of the fund’s asset value can be comprised of immovables that cannot be valued by estimated yields (usually non-rental assets determined for retail). Finally, at least 10 % of the portfolio’s value shall comprise liquid assets,¹²² to safeguard effective negotiability of the fund’s units. Functioning of special real property unit funds underlies to careful supervision of the National Bank of Slovakia.¹²³ It is thus obvious, that the development of private rental market and commercially interesting tenancies are a prerequisite for high turnover in tenancy investment and if attained, it could be easily utilized by existing means of investment through changing portfolios of real property unit funds.

As of 2013 five special real property unit funds were established in Slovakia, altogether with the net asset value of 504.174 mil. EUR (December 31st, 2012), which formed 11.51 % of the net asset value of all open unit funds in the country. This ratio has been steadily rising (from 3.17 % as of December 31st, 2008) and so was the net asset value of these funds (119.325 mil. EUR in the same date).¹²⁴ The figures indicate that collective investment into real property assets is becoming more appealing to the investors especially with regard to the fact that all but one of

¹²¹ Pursuant to section 73e of the *Act No. 594/2003 Coll. on Collective Investment*, a real estate company is a corporation with its business oriented at acquisition and retail of real property, its management including rentals and provision of related services as well as real estate agency services.

¹²² For details see Section 73a Art. 7 of the *Act No. 594/2003 Coll. on Collective Investment*.

¹²³ See section 99 and following of the *Act No. 594/2003 Coll. on Collective Investment*.

¹²⁴ Figures calculated on the data of the Slovak association of asset managers. *Slovenská asociácia správcovských spoločností* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.ass.sk/> (2009: NAV of SRPUF 139.389 mil. EUR, 3.38 % NAV of all open unit funds; 2010: 197.081 mil. EUR, 4.32 %; 2011: 357.01 mil. EUR, 9.32 %).

these funds predominantly concentrate on national real estate investment.

As far as securitization of tenancy contracts is concerned, it should be noted that Slovak law provides for regulation of issuing of corporate bonds and other negotiable instruments that can be also issued by real estate oriented businesses that may specifically gain revenue from tenancy contracts.¹²⁵ However, corporate bonds that may be issued in such a manner would not be exclusively tied to tenancy incomes. The bonds would be issued by the issuer with a set calculation of the yield on the investment out of which only a part can be left to be determined by the share on profit of the issuer.¹²⁶ This share on profit naturally may be contingent upon the tenancy contract proceeds, but the bond itself would represent the issuer's obligation to repay the owed amount of money, not limited to the rights and obligations ensuing from tenancy contracts. The securitization system in real estate is mainly related to gaining leverage for existing or future development projects¹²⁷ rather than speculative utilization of tenancy incomes in form of securitization. Conclusively, the virtual absence of private housing rental market is the crucial obstacle to development and establishment of a market of rent-related securities.

Effects of the current crisis

a) Mortgages

In general, Slovakia has recovered well from a deep recession and at a more rapid pace than most other OECD countries.¹²⁸ The impact on the tenants or buyers in the residential housing market was not overwhelming and was rather indirect.¹²⁹ Due to the financial crisis it has become more strenuous to gain financial leverage on the side of potential buyers of real property, as well as the developers constructing residential hous-

¹²⁵ See especially the *Act No. 566/2001 Coll. on Securities and Investment Services, as amended*; and the *Act No. 530/1990 Coll. on Bonds, as amended*.

¹²⁶ Section 10 Art. 2 of the *Act No. 530/1990 Coll. on Bonds*.

¹²⁷ See e.g. KREMSKÝ, P. Realitné dlhopisy pomôžu Ipecu. In: *TREND.sk* [online]. 2010-07-13 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://reality.etrend.sk/realityny-biznis/realitne-dlhopisy-pomozu-ipecu.html>.

¹²⁸ *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2012*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2012, p. 11. ISBN 978-92-64-18490-9.

¹²⁹ See e.g. TURANCOVÁ, M. Finančná kríza verzus realitný trh. In: *ASB.sk* [online]. 2009-01-13 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.asb.sk/biznis/developeri/financna-kriza-verzus-realityny-trh>.

ing units. In line with the pre-crisis development boom, even in the beginning of 2008, the banks required only 15 % of the developer's co-financing in order to provide credit to a project. A rather considerable change occurred at the end of that year, when a conservative and cautious attitude was implemented by the banks, which began to require 30 – 50 % of developer's co-financing of a project.¹³⁰ This is when the prices of new buildings started to fall. Due to these reasons it was not viable for development investors to pursue extensive construction projects at inflated anticipated prices, which lead to the interruption of construction. This process has been, paradoxically, viewed as contributing to the exclusion of speculative development actors from the market.¹³¹

The market situation was predominantly influenced by the attitude of the banks that started to require stricter criteria for provision of capital. However, partly due to the falling prices of flats, the demand for credit for housing remained. Interestingly, in the crisis year of 2009, the volume of housing loans increased by 15 %, therefore the banks in Slovakia did not have to decrease their interest rates on mortgage credit.¹³² In the year 2010, the volume of mortgages increased by more than 10 %, which means that the strong demand for housing loans persevered. Hence, unlike the rest of the euro-zone, Slovak banks did not lower the mortgage interest rates so rapidly.¹³³

No specific upshot of the financial crisis on renting has been encountered, other than the lack of construction of affordable rental housing connected with the general mitigation of construction investment activities.

¹³⁰ ŠPIRKOVÁ, D. and P. RAKŠÁNYI. Príčiny a dôsledky hypotekárnej krízy. *Nehnutelnosti a Bývanie* [online]. 2011, roč. 6, č. 2, p. 6 [cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: https://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2011-2/paper1.pdf.

¹³¹ See e.g. TURANCOVÁ, M. Finančná kríza verzus realitný trh. In: *ASB.sk* [online]. 2009-01-13 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.asb.sk/biznis/developeri/financna-kriza-verzus-realitny-trh>.

¹³² GLASA, F. Objem hypoték a úverov na bývanie. In: *Ako-investovat.sk* [online]. 2011-04-17 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://ako-investovat.sk/index.php/rast-objemu-hypotek-na-slovensku>.

¹³³ Mortgages: 6.37 % (2007) – 5.40 % (2010); Housing loans (mortgage-like personal loans): 6.79 % (2007) – 6.45 % (2010). See *National Bank of Slovakia* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.nbs.sk/>.

b) Repossession (seizures of houses in case of mortgage credit default of the buyer)

No actual data on *repossessions, foreclosures or evictions* of residential dwellings due to buyer's default is being collected or published in Slovakia. It is, however, possible to evaluate the ability of mortgage debtors (or of other similar credit products for housing purposes) to repay their outstanding debt based on the percentage of failed loans for housing.¹³⁴ Since 2009¹³⁵ until November 2012 the volume of failed debts for housing formed a constant of roughly 4 % of the aggregate volume of outstanding debts on housing (3.83 % in 2009 – 4.12 % in 2012). The yearly increase of the amount of failed debts on housing is declining from 121 % in 2010 to 104 % in 2012. The amount of failed debt for housing purposes as of November 2012 was 684.291 mil. EUR. It can be inferred that the progressing crisis did not have a substantial impact on the ability of the debtors to repay their obligations. True, this may be also caused by the policy of cautious research of the bank's clients, prior to granting a loan, yet the year by year constantly rising amount of credit provided for housing purposes indicates that the debtors' payment discipline remained relatively unchanged.

c) New housing or housing related legislation in response to the crisis

Legislation introduced in recent years was specifically aimed at overcoming long-term issues of the Slovak housing sector. One of the main problems to be tackled in the coming years is the process of renewal and development of the housing stock in the country. It is partly due to the crisis that sufficient capital is not available for private investors, which shall be supplemented by public subsidization¹³⁶ of the construction of housing stock on the one hand, and the provision of social housing and related

¹³⁴ Under section 73 of the *Regulatory Measure of the National Bank of Slovakia No. 4/2007 of 13th March 2007* a failed loan is a loan where according to the bank's judgement the debtor will probably not repay its debt without e.g. foreclosing against him; or if the debtor is in delay with payment of his significant debt by more than 90 days. Here only 4 classes of credit for housing purposes are accounted for.

¹³⁵ All figures calculated from source data of the National Bank of Slovakia. *National Bank of Slovakia* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.nbs.sk/>.

¹³⁶ See *Správa o plnení zámerov Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2015* [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 2 and following [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

subsidies on the other (a description of these policy measures is provided separately).

In addition, it has been a long debated issue whether or in what way to increase property taxes that would make affluent housing habits more costly and would thus increase revenue income. Raising property tax is even a policy recommendation of the OECD towards Slovakia in order to address the fiscal consolidation needs.¹³⁷ Should this tax legislation be passed, it may have indirect effects especially on the preferences of buyers or developers of new housing units or, depending on the bulk of legislation, may make rentals more appealing to the residents and thus incentivize measures to overcome the so-called lock-in effects.¹³⁸

Urban aspects of the housing situation

a) The distribution of housing types in the city scale

In the countries of Central Europe and in Slovakia the process of suburbanization has come significantly later, it occurred in the 90s of the twentieth century. Unlike the 1970s and 1980s, when the population had moved from rural areas to the cities, in the nineties the concentration trends in population migration began to change to a more pronounced de-concentration. Currently, in several regions of Slovakia an ongoing process of suburbanization has been identified. A number of communities, which can potentially move to suburban municipalities, are located in the suburbs of the largest Slovak towns, which are now the administrative centres of the region. The process of suburbanization and processes of creating densely populated areas in Slovakia are the strongest in the Slovak capital Bratislava. Overall, 26 urban centres were officially identified as growing potentially through a process of suburbanization. The process of suburbanization in Slovak towns is more pronounced in the western part of the country (where there are also larger cities) and retreating towards the east. First there are the western and northern regions of Slovakia, which are the most urbanized. Urbanization and suburbanization may be clearly identified along the Považie strip. With the advent of the urban population, closed new communities (gated communities) are occasionally created. Overall, however, the arrival of urban

¹³⁷ *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2012*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2012, p. 13. ISBN 978-92-64-18490-9.

¹³⁸ *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2009*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2009, p. 100. ISBN 978-92-64-04779-2.

residents in rural communities, according to the results of research in Slovakia is rated as positive or neutral (neither positive nor negative). Mainly young families with children migrate to rural villages in the suburbs of towns in Slovakia. They have a higher social status, which is characterized by higher educational attainment and higher incomes than the native population of rural villages in the suburbs of towns. A part of the population moving to suburbs are persons who had previously lived there. Some are the descendants of former residents, who had moved to cities at the strongest stage of urbanization trends. Persons who move to rural communities give the following reasons for their decision: a good location of the village with regards to the location of the town (good road access), housing reasons (housing affordability), and a healthier environment than in the city.¹³⁹ Suburbanization is linked to the rise in ownership housing.¹⁴⁰

In the recent period the share of population living in cities and villages has not changed significantly (54.4 % of inhabitants living in cities in 2011 in comparison to 56.2 % of them in 2001 and 56.8 % in 1991). On the other hand, number of villages has increased from 2 689 in 1991 to 2 752 in 2011 (this may be also partly influenced by the administrative changes of territory).

State Housing Policy sets out the basic aims and objectives of housing policy and housing development. Along with economic instruments to support housing development conditions for housing affordability may be created for the Slovak population. Some smaller parts of the population, however, due to its economic and social level are not able to obtain appropriate ownership or rental housing. It is a social category which, for various reasons, is unable to enter the labor market or is completely excluded from it and gets into a position of socially marginalized and vulnerable groups.

Within groups at risk of social exclusion, we include: people who, due to low levels of education and capable of performing only occasional, odd jobs, eventually become unemployed; people with physical or mental disabilities; youth from institutional or protective care; the elderly; fami-

¹³⁹ GAJDOŠ, P. and K. MORAVANSKÁ. *Suburbanizácia na Slovensku* [online]. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/1242_attach_suburbanizacia.pdf.

¹⁴⁰ See also GAJDOŠ, P., K. MORAVANSKÁ and L. FALŤAN. *Špecifiká sídelného vývoja na Slovensku: Typologická analýza sídiel*. 1. vyd. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2009. 179 p. ISBN 978-80-85544-62-6.

lies with many children; single parents with children who find themselves in need of social help because of loss of family environment. Without the help of the society, this social category of people may become marginalized groups.

Marginalized populations are threatened with total exclusion due to factors such as loss of residence, long-term unemployment, drug dependency, lack of social adaptability, membership of a particular ethnic group in regions with high unemployment, marginal position. In terms of all social indicators, including housing, the most numerous and specific marginalized group in Slovakia comprise socially excluded Romani (Gypsy) communities.

Addressing the housing of socially excluded Romani communities in terms of quantity as well as the scope and complexity of the problem is very difficult and it is not possible to associate it with an effective solution of the problems of other marginalized groups. These problems have different causes and require different approaches to solving.

The long-term concept of housing for marginalized groups is basically aimed at solving the housing problems of socially excluded communities. Its aim is to design principles and solutions; to support tools that ensure an adequate standard of living of these communities depending on local socio-economic conditions. The concept is defined by the government-adopted “Basic Theses of the Government’s Policies for the Integration of Romani communities’ in housing” and by a special addendum to the concept of state housing policy.¹⁴¹

In order to achieve a reasonable standard of living, including housing, members of socially excluded communities and social integration must be able to work and secure sufficient revenue. However, the possibility of employment is directly affected by educational attainment, obtained qualifications, the level of personal hygiene, which is subject to adequate housing, as well as the overall level of employment in a region and the level of its development. Creating conditions for social and community development of socially excluded communities can be achieved

¹⁴¹ The concept is based on the following documents: a) Basic Positions of Government Policy in the Integration of Romani communities; b) Priorities of the Government in the Integration of Romani Communities in 2004; c) National Action Plan for Social Inclusion 2004 – 2006; d) Comprehensive Development Programme for Romani Settlements; and e) Sociographic mapping of Roma in the Slovak Republic (hereinafter referred to as “mapping”).

by preparing them to change their housing. Providing the initial conditions for the development of housing for these people is a matter of a comprehensive approach by the government in cooperation with involved sectors. Educational work and social assistance should be carried out continuously, and be based on long-term cooperation with local associations, churches, schools and community social workers who are trained in this field.

The educational activities of community centers should also familiarize citizens of the village communities with plans for improvements in housing and the need for pro-active people – future tenants. In particular, community centres have to provide them with information on how the construction or reconstruction with the participation of citizens will be organized as well as on the principles and conditions for the allocation of housing. They must create conditions for active participation of citizens in the construction and operation of community centre activities. It is also vital to obtain information about the needs and perceptions of future tenants on housing. When selecting future tenants it is also inevitable to take into account the opinions and knowledge of community social workers in the locality. Citizens should be informed in advance of: the obligations related to housing in new or renovated housing, the estimated amount of rent and other charges associated with the use of the flat, how to obtain housing allowance and follow the necessary administrative procedures, etc. The determined rent should reflect the real income level and future statutory housing allowance for tenants. Future tenants should, as far as it is possible, actively participate in the construction of new housing and the investor must ensure that the constructor, if possible, will be employing future tenants of these newly built communities in their construction.¹⁴²

b) Ghettoization and gentrification

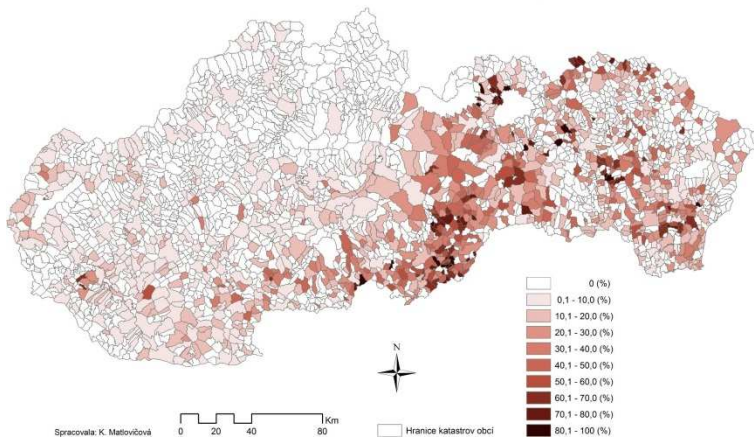
According to the census of population and housing censuses on 2011 the Slovak Republic had 5 397 036 permanent resident population, of which

¹⁴² Dlhodobá koncepcia bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva a model jej financovania [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2005-01-19, No. 63/2005]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 4 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_dlhodoba.zip.

105 738 people have declared to be Romani, i.e. 2.0 %.¹⁴³ Due to the methodology of the census, population figures of the Romani minority do not represent the real situation; the results of the socio-graphic mapping of Romani settlements from 2013, a substantial mapping method provided by the Office of the Government's Plenipotentiary for Romani Communities, inform that the estimated number of Romani people in Slovakia is close to 402 840. Their share on population is therefore approximately 7.45 %; out of which 187 285 (i.e. 46.5 %) Romani live included in the community, others are mostly living in segregated settlements.¹⁴⁴ Figures 3 – 5 give account of these findings with regard to individual municipalities in the country.

Figure 3 Share of Roma Population in Municipalities in Slovakia, Qualified Estimate

Share of Roma Population in Municipalities in Slovakia, Qualified Estimate

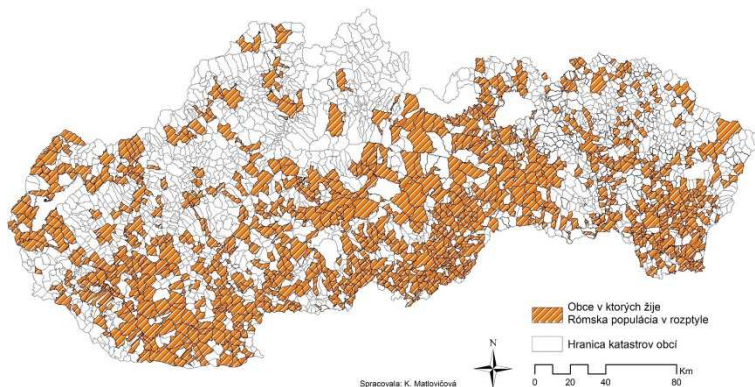
Source: Percentuálny podiel Rómov v obciach Slovenska [Share of Roma Population in Municipalities in Slovakia]. In: *Atlas rómskych komunit 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013&subor=180024.

¹⁴³ *Tab. 10 Obyvateľstvo SR podľa národnosti – sčítanie 2011, 2001, 1991* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/1f62189f-cc70-454d-9eab-17bdf5e1dc4a/Tab_10_Obyvatelstvo_SR_podla_narodnosti_scitanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES.

¹⁴⁴ *Atlas rómskych komunit 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013.

Figure 4 Municipalities with Roma Population Saturated, Qualified Estimate

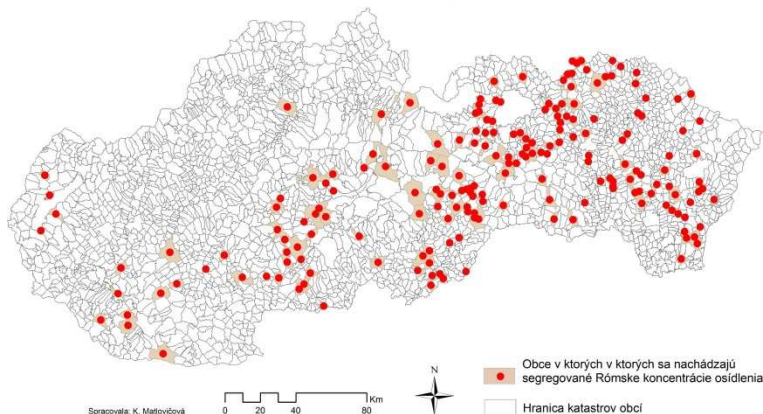
Municipalities with Roma Population Saturated, Qualified Estimate

Source: Obce s rómskou populáciou v rozptyle [Municipalities with Roma Population Saturated]. In: *Atlas rómskych komunit 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013&subor=180025.

Figure 5 Municipalities with Roma Population Segregated, Qualified Estimate

Municipalities with Roma Population Segregated, Qualified Estimate

Source: Obce so segregovanými koncentraciami rómskej populácie [Municipalities with Roma Population Segregated]. In: *Atlas rómskych komunit 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013&subor=180032.

The Romani community is defined as a group of people who are subjectively defined as a majority of the Romani population on the basis of anthropological characters, cultural affiliation, lifestyle, type of living space and also subjectively perceived as a distinct group.

Spatial distribution of socially excluded communities that are perceived as Romani in Slovakia is uneven: the highest concentration is in eastern Slovakia and southern districts of central Slovakia. Members of socially excluded communities are actually a very diverse group of people, which cannot be approached as one whole. Different segments of the population face different problems, which are subject to the state of the region, the type of segregation they are facing, levels of concentration and the frequency ratio of Roma population in relation to the majority. Addressing this aspect of social inclusion seems particularly urgent.¹⁴⁵

Town and local concentration, i.e. "Urban ghettos" are now almost ethnically homogeneous neighbourhoods whose residents are living in a confined geographical area separate from the rest of the population. Town and local concentrations are sometimes separate streets or clusters of houses, which are an integral part of the urban village, but from the socio-cultural point of view they create a separate unit.

The latest statistical sources indicate that 51 998 (12.9 % share of Romani in Slovakia) Romani people live in town and local concentrations inside the towns and villages; 95 971 of them live in the settlements located on the outskirts of a town or village (23.8 %).¹⁴⁶

With regard to towns, particularly Košice, the population there lives in about 5 000 flats in blocks of flats of mostly normal standard, owned by municipalities, mainly in the dated tower block of flats. A part of this population lives in houses and other dwellings. Inappropriate usage, failure to comply with Civil Code obligations related to leases of a flat and the non-payment of rent by the tenant who is heavily indebted, cause the lessees and the owners to have no adequate funds for repair and maintenance. For these reasons, a sizeable proportion of degraded housing does

¹⁴⁵ Dlhodobá koncepcia bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva a model jej financovania [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2005-01-19, No. 63/2005]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 4 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_dlhodoba.zip.

¹⁴⁶ *Atlas rómskych komún 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013.

not meet the technical and sanitary regulations, and there are fears that there may be a threat to the safety of the occupants. Almost all block of flats are in need of repair or of comprehensive reconstruction.¹⁴⁷

System measures have to prevent further occurrence of default on rent, devastation of flats and other cases of non-performance of obligations related to the lease of the flat. There is a need to create a vertical, bi-permeable system of housing with different standards of living, while the tenants using social work and other activities will be supported to move forward from the lower standard of housing to the higher one. The system would include a social hostel with a gatehouse and janitor service, lesser standard of housing and municipal rental housing. Residents who have duties and are actively involved in the community should have the opportunity for a trial period to get a higher quality type of housing. Such a system would support real efforts of citizens to improve their housing conditions, it acts as an incentive. New leases with tenants renovated flat community concluded for a fixed period.

In cases where people have a legal right to buy a flat, it is necessary to provide them, in collaboration with community social workers, with information about this option, as well as to assist them in the establishment of the community of flat owners and the management of the block of flats.

As far as spatially separated and segregated settlements are concerned, according to the latest data in Slovakia there are currently 804 of these settlements and the majority of them are inhabited by Romani people. Of these, 327 are located on the outskirts of towns and cities – and 231 are separated spatially, i.e. are distant from the town or city, or are separated by a natural or an artificial barrier (river, rail track, road and so on, the average distance of the segregated community is about 900 m, maximally 7 km). The number of inhabitants of remote, totally separated settlements or villages is 68 540 Romani (17.0 % of the Romani population).¹⁴⁸

¹⁴⁷ Dlhodobá koncepcia bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva a model jej financovania [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2005-01-19, No. 63/2005]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 5 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_dlhodoba.zip.

¹⁴⁸ *Atlas rómskych komunit 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013.

Meeting the housing needs of socially disadvantaged people living in the Romani settlements is an open problem, as the quality level of their dwellings is far below the standard of living. A significant portion of houses in these settlements are shacks – simple shelters built of wood, clay, metal, which do not conform to technical standards and sanitary regulations. Most of the population is struggling with problems of the lack of technical infrastructure – poor water quality, lack of sanitation, electricity and gas supply, poor quality of roads, lack of public lighting, electrical and civil facilities.

If there is an intention to reduce the current average number of inhabitants in houses in these settlements from 8.24 to 7 people and replace substandard dwellings and flats with ones that will meet the basic living requirements, it would be necessary to build about 4 327 new flats. Due to the need to protect health it is essential to focus on the establishment of basic infrastructure (water, electricity, communication network, garbage collection, etc.) in spatially separated and segregated settlements and on the improvement of sanitary conditions of families living in substandard living conditions. The need for restoration or removal of substandard housing and improvement of living conditions must be a compulsory part of community development plans.¹⁴⁹

Tackling the housing of socially excluded communities generally exceeds the financial, land, investment options and administrative possibilities of communities. Some settlements are located in an unsuitable ecological environment and must be eliminated in order to protect the population. It is therefore necessary for the solution to be based on the development plans of municipalities, housing, community development programs, economic development programs and social community development, housing development plan of region, regional land use plan, the economic development and social development of the region and other development documents of autonomous regions and municipalities.

According to the latest data, 46 settlements in Slovakia have almost no technical infrastructure, i.e. no water supply, sewerage, gas and asphalt road. The most accessible utility is electricity (91 % of population),

¹⁴⁹ Dlhodobá koncepcia bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva a model jej financovania [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2005-01-19, No. 63/2005]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 8 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_dlhodoba.zip.

and the least accessible utility is sanitation (81 % of population has no sanitation at all). Water supply is connected to 39 % of the dwellings; gas is used by 15 % and 20 % of the residential settlements have paved access roads.¹⁵⁰

c) Phenomena of squatting

Many Romani settlements unlawfully occupy plots, causing problems for the legalization of the development of these residential areas. Some are located near various sources of pollution or areas of impaired environment, where there is no prospect for development. At present it is not possible, in view of the large number of people in spatially separated or segregated settlements, to be fully integrated into their communities. Removing the settlements will require a lot of work on the construction of new housing, basic amenities and infrastructure, but also social, economic and cultural integration of the people.

Transfer of unlawfully occupied plots and location of plots for building of social housing shall be realized in the frames of Land Consolidation, Land Ownership, Land Offices, Land Fund and Land Communities Act (No. 330/1991 Coll., as amended). The Ministry of Agriculture and the Office for Geodesy, Cartography and Cadastre shall harmonize their activities in the legalization of land ownership in settlements, according to the priorities set by local authorities. The location of construction may deepen spatial and social segregation, but it must be a means of integrating people of affected communities. This is directly affected by the distance of the settlement from the village and its access to public services provided both for majority and minority communities in the village.

In connection to flats the phenomenon of squatting has not been considered a significant or persistent problem in Slovakia.

Social aspects of the housing situation

In the commentary to the Ownership of Flats and Non – residential Premises Act, their authors expressed a view that probably reflects the domi-

¹⁵⁰ Dlhodobá koncepcia bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva a model jej financovania [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2005-01-19, No. 63/2005]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015, p. 10 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_dlh_odoba.zip.

nant Slovak opinion on the general preference of ownership to renting “... from the perspective of the owner of the flat, who is not an entrepreneur, motifs and definite solutions of their housing situation associated with family formation prevail, and also the possibility of realization of commercial and business activities, etc. An owner’s title to the flat or house is in comparison to the lease, generally regarded as preferable. This is especially true with regard to the stability of housing that is not guaranteed on such level in rented houses. Ownership also provides greater certainty regarding the costs of housing that cannot be achieved in the rental relation. There is also a possibility of obtaining a bank loan secured by a mortgage on the unit. Compared to rental houses, housing based on property rights is generally less disturbed and more up to-date. In case of disputes, one may expect a better chance of settling the problems among the collective owners of flats, than among tenants in rental houses.”¹⁵¹ In addition, ownership of a house seems to pertain to the traditional value-orientation of Slovak citizenship, as symbolizing one’s basic societal status.¹⁵²

Home ownership provides a better protection of interests in comparison to living in rented flats. There is always the possibility to sell the flat or to exchange it for a smaller one.

Table 3 Summary Table

Summary Table				
	Home ownership	Renting with a public task	Renting without a public task	Etc.
Dominant public opinion	++	+	--	
Tenant opinion	+	+	--	
Contribution to gentrification?	+			
Contribution to ghettoization?		--		
Squatting?				

Source: Own processing.

¹⁵¹ VALACHOVIČ, M., K. GRAUSOVÁ and J. CIRÁK. *Zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, p. 8. ISBN 978-80-7400-265-6.

¹⁵² See SUCHALOVÁ, A. and K. STAROŇOVÁ. *Mapovanie sociálneho bývania v mestách Slovenska*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Ústav verejnej politiky a ekonómie, 2010, p. 11. ISBN 978-80-89244-71-3.

Conclusion

As the results of the Censuses of Population and Housing conducted in 2011 have discovered, home ownership still represents the predominant form of housing tenure in Slovakia. One may wonder whether recent changes in the real estate market and the legislative activities would significantly influence this situation in the following decade. The profound lowering of interest rates for mortgages in the last year followed by special supportive tools for young families may confirm the existing trend of home ownership preference. On the other hand, the developers have also significantly shifted their policy and they started to offer smaller, one or two roomed flats that may also create suitable objects for renting and the developers seriously make use of this possibility as well. The recently enacted Act on Short Time Leases can be considered as a step forward in the way of creating a private rental market. The huge impact on the rental market traditionally belongs to the civil legislation in the field of tenancy law. If the envisaged new Civil Code created a more liberal, less protective tenancy law, the growth of the rental market could be anticipated. The affordable rental housing has probably bigger chances in the area of bigger cities where the correlation between the labour market and the flexibility of workers is evident. In the rural communities and the smaller cities the choice of citizens would probably stay fixed between home ownership and social housing, depending on the financial status of the respective family.

References

- Act No. 138/1991 Coll. on Municipalities' Property, as amended.*
- Act No. 150/2013 Coll. on the State Housing Development Fund.*
- Act No. 180/1995 Coll. on Some Measures for Land Ownership, as amended.*
- Act No. 182/1993 Coll. on Ownership of Flats and Non-Residential Premises, as amended.*
- Act No. 189/1992 Coll. on the Regulation of Some Conditions Associated with Rental Dwellings and Replacement Housing, as amended.*
- Act No. 229/1991 Coll. on Regulation of Relations of Ownership of Land and Other Agricultural Property, as amended.*
- Act No. 260/2011 Coll. on Termination of Certain Leases Related to Flats and Amending Prices Act, as amended.*

Act No. 40/1964 Coll. Civil Code, as amended.

Act No. 460/1992 Coll. Constitution of the Slovak Republic, as amended.

Act No. 503/2003 Coll. on the Return of Land Ownership, as amended.

Act No. 530/1990 Coll. on Bonds, as amended.

Act No. 566/2001 Coll. on Securities and Investment Services, as amended.

Act No. 594/2003 Coll. on Collective Investment, as amended.

Act No. 607/2003 Coll. on the State Housing Development Fund, as amended.

ADAMUŠČIN, A. Špeciálne podielové fondy nehnuteľností. *Nehnutel'nosti a Bývanie* [online]. 2008, roč. 3, č. 2, pp. 32-43 [cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: http://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2008_2/clanok3.pdf.

Aktualizácia Koncepcie rozvoja bytovej výstavby [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2003-10-08, No. 952/2003]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 19 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/byto_vapolitika/dokumenty/koncepcie/k_rbv_a.zip.

Analýza úrovne bývania v Slovenskej republike a regiónoch Slovenskej republiky, podľa výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001. 1. vyd. Bratislava: ÚEOS – Komercia, 2003. 170 p. ISBN 80-88765-30-7.

Analýza úrovne nájomného za byty v podmienkach regiónov SR. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 17 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/byto_vapolitika/dokumenty/vseobecne/Analiza_urovne_najomneho.PDF.

Atlas rómskych komúní 2013 [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013.

BENKOVIČOVÁ, Ľ. et al. *Statistical Yearbook of the Slovak Republic 2011*. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky; Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012. 663 p. ISBN 978-80-224-1215-5.

- Case of Bittó and Others v. Slovakia* [2014-01-28] [online]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2014, Application No. 30255/09 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140234>.
- Constitutional Act No. 100/1960 Coll. Constitution of Czecho-Slovak Federal Republic.*
- CVACHO, V., Z. PETRÁŠOVÁ and E. SZOLGAYOVÁ. *Profily krajín v sektore bývania: Slovensko*. 1. vyd. Bratislava: Ministerstvo výstavby a verejných prác Slovenskej republiky, 1999. 73 p. ISBN 80-88836-54-9.
- Dlhodobá koncepcia bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva a model jej financovania [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2005-01-19, No. 63/2005]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 19 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_dlhodobazip.
- GAJDOŠ, P. and K. MORAVANSKÁ. *Suburbanizácia na Slovensku* [online]. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/1242_attach_suburbanizacia.pdf.
- GAJDOŠ, P., K. MORAVANSKÁ and Ľ. FALŤAN. *Špecifická sídelného vývoja na Slovensku: Typologická analýza sídiel*. 1. vyd. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2009. 179 p. ISBN 978-80-85544-62-6.
- GLASA, F. Objem hypoték a úverov na bývanie. In: *Ako-investovat.sk* [online]. 2011-04-17 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://ako-investovat.sk/index.php/rast-objemu-hypotek-na-slovensku>.
- GLASA, F. Prečo neinvestovať do nehnuteľností?. In: *Ako-investovat.sk* [online]. 2012-06-04 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://ako-investovat.sk/index.php/nehnutelnosti/59-nehnutelnosti/353-preco-neinvestovat-do-nehnutenosti>.
- GLASA, F. Realitné fondy – čas na výhodný nákup?. In: *TREND.sk* [online]. 2008-06-01 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://blog.etrend.sk/filip-glasa/realitne-fondy-cas-na-vyhodny-nakup.html>.

- Housing Cost Overburden Rate by Age, Sex and Poverty Status. In: *Eurostat* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://appsso.eu-rostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvho07a&lang=en.
- How Many of Us Are There, Where and How We Live (Housing and Dwellings)* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2013. 16 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=709b743c-61c0-4a06-b076-1c524c68ebb0>.
- How Many of Us Are There, Where and How We Live* [online]. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic, 2012. 16 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=d08ef7aa-c747-4012-803b-2f22028540dd>.
- Informácia o bytovej výstavbe v Slovenskej republike za rok 2011. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 25 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open%20file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/informacie/info_byt_vystavba_sr_2011_komplet.pdf.
- Informácia o údajoch zistených z prihlasovania nájomcov bytov v bytových domoch súkromných vlastníkov. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 4 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/informacie/i_bds.pdf.
- JABLONOVSKÝ, R. Genéza právnej úpravy reštitúcie na území Slovenskej republiky. In: R. DÁVID, D. SEHNÁLEK and J. VALDHANS, eds. *Dny práva – 2010 – Days of Law* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, pp. 1536-1557 [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-210-5305-2. Available at: http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik/sbornik.pdf.
- JANČURA, M. Reality v Bratislave. In: *Bencont Investments* [online]. 2014 [cit. 2014-02-10]. Available at: <http://www.bencontinvestments.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=893>.
- JUHAŠČIKOVÁ, I., P. ŠKÁPIK and Z. ŠTUKOVSKÁ. *Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011: Byty v SR, krajoch, okresoch a obciach* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2013. 201 p. [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-291-8. Availa-

ble at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=0299091d-56d7-4413-a6e9-1b56d358082e>.

Koncepcia spôsobu usporiadania vzťahov súkromných vlastníkov bytových domov a nájomcov bytov dotknutých dereguláciou cien nájmu bytov [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2009-09-16, No. 640/2009]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 17 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_6402009.pdf.

Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2010-02-03, No. 96/2010]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 16 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/k_sbp_15.zip.

KOVÁČOVÁ, Y. and R. VLAČUHA. *EU SILC 2011 Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2011. 80 p. [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-134-8. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=e918c745-598d-4c6e-b16a-63a69f290526>.

KREMSKÝ, P. Realitné dlhopisy pomôžu Ipecu. In: *TREND.sk* [online]. 2010-07-13 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://reality.etrend.sk/realitny-biznis/realitne-dlhopisy-pomozu-ipecu.html>.

National Bank of Slovakia [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.nbs.sk/>.

Obce s rómskou populáciou v rozptyle [Municipalities with Roma Population Saturated]. In: *Atlas rómskych komunít 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013&subor=180025.

Obce so segregovanými koncentraciami rómskej populácie [Municipalities with Roma Population Segregated]. In: *Atlas rómskych komunít 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013&subor=180032.

- OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2009*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2009. 108 p. ISBN 978-92-64-04779-2.
- OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2012*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2012. 112 p. ISBN 978-92-64-18490-9.
- Overcrowding Rate by Age, Sex and Poverty Status – Total Population. In: *Eurostat* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvho05a&lang=en.
- Percentuálny podiel Rómov v obciach Slovenska [Share of Roma Population in Municipalities in Slovakia]. In: *Atlas rómskych komún 2013* [Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.minv.sk/?atlas_2013&subor=180024.
- Právo na bývanie* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.staromestan-ba.sk/>.
- Predaj pozemkov komplikujú nejasné vlastnícke vzťahy. In: *Bratislavské noviny* [online]. 2008-01-17 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/vystavba/predaj-pozemkov-komplikuju-nejasne-vlastnicke-vztahy.html?page_id=74312.
- Regulation (EC) No. 1177/2003 of the European Parliament and of the Council of 16 June 2003 Concerning Community Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)* [2003-06-16]. Regulation of the Council of the European Union, No. 1177/2003.
- Regulatory Measure of the Ministry of Finance of the Slovak Republic of 23rd April 2008 No. 01/R/2008 on Regulation of the Rents of Flats as amended as of 20th December 2011*.
- Regulatory Measure of the National Bank of Slovakia No. 4/2007 of 13th March 2007*.
- Regulované nájomné* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.regulovanenajomne.sk/>.
- RYBKOWSKA, A. and M. SCHNEIDER. Housing Conditions in Europe in 2009. *Statistics in Focus* [online]. 2011, no. 4, 11 p. [cit. 2015-03-09]. ISSN 1977-0316. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/docu>

ments/3433488/5578396/KS-SF-11-004-EN.PDF/2ef3ac6a-9d13-4911-8808-20145b2a125a.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 [Population and Housing Census 2011] [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://census2011.statistics.sk/>.

Shares. In: *Tatry Mountain Resorts* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.tmr.sk/investor-relations/shares/>.

Slovakia. In: *Nations Online Project* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.nationsonline.org/oneworld/slovakia.htm>.

Slovenská asociácia správcovských spoločností [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.ass.sk/>.

Slovenský zväz bytových družstiev [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.szbds.sk/>.

ŠPIRKOVÁ, D. and P. RAKŠÁNYI. Príčiny a dôsledky hypotekárnej krízy. *Nehnutelnosti a Bývanie* [online]. 2011, roč. 6, č. 2, pp. 1-8 [cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: https://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2011-2/paper1.pdf.

Správa o plnení zámerov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015 [Resolution of the Government of the Slovak Republic, 2012-07-06, No. 326/2012]. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 39 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/koncepcie/sprava_o_plneni_uloh_z_KSBP_2012.pdf.

Správa o stave a potreby finančných zdrojov na obnovu bytového fondu v rokoch 2007 – 2013. In: *Ministry of Transport, Construction and Regional Development of the Slovak Republic* [online]. 2015. 15 p. [cit. 2015-03-09]. Available at: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=vystavba/bytovapolitika/dokumenty/vseobecne/obnova.zip.

Statistical Office of the Slovak Republic [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.statistics.sk/>.

Statute of Association of Housing Economy in Slovakia.

ŠTEFANKO, J. ed. *TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-Level Europe: National Report for Slovakia* [online]. 2014. 255 p. [cit. 2015-

03-09]. Available at: http://www.tenlaw.uni-bremen.de/reports/SlovakiaReport_09052014.pdf.

STEHLÍKOVÁ, B. and M. PÁNIK. Priestorový a časový aspekt cien nehnuteľností určených na bývanie v Slovenskej republike. *Nehnutelnosti a Bývanie* [online]. 2012, roč. 7, č. 2, pp. 1-10 [cit. 2015-03-09]. ISSN 1336-944X. Available at: http://www.stuba.sk/new/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2012-2/clanok1.pdf.

SUCHALOVÁ, A. and K. STAROŇOVÁ. *Mapovanie sociálneho bývania v mestách Slovenska*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Ústav verejnej politiky a ekonómie, 2010. 90 p. ISBN 978-80-89244-71-3.

SÚKENÍKOVÁ, H., J. KOTLÁR, T. SITÁROVÁ, D. VLČKOVÁ and V. ŽELONKOVÁ. *Income, Expenditures and Consumption of Private Households in the Slovak Republic 2011* [online]. 1. vyd. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012. 160 p. [cit. 2015-03-09]. ISBN 978-80-8121-133-1. Available at: <http://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=74673e2a-e041-49d9-af2b-e871b63dba e5>.

Tab. 10 *Obyvateľstvo SR podľa národnosti – sčítanie 2011, 2001, 1991* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/1f62189f-cc70-454d-9eab-17bdf5e1dc4a/Tab_10_Obyvateľstvo_SR_podla_narodnosti_scitanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES.

TRH.sk [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.trh.sk/>.

TURANCOVÁ, M. Finančná kríza verzus realitný trh. In: *ASB.sk* [online]. 2009-01-13 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.asb.sk/biznis/developer/financna-kriza-verzus-reality-trh>.

V Bratislave začína byť nedostatok nových bytov. In: *Pravda.sk* [online]. 2013-01-24 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://byvanie.pravda.sk/reality-trh/clanok/256909-v-bratislave-zacina-byt-nedostatok-novych-bytov/>.

VALACHOVIČ, M., K. GRAUSOVÁ and J. CIRÁK. *Zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 1351 p. ISBN 978-80-7400-265-6.

Vývoj ponukových cien bytov na prenájom za r. 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 a 2012. In: *TRH.sk* [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at:

<http://www.trh.sk/clanky/byvanie-a-reality/vyvoj-ponukovych-cien-bytov-na-prenajom-za-r-2007-2008-2009-2010-2011-a-2012-505.html>.

Združenie bytového hospodárstva na Slovensku [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.zbhs.sk/>.

Združenie pre podporu obnovy bytových domov [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.obnova-domov.sk/>.

Združenie spoločentiev vlastníkov bytov na Slovensku [online]. 2015 [cit. 2015-03-09]. Available at: <http://www.zsvb.sk/>.

Doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD.

Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
monika_jurcova@yahoo.co.uk

Mgr. Jozef Štefanko, PhD., LL.M.

Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
jozef.stefanko@truni.sk

The Employment Contract as a Central Institute of Labour Law – Past vs. Present¹

Miriám Laclavíková
Andrea Olšovská

Abstract: *The freedom of contracts forms the basis of the private-law aspects of the labour law and, in the same time, it expresses a part of the parties' freedom in the form of contractual autonomy. Within the labour law we recognize the basic types of contracts which, by their legal importance, establish the respective contractual employment relationship (the employment contract and agreements on work performed outside the employment) and other types of contracts which provide, strengthen, deepen, alter, or terminate the already established employment relationship. In the presented study, we aim to outline the development of the legislation governing the employment contract during the 20th Century, with emphasis laid on its modifications which have been depended also on the turbulent political development on our territory.*

Key Words: *Labour Law; Employment Contract; Employment Relationship; Legal Development; Labour Code; Slovakia.*

Introduction

The emergence of the first employment regulations on our territory is associated with the period of the contemporary (“modern”) law of the late 19th and early 20th Centuries, following the European development and taking the Bismarck’s Germany as a model.² The employment contract (referred to in the 19th – 20th Centuries as a service contract) was at that time understood by the jurisprudence as *a type of contract under the*

¹ The presented scientific study was carried out within the Project of the Slovak Research and Development Agency: “*The Human Dignity and the Fundamental Human Rights and Freedoms in the Labour Law*”, in the Slovak original “*Dôstojnosť človeka a základné ľudské práva a slobody v pracovnom práve*”, project No. APVV-0068-11, responsible researcher prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

² See more in VYŠNÝ, P. Sociálne zákonodarstvo Nemeckej ríše v Bismarckovej ére. In: P. MOSNÝ, et al. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, p. 207. ISBN 978-83-7490-587-9.

legislation of the law of obligations. Its theoretical structure was essentially based on the contractual balance. Only after the substantial factual distortions of this balance, due to the strengthening of the position of the entrepreneur in the employer's position, there arose concerns about the need to identify and determine (also via mandatory regulations) the content of the employment contract (working conditions, working hours, health and safety at work, protection of specific employee groups – women, adolescents, restriction, and later prohibition of the child labour). Radical social and economic changes that occurred in the mid-19th Century created a status threatening also the public (national) interest;³ on the one hand, there was established an economically (and legally) strong group of employers, and, on the other hand, there was increasing a sizeable mass of employees who often lived on the edge of poverty. Pauperization, the growth of the strike movement and organizing structures of workers in response to the strengthening of the position of left-wing parties were undoubtedly one of the factors of the institutionalization of an employment contract, which later gradually gained its special position within the labour regulations, beyond the typical private law relations.

The employment contract and its modifications until the adoption of the Labour Code in 1965

In the second half of the 19th Century there occurred the more accurate distinction and definition of the works contract and the employment contract,⁴ resulting in the enshrinement of the legal definition of the employment contract in the context of efforts to codify the Hungarian Civil Code.⁵ Adoption of partial, mutually independent legislation related to

³ Labour law which was in this period discussed rather as part of private law or the law of obligations, thus acquired under the influence of socialization tendencies and establishment of protection status of the employee a stable and strong public-law framework (stricter determination of working time, the participation of employees in the administration and management of the company, share of employees on company profit inter alia) and this trend continued also later. HOUSER, J. *Die historische Entwicklung des Arbeitsvertrages in der Tschechoslowakei*. In: A. CSIZMADIA and K. KOVÁCS, Hrsg. *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944)*. 1. Aufl. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970, pp. 369-380.

⁴ For example the fundamental decision of the Royal Curia of February 14th, 1911, No. I.G. 257/1910.

⁵ The proposal of the Hungarian Civil Code of 1900 (Articles 1600 – 1625) defined an employment contract as a contract under which the employee undertakes to perform services in household, agriculture, or in trade of the employer and the employer is obliged to pay wages. See more in LAČLAVÍKOVÁ, M. and A. ŠVECOVÁ. *Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918)*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, p. 150.

the defined work activities⁶ (differing from each other often in a minimal range) became typical for the area of the labour law legislature.⁷ It was a very structured legislation of employment relations which despite being apparently incomprehensive in practice worked rather consistently. The fragmented casuistic legislation opened up new interpretative opportunities for jurisprudence and judicial practice and also in relation to the theoretical definition of employment (service) contract. *The legislation on the employment contract was initially based on its overall informality.* However, development in the legislation of individual employment relations aimed at setting more stringent formal conditions for the conclusion of the employment contract. For certain types of contracts (generally if the time of conclusion of the contract did not coincide with the date of commencement of work activities) there was required in addition to the written form also a qualified notary and witness form. If in practice there was not concluded a written employment contract, it was “replaced” to a certain extent by public provisions on groomer’s, service, and works identification and membership cards. They stated mandatory requirements of the employment contracts. *Among the regular requirements of employment contracts of that period belonged the type of work, place of employment, and determination of date of the commencement of employment.*⁸ The statutory legislation distinguished the conclusion of the employment contract and the actual commencement of employment. This corresponded also to a quite extensive legislation relating to the ob-

ISBN 978-80-8082-506-5; and ŠORL, R. Pracovné zákonodarstvo na Slovensku v rokoch 1848 – 1918. In: L. VOJÁČEK and K. SCHELLE, eds. *Stát a právo v letech 1848 – 1918 ve stredoevropském kontextu*. 1. vyd. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, pp. 245-246. ISBN 978-80-969332-9-7.

⁶ Among those legislative rules there are included: Act Art. XIII/1876, Act Art. II/1898, Act Art. XLI/1899, Act Art. XLII/1899, Act Art. XXVII/1900, Act Art. XXVIII/1900, Act Art. XXIX/1900, Act Art. XLV/1907, Act Art. XIV/1914, Act Art. XVII/1914. The character of general framework legislation was typical for: the Business Law – Act Art. XXXVII/1875; Trade Licensing Policy of 1872 (Act Art. VIII/1872), and Trade Licensing Policy of 1884 (Act Art. XVII/1884); General Mining Act No. 146/1854.

⁷ See more in MOSNÝ, P. and M. LACLAVÍKOVÁ. *History of the State and Law on the Territory of Slovakia II. (1848 – 1948)*. 1st ed. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014. 190 p. ISBN 978-83-7490-768-2; and LACLAVÍKOVÁ, M. Modernizácia právneho poriadku a počiatky pracovnoprávnej úpravy (Vývoj pracovného zákonodarstva na našom území do roku 1918). In: A. OLŠOVSKÁ, ed. *Europeizácia a transnacionalizácia pracovných vzťahov*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, p. 39 and following. ISBN 978-80-7380-242-4.

⁸ ŠORL, R. Pracovné zákonodarstvo na Slovensku v rokoch 1848 – 1918. In: L. VOJÁČEK and K. SCHELLE, eds. *Stát a právo v letech 1848 – 1918 ve stredoevropském kontextu*. 1. vyd. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, p. 241. ISBN 978-80-969332-9-7.

ligation of the employee to commence the work, respectively, of the employer to assign the employee for the employment. The legislation of the Dual Monarchy stipulated in considerable detail the possibilities of termination of employment – the passing of the assigned period of time, the death of an employee, the notice, or the immediate release.⁹ Part of the employment legislature were also provisions prohibiting the payment of the agreed remuneration in kind,¹⁰ in particular in spirit drinks (e.g. Act Art. II/1898, Act Art. XLI/1899, Act Art. XXVIII/1900, Act Art. XXIX/1900) or vouchers binding the employee to take goods from the employer. On the other hand, the negative element of the laws relating to agricultural workers were the provisions concerning disciplinary responsibility of employees which the employer could claim from the employees in the form of various penalties – from a reprimand to cuts in wages.¹¹

Given the creation of the Czechoslovak Republic and the realized reception of law there is created a legal dualism. In formal terms, the labour law in force in Slovakia and Ruthenia was largely based on statutory legislation stemming from the Dual Monarchy and only partially on the customary law – that used to be applied on the settled judicial practice and curia decisions (the case law of the Royal Curia as the Hungarian Supreme Court). The differences in the employment contracts in the Czech lands and Slovakia became more significant after the adoption of

⁹ Reasons for the termination and immediate release (immediate withdrawal of employment) were particularly elaborated by case reports. The notice period depended on the body which submitted the notice. A higher degree of protection via a provision of longer notice period was interestingly bound to higher skilled works and its duration to one year was established by the judicial practice. Cf. for example the fundamental decision of the Royal Curia of October 19th, 1905, No. P. 9791/1905. Quoted from FAJNOR, V. and A. ZÁ-
TURECKÝ, eds. *Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie (do 28. 10. 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky (do r. 1926) vo veciach občianskych z oboru práva súkromného platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 1. vyd. Bratislava: Nákladom Právnickej jed-
noty na Slovensku v Bratislave, 1927, pp. 460-462.

¹⁰ This was the so-called ban of “truck” (the “truck” system) – prohibition of payment in kind instead of cash remuneration and prohibition to force an employee to purchase at designated stores or to sell goods on credit to the employee. BIANCHI, L. et al. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 – 1945: Zväzok I: 1848 – 1918*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, p. 272.

¹¹ CSIZMADIA, A. Sozialpolitische Tendenzen in der Regelung der Arbeitsverhältnisse in Ungarn. In: A. CSIZMADIA and K. KOVÁCS, Hrsg. *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944)*. 1. Aufl. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970, p. 349. See also BIANCHI, L. et al. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 – 1945: Zväzok I: 1848 – 1918*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, p. 224.

amendments to the General Civil Code (ABGB) by the Act No. 155/1921 Coll., by which there was extended the employer's obligation to pay a part of wages in case of illness of the employee. The result of the necessity for unification of employment standards within Czechoslovakia was the Act No. 244/1922 Coll. on legislation governing the legal relations between employers and employees in Slovakia and Ruthenia (as the amendment of the Act No. 217/1924 Coll.)¹² which represented a fundamental legislation on employment relations in Slovakia until January 1st, 1966. However, in addition to this legislation there remained in force also a part of employment standards from the period of the Dual Monarchy. The Act defined *the employment (service) contract as a contract by which one party bound themselves to perform certain services in favour of other party for certain period of time*. Under the employment contract there was included also such an employment, within which wages were paid per fabricated piece or according to individual performance (which was logical in establishing contract types of the works contract and employment contract). If the wage had not been agreed, but nor the gratuitousness of the contractual relationship had been clearly expressed in the contract, there was applied the assumption of adequate wages. Unless the contract or the circumstances dictated otherwise, the work had to be performed personally by the employee. Formally an employment contract could be concluded orally, in writing, but also in silence. The law included also the protective provisions in relation to wages, payment of wages in case of illness and injury of the employee, and also the employer's duty of care (treatment, medical assistance, medicines) for a sick employee in employment. It imperatively stipulated the institute of notice (the same length of notice period for the employee and the employer) and the conditions of immediate termination of employment. The mentioned law did unify to certain extent the casuistic legislation of employment relations, which was based on the legislature of the Dual Monarchy for the territory of Slovakia and Ruthenia, and, on the other hand, in the same time there was ensured unification of employment standards within Czechoslovakia towards content compliance with the provisions of the ABGB (Articles 1151 – 1163) in their amended version. The legisla-

¹² The necessity for this relatively early amendment was caused by uncertainty of derogating provision of the Law No. 244/1922 Coll., as amended. The amendment in 1924 clarified the derogation provision § 26 in the following way: "All existing written and customary provisions, if they cause a detriment of employees and thus violate these provisions of this Act, are hereby repealed," with important and correct mention not only of the legal (and secondary) standards, but also of the customary law.

tion on employment relationships between entrepreneurs and their employees (the so-called extra employees which included sales assistants, journeymen, storekeepers, coachmen in traffic trades, factory workers, apprentices, and others) was included in the VI. Title (Articles 100 – 151) of the Trade Act for the territory of Slovakia and Ruthenia No. 259/1924 Coll.¹³ These provisions similarly remained in force until entering in force the first codification of the labour law on our territory.¹⁴

In relation to the status of the institute of the employment contract, or wider regulation of the individual and, consequently, also collective employment relations, since the beginning of the 20th Century, we can observe reflections on the possibility of creation of a separate legal sector – the labour law.¹⁵ Those ideas can be sporadically observed not only in the scientific literature,¹⁶ but also in the Parliament which was largely associated both with the need for unification of standards and also with the process of socialization¹⁷ and emphasizing the public interest in the field of labour law.¹⁸ The opposite view, refusing to separate the position of labour law within the legislation, can be found in the codification works on the Czechoslovak Civil Code.¹⁹ Most authors insisted on the

¹³ MOSNÝ, P. and L. HUBENÁK. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. 1. vyd. Košice: Aprilla, 2008, p. 245. ISBN 978-80-89346-02-8.

¹⁴ *Act No. 65/1965 Coll. Labour Code* under the Article 280 came into force on January 1st, 1966.

¹⁵ *The tendencies to codify labour law in the form of a special code can be seen already in the period of the first Czechoslovak Republic by several authors* (J. Gruber, J. Heller, E. Hexner). See more VOJÁČEK, L. Sociální doktrína první Československé republiky a její odraz v právu. In: P. MOSNÝ, et al. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, pp. 23-24. ISBN 978-83-7490-587-9.

¹⁶ For example HEXNER, E. Pracovná smluva priemyselných zamestnancov na Slovensku. *Právny obzor*. 1922, roč. 5, č. 1, p. 142. ISSN 0032-6984; and HELLER, J. Zákoník o práci. *Právnik*. 1919, roč. 58, p. 378. ISSN 0231-6625.

¹⁷ ŠORL, R. Právna úprava pracovnej zmluvy na Slovensku v období I. ČSR. In: V. KNOLL, ed. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, p. 245. ISBN 978-80-7380-085-7.

¹⁸ *“It is known that the English liberalism – the principle of “laissez faire, laissez passer” – has been weakening since the end of the 19th Century. In the public interest there are imposed various restrictions to the entrepreneur. This is, however, shaking the foundations of our legal generation. It is very difficult to adjust the new legislation to the basic principles of our private law. The German legislature has been working for a long time to form a single “labour law”.*” HEXNER, E. Pracovná smluva priemyselných zamestnancov na Slovensku. *Právny obzor*. 1922, roč. 5, č. 1, p. 139. ISSN 0032-6984.

¹⁹ Legislation on the contract of employment contained in the Proposal of the Civil Code of 1931 (Articles 1022 – 1044) and in the government proposal of 1937 (Articles 980 – 1016) did not differ significantly from the legislation contained in the amended version of

opinion of the special nature of labour standards, arguing that they cannot be assigned to either the private or public law.²⁰

The period of the Slovak Republic (1939 – 1945) is characterized by a relatively abundant rule-making activity in the field of labour law and social security law and by their enrichment with a strong social context. The ideological basis of social doctrine of the Slovak Republic became the Basic Law – Constitutional Law on the Constitution of the Slovak Republic No. 185/1939 Coll.,²¹ under which *the work, whether physical or mental, was declared a civic duty*, the performance of tasks arising from employment became a duty of citizens,²² the wage level had to be appropriate not only to the job performance, but also to family circumstances and there was prohibited to exploit underprivileged citizens. The duty to work²³ applied to every unemployed person, aged 18 – 60 years, whose duty was to appoint to an imposed work and stay in it until the appeal (exception were cases when the appointment to work was not possible due to health or other serious reasons of the employee). The duty to work for the Roma and the Jews was stipulated in the regulation of Act No. 130/1940 Coll. on the temporary legislation on working duty for

the ABGB. Both proposals identically defined the employment contract (contract of work) as a contract by which one party has undertaken to perform work for salary (wage) for certain period of time. A special feature was the definition of the collective (referred to as mass) employment contract which was conceived as a contract specifying the conditions of individual contracts for the undertaking or more undertakings of a certain industry or district. The condition of validity for the collective agreement was its written form. The proposals subsequently stipulated the creation, content, and termination of employment, including the so-called protective provisions on care for the employee. Both proposals in a specially formulated provision expressed the imperative nature of most provisions of the employment contract. See the Government Bill establishing the Civil Code. The explanatory report. Prague, 1937.

²⁰ The Labour Law is "... a peculiar intermediate link between public and private law. Instead of the traditional dual legal system there is created a triple division. The new, third branch of law is referred to as the social or economic law." HÁCHA, E. et al. *Slovník veřejného práva československého: Svazek III.* [Reprint vyd. z let 1929 – 1948] Praha: Eurolex Bohemia, 2000, p. 425. ISBN 80-902752-7-3.

²¹ See more in MOSNÝ, P. *Východiská sociálnej doktríny Slovenskej republiky 1939 – 1945.* In: P. MOSNÝ, et al. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia.* 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, p. 57. ISBN 978-83-7490-587-9.

²² Article 76 of the *Constitution of the Slovak Republic No. 185/1939 Coll.* says: "*Mental or physical work is a civic duty*" and Article 78 of the *Constitution of the Slovak Republic No. 185/1939 Coll.*: "*Citizens are obliged to perform the tasks of their profession, to assist public authorities in their activities, carry out the functions which they have assigned by law or order of the authorities.*"

²³ Regulation with "force of law" status No. 129/1940 Coll. on Duty of Work.

Jews²⁴ and Gypsies. Regulation with “force of law” status No. 188/1942 Coll. on occupational licenses (membership cards) introduced for workers mandatory occupational licenses, without which the employer could not take the worker to employment. The employee could have his/her occupational license (which was kept by the employer) back only after the proper termination of the employment.²⁵

After the World War II, practically until the adoption of the first Czechoslovak Labour Code, there remained in force the original (Czechoslovak) regulations. An important change was the *reintroduction of the general duty of work* by the Presidential Decree No. 88/1945 Coll. of October 1st, 1945. The above-mentioned decree formed the basis for the later practice of issuing consent of the District Office of Labour Protection for termination (but also the commencement) of employment (later there was required the approval of the District National Committee which ceased to be no longer required only in the 60s).²⁶ Other major interventions in the area of conclusion of employment contracts included the possibility of an employment creation by a unilateral act of the state administration body (i.e. conclusion of the employment contract not based on the employer’s and employee’s wills), the obligation of vocational schools graduates to work in companies designated by the central state administration body (similarly was created the employment for university graduates), etc.²⁷ The first Czechoslovak Civil Code No. 141/1950 Coll., adopted within the legal biennial, contained (unlike the ABGB and the Hungarian and Czechoslovak proposals for codification of the Civil Code) legislation on employment relations. They were planned to be stipulated in a separate forthcoming Labour Code, which, however, during the legal biennial (1949 – 1950) failed to be elaborated.

The basic “socialist” legislation on employment relations became the Labour Code, the Act No. 65/1965 Coll. It was based on new ideological

²⁴ The duty of work for Jews was subsequently stipulated in the regulations with “force of law” status No. 153/1941 Coll. on Duty of Work for Jews.

²⁵ BIANCHI, L. et al. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 – 1945: Zväzok II: 1918 – 1945*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973, p. 559.

²⁶ VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK and T. GÁBRIŠ. *Československé právne dejiny (1918 – 1992)*. 2. preprac. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2013, pp. 170-171. ISBN 978-80-89447-99-2.

²⁷ VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK and T. GÁBRIŠ. *Československé právne dejiny (1918 – 1992)*. 2. preprac. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2013, p. 171. ISBN 978-80-89447-99-2.

assumptions and it also abandoned the long-established concepts of “employer” and “employee” and replaced them by the terms “socialist organization” and “worker”. *In the meaning of its Article 29 the organization was obliged to agree with the worker a type of occupation (function) to which the worker is assigned, place of employment (municipality, plant, or otherwise designated place) and date of commencement of employment.* In the employment contract there was also generally agreed the wage classification of the worker, corresponding to the agreed type of work. In relation to the formal requirements of the employment contract, the Act enshrined in the Article 32 the cases when the organization shall conclude a contract in writing (e.g. it was the situation when the employee had requested the contract in writing, or if the employment contract was concluded by a juvenile worker or a worker who had been deprived by a court decision of his/her legal capacity); in other cases, the employment contract was also valid even though it was concluded orally or implicitly. The legislation gradually became stricter and required the employment contract in writing in any case (the exception was, for example, if the agreed employment lasted less than one month). Taking into account the absence of the clause of invalidity, the employment contract concluded orally or implicitly was still considered valid. The remuneration, as opposed to the current legislation, was not a compulsory requirement for the employment contract. A specific feature was that an employment could also arise under a framework agreement on works to allow the “voluntary” participation of workers in mass events organized for assistance in agricultural and similar short-term works or to ensure the performance of works in manufacturing and vocational training of pupils and students. The employment under the framework agreement on works commenced by beginning to perform works without necessity to conclude a contract of employment with individual workers and it ended with the execution of the agreed work or with the expiry of the agreed period, unless otherwise agreed.²⁸ The employment could terminate by agreement, dismissal, immediate termination of employment, and cancelling of employment within the probationary period. Throughout the whole period of its validity the Labour Code was characterized by predominant binding effect of its provisions.

²⁸ VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK and T. GÁBRIŠ. *Československé právní dějiny (1918 – 1992)*. 2. preprac. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2013, p. 172. ISBN 978-80-89447-99-2.

Employment contract and its modifications at present, based on the Labour Code of 2001

Based on the legal status of *lex lata*, especially on the force of the Labour Code itself, on the enshrining concept of the employee in the Article 11 of the Act No. 311/2001 Coll. of the Labour Code, as amended (*hereinafter just as "the Labour Code"*), on the often discussed cohesiveness of the contract types in labour law – enshrined in the Article 18 of the Labour Code,²⁹ and on the still relatively high level of cogency of labour legislation, the scope of contract types in the labour law is substantially narrower than the range of contract types in the civil or commercial law. The labour law is currently specific thanks to the fact that the content of individual contracts and agreements is significantly determined by mandatory provisions. This aspect is very evident when concluding an employment contract. Contractual parties conclude an employment contract in which they agree their reciprocal rights and obligations, and by the simple act of concluding an employment contract they also undertake the responsibilities and working conditions which result directly from the Labour Code, other labour regulations, internal regulations of the employer, and the collective agreement, even though they did not agree them explicitly in the employment contract.

Within the contractual system of the labour law, *the employment contract* dominated in the past and it currently also dominates. It is not a simple contract, but it is the contract which, by its nature, creates a long-lasting working relationship (employment), within which there is performed the entire complex of the rights and responsibilities related to the labour law and creates the basis for further, successive rights and obligations arising from the employment relationship.³⁰ In addition to the employment contract it is possible to establish a basic employment relationship also via additional *agreements on work performed outside the employment*.

²⁹ Limitation, respectively cohesiveness of the contract types arises from the Article 18 of the Labour Code. According to the Article 18 of the Labour Code, a contract under the Labour Code or other labour legislation is concluded as soon as the parties agreed on its content. Based on this provision there can be stated the principle of "numerous clausus" of the contract types which forces the parties to labour relations adhere to only those types of contracts that are provided for under the employment regulations.

³⁰ GALVAS, M. *Pracovní poměr aneb Co by měl vědět každý zaměstnavatel i zaměstnanec*. 1. vyd. Brno: Elita Bohemia, 1995, p. 30. ISBN 80-901927-0-X.

The employment contract is a bilateral legal action. In practice, we can find a simple employment contract, but also a contract of employment which in itself contains a number of other employment agreements, for example the agreement on probationary period, agreement on material accountability, qualification agreement, or agreement on wage deductions and so on.

When drafting a contract, an agreement, in practice there shall be ensured in particular that there are met all the terms and conditions which the Labour Code requires for their validity. Given the subsidiary application of the general provisions of the Civil Code on the first, general part of the Labour Code and that the provision of legal action is enshrined in the Civil Code, it is necessary to apply the civil-legal legislation also on the legal actions within the labour law.

Application of the civil matter of legal action in the area of labour law depends on the enshrinement of the subsidiary application of the general part of the Civil Code in relation to the first, general part of the Labour Code (Art. 1 para. 4 of the Labour Code).³¹ The concept of legal action is defined in the Article 34 of the Civil Code,³² under which the action is the expression of will directed in particular to the creation, modification, or termination of the rights or obligations that the legislation associates with such expressions of will. Only the expression of will is considered as a valid legal action within labour law, if it complies with the conditions required by regulations of labour and also civil law. In order to be considered “as valid, the legal action must meet the criteria that the law provides as the conditions of validity, commonly referred to as formalities of legal actions.”³³ The required formalities relate to the various elements of a legal action – the subject, the will, the expression of will, the ratio of will and expression, and the object (i.e. formalities of a legal action as a whole).

The same applies for legal actions in the labour law. Taking into account the legislation of the Civil Code, if the legal action is to be valid as

³¹ If this Act (i.e. the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended*) in the first part does not provide otherwise, under paragraph 1 (i.e. Art. 1 para. 1 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended*) general provisions of the Civil Code govern the legal relations.

³² A legal action is an expression of will directed mainly to the creation, modification, or termination of the rights or obligations that the legislation associates with such expressions.

³³ LAZAR, J., J. CIRÁK, A. DULAK, K. KIRSTOVÁ and J. ŠVIDROŇ. *Základy občianskeho hmotného práva*. 2. preprac. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2004, p. 113. ISBN 80-89047-89-0.

a whole, there is required in addition to complying with the formalities required by law and which are related to its elements, also the possibility of the subject of the legal action (legal possibility or feasibility of the case) and its lawfulness (or there arises a no-lawfulness of the legal action, if the legal action in its content or purpose is contrary to the law, or it circumvents the law or contravenes good morals under Article 39 of the Civil Code). The process of concluding contracts and agreements in labour law is also governed by the Civil Code. The legislation on the process of contracting is also governed by Articles 43 – 49 of the Civil Code, with the condition that the Labour Code provides for the process of formation of contracts in Articles 18 and 19. According to the Article 18 of the Labour Code, a contract under the Labour Code or under other labour legislation is concluded in the moment, when the parties agreed on its content.

Given the specificity of the labour law and its protective function, the Labour Code also provides other formalities for the validity of legal actions.³⁴ In addition to the general formalities required by the Civil Code and the Article 17 of the Labour Code, the employment actions must also comply with other conditions (substantive legal conditions) which are enshrined in an individual section of the Labour Code, within the legislation on the individual institutes.

Validity of the legal action is to be assessed in accordance with generally binding legal regulations existing at the time the legal action was taken.³⁵

The performance of dependent work³⁶ is carried out mainly on the basis of an employment relationship – the employment. *The employment*

³⁴ Article 17 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended*: (1) A legal action by which the employee disclaims his/her rights in advance, is invalid. (2) A legal action to which a competent authority or legal representative has not prescribed consent or to which the employees' representatives have not prescribed consent; a legal action that has not been previously discussed with the employees' representatives, or a legal action which has not been performed in the form prescribed by this Act, is invalid, only if it is expressly provided by this Act or by a special regulation. (3) Invalidity of a legal action cannot be to the detriment of the employee, if the invalidity was not caused by him/her. If any damage arises for the employee due to an invalid legal action, the employer is obliged to refund it.

³⁵ SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravými a jeho následky v civilním právu*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, pp. 196-197. ISBN 80-7179-914-9.

³⁶ Article 1 para. 2 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended*: A dependent work is the work performed in respect of the employer's superiority and the employee's inferi-

may be under the current legislation embodied in the Article 42 of the Labour Code established only under the employment contract. The Labour Code recognizes also *the institute of election and appointment*, but only with prerequisite or requirement of the performance of a position for certain categories of employees. After the election and appointment, it is necessary to conclude the employment contract, because the contract of employment is an exclusive method of the establishment of an employment.

According to the Art. 42 para. 2 of the Labour Code, if a special regulation provides for the election or appointment as a condition of the performance of a position as statutory body or an internal regulation of the employer establishes election or appointment as a requirement for the performance of the position of managing employee in the direct activity as a statutory body, the employment of such an employee shall be based on a written employment contract only after his/her election or appointment. If the performance of the employee's work is not satisfying for the employer, the employer has the right to simply remove the employee from office and it is considered as a redeemable reason according to Art. 63 para. 1 let. d) pt. 2 of the Labour Code. The legislation enshrined in the Art. 42 para. 2, following the Art. 63 para. 1 let. d) pt. 2 of the Labour Code, allows the employer to easily terminate the employment by notice with certain categories of managers.³⁷

The Labour Code in a mandatory way provides for the form and content formalities of the employment contract, but in the same time it also allows the contractual parties to agree other formalities, working conditions in its dispositive standards. Agreed working conditions may not be agreed in breach of generally binding legal regulations and mandatory standards of labour law.

Employment is specific in the fact that in addition to the terms agreed in the employment contract, the parties to the employment relationship must also govern those conditions that are determined by the generally binding labour regulations or collective agreements, or internal regulations of the employer. The working conditions determined in such

ority, and is performed personally by the employee for the employer, according to the instructions of the employer, on behalf of the employer, and during the working time determined by the employer.

³⁷ BARANCOVÁ, H. *Slovenské a európske pracovné právo: slovenská a česká judikatúra, judikatúra európskych súdov*. 1. vyd. Žilina: Poradca podnikateľa, 2004, p. 316. ISBN 80-88931-32-0.

way are binding for the parties to the employment relationship; they do not have to enshrine them in the employment contract. When negotiating working conditions the parties to the employment relationship are limited by the specified conditions and must not negotiate such working conditions which would be contrary to the conditions prescribed.³⁸

According to the Article 42 of the Labour Code, the employment is established by *a written employment contract* between the employer and the employee. The employer must give one copy of the employment contract to the employee. From the above-mentioned arises the obligation to conclude a contract in writing. Given that the provision does not contain a clause of invalidity under the Art. 17 para. 2 of the Labour Code, the employment contract concluded in other than written form is also valid.

Article 43 of the Labour Code enshrines the content requirements of the employment contract and it distinguishes the essential, regular, and additional content requirements. The employment relationship is established under a contract of employment which is concluded properly if the employee and employer agree on the *essential terms* under the Art. 43 para. 1 of the Labour Code, i.e. *the type of work and its brief characteristics, place of employment, date of commencement of employment, and remuneration conditions*. However, pursuant to the Article 46 of the Labour Code, the creation of employment occurs only on the date agreed in the employment contract as a date of commencement of employment.

There must be agreed the *type of work* in the employment contract for which the employee is appointed and there must be defined also its brief characteristics. The scope of the dispositive authorization of the employer depends on the type of work agreed in the employment contract. The employer may agree with the employee in the employment contract one or more types of work, and they may be determined alternatively or cumulatively. The Labour Code requires in addition to the definition of the type of work also the enshrinement of a brief description of the work in the employment contract. This should be a brief description of the work activities that the employee is obliged to perform. Given that the employment contract is a bilateral legal action to be valid, it must meet all the requirements of a legal action under the civil and labour laws. The Civil Code, inter alia, requires that a legal action be clear and understandable, therefore, also the type of work must be agreed trans-

³⁸ BERNARD, F. and J. PAVLÁTOVÁ. *Pracovný pomer a dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru*. 1. vyd. Bratislava: Práca, 1966, p. 32.

parently (a very broadly defined type of work may cause uncertainty, because it will not clearly define the tasks of the employee, e.g. if in the production company which has more different production lines all the employees have in their employment contract stated the type of work – “worker” without further characteristics). The work which is performed within an employment relationship shall be determined by its type, wherein “when identifying the type of work in more detail the most appropriate way is to mention some typical work activities that an employee will perform.”³⁹ If the employer exceeds his/her disposal authorization and assigns work to the employee which deviates from the agreed type of work, the employee may refuse to perform such work and this behaviour of the employee cannot be considered as a misconduct by the employer.

The scope of the dispositive authorization of an employer depends not only on the agreed type of work, but also on the definition of *the place of employment* in the employment contract. The place of employment can be defined by specifying the address of the municipality (e.g. the employer’s head office), the municipality, or by other means, for example indicating the district, region, and so on. In the employment contract there may be specified one or more places of employment;⁴⁰ the definition of the place of employment will depend on the particular organizational structure of the employer (whether the employer performs its activities in several places or its operations are concentrated in one place), the type of performed work (e.g. for the position – the director of marketing and advertising the place of employment will be agreed in a broader way and for the position of a shop assistant in a more specified way).

The concept of the place of employment differentiates from the concept of workplace. The place of employment may or may not coincide

³⁹ BARANCOVÁ, H. *Zákonník práce: Komentár* [Commentary on the Labour Code]. 4. preprac. a dopln. vyd. Bratislava: Sprint, 2005, p. 296. ISBN 80-89085-48-2.

⁴⁰ R 10/1971: In the employment contract there may be specified more than one place of employment; however, in respect of the claim for compensation during business trips it is necessary to state as a regular workplace only one place of employment. From IV., p. 397: If the work is to be carried out not in one, but in several places, it is necessary to agree as a place of employment all these places. If, however, the work is to be carried out in different places that in time of conclusion of the employment contract cannot be concretely set, it is necessary to define the place of employment in other form. It can be defined according to the specific conditions under which the work is to be carried out, for example, agreeing a certain part of the territorial district or designating routes of territorial district, or agreeing the whole territorial district.

with the concept of the workplace. The workplace means a limited space or organizational unit in which the employee performs the agreed work, for example a shop floor, an operation, a guild, a warehouse, an office, a department, an accounting department, and so on.⁴¹

A substantial part of contents of the employment contract represents an agreement on *the date of commencement of employment*. Establishment of an employment is subject to the agreed day of commencement of employment, not the date on which the employee actually performed work for the first time. It can be stated based on the above-mentioned that – if on the agreed date of commencement of employment there was no actual performance of work, despite this fact the employment is established. The date of commencement of employment can be defined by specifying the calendar day or by any other way, but it must be certain and not raise doubts.

The right to remuneration for the work performed expresses the property characteristics of employment as the exchange of work for financial payment. It should be noted that the material feature of employment does not constitute the essence of employment, because it is not a simple exchange of goods – work for money. By performing a dependent work a man does not obtain only financial funds, but at the same time he/she develops his/her personality and thereby contributes to the development of society.⁴² The right to remuneration for work performed, sufficient to enable him/her to a decent standard of living, results from the Article 36 of the Constitution of the Slovak Republic. According to the Art. 188 para. 1 of the Labour Code, the employer must provide the employee with a wage for his/her work.

According to the Art. 43 para. 1 let. d) of the Labour Code *the remuneration conditions* are considered as a substantial relevance of the content of the employment contract that an employer must consult with the employee, if they are not agreed in the collective agreement. If the remuneration conditions are agreed in the collective agreement, in the employment contract there is sufficient to indicate the relevant provision of the collective agreement. The concept of remuneration conditions is not defined by the Labour Code. It can be noted that the concept of remuneration conditions is wider than the concept of wages. Under the term of

⁴¹ R 31/1980.

⁴² BARANCOVÁ, H. Realizace některých sociálních práv a svobod v pracovněprávních vztazích. *Právo a zaměstnání*. 1995, roč. 1, č. 9, p. 15. ISSN 1211-1139.

remuneration conditions we can understand the employee's wage as well as various wage benefits, wage compensations, employee benefits, and so on. The Labour Code in the scope of remuneration and in connection with a protective function modifies an absolute minimal level of remuneration in a mandatory way. Remuneration beyond the Labour Code which is more favourable to employees may be provided for in the employment contract or collective agreement.

According to the Art. 119 para. 1 of the Labour Code the wage cannot be lower than the minimum wage determined by a special legislation.⁴³ An employer who has not agreed on the remuneration with the employees in the collective agreement is obliged to provide the employee with a wage at least in the amount of the minimum wage set for the degree of work difficulty for the corresponding work position. The employer is obliged to assign for each position a certain degree of difficulty of work. In practice there is often no distinction between the minimum wage and minimum wage claim. Participants to the employment agree on the amount of wages corresponding to the minimum wage in the employment contract, but there is not reflected the degree of complexity/difficulty of the work and it is lower than the statutory minimum wage claim. This would result in a violation of labour regulations on wages.

Given the necessity to agree on the wage conditions in the contract of employment, in addition to wages the employer must consult with the employee not only the amount of wages, but also the conditions of remuneration for overtime, for work on holidays, standby, night work, and so on. Since wage conditions should be agreed between the employee and the employer, also other remuneration conditions should form part of the contract, unless they are already agreed in collective agreements. In the event that the parties to the employment relationship want to act under the Labour Code, in the employment contract it is necessary to indicate the specific provisions which provide for other remuneration conditions. If the agreement on other remuneration conditions was not included in the employment contract, the procedure of the remuneration would be regulated by the mandatory provisions of the Labour Code.

⁴³ The minimum wage is guaranteed by the *Act No. 663/2007 Coll. on Minimum Wage*. The amount of the minimum wage for the respective calendar year is set by the Government Decree on Minimum Wage, issued every year with effect from January 1st (No. 297/2014 Coll.), from January 1st, 2015: 380 EUR/month; 2.184 EUR/hour.

In addition to the substantive content requirements the employer is obliged to state also other working conditions, including – pay period, working time (according to Article 85 of the Labour Code the working time is a period of time during which the employee is available to the employer, performs work and performs duties in accordance with the employment contract. There must be noted in the employment contract mainly – the agreed weekly working time at the employer, but the employer is later responsible for the concrete organization of working time),⁴⁴ the paid leave,⁴⁵ and the notice period (the Labour Code states the minimum length; there may be agreed a longer notice period, but in practice it is applied quite a few).⁴⁶ The agreement on probationary peri-

⁴⁴ The section 85 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended* limits the maximum weekly working hours as follows: 40 weekly working hours for employees who work in a one-shift schedule; 38.75 weekly working hours for employees who work in a two-shift schedule; 37.5 weekly working hours for employees who work in a three-shift or continuous schedule; 33.5 weekly working hours for employees working with chemical carcinogens or ionizing radiation; 37.5 weekly working hours for a young employee (i.e., employee between 16 and 18 years of age), and 30 weekly working hours for a juvenile employee (younger than 16 years of age); the maximum weekly working time for a juvenile includes working time performed for all of his or her employers. The maximum working time, including overtime work, is an average of 48 working hours per week. The average work time (section 86 and 87) is usually calculated for a four-week period in the case of regularly scheduled work time and, in the case of irregularly scheduled work time, a period of four to 12 months (if the employee representatives agree with such longer period). In accordance with section 97 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended* an employer may require an employee to work up to 150 hours of overtime per year. The maximum extent of overtime work is 400 hours per year (the employee can work additional 250 hours of overtime if it is mutually agreed).

⁴⁵ An employee is entitled to a minimum paid vacation of four weeks if he or she has worked for the employer for the whole calendar year. An employee who reaches at least the 33rd year of age in the respective calendar year is entitled to a minimum five-week paid vacation for the calendar year (section 103 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended*).

⁴⁶ The ordinary notice period is at least one month unless otherwise provided by the Labour Code. The notice period lasts at least for two months if the employment on the date of receiving the notice lasted at least one year. If the notice is given by the employer for organizational (economic) reasons specified under the Labour Code or by reason of the long-term health incapacity of an employee to perform the agreed-upon work, the notice period is at least three months (provided that the employment up to the date of notice lasted at least five years). The notice period commences on the first day of the calendar month following the month of delivery of the notice of termination to the employee and it expires on the last day of the relevant calendar month (section 62 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended*).

od⁴⁷ or the secondment agreement on business trip are frequent content requirements of the employment contract. According to the Art. 43 para. 4 of the Labour Code, the employer may agree with an employee also other conditions in which the participants are interested, particularly employee's material bonuses.

The provisions of the Art. 43 para. 4 of the Labour Code,⁴⁸ under which the conditions in which the parties are interested may be agreed, leave space for other arrangements of participants to the employment contract. Although it would be correct to guide the practice under the principle: "Everything is permitted, which is not prohibited." This means that the coercive provisions of labour laws should be strictly complied with by the parties, and within the dispositive provisions of labour regulations it would be useful to shape the content of the employment contract according to the wishes and needs of the participants themselves. In practice, e.g. it is the use of a company car for private purposes, enshrinement of various forms of financial benefits, or providing a certain service by the employer (e.g. accommodation, language courses, etc.).

The employment contract may be in some aspects different from the "typical" employment contract concluded for an indefinite period and for the statutory weekly working time. The Labour Code recognizes several types of contracts. To determine the type of contract we can be based on several criteria, including the extent of working time, duration of employment, the nature of the employer, or place of employment.⁴⁹ For certain types of employment contract the Labour Code stipulates certain additional specific content or formal requirements (e.g. for home-work, the employment contract with a temporary employment agency).

⁴⁷ Article 45 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended*: (1) In the employment contract there may be specified a probationary period which lasts up to three months, and in the case of the manager in direct managing performance of a statutory body or member of a statutory body which is in direct managing performance of this manager, it lasts up to six months. The probationary period cannot be extended. (2) The probationary period shall be extended by periods of obstacles to work on the part of the employee. (3) The probationary period must be agreed in writing to be valid. (4) The probationary period may not be agreed in the case of re-conclusion of the employment contracts for a fixed period.

⁴⁸ Article 43 para. 4 of the *Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended*: In the employment contract there may be specified other terms in which the participants are interested, mainly other material bonuses.

⁴⁹ BĚLINA, M. et al. *Pracovní právo*. 2. dopln. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, p. 125. ISBN 80-7179-853-3.

Conclusion

In the 20th Century on our territory the labour law experienced a dynamic development. The principal ideological twists (liberalism – corporatism and Christian social doctrine – Marxism Leninism) significantly influenced the nature of labour law and of its central institute – the employment contract. The basic framework of the regular essentials of the employment contract (place of work, type of work, and the date of commencement of the employment) has remained unchanged in its essence, there has rather changed the material concept itself – i.e. perception of work and its social impact, with its consequences influencing the institute of the employment contract. Establishing a separate sector – the labour law – is in our territory connected to the socialist period (the Labour Code No. 65/1965 Coll.). However, reflections on the necessity for differentiation of labour regulations from the general private law may be observed sporadically since the early 20th Century.

Within the contractual system of labour law, *the employment contract* dominated in the past and it currently also dominates. It is not a simple contract, but it is the contract, which, by its nature, creates a long-lasting working relationship (employment), within which there is performed the entire complex of the rights and responsibilities related to labour law and creates the basis for further, successive rights and obligations arising from the employment relationship.

The labour law is currently specific in the fact that the content of individual contracts and agreements is significantly determined by mandatory provisions. This aspect is very evident when concluding an employment contract. Contractual parties conclude an employment contract in which they agree their reciprocal rights and obligations, and by the simple act of concluding an employment contract they also undertake the responsibilities and working conditions which result directly from the Labour Code, other labour regulations, internal regulations of the employer, and the collective agreement, even though they did not agree them explicitly in the employment contract.

The debate which once again is being performed about the position and the nature of labour code regulations oscillates within the efforts for further liberalization or etatization of their standards. Also with regard to the mentioned legal-historical context of work and its institutionalization in the contractual relationship of the employment contract it has to and always should reflect and express the value of the human being as

such, based on respect for human dignity in the field of labour law, and this also represents future challenges. The requirement of maintaining employee's dignity currently resonates more, also because there arise cases of circumvention of labour laws resulting in the detriment of the employee, which is a negative phenomenon of the high rate of unemployment and many employees work under such working conditions which should be unacceptable in a modern and advanced society.

References

Act No. 65/1965 Coll. Labour Code.

Act No. 311/2001 Coll. Labour Code, as amended.

Act No. 663/2007 Coll. on Minimum Wage, as amended.

BARANCOVÁ, H. Realizace některých sociálních práv a svobod v pracovních vztazích. *Právo a zaměstnání*. 1995, roč. 1, č. 9, pp. 14-19. ISSN 1211-1139.

BARANCOVÁ, H. *Slovenské a európske pracovné právo: slovenská a česká judikatúra, judikatúra európskych súdov*. 1. vyd. Žilina: Poradca podnikateľa, 2004. 992 p. ISBN 80-88931-32-0.

BARANCOVÁ, H. *Zákonník práce: Komentár* [Commentary on the Labour Code]. 4. preprac. a dopln. vyd. Bratislava: Sprint, 2005. 936 p. ISBN 80-89085-48-2.

BĚLINA, M. et al. *Pracovní právo*. 2. dopln. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. 475 p. ISBN 80-7179-853-3.

BERNARD, F. and J. PAVLÁTOVÁ. *Pracovní poměr a dohody o pracích vykonávaných mimo pracovního poměru*. 1. vyd. Bratislava: Práca, 1966. 338 p.

BIANCHI, L. et al. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 – 1945: Zväzok I: 1848 – 1918*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971. 447 p.

BIANCHI, L. et al. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 – 1945: Zväzok II: 1918 – 1945*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973. 781 p.

Constitution of the Slovak Republic No. 185/1939 Coll.

CSIZMADIA, A. Sozialpolitische Tendenzen in der Regelung der Arbeitsverhältnisse in Ungarn. In: A. CSIZMADIA and K. KOVÁCS, Hrsg. *Die*

- Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944)*. 1. Aufl. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970, pp. 347-368.
- FAJNOR, V. and A. ZÁTURECKÝ, eds. *Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie (do 28. 10. 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky (do r. 1926) vo veciach občianskych z oboru práva súkromného platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 1. vyd. Bratislava: Nákladom Právnickej jednoty na Slovensku v Bratislave, 1927. 1282 p.
- GALVAS, M. *Pracovní poměr aneb Co by měl vědět každý zaměstnavatel i zaměstnanec*. 1. vyd. Brno: Elita Bohemia, 1995. 228 p. ISBN 80-901927-0-X.
- HÁCHA, E. et al. *Slovník veřejného práva československého: Svazek III*. [Reprint vyd. z let 1929 – 1948] Praha: Eurolex Bohemia, 2000. 960 p. ISBN 80-902752-7-3.
- HELLER, J. *Zákoník o práci*. *Právník*. 1919, roč. 58, pp. 374-378. ISSN 0231-6625.
- HEXNER, E. *Pracovní smluva priemyselných zamestnancov na Slovensku*. *Právny obzor*. 1922, roč. 5, č. 1, pp. 139-143. ISSN 0032-6984.
- HOUSER, J. *Die historische Entwicklung des Arbeitsvertrages in der Tschechoslowakei*. In: A. CSIZMADIA and K. KOVÁCS, Hrsg. *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944)*. 1. Aufl. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970, pp. 369-380.
- LACLAVÍKOVÁ, M. and A. ŠVECOVÁ. *Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918)*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012. 673 p. ISBN 978-80-8082-506-5.
- LACLAVÍKOVÁ, M. *Modernizácia právneho poriadku a počiatky pracovnoprávnej úpravy (Vývoj pracovného zákonodarstva na našom území do roku 1918)*. In: A. OLŠOVSKÁ, ed. *Europeizácia a transnacionalizácia pracovných vzťahov*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, pp. 34-50. ISBN 978-80-7380-242-4.
- LAZAR, J., J. CIRÁK, A. DULAK, K. KIRSTOVÁ and J. ŠVIDROŇ. *Základy občianskeho hmotného práva*. 2. preprac. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2004. 428 and 557 p. ISBN 80-89047-89-0.
- MOSNÝ, P. and L. HUBENÁK. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. 1. vyd. Košice: Aprilla, 2008. 374 p. ISBN 978-80-89346-02-8.

- MOSNÝ, P. and M. LACLAVÍKOVÁ. *History of the State and Law on the Territory of Slovakia II. (1848 – 1948)*. 1st ed. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014. 190 p. ISBN 978-83-7490-768-2.
- MOSNÝ, P. Východiská sociálnej doktríny Slovenskej republiky 1939 – 1945. In: P. MOSNÝ, et al. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, pp. 33-61. ISBN 978-83-7490-587-9.
- SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. 301 p. ISBN 80-7179-914-9.
- ŠORL, R. Pracovné zákonodarstvo na Slovensku v rokoch 1848 – 1918. In: L. VOJÁČEK and K. SCHELLE, eds. *Stát a právo v letech 1848 – 1918 ve stredoevropském kontextu*. 1. vyd. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, pp. 236-247. ISBN 978-80-969332-9-7.
- ŠORL, R. Právna úprava pracovnej zmluvy na Slovensku v období I. ČSR. In: V. KNOLL, ed. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, pp. 234-252. ISBN 978-80-7380-085-7.
- VOJÁČEK, L. Sociální doktrína první Československé republiky a její odraz v právu. In: P. MOSNÝ, et al. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, pp. 11-31. ISBN 978-83-7490-587-9.
- VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK and T. GÁBRIŠ. *Československé právné dejiny (1918 – 1992)*. 2. preprac. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2013. 423 p. ISBN 978-80-89447-99-2.
- VYŠNÝ, P. Sociálne zákonodarstvo Nemeckej ríše v Bismarckovej ére. In: P. MOSNÝ, et al. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, pp. 207-227. ISBN 978-83-7490-587-9.

Doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
miriam.laclavikova@truni.sk

Doc. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.

Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
aolsovaska@gmail.com

Identity of Criminal Law at the Time of the European Integration Based on the Example of Poland – Some Comments

Renata Pawlik

Abstract: *The concept of the European integration, together with the ongoing globalization, have caused a shift in the way of thinking about the functioning of not only global society, countries, or international institutions, but have also been changing the feeling of identity of individuals and their identification with a specific group or community. At the same time, the free flow of persons supporting the phenomenon of multi-culturalism, so characteristic for the concept of the European integration, has been determining the transnational nature of crime to a greater extent than before. This transnational character enforces, simultaneously, the development of the tools habitually designed for counteracting crime, including, first of all, traditionally understood criminal law. Unfortunately, it has not been so simple, as there is no uniform concept of criminal law on the continent of Europe; just the opposite – as a rule, the Member States have various ideas about specific objectives the achievement of which it is to support and the outcomes in which it is intended to result, they emphasize their tradition and their unique nature building specific structures on them.*

Key Words: *Criminal Law; Identity of Criminal Law; European Integration; the European Union; Harmonization; National Sovereignty; Poland.*

The European Union which currently consolidates 28 states, with a further 6 candidate states – Albania, the former Yugoslav Republic of Macedonia, Montenegro, Iceland, Serbia, and Turkey and two potential candidates – Bosnia and Herzegovina and Kosovo,¹ was established on the continent of Europe as the outcome of a long-lasting process of politi-

¹ Austria (1995), Belgium (1952), Bulgaria (2007), Croatia (2013), Cyprus (2004), the Czech Republic (2004), Denmark (1973), Estonia (2004), Finland (1995), France (1952), Greece (1981), Spain (1986), the Netherlands (1952), Ireland (1973), Lithuania (2004), Luxemburg (1952), Latvia (2004), Malta (2004), Germany (1952), Poland (2004), Portugal (1986), Romania (2007), Slovakia (2004), Slovenia (2004), Sweden (1995), Hungary (2004), the United Kingdom (1973), Italy (1952). Kraje. In: *Unia Europejska* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: http://europa.eu/about-eu/countries/index_pl.htm.

cal, economic, and social integration on November 1st, 1993, pursuant to the Maastricht Treaty² executed on February 7th, 1992. Therefore, the populace of the European Union is made up of the groups that are diverse in terms of culture, language, and religion. The accession of Poland, pursuant to the Accession Treaty of April 16th, 2003, meant that Poland took part in the peculiar phenomenon of a clash of legal cultures and families of law – common law and continental statutory law,³ multiculturalism,⁴ regional autonomy⁵ as well as many others. This multi-cultural nature and diversity, on the one hand, enriches the Union,⁶ but, on the other

² Consolidated Version of the Treaty on European Union. OJ EU, 2008-05-09, C.2008.115. 13.

³ See DUBICKA, A. Konstytucyjność przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (w świetle wyroku TK) [Constitutional Nature of the Accession of Poland to the European Union (in the Light of the Constitutional Tribunal Verdict)]. *Państwo i Prawo*. 2007, vol. 62, nr 6, p. 35. ISSN 0031-0980; BRODECKI, Z. *Prawo europejskiej integracji* [The Law of European Integration]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2001, pp. 123-127. ISBN 83-88296-20-5; more also in TOKARCZYK, R. *Współczesne kultury prawne* [Modern Legal Cultures]. 8. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010, p. 185 and following. ISBN 978-83-264-0177-0, and the bibliography referenced therein; and WĘGLARZ, M. Akt Akcesyjny – enfant terrible czy child prodigy? – analiza art. 55 oraz 57 Aktu Akcesyjnego z dnia 16 kwietnia 2003 r. [The Accession Act – Enfant Terrible or Child Prodigy? – the Analysis of Article 55 and 57 of the Accession Act of 16 April 2003]. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*. 2006, nr 5, pp. 287-296. ISSN 1689-7080.

⁴ BRODECKI, Z. and A. ŁUNECKA-BARTKIEWICZ. Spacer idei przez prawo [A Walk of Ideas through Law]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2014, nr 31, pp. 49-69. ISSN 1734-5669; and TOKARCZYK, R. Wielokulturalizm jako doktryna polityczno-prawna [Multiculturalism as the Political and Legal Doctrine]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2012, nr 27, p. 377 and following. ISSN 1734-5669.

⁵ See an interesting study by WLAŻŁAK, K. Współczesne problemy autonomii regionalnej w Europie [Modern Problems of Regional Autonomy in Europe]. *Państwo i Prawo*. 2010, vol. 65, nr 8, pp. 31-46. ISSN 0031-0980.

⁶ See a broader view in KALAGA, W. ed. *Dylematy wielokulturowości* [Dilemmas of Multi-Culturalism]. 1. wyd. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2004. 366 p. ISBN 83-242-0362-1; KUNIŃSKI, M. ed. *Integracja europejska* [The European Integration]. 1. wyd. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej; Księgarnia Akademicka, 2000. 205 p. ISBN 83-7188-358-7; WALUCH, K. *Polityka kulturalna Unii Europejskiej* [Cultural Policy of the European Union]. 2. wyd. Płock: Novum, 2004. 321 p. ISBN 83-89416-33-6; KRZYSZTOFEK, K. and A. SADOWSKI, eds. *Pogranicza i multikulturalizm w warunkach Unii Europejskiej* [The Frontiers and Multi-Culturalism in the Conditions of the European Union]. 1. wyd. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Socjologii, 2004. 388 and 227 p. ISBN 83-89031-87-6; BEKASIŃSKI, J., E. PONCZEK and A. SEPKOWSKI, eds. *Tożsamość europejska – wielokulturowość – globalizacja* [The European Identity – Multi-Culturalism Globalisation]. 1. wyd. Włocławek: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 2007. 247 p. ISBN 978-83-60607-08-4; and BARSKA, A. and M. KORZENIOWSKI, eds. *Wielokulturowość – międzykulturowość – transkulturowość w perspektywie europejskiej i pozaeuropejskiej* [Multi-Culturalism – Inter-Culturalism –

hand, it requires safeguarding a secure environment where these differences will be respected and where the most vulnerable persons will be protected.⁷ In Article 4 (2)⁸ of the currently effective Treaty on European Union it was expressly enacted that the Union respects the equality of the Member States before the Treaties as well as their national identities.⁹

The concept of the European integration, together with the ongoing globalization, have caused a shift in the way of thinking about the functioning of not only global society, countries, or international institutions, but have also been changing the feeling of identity of individuals and their identification with a specific group or community.¹⁰ At the same time, the free flow of persons supporting the phenomenon of multiculturalism,¹¹ so characteristic for the concept of the European integration, has been determining the transnational nature of crime¹² to a great-

Trans-Culturalism in the European and Non-European Perspective]. 1. wyd. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2007. 313 p. ISBN 978-83-7395-251-5.

⁷ The Stockholm Programme – An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens (2010/C 115/01). OJ EU, 2010-05-04, C.2010.115.1.

⁸ Article 4 added and amended and following the numbering determined by Article 1 (5) and Article 5 (1 and 2) of the Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. OJ EU, 2009-12-01, C.2007.306.1.

⁹ See WÓJTOWICZ, K. Zachowanie tożsamości konstytucyjnej państwa polskiego w ramach UE – uwagi na tle wyroku TK z 24. 11. 2010 r. (K 32/09) [Retention of Constitutional Identity of the State of Poland under the EU – Comments in View of the Constitutional Tribunal Verdict of 24 November 2010 (K 32/09)]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2011, nr 11, p. 4. ISSN 1895-0396.

¹⁰ WOJCIECHOWSKI, B. *Interkulturowe prawo karne: Filozoficzne podstawy karania w wielokulturowych społeczeństwach demokratycznych* [Intercultural Criminal Law: Philosophical Basis for Penalization in Multi-Cultural Democratic Societies]. 1. wyd. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009, p. 47. ISBN 978-83-7611-285-5. See also TOKARCZYK, R. Wielokulturalizm jako doktryna polityczno-prawna [Multiculturalism as the Political and Legal Doctrine]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2012, nr 27, p. 377 and following. ISSN 1734-5669; BARKER, Ch. *Studia kulturowe: Teoria i praktyka* [Cultural Studies: Theory and Practice]. 1. wyd. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005. 569 p. ISBN 83-233-2005-5; BOROWIAK, A. and P. SZAROTA, eds. *Tolerancja i wielokulturowość – wyzwania XXI wieku* [Tolerance and Multiculturalism – Challenges of the 21st Century]. 1. wyd. Warszawa: Academica, 2004. 203 p. ISBN 83-89281-12-0; KALAGA, W. ed. *Dylematy wielokulturowości* [Dilemmas of Multi-Culturalism]. 1. wyd. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2004. 366 p. ISBN 83-242-0362-1; also TOKARCZYK, R. *Współczesne kultury prawne* [Modern Legal Cultures]. 8. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010; p. 45 and following. ISBN 978-83-264-0177-0.

¹¹ TOKARCZYK, R. Wielokulturalizm jako doktryna polityczno-prawna [Multiculturalism as the Political and Legal Doctrine]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2012, nr 27, p. 377 and following. ISSN 1734-5669.

¹² See *inter alia* NOWAK, C. O pojęciu transnarodowego prawa karnego [On the Notion of Transnational Criminal Law]. *Państwo i Prawo*. 2012, vol. 67, nr 12, p. 5. ISSN 0031-0980.

er extent than before. This transnational character enforces, simultaneously, the development of the tools habitually designed for counteracting crime, including, first of all, traditionally understood criminal law.¹³ It is noteworthy that originally criminal law, as J. Makarewicz concluded at the beginning of the previous century, as a rule was not related to a specific territory, but to the membership in a specific commonwealth.¹⁴ Such an assumption should *prima facie* provide a basis for building a common European Union criminal law at the time of the European integration. Unfortunately, it has not been so simple, as there is no uniform concept of criminal law on the continent of Europe; just the opposite – as a rule, the Member States have various ideas about specific objectives the achievement of which it is to support and the outcomes in which it is intended to result,¹⁵ they emphasize their tradition and their unique nature building specific structures on them.¹⁶ There are many reasons underlying this. In 2006, P. Hofmański emphasized that the uniformization of substantive criminal law and criminal trial law requires a number of compromises; getting out of the magical circle of domestic dogmas, searching for the

¹³ See *inter alia* WRÓBEL, W. and A. ZOLL. *Polskie prawo karne: Część ogólna* [Polish Criminal Law: General Overview Section]. 1. wyd. Kraków: Znak, 2010, p. 23 and following. ISBN 978-83-240-1351-7. See PAWLIK, R. *Ewolucja instytucji zatarcia skazania w polskim prawie karnym z perspektywy European Criminal Records Information System – zagadnienia wybrane* [The Evolution of the Erasure of Conviction in the Polish Criminal Law from the Perspective of the European Criminal Records Information System – Selected Issues]. [in print].

¹⁴ MAKAREWICZ, J. *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe* [Introduction to the Criminal Law Philosophy Based on Historical and Developmental Background]. 1. wyd. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2009, p. 306. ISBN 978-83-7363-984-3.

¹⁵ See *inter alia* ADAMSKI, A., J. BOJARSKI, P. CHRZCZONOWICZ, M. FILAR and P. GIRDWOYŃ. *Prawo karne i wymiar sprawiedliwości państw Unii Europejskiej* [Criminal Law and Administration of Justice in the European Union States]. 1. wyd. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007, p. 17 and following. ISBN 978-83-231-2147-3; and SAKOWICZ, A. *Zasada ne bis in idem w prawie karnym* [The Principle of ne bis in idem in Criminal Law]. 1. wyd. Białystok: Temida 2; Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, 2011, p. 160 and following. ISBN 978-83-89620-89-7.

¹⁶ See DREYER, E. *Droit pénal général*. 3e éd. Paris: LexisNexis, 2014, p. 2 and following. ISBN 978-2-7110-1927-4; RENOUT, H. *Droit pénal général*. 18e éd. Bruxelles: Larcier, 2013, p. 17 and following. ISBN 978-2-35020-951-7; FUCHS, H. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Grundlagen und Lehre von der Straftat*. 8. überarb. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2012, p. 24 and following. ISBN 978-3-7046-6297-2; FABRIZY, E. E. *StGB Strafgesetzbuch und ausgewählte Nebengesetze*. 11. Aufl. Wien: MANZ, 2013, p. 1 and following. ISBN 978-3-214-08651-0; and ESER, A., W. PERRON, D. STERNBERG-LIEBEN, J. EISELE, B. HECKER, J. KINZIG, N. BOSCH, F. SCHUSTER and B. WEISSER. *Strafgesetzbuch: Kommentar*. 29. neu bearb. Aufl. München: C. H. Beck, 2014, p. 2 and following. ISBN 978-3-406-65226-4.

best solutions that would combine various experiences, and resulting from the various legal traditions prevailing in Member States.¹⁷ Criminal law, as it is traditionally seen, is a set of standards defining socially harmful acts referred to as crimes, determining the responsibility for these acts and the penalties, sanctions, and protective measures applied against the perpetrators.¹⁸ At the same time, it is perceived as an instrument for the protection of the public order against harmful behaviours, while simultaneously as a guarantee of order, safety, and social relations, restoring trust and authority in the rules that have been infringed by the crime, standing out against other areas of law due to the use of the most severe tool that interferes most into the sphere of rights and liberties of a citizen, i.e. the sanction of imprisonment.¹⁹ More than any other branch of law, criminal law reflects social attitudes towards specific cultural, moral, and financial issues, demonstrating susceptibility to social changes, in principle denying their inter-culturalism, and exemplifying an extremely strong rooting in a specific culture.²⁰

The relations between national sovereignty and membership in the European Union²¹ account for the “essence” of the European integration.

¹⁷ See HOFMAŃSKI, P. *Przyszłość ścigania karnego w Europie* [The Future of Criminal Prosecution in Europe]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2006, nr 12, p. 11 and following. ISSN 1895-0396.

¹⁸ See *inter alia* WRÓBEL, W. and A. ZOLL. *Polskie prawo karne: Część ogólna* [Polish Criminal Law: General Overview Section]. 1. wyd. Kraków: Zak, 2010, p. 21 and following. ISBN 978-83-240-1351-7.

¹⁹ KRÓLIKOWSKI, M. *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych: Zasada proporcjonalności* [Justice of Punishing in Liberal Societies: Principle of Proportionality]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2005, p. 1. ISBN 83-7387-969-2. See also Opinion of the Advocate General D. Ruiz-Jarabo Colomer in Case C-176/03.

²⁰ WOJCIECHOWSKI, B. *Interkulturowe prawo karne: Filozoficzne podstawy karania w wielokulturowych społeczeństwach demokratycznych* [Intercultural Criminal Law: Philosophical Basis for Penalization in Multi-Cultural Democratic Societies]. 1. wyd. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009, p. 393. ISBN 978-83-7611-285-5, and the references used therein.

²¹ POPŁAWSKA, E. ed. *Konstytucja dla rozszerzającej się Europy* [Constitution for the Expanding Europe]. 1. wyd. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2000, p. 44. ISBN 83-86917-84-9; WRÓBEL, A. ed. *Wprowadzenie do prawa Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej)* [Introduction to the Law of European Communities (European Union)]. 2. wyd. Kraków: Zakamycze, 2004, p. 55. ISBN 83-7333-410-6; BAŁABAN, A. *Traktat konstytucyjny Unii Europejskiej a tradycje konstytucyjne państw członkowskich* [Constitutional Treaty of the European Union and Constitutional Traditions of the Member States]. In: S. DUDZIK, ed. *Konstytucja dla Europy: Przyszły fundament Unii Europejskiej* [Constitution for Europe: The Future Foundation of the European Union]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2005, p. 54. ISBN 83-7444-067-8. See also BAŁA, P. „Tożsamość konstytucyjna” a traktat

The notion of “sovereignty” has substantially evolved²² – L. Ehrlich defines sovereignty as a “self-rule” and a “whole rule”, which manifests itself in territorial and personal superiority and is of a primary nature.²³ This understanding of sovereignty seems to be too broad. Sovereignty, as emphasized by A. Marszałek, could exist in this form only if the states were the only legal entity, and this certainly is not the case in the current reality.²⁴ Literature, especially the legal literature, is dominated by a narrow definition of the notion of sovereignty being the total of the powers of the three main authorities that the state is vested with: legislative, executive, and judicial.²⁵ H. Kelsen differentiates between so-called internal and external sovereignty: the former means full power over the population in a given territory and the latter refers to an absolute autonomy in the development of relations with other states.²⁶ J. Ciapała supports the

z Lizbony. Tezy wyroku Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 30 czerwca 2009 r. [“Constitutional Identity” and the Treaty of Lisbon. Theses of the Federal Constitutional Verdict of 30 June 2009]. *Ius Novum*. 2010, nr 2, p. 7 and following. ISSN 1897-5577.

²² Interesting and at the same time comprehensive thoughts on the subject are contained in the monographic study GÓRSKI, A. *Europejskie ściganie karne: Zagadnienia ustrojowe* [The European Criminal Prosecution: Systemic Issues]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010. 499 p. ISBN 978-83-264-0422-1.

²³ See EHRlich, L. *Prawo międzynarodowe* [International Law]. 4. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1958, p.123 and following; and KŁAFKOWSKI, A. *Prawo międzynarodowe publiczne* [International Public Law]. 1. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1964, p. 64.

²⁴ MARSZAŁEK, A. *Suwerenność a integracja europejska w perspektywie historycznej: Spór o istotę suwerenności i integracji* [Sovereignty and the European Integration in the Historical Perspective: A Dispute on the Essence of Sovereignty and Integration]. 1. wyd. Łódź: Instytut Europejski, 2000, pp. 23-24. ISBN 83-86973-74-9.

²⁵ See *inter alia* LANG, W., J. WRÓBLEWSKI and S. ZAWADZKI. *Teoria państwa i prawa* [Theory of the State and Law]. 3. zm. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986. 547 p. ISBN 83-01-06633-4.

²⁶ H. Kelsen in STRUPP, K. and H.-J. SCHLOCHAUER, Hrsg. *Wörterbuch des Völkerrechts*. 2. völlig neu bearb. Aufl. Berlin: Walter de Gruyter, 1960, pp. 554-555. More on this subject in *inter alia* WOJTYCZEK, K. *Przekazywanie kompetencji państwa organizacjom międzynarodowym* [Delegation of Powers of the State to International Organisations]. 1. wyd. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007, p. 37 and following. ISBN 978-83-233-2411-9. See also KRANZ, J. *Suwerenność państwa a prawo międzynarodowe* [Sovereignty of the State vs. International Law]. In: W. J. WOŁPIUK, ed. *Spór o suwerenność* [A Dispute on Sovereignty]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001. 201 p. ISBN 83-7059-548-0. See the issue of “Dividable Sovereignty” in SIDJAŃSKI, D. *Wspólna kultura europejska jako fundament federalizmu europejskiego. Podzielona suwerenność w Unii Europejskiej* [Common European Culture as a Foundation for European Federalism. Divided Sovereignty in the European Union]. In: W. CZAPLIŃSKI, I. LIPOWICZ, T. SKOCZNY and M. WYRZYKOWSKI, eds. *Suwerenność i integracja europejska: Materiały pokonferencyjne* [Sovereignty and European Integra-

conservative theory of limitation in exercising sovereignty while maintaining sovereignty as the attribute of a modern state that is still in demand, but this theory is based on the assumption that sovereignty is a defining feature of a state, whereas incurring international liabilities lead to delegation of the exercising of power itself to a specified extent in relation to law-making, conducting judicial policy, and jurisdiction.²⁷

The European Union acquires legislative, executive, and judicial powers and weakens the sovereignty of specific states, although this is not done, however, without the consent of these states.²⁸ The will of these Member States determines, at the same time, the scope of powers of the Union.²⁹ These powers are taken over by jointly established authorities acting in a jointly agreed manner and in jointly agreed directions in order to achieve the determined objectives.³⁰ Therefore, the pro-

tion: Post-Conference Proceedings]. 1. wyd. Warszawa: Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1999, pp. 292-296. ISBN 83-910081-9-3.

²⁷ CIAPAŁA, J. Wokół pojmowania i wykonywania suwerenności w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej – kilka uwag podstawowych, lecz czy przekonujących? [On Understanding and Exercising Sovereignty in the Conditions of Membership in the European Union – Some Basic Comments, but Are They Convincing]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2014, nr 31, p. 87. ISSN 1734-5669.

²⁸ See *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 18/04* [2005-05-11]; *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 32/09* [2010-11-24]. OTK ZU 108/9/A/2010; SAKOWICZ, A. *Zasada ne bis in idem w prawie karnym* [The Principle of ne bis in idem in Criminal Law]. 1. wyd. Białystok: Temida 2; Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, 2011, p. 134. ISBN 978-83-89620-89-7; MARSZAŁEK, A. *Suwerenność a integracja europejska w perspektywie historycznej: Spór o istotę suwerenności i integracji* [Sovereignty and the European Integration in the Historical Perspective: A Dispute on the Essence of Sovereignty and Integration]. 1. wyd. Łódź: Instytut Europejski, 2000, p. 24 and following. ISBN 83-86973-74-9. On the same subject WOJTYCZEK, K. *Przekazywanie kompetencji państwa organizacjom międzynarodowym* [Delegation of Powers of the State to International Organisations]. 1. wyd. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007, p. 251. ISBN 978-83-233-2411-9.

²⁹ CIAPAŁA, J. Wokół pojmowania i wykonywania suwerenności w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej – kilka uwag podstawowych, lecz czy przekonujących? [On Understanding and Exercising Sovereignty in the Conditions of Membership in the European Union – Some Basic Comments, but Are They Convincing]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2014, nr 31, p. 91. ISSN 1734-5669. See more WÓJTOWICZ, K. Zachowanie tożsamości konstytucyjnej państwa polskiego w ramach UE – uwagi na tle wyroku TK z 24. 11. 2010 r. [K 32/09] [Retention of Constitutional Identity of the State of Poland under the EU – Comments in View of the Constitutional Tribunal Verdict of 24 November 2010 [K 32/09]]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2011, nr 11, p. 6 and following. ISSN 1895-0396.

³⁰ WASILKOWSKI, A. Uczestnictwo w strukturach europejskich a suwerenność państwowa [Participation in European Structures vs. National Sovereignty]. *Państwo i Prawo*. 1996, vol. 51, nr 4-5, p. 20 and following. ISSN 0031-0980. See also *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 32/09* [2010-11-24]. OTK ZU 108/9/A/2010; and SAKOWICZ, A. *Zasa-*

vision of powers to common authorities should be perceived as some limitation in exercising sovereignty, but not as a limitation of sovereignty itself, or, as it is referred to by A. Sakowicz following R. Kwiecień – immobilization with a “legal corset”.³¹ The legal system of the European Union is also a specific type of law that does not allow itself to be qualified in the category of an internal law or in the category of public international law, even though it is based on the classical, international law that is the agreement of the Member States’ will, seeking to become self-sufficient³² in its development. This system is sometimes seen as a subsystem of international law, having a closed, autonomous nature and following its own rules,³³ and based on the principles of legality and respect

da ne bis in idem w prawie karnym [The Principle of ne bis in idem in Criminal Law]. 1. wyd. Białystok: Temida 2; Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, 2011, p. 149 and following. ISBN 978-83-89620-89-7.

³¹ SAKOWICZ, A. *Zasada ne bis in idem w prawie karnym* [The Principle of ne bis in idem in Criminal Law]. 1. wyd. Białystok: Temida 2; Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, 2011, p. 149. ISBN 978-83-89620-89-7, and references quoted therein; WASILKOWSKI, A. Uczestnictwo w strukturach europejskich a suwerenność państwowa [Participation in European Structures vs. National Sovereignty]. *Państwo i Prawo*. 1996, vol. 51, nr 4-5, p. 20 and following. ISSN 0031-0980. See WOJTYCZEK, K. Konstytucyjnoprawne aspekty członkostwa w Unii i Wspólnotach Europejskich [Constitutional Law Aspects of Membership in the Union and European Communities]. In: H. ZIĘBA-ZAŁUCKA and M. KIJOWSKI, eds. *Akcesja do Unii Europejskiej a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* [The Accession to the European Union and the Constitution of the Republic of Poland]. 1. wyd. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski, 2002, pp. 95-98. ISBN 83-915275-0-6; WIELOMSKI, A. Suwerenność [Sovereignty]. In: J. BARTYZEL, B. SZLACHTA and A. WIELOMSKI. *Encyklopedia polityczna: Tom 1* [Political Encyclopaedia: Volume 1]. 1. wyd. Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2007, p. 389. ISBN 978-83-89862-95-2; MARSZAŁEK, A. *Suwerenność a integracja europejska w perspektywie historycznej: Spór o istotę suwerenności i integracji* [Sovereignty and the European Integration in the Historical Perspective: A Dispute on the Essence of Sovereignty and Integration]. 1. wyd. Łódź: Instytut Europejski, 2000, p. 278. ISBN 83-86973-74-9; and ZILLER, J. *Nowa Konstytucja Europejska* [New European Constitution]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, 2006, p. 206. ISBN 83-89069-82-2.

³² See *inter alia* AHLT, M. and M. SZPUNAR. *Prawo europejskie* [The European Law]. 3. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2002, p. 37. ISBN 83-7110-368-9; HERDEGEN, M. *Prawo europejskie* [The European Law]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2004, p. 82. ISBN 83-7387-145-4; JEDLECKA, W. *Pojmowanie autonomii prawa europejskiego* [Understanding the Autonomy of the European Law]. In: S. WRONKOWSKA, ed. *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej* [The Polish Legal Culture vs. European Integration Process]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2005, p. 238 and following. ISBN 83-7444-023-6.

³³ JEDLECKA, W. *Pojmowanie autonomii prawa europejskiego* [Understanding the Autonomy of the European Law]. In: S. WRONKOWSKA, ed. *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej* [The Polish Legal Culture vs. European Integration Process]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2005, p. 246 and following. ISBN 83-7444-023-6.

for fundamental rights.³⁴ In relation to criminal law and in view of this situation, a very fitting structure developed by E. Łętowska may be used to conclude that, to this extent, the monocentric model has been replaced with a multi-centric model featuring a number of decision-making centres in relation to law-making and determining the directions of its interpretation.³⁵

At the moment, there is no doubt that the European Union can have an indirect impact on the system of national criminal law.³⁶ The entry of the Maastricht Treaty into force in 1992³⁷ was a turning point for criminal cases, followed by the Treaty of Amsterdam in 1997 which contributed to the unification of criminal law standards on the territory of the European Union, reinforcing in this way the cooperation of the Member States in criminal cases.³⁸ The Treaty of Nice reinforced the European Union policy in the area of judicial cooperation in criminal cases even fur-

³⁴ WYROZUMSKA, A. Prawo międzynarodowe w systemie prawa wspólnotowego – zagadnienia teorii i praktyki [International Law in the Community Law System – Issues of Theory and Practice]. In: J. KOLASA and A. KOZŁOWSKI, eds. *Prawo międzynarodowe publiczne a prawo europejskie* [Public International Law vs. European Law]. 1. wyd. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, pp. 73-74. ISBN 83-229-2360-0.

³⁵ ŁĘTOWSKA, E. Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje [Multicentricity of the Modern Law System and Its Consequences]. *Państwo i Prawo*. 2005, vol. 60, nr 4, pp. 3-10. ISSN 0031-0980. See also RUSZKOWSKI, J. *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej* [Supranationality in the European Union Political System]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010, p. 263. ISBN 978-83-264-0493-1.

³⁶ See more KRÓLIKOWSKI, M. Ewolucja unijnego prawa karnego i jego interakcje z prawem krajowym [Evolution of the European Union Criminal Law and Its Interactions with the National Law]. In: A. MAREK and T. OCZKOWSKI, eds. *Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji* [Coherence Problem of the Criminal Law in the Perspective of Its Amendments]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011, p. 5 and following. ISBN 978-83-255-2873-7.

³⁷ Official Journal 2004.90.864/30, as amended. See also BARCZ, J. *Unia Europejska na rozstajach: Traktat z Lizbony: Dynamika i główne kierunki reformy ustrojowej* [The European Union at the Crossroads: The Treaty of Lisbon: Dynamics and Main Directions of the Reform of the System]. 2. zm. i uzup. wyd. Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo, 2010, p. 222 and following. ISBN 978-83-7627-027-2. See *inter alia* ADAMSKI, A., J. BOJARSKI, P. CHRZCZONOWICZ, M. FILAR and P. GIRDWOYŃ. *Prawo karne i wymiar sprawiedliwości państw Unii Europejskiej* [Criminal Law and Administration of Justice in the European Union States]. 1. wyd. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007, p. 432 and following. ISBN 978-83-231-2147-3.

³⁸ Official Journal 2004.90.864/31, as amended. See *inter alia* ADAMSKI, A., J. BOJARSKI, P. CHRZCZONOWICZ, M. FILAR and P. GIRDWOYŃ. *Prawo karne i wymiar sprawiedliwości państw Unii Europejskiej* [Criminal Law and Administration of Justice in the European Union States]. 1. wyd. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007, p. 439 and following. ISBN 978-83-231-2147-3.

ther, in particular by attributing a specific role to the European Union's Judicial Cooperation Unit – Eurojust.³⁹ The Treaty of Lisbon opened a new era in the development of the European criminal law,⁴⁰ providing the institutional framework for the co-operation of the Union Member States in criminal cases.⁴¹

In reference to the issue of the identity of criminal law at the time of the European integration it should be borne in mind that the Member States had been drafting their criminal law regulations for many years, making references to the systems of values in specific societies as well as local pathologies and threats.⁴² It has been recognized in the European Parliament's Resolution of May 22nd, 2012, on an European Union approach to criminal law that criminal law often reflects the basic values, customs, and choices of any given society and that criminal law and the criminal proceedings systems of Member States have evolved over centu-

³⁹ Official Journal 2004.90.864/32, as amended. See BARCZ, J. *Traktat z Nicei: Zagadnienia prawne i instytucjonalne* [The Treaty of Nice: Legal and Institutional Issues]. 2. wyd. Warszawa: Prawo i Praktyka Gospodarcza, 2005. 167 p. ISBN 83-87611-94-8.

⁴⁰ Official Journal 2009.203.1569. See BARCZ, J. *Unia Europejska na rozstajach: Traktat z Lizbony: Dynamika i główne kierunki reformy ustrojowej* [The European Union at the Crossroads: The Treaty of Lisbon: Dynamics and Main Directions of the Reform of the System]. 2. zm. i uzup. wyd. Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo, 2010, p. 173 and following. ISBN 978-83-7627-027-2; BARCZ, J. *Traktat z Lizbony: Wybrane aspekty prawne działań implementacyjnych* [The Treaty of Lisbon: Selected Legal Aspects of Implementation Measures]. 1. wyd. Warszawa: LexisNexis, 2012, p. 19 and following. ISBN 978-83-7620-987-6; and CHRUŚCIAK, R. *Ratyfikacja Traktatu z Lizbony: Spory polityczne i prawne* [Ratification of the Treaty of Lisbon: Political and Legal Disputes]. 1. wyd. Warszawa: Elipsa, 2010. 202 p. ISBN 978-83-7151-867-6.

⁴¹ See *inter alia* BANACH-GUTIERREZ, J. *Europejski wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych: W kierunku ponadnarodowego systemu sui generis?* [The European Administration of Justice in Legal Issues: Towards a Sui Generis Supranational System?]. 1. wyd. Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo, 2011, p. 22 and following. ISBN 978-83-7627-061-6; and BIERNAT, S. *Zasada pierwszeństwa prawa unijnego po Traktacie z Lizbony* [The Principle of Priority of the EU Law after the Treaty of Lisbon]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2011, nr 25, p. 47 and following. ISSN 1734-5669. See also BARCZ, J. *Traktat z Lizbony: Wybrane aspekty prawne działań implementacyjnych* [The Treaty of Lisbon: Selected Legal Aspects of Implementation Measures]. 1. wyd. Warszawa: LexisNexis, 2012. 512 p. ISBN 978-83-7620-987-6, and the bibliography referenced therein.

⁴² PISKORSKI, J. *Zasada subsydiarności prawa unijnego jako gwarancja poszanowania spójności krajowego porządku prawnokarnego* [The Principle of Subsidiarity of the EU Legislation as a Guarantee of Respect for Coherence of the National Criminal Law Order]. In: A. MAREK and T. OCZKOWSKI, eds. *Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji* [Coherence Problem of the Criminal Law in the Perspective of Its Amendments]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011, p. 35 and following. ISBN 978-83-255-2873-7.

ries, with each Member State having its own characteristics and special features, and that harmonization of criminal law in the European Union should contribute to the development of a common European Union legal culture in relation to fighting crime, which adds up to, but does not substitute for national legal traditions. It is noteworthy that Article 67 (1, 3 and 4) of the TFEU clearly emphasizes that the Union is an area of freedom, security, and justice with respect for the fundamental rights and the different legal systems and traditions of the Member States.⁴³ Simultaneously, pursuant to paragraph 3, the Union endeavours to ensure a high level of security through measures to prevent and combat crime, racism, and xenophobia and through measures for coordination and cooperation between police and judicial and other competent authorities as well as through the mutual recognition of judgments in criminal matters and, if necessary, through the approximation of criminal laws. Pursuant to Article 82 of the TFEU, judicial cooperation in criminal matters in the Union is based on the principle of mutual recognition of judgments and judicial decisions and includes the approximation of the laws and regulations of the Member States in the areas referred to in paragraph 2 and in Article 83.⁴⁴ The new Article 83 TFEU grants the European Parliament and

⁴³ For example, the principle of *nullum crimen sine lege* had already been recognized earlier as a part of the general laws of the Community (European Union) legislation. In the verdict in C-303/05, the Tribunal found that the "... principle of the legality of criminal offences and penalties (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) is one of the general legal principles underlying constitutional traditions common for the Member States and has been expressed in various international treaties, in particular in Article 7 of the European Convention on Human Rights." More in SZWARC-KUCZER, M. Ochrona praw jednostek w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach karnych [Protection of Rights of Individuals in the Area of Judicial Cooperation on Criminal Cases]. In: A. WRÓBEL, ed. *Karta Praw Podstawowych w europejskim i krajowym porządku prawnym* [Charter of Basic Rights in the European and National Legal Order]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2009, p. 344. ISBN 978-83-7601-871-3.

⁴⁴ Also, a number of secondary legislation documents are worth reviewing, just to name a few: Regulation of 16 April 2014 Laying Down General Provisions on the Asylum, Migration and Integration Fund and on the Instrument for Financial Support for Police Cooperation, Preventing and Combating Crime and Crisis Management, OJ EU L.2014.150.112; Directive of 3 April 2014 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters, OJ EU L.2014.130.1; Directive of 3 April 2014 on the Freezing and Confiscation of Instrumentalities and Proceeds of Crime in the European Union, OJ EU L.2014.127.39; Regulation of 17 December 2013 Establishing a Justice Programme for the Period 2014 to 2020, OJ EU L.2013.354.73; Council Framework Decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on Prevention and Settlement of Conflicts of Exercise of Jurisdiction in Criminal Proceedings, OJ EU L.2009.328.42; Council Decision of 6 April 2009 on the Establishment of the European Criminal Records Information System (ECRIS) in Application of Article 11 of Framework Decision 2009/315/JHA, OJ EU L.2009.93.33; Framework Decision

the Council the power to establish the minimum rules concerning the definition of criminal offences and sanctions in the areas of particularly serious crime with a cross-border dimension.⁴⁵

The harmonization carried out by adopting the so-called minimum rules which prevents a too-deep intervention into the legal systems of the Member States and which, at the same time, instructs that the entire abundance of legal solutions functioning in the Member States are taken into account, and is in this way prohibiting imposing the solutions applied in one state to the other European Union members⁴⁶ – makes it

of 26 February 2009 on the Organisation and Content of the Exchange of Information Extracted from the Criminal Record between Member States, OJ EU L.2009.93.23; Framework Decision of 27 April 2008 on Taking Account of Convictions in the Member States of the European Union in the Course of New Criminal Proceedings, OJ EU L.2008.220.32; Decision of 12 June 2007 on the Establishment, Operation and Use of the Second Generation Schengen Information System (SIS II), OJ EU L.2007.205.63; Decision of 21 November 2005 on the Exchange of Information Extracted from the Criminal Record, OJ EU L.2005.322.33.

⁴⁵ More in SZWARC-KUCZER, M. *Wpływ prawa wspólnotowego na prawo karne państw członkowskich* [The Impact of Community Law on the Criminal Law of Member States]. 1. wyd. Warszawa: Centrum Europejskie Natolin, 2006, pp.18-19. ISSN 1732-0445; SZWARC-KUCZER, M. Harmonizacja znamion przestępstw i kar w Traktacie z Lizbony [Harmonization of Features of Crimes and Penalties in the Treaty of Lisbon]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2009, nr 5, p. 10 and following. ISSN 1895-0396; GRZELAK, A. Kompetencje WE do określania sankcji karnych w przepisach prawa wspólnotowego – głosa do wyroku ETS z 13. 09. 2005 r. w sprawie C-176/03 Komisja przeciwko Radzie [EC Powers to Specify Penal Sanctions in the Community Law Regulations – A Gloss to the ETS Verdict of 13 September 2005 in case C 176/03 Commission v. Council]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2006, nr 6, p. 51 and following. ISSN 1895-0396. See also PAWLIK, R. Kompetencje Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej do stanowienia sankcji karnych [Powers of European Communities and the European Union to Establish Penal Sanctions]. In: T. BIERNAT, ed. *Europeizacja prawa* [Europeization of Law]. 1. wyd. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2008, p. 99 and following. ISBN 978-83-7571-021-2.

⁴⁶ See *inter alia* KRYSZTOFIUK, G. Zasada wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych w Traktacie Lizbońskim [The Principle of Mutual Recognition of Judgements in Criminal Cases in the Treaty of Lisbon]. *Prokuratura i Prawo*. 2011, nr 7-8, p. 207 and following. ISSN 1233-2577; as regards the process dynamics, see *inter alia* E. Zielińska in BOJARSKI, T. ed. *System prawa karnego: Źródła prawa karnego: Tom 2* [Criminal Law System: Sources of Criminal Law: Volume 2]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011, p. 378. ISBN 978-83-255-1309-2; ZIELIŃSKA, E. Korpus przestępstw europejskich [The Body of European Crimes]. In: A. ŁAZOWSKI and R. OSTRIHANSKY, eds. *Współczesne wyzwania europejskiej przestrzeni prawnej: Księga pamiątkowa dla uczczenia 70. urodzin Profesora Eugeniusza Piontka* [Modern Challenges of the European Legal Area: Memorial Book to Celebrate the 70th Birthday of Professor Eugeniusz Piontek]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2005, pp. 565-592. ISBN 83-7444-009-0; and MIK, C. Europeizacja prawa karnego gospodarczego [Europeization of the Economic Criminal Law]. In: A. ADAMSKI, ed.

possible to take into account the differences between the legal traditions and systems of the Member States. The Resolution of the European Parliament of May 22nd, 2012, on an European Union approach to criminal law emphasizes that the excessive use of criminal legislation leads to a decline in efficiency and that criminal law must be applied as a measure of last resort (*ultima ratio*), addressing clearly defined and delimited conduct which cannot be addressed effectively by less severe measures and which causes significant damage to society or individuals.⁴⁷ At the same time, it has been emphasized that proposals for the European Union substantive criminal law provisions must fully respect the principles of subsidiarity and proportionality, therefore it is not sufficient to refer to abstract notions or to symbolic effects, but that the necessity of new substantive criminal law provisions must be demonstrated by the necessary factual evidence making clear that: the criminal provisions focus on conduct causing significant pecuniary or non-pecuniary damage to society, individuals or groups of individuals; the crime involved is of a particularly serious nature with a cross-border dimension or has a direct negative impact on the effective implementation of the Union policy in an area that has been subject to harmonization measures; there is a need to combat the criminal offence concerned on a common basis, i.e. that there is added practical value in a common European Union approach taking into account, *inter alia*, how widespread and frequent the offence is in the Member States; and, in conformity with Article 49 (3) of the European Union Charter on Fundamental Rights, the severity of the proposed sanctions is not disproportionate to the criminal offence.⁴⁸ It must, however, be borne in mind that the European Union's legislative intervention in what has been called the multi-centric system of law calls for a series of transposition efforts to restore the operating efficiency⁴⁹ of the system

Przestępczość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej [Economic Crime from the Perspective of Poland and the European Union]. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2003, pp. 77-123. ISBN 83-7285-139-5.

⁴⁷ European Parliament Resolution of 22 May 2012 on an EU Approach to Criminal Law (2010/2310 (INI)). OJ EU, 2013-09-13, C 264 E/7.

⁴⁸ See LENAERTS, K. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej a ochrona praw podstawowych [The Court of Justice of the European Union and the Protection of Basic Rights]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2013, nr 1, p. 4 and following. ISSN 1895-0396.

⁴⁹ ŁĘTOWSKA, E. Implementacyjne grzechy przeciw effet utile [Implementation Sins against Effet Utile]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2014, nr 1, p. 53 and following. ISSN 1895-0396. See also ŁĘTOWSKA, E. Prawo w „płynnej nowoczesności” [The Law in “Liquid Modernity”]. *Państwo i Prawo*. 2014, vol. 69, nr 3, p. 14. ISSN 0031-0980.

subject to intervention, taking into account any possible conflicts of laws.⁵⁰

While thinking and talking about the identity of the Polish criminal law and differentiating between such issues as the foundations, principles, and consequences of criminal liability and the catalogue of offences,⁵¹ it is worth considering whether the identity defined in reference to a person as facts, features, and personal data, allowing for personal identification and in relation to society – as an awareness of common features and the feeling of unity⁵² – actually exists. Richard Coudenhove-Kalergi emphasized that there is one European nation that is like a large tree with a common trunk and many branches.⁵³ As C. Nowak quite correctly notices, the Polish criminal law, in fact, has never been solely “Polish”.⁵⁴ Similar to other Member States, specific legislations contain a number of inspirations from other systems. It has been assumed that the values of the European culture have their origins in the Greek philosophy, Roman law and Christian ethics, and that significant progress in the development of criminal law is an accomplishment of the Romans.⁵⁵ The laws contained on the twelve tables dating back to 451 B.C. remain a monument

⁵⁰ See KRÓLIKOWSKI, M. Ewolucja unijnego prawa karnego i jego interakcje z prawem krajowym [Evolution of the European Union Criminal Law and Its Interactions with the National Law]. In: A. MAREK and T. OCZKOWSKI, eds. *Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji* [Coherence Problem of the Criminal Law in the Perspective of Its Amendments]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011, p. 33. ISBN 978-83-255-2873-7.

⁵¹ See LUBELSKI, M. J. Uwagi w kwestii kulturowych odniesień w refleksji nad stanem polskiego materialnego prawa karnego [Comments on Cultural Issues of References in Consideration over the Status of the Polish Material Criminal Law]. In: S. PIKULSKI, M. ROMAŃCZUK-GRĄCKA and B. ORŁOWSKA-ZIELIŃSKA, eds. *Tożsamość polskiego prawa karnego* [Identity of the Polish Criminal Law]. 1. wyd. Olsztyn: ElSet, 2011, p. 13. ISBN 978-83-62863-08-2.

⁵² Tożsamość. In: *Słownik języka polskiego PWN* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: <http://sjp.pwn.pl/sjp/tozsamosc;2530211.html>.

⁵³ See also *Pressje: Polskie eurowizje*. 2006, nr 6-7, p. 155. ISSN 1644-7050; and MAR-SZAŁEK, A. *Z historii europejskiej idei integracji międzynarodowej* [From the History of the European Idea of International Integration]. 1. wyd. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1996, p. 76. ISBN 83-7016-987-2.

⁵⁴ NOWAK, C. Problem tożsamości polskiego prawa karnego a proces internacjonalizacji prawa karnego [An Issue of the Identity of the Polish Criminal Law vs. the Process of Internationalization of the Criminal Law]. In: S. PIKULSKI, M. ROMAŃCZUK-GRĄCKA and B. ORŁOWSKA-ZIELIŃSKA, eds. *Tożsamość polskiego prawa karnego* [Identity of the Polish Criminal Law]. 1. wyd. Olsztyn: ElSet, 2011, p. 24. ISBN 978-83-62863-08-2.

⁵⁵ See RUSZKOWSKI, J. *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej* [Supranationality in the European Union Political System]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010, p. 75 and following. ISBN 978-83-264-0493-1.

to law-making in this area. It is noteworthy that the activity of the Italian post-glossators who organized and wrote down the Roman, Germanic, common and canonical criminal law (13th Century) was very significant for the development of the criminal law of the modern epoch. The criminal law principles drafted by them were applied in vast areas of Europe and taught at universities that were established at that time.⁵⁶

Referring to the issue of the identity of criminal law at the time of the European integration, another issue that is noteworthy, as T. N. Ferdinand correctly concludes, is the fact that although there are a lot of significant reasons for the occurrence of differences between the administration of law systems, there are two that should be emphasized: namely, the nature of the crime a given system has to confront, and the resources that it is capable of gathering to handle it. Indeed, crime is not a uniform phenomenon: each type of crime has its own characteristics, its specific methods, and motivations and each nation must, to some extent, allocate a part of its resources to control the different types of crime.⁵⁷ Offences and misdemeanours compromising safety in traffic provide one such example; it is sufficient to consider the statistics in this area in the European Union⁵⁸ and Poland⁵⁹ and the tasks planned,⁶⁰ which translate directly into the solutions in the area of criminal law.⁶¹

⁵⁶ See WRÓBEL, W. and A. ZOLL. *Polskie prawo karne. Część ogólna* [Polish Criminal Law: General Overview Section]. 1. wyd. Kraków: Zak, 2010, p. 48. ISBN 978-83-240-1351-7.

⁵⁷ FERDINAND, Th. N. Dłaczego różne społeczeństwa mają różne systemy wymiaru sprawiedliwości [Why Various Societies Have Various Systems of Administration of Justice]. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: Sectio G*. 1996, vol. 43, p. 177. ISSN 0458-4317.

⁵⁸ Statistics – Accidents Data. In: *European Commission* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: http://ec.europa.eu/transport/road_safety/specialist/statistics/index_en.htm.

⁵⁹ Statystyka. In: *Dla kierowców* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: <http://dlakierowcow.policja.pl/dk/statystyka>.

⁶⁰ Ein Neubeginn: Das Arbeitsprogramm 2015. In: *Europäische Kommission* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: http://ec.europa.eu/priorities/work-programme/index_de.htm.

⁶¹ One of the examples might be a recent amendment involving the deletion of paragraph 2 from Article 178a of the Criminal Code and adding a supplementary paragraph 1a to Article 87 of the Code of Misdemeanours. See form No. 378, Sejm of the 7th term and form No. 870, Sejm of the 7th term. See also *Decision of the Constitutional Tribunal Ref. No. S 2/09* [2009-05-09]; and *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. P 7/08* [2009-04-07]. OTK-A 2009/4/46, Journal of Laws, 2009, no. 63, item 531, with the approving judicial gloss of A. Ornowska. See *inter alia* STEFAŃSKI, R. A. Zasadność kontrawencjonalizacji prowadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu niemechanicznego [Justification of the De-Criminalisation of DUI of a Non-

The assets that are protected by law form a system full of interactions whose proper functioning requires the development and adaptation of models of operation and controls to ensure their compliance.⁶² These interactions and relations become a source of various conflicting situations implying a necessity for undertaking protective actions relative to the assets protected by law. Therefore, as has been quite rightly raised by M. Filar, the system of criminal law in its “criminalizing” aspect should be assessed in terms of its suitability for the protection of assets and values, in accordance with the developed principles of rational criminal policy, or, to be more precise, the “criminalizing” policy;⁶³ neither economic, nor organizational values should be decisive in this area. As A. Zoll rightly notices, the limitation of the sphere of rights and liberties is done already by the sanctioned standards; the sanctioning standards are only the reinforcement of this intervention.⁶⁴ Violation of a legal standard does not need to be punishable – it may be deprived of any sanction at all (*lex imperfecta*), or there may only be the consequences provided for in civil or administrative law.⁶⁵ In a more recent Polish publication, J. Kulesza suggests a five-stage concept of the theory of criminalization, covering, first of all, the recognition of a conduct considered by society to be dangerous for legal values in the social reality, and further, the considera-

Mechanical Vehicle]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 4, p. 48 and following. ISSN 1233-2577. See also PAWLIK, R. Społeczna szkodliwość czynu – wybrane zagadnienia na przykładzie wykroczenia typizowanego w art. 87 KW [Social Danger of an Act – Selected Issues Exemplified by a Classified Offence]. *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury*. 2013, nr 4, pp. 38-54. ISSN 2083-7186; and PAWLIK, R. Ochrona dobra prawnego z perspektywy procesu kontrawencjonalizacji – wybrane zagadnienia [Protection of Legal Assets from the Perspective of the De-Criminalisation Process – Selected Issues]. In: S. PIKULSKI and M. ROMAŃCZUK-GRĄCKA, eds. *Granice kryminalizacji i penalizacji* [Limits of Criminalisation and Penalisation]. 1. wyd. Olsztyn: ElSet, 2013. 706 p. ISBN 978-83-62863-76-1.

⁶² WRÓBEL, W. and A. ZOLL. *Polskie prawo karne: Część ogólna* [Polish Criminal Law: General Overview Section]. 1. wyd. Kraków: Znak, 2010, p. 21 and following. ISBN 978-83-240-1351-7.

⁶³ FILAR, M. Polityka kryminalizacyjna III Rzeczypospolitej (w okresie od czerwca 1989 do czerwca 1996 r.) [Criminalisation Policy of the Third Republic of Poland (in the Period from June 1989 to June 1996)]. *Państwo i Prawo*. 1996, vol. 51, nr 11, p. 47. ISSN 0031-0980.

⁶⁴ A. Zoll in BOJARSKI, T. ed. *System prawa karnego: Źródła prawa karnego: Tom 2* [Criminal Law System: Sources of Criminal Law: Volume 2]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011, p. 238. ISBN 978-83-255-1309-2.

⁶⁵ ZOLL, A. O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego [On the Precept of Law from the Criminal Law Perspective]. *Krakowskie Studia Prawnicze*. 1990, nr 23, p. 72. ISSN 0023-4478.

tion of the necessity of a criminal law response, and subsequently, the assessment of the necessity of establishing a sanctioning standard, the proportionality of the criminal law response, and the possibility of drafting the prohibition in a manner consistent with criminal law principles, including in particular the principle *nullum crimen sine lege*.⁶⁶ Also, according to J. Kulesza, implementation to the national order does not waive the necessity of justifying the criminalization.⁶⁷ This justification, however, will be quite different than that in the case of a decision on so-called “national” criminalization, but in extreme situations the case might be that it will not meet the criteria specified above, and then it is rather hard to imagine the existence of such a criminalizing decision. Obviously, there will be such cases, as A. Zoll rightly emphasizes, in which the legislator will be generally released from the obligation to justify the retention or establishment of a legal prohibition when its application explicitly arises from the civilization’s foundations and a long-standing tradition, that is, crimes falling into the group of punishable offences that include conduct that is wrong in itself (*mala per se*).⁶⁸

Looking at crime in the European Union states in 2011 to provide some examples (values per 100 000 of population), it is noteworthy that, for example, in Austria there were 6 425 crimes recorded, in France – 5 462, in Germany – 7 328, and in Poland – 3 009. Therefore, at least in this aspect, the criminalization initiatives should be different in the specific Member States. Taking specific categories of crimes in 2011 into account, starting, for instance, with sexual offences, in Poland there were 8 such offences per 100 000 population, whereas in Ireland as many as 44, in Belgium – 62, and in Germany – 31. As far as offences against property qualified as robberies go, there were 40 recorded in Poland, 193 – in France, 248 – in Belgium, and 190 – in Spain. Statistics pertaining to fraud are slightly different, namely: Austria – 343 per 100 000 population, Poland – 259, Germany – 775, and Sweden – 1 219. With corruption being a major social problem in modern Poland there were 23.1 cases per 100 000 population, whereas there were 8.1 in Austria, 1.4 in Germany, and 0.7 in Belgium. Another type of crime is drug-related crime; in

⁶⁶ See KULESZA, J. Zarys teorii kryminalizacji [Outline of Criminalisation Theory]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 11-12, p. 87 and following. ISSN 1233-2577.

⁶⁷ KULESZA, J. Zarys teorii kryminalizacji [Outline of Criminalisation Theory]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 11-12, p. 93. ISSN 1233-2577.

⁶⁸ A. Zoll in BOJARSKI, T. ed. *System prawa karnego: Źródła prawa karnego: Tom 2* [Criminal Law System: Sources of Criminal Law: Volume 2]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011, pp. 238-239. ISBN 978-83-255-1309-2.

Poland there were 193 instances recorded per 100 000 population, whereas in Norway 856, Austria – 308, and Germany – 289.⁶⁹ These are exemplary statistics only, as major systemic differences need to be taken into account in the manner of classification of crimes and offences, but they seem to be a clear illustration of the differentiation of problems occurring in various Member States of the European Union that specific systems have to confront.

Criminal responsibility, in the broad sense of this concept, involves exercising any measure of penal response adjudicated as a reply to an offence as a personal pain inflicted on the perpetrator of this offence, showing condemnation of the offence by the state authority,⁷⁰ constitutionally authorized to do so. In addition to its severity, the essence of the penalty is also the objective it is to achieve.⁷¹ The existence of a penalty must be

⁶⁹ AEBI, M. F. et al. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014* [online]. 5th ed. Helsinki: HEUNI, 2014. 410 p. [cit. 2015-02-03]. ISBN 978-952-5333-94-7. Available at: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/qRMWocVTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf.

⁷⁰ WRÓBEL, W. and A. ZOLL. *Polskie prawo karne: Część ogólna* [Polish Criminal Law: General Overview Section]. 1. wyd. Kraków: Zak, 2010, p. 412. ISBN 978-83-240-1351-7. See also JANISZEWSKI, B. Dolegliwość jako element współczesnej kary kryminalnej [Severity as an Element of Modern Criminal Punishment]. In: J. GIEZEK, ed. *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna: Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa: Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka* [Crime – Punishment – Criminal Policy: Problem of Establishment and Functioning of Law: Jubilee Book Celebrating the 70th Birthday of Professor Tomasz Kaczmarek]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2006, p. 302. ISBN 83-7444-283-2; CIEŚLAK, M. *Polskie prawo karne: Zarys systemowego ujęcia* [Polish Criminal Law: Outline of Systemic Presentation]. 2. popr. i uzup. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994, p. 433. ISBN 83-01-11562-9; WRÓBLEWSKI, B. *Penologia: Socjologia kar: Tom 1* [Penology: Sociology of Penalties: Volume 1]. 1. wyd. Wilno: [s.n.], 1926, p. 185 and following; WARYLEWSKI, J. *Prawo karne: Część ogólna* [Criminal Law: General Part]. 1. wyd. Warszawa: LexisNexis, 2004, p. 344. ISBN 83-7334-375-X; ANDREJEW, I. *Polskie prawo karne w zarysie* [Outline of the Polish Criminal Law]. 5. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978, pp. 244-245; ŚWIDA, W. *Prawo karne* [Criminal Law]. 1. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978, p. 256; MAREK, A. *Prawo karne: Zagadnienia teorii i praktyki* [Criminal Law: Theory and Practice Issues]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 1997, pp. 232-233. ISBN 83-7110-801-X; KOCHANOWSKI, J. *Subiektywne granice sprawstwa i odpowiedzialności karnej* [Subjective Limits of Perpetration and Criminal Liability]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1985, pp. 5-17. ISBN 83-219-0327-4; and KRÓLIKOWSKI, M. *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych: Zasada proporcjonalności* [Justice of Punishing in Liberal Societies: Principle of Proportionality]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2005, p. 1. ISBN 83-7387-969-2.

⁷¹ See CIEŚLAK, M. O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary [Key Notions Related to the Sense of Punishment]. *Nowe Prawo*. 1969, vol. 25, nr 12, p. 204 and following; and MAREK, A. *Prawo karne* [Criminal Law]. 4. zm. i uaktual. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2003,

necessarily justified by reference to a number of arguments pertaining to common assets, values, and objectives of the society in which a given institution is rooted.⁷² As is quite rightly raised by L. Gardocki, the determination of what type of regulatory sanction is adequate for a specific type of crime is not easy, as it would require quantification of the weight of offences and developing a conversion system.⁷³ General prevention, understood as the development of the legal awareness of a society, addressed to the entire society and aimed at provoking fear of a repressive reaction of a state in case of infringement of standards of criminal law, or in the case of a positive prevention – on the assumption that respect for criminal law standards could be generated by means of penalties⁷⁴ – should not be forgotten. At the same time, one should bear in mind that the issues of proportionality of criminal sanctions need to confront the conventions and traditions of penal policy and criminalization in a given society.⁷⁵ Each criminal code organizes legal values that are intended to be protected in their own, unique way and duly differentiates between

pp. 239-240. ISBN 83-7247-653-5. See also KACZMAREK, T. *Ogólne dyrektywy wymiaru kary w teorii i praktyce sądowej* [General Directives on the Severity of Punishment in the Judicial Theory and Practice]. 1. wyd. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1980. 185 p.; KOCHANOWSKI, J. *Subiektywne granice sprawstwa i odpowiedzialności karnej* [Subjective Limits of Perpetration and Criminal Liability]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1985, pp. 5-17. ISBN 83-219-0327-4; KRÓLIKOWSKI, M. *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych: Zasada proporcjonalności* [Justice of Punishing in Liberal Societies: Principle of Proportionality]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2005, p. 1. ISBN 83-7387-969-2; and WRÓBLEWSKI, B. *Penologia: Socjologia kar: Tom 1* [Penology: Sociology of Penalties: Volume 1]. 1. wyd. Wilno: [s.n.], 1926, p. 185 and following.

⁷² KRÓLIKOWSKI, M. *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych: Zasada proporcjonalności* [Justice of Punishing in Liberal Societies: Principle of Proportionality]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2005, p. 75. ISBN 83-7387-969-2; and WOJCIECHOWSKI, B. *Interkulturowe prawo karne: Filozoficzne podstawy karania w wielokulturowych społeczeństwach demokratycznych* [Intercultural Criminal Law: Philosophical Basis for Penalization in Multi-Cultural Democratic Societies]. 1. wyd. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009, p. 291. ISBN 978-83-7611-285-5.

⁷³ GARDOCKI, L. O relacji między typem przestępstwa a zagrożeniem ustawowym [On the Relation Between the Type of Crime and Statutory Punishment]. *Państwo i Prawo*. 1979, vol. 34, nr 8-9, pp. 129-134. ISSN 0031-0980.

⁷⁴ See SZCZEPANIEC, M. Wybór optymalnej kary w świetle sądowych dyrektyw wymiaru kary [Selection of an Optimum Penalty in the Light of Judicial Directives on the Severity of Punishment]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 3, p. 42. ISSN 1233-2577.

⁷⁵ KRÓLIKOWSKI, M. *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych: Zasada proporcjonalności* [Justice of Punishing in Liberal Societies: Principle of Proportionality]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2005, p. 134. ISBN 83-7387-969-2.

penal sanctions.⁷⁶ Since the values may not be ultimately learnt and justified, selection between them may not, as a rule, be subject to a rational assessment, as each axiological choice is a “good” choice from the perspective of the views of the person who made it.⁷⁷ Despite the aforementioned differences, a certain framework of legal values has become common and should be protected by criminal law standards of a supra-national nature; also, views on the sole and best jurisdiction have become outdated due to the fact that more and more often crime crosses borders.⁷⁸

Article 31 (3) of Constitution of the Republic of Poland expressly defines the conditions that need to be met for the imposition of limitations of rights and liberties⁷⁹ that may happen only and solely by statute, and

⁷⁶ See *inter alia* BANACH-GUTIERREZ, J. *Europejski wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych: W kierunku ponadnarodowego systemu sui generis?* [The European Administration of Justice in Legal Issues: Towards a Sui Generis Supranational System?]. 1. wyd. Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo, 2011, p. 22 and following. ISBN 978-83-7627-061-6; MITSILEGAS, V. *EU Criminal Law*. 1st ed. Oxford; Portland, OR: Hart, 2009. 366 p. ISBN 978-1-84113-585-4; and SZWARC, M. *Decyzje ramowe jako instrument harmonizacji prawa karnego w UE* [Framework Decisions as an Instrument for Harmonisation of Criminal Law in the EU]. *Państwo i Prawo*. 2005, vol. 60, nr 7, p. 22 and following. ISSN 0031-0980. See also PAWLIK, R. *Konstytucyjne podstawy i zakres prawa karania – zagadnienia wybrane z perspektywy odpowiedzialności za przestępstwo i wykroczenie* [Constitutional Bases and Scope of the Law of Punishing – Issues Selected from the Perspective of Responsibility for a Crime and Offence]. In: M. GRZYBOWSKI, ed. *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne: Studia prawne: Księga Jubileuszowa Profesora Zbigniewa Maciąga: Tom III* [Democratic, Legal and Social State: Law Studies: Jubilee Book of Professor Zbigniew Maciąg: Volume III]. 1. wyd. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2014, pp. 419-448. ISBN 978-83-7571-304-6.

⁷⁷ See ZAJADŁO, J. *Bezpieczeństwo – celowość – sprawiedliwość: Antynomie idei prawa* [Security – Suitability – Justice: Antinomies of the Idea of Law]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2002, nr 9, p. 243. ISSN 1734-5669.

⁷⁸ See *inter alia* Framework Decisions: 2001/888/JHA on Increasing Protection by Criminal Penalties and Other Sanctions against Counterfeiting in Connection with the Introduction of the Euro; 2001/413/JHA Combating Fraud and Counterfeiting of Non-Cash Means of Payment; 2001/500/JHA on Money Laundering, the Identification, Tracing, Freezing, Seizing and Confiscation of Instrumentalities and the Proceeds from Crime; 2002/475/JHA on Combating Terrorism amended by the Framework Decision 2008/919; 2003/568/JHA on Combating Corruption in the Private Sector; 2004/757/JHA Laying down Minimum Provisions on the Constituent Elements of Criminal Acts and Penalties in the Field of Illicit Drug Trafficking; 2008/841/JHA on the Fight against Organised Crime.

⁷⁹ See *inter alia* GARLICKI, L. *Przesłanki ograniczania konstytucyjnych praw i wolności (na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego)* [Premises Related to Limiting Constitutional Rights and Freedoms (Based on the Constitutional Court)]. *Państwo i Prawo*. 2001, vol. 56, nr 10, p. 6 and following. ISSN 0031-0980. See also PAWLIK, R. *Konstytucyjne podstawy i zakres prawa karania – zagadnienia wybrane z perspektywy odpowiedzialności*

only and solely when it is necessary in a democratic state for its safety or for the public order, or for the protection of the environment, health, public morality, or liberties and rights of other persons, and they may not, at the same time, infringe the essence of these liberties and rights.⁸⁰ Pursuant to Article 31 (3) of the Constitution, in order to find whether in a given case there is no excessive intervention, the Constitutional Tribunal requires a reply to three questions: 1. Whether the implemented statutory regulation is capable of resulting in the effects intended therein; 2. Whether this regulation is necessary for the protection of the underlying public interest; 3. Whether the effects of the implemented regulation remain in proportion to the burden imposed by it upon a citizen.⁸¹ The referenced provision indicates two principles significant from the perspective of the outlined issues, namely: the principle of proportionality and the principle of necessity. The principle of proportionality *sensu stricto* mandates maintaining the relevant proportion between the effect of a regulation and the burden imposed on an individual, determining at the same time the maximum acceptable limit of intensity of the criminal intervention. The principle of necessity, in turn, sets out to determine the rate of a penalty at the minimum level that enables ensuring the effective protection of a given asset.⁸² M. J. Lubelski is quite right in claiming that

alności za przestępstwo i wykroczenie [Constitutional Bases and Scope of the Law of Punishing – Issues Selected from the Perspective of Responsibility for a Crime and Offence]. In: M. GRZYBOWSKI, ed. *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne: Studia prawne: Księga Jubileuszowa Profesora Zbigniewa Maciąga: Tom III* [Democratic, Legal and Social State: Law Studies: Jubilee Book of Professor Zbigniew Maciąg: Volume III]. 1. wyd. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2014. 907 p. ISBN 978-83-7571-304-6.

⁸⁰ See *inter alia* GARLICKI, L. Komentarz do art. 31 [Commentary to Art. 31]. In: K. DZIAŁOCHA, L. GARLICKI, P. SARNECKI, W. SOKOLEWICZ and J. TRZCIŃSKI. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: Komentarz: Tom III* [Constitution of the Republic of Poland: A Commentary: Volume III]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2003, p. 7. ISBN 978-83-7059-628-6. See also *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 2/04* [2004-12-15]. OTK-A 2004, no. 11, item 117; *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 23/00* [2001-06-29]. OTK 2001, no. 5, item 124; *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. P 11/98* [2000-01-12]. OTK 2000, no. 1, item 3; and *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. P 10/06* [2006-10-30]. OTK-A 2006, no. 9, item 128.

⁸¹ See *Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 11/94* [1995-04-26]. OTK 1995, part I, pp. 133-134.

⁸² WOJTYCZEK, K. Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania [The Principle of Proportionality as the Limit of the Right to Penalize]. *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*. 1999, nr 2, p. 33 and following. ISSN 1506-1817. See also KRÓLIKOWSKI, M. Dwa paradygmaty zasady proporcjonalności w prawie karnym [The Two Paradigms of the Principle of Proportionality in Criminal Law]. In: T. DUKIET-NAGÓRSKA, ed. *Zasada*

the principle of proportionality is not a criminal law principle of the same order as the principle of *nullum crimen sine lege* or the guilt principle, as one of the elements of a vision of a democratic state governed by the rule of law provided for in the Constitution and therefore it should be taken into account by the legislator at the drafting stage of criminal law standards, and also by the Constitutional Tribunal during the analysis of the compliance of legal statutes, including criminal statutes, with the constitution.⁸³

Proportionality and simultaneously subsidiarity will require combating social pathologies, principally with non-penal means.⁸⁴ The principle

proporcjonalności w prawie karnym [Principle of Proportionality in Criminal Law]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010, p. 48. ISBN 978-83-264-0303-3; and *Judgement of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 11/94* [1995-04-26]. OTK 1995 [LEX No. 25538], no. 1, item 12.

⁸³ LUBELSKI, M. J. Kwestia odwołań do konstytucyjnej zasady proporcjonalności przy stanowieniu i wykładni norm prawa karnego [The Issue of References to the Constitutional Principle of Proportionality when Establishing and Interpreting Criminal Law Standards]. In: P. KARDAS, T. SROKA and W. WRÓBEL, eds. *Państwo prawa i prawo karne: Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla: Tom II* [The State of Law and Criminal Law: Jubilee Book of Professor Andrzej Zoll: Volume II]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2012, p. 181. ISBN 978-83-264-3923-0; DĘBSKI, R. Uwagi o konstytucyjnym ujęciu zasady *nullum crimen sine lege* [Comments on Constitutional Understanding of the *nullum crimen sine lege* Principle]. *Państwo i Prawo*. 1992, vol. 47, nr 5, pp. 91-97. ISSN 0031-0980; and WOLTER, W. *Prawo karne: Zarys wykładu systematycznego: Część ogólna* [Criminal Law: Outline of Systemic Interpreting: General Part]. 1. wyd. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1947, p. 129.

⁸⁴ PISKORSKI, J. Ekwiwalencja kryminalizacji [Equifinality of Criminalisation]. In: S. PIKULSKI and M. ROMANCIUK-GRĄCKA, eds. *Granice kryminalizacji i penalizacji* [Limits of Criminalisation and Penalisation]. 1. wyd. Olsztyn: ElSet, 2013, p. 17 and following. ISBN 978-83-62863-76-1; WRÓBEL, W. and A. ZOLL. *Polskie prawo karne: Część ogólna* [Polish Criminal Law: General Overview Section]. 1. wyd. Kraków: Znak, 2010, p. 22. ISBN 978-83-240-1351-7; MAREK, A. *Prawo karne* [Criminal Law]. 4. zm. i uaktual. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2003, p. 2 and following. ISBN 83-7247-653-5. See also GUBIŃSKI, A. O właściwy zakres przedmiotowy prawa o wykroczeniach [On the Proper Subject Scope of Law on Misdemeanours]. *Zagadnienia Wykroczeń*. 1981, nr 3. ISSN 0137-7884; MAREK, A. Proponowany model prawa wykroczeń i orzecznictwa w sprawach o wykroczenia na tle standardów europejskich [Recommended Model of Law of Offences and Adjudicating in Cases on Misdemeanours against European Standards]. In: T. BOJARSKI, M. MOZGAWA and J. SZUMSKI, eds. *Rozwój polskiego prawa wykroczeń* [Development of the Polish Law of Offences]. 1. wyd. Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe, 1996. 202 p. ISBN 83-85491-80-5; MAREK, A. *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)* [Law of Offences (Substantive and Procedural)]. 6. uaktual. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2008, p. 76 and following. ISBN 978-83-7483-807-8; and ANDREJEJEW, I. Przyczynek do zagadnienia trójpodziału przestępstw [Contribution to the Issue of Tri-Partite Division of Crimes]. *Państwo i Prawo*. 1955, vol. 10, nr 12, pp. 885-900. ISSN 0031-0980.

of usability imposes the rejection of penal repression in all those cases in which, in the light of academic findings, it is not able to result in the implementation of the assumed social objectives.⁸⁵ Article 31 (3) blocks in a specific way, at the same time, the possibility of making the penal sanction more severe in a discretionary way. The amendment of a sanction to make it more severe must, on the one hand, be justified by an actual demand for protection of the constitutional values indicated in Article 31 (3), and, on the other hand, it must be “necessary”. It must also be based on balancing the economic and social costs of implementing the amendments.⁸⁶ The application of sanctions that affect most the basic values and assets of an individual requires an exceptional prudence and constitutional basis, and a precise determination of the scope of intervention.⁸⁷

When developing the manner of protection of assets by responding to crime and offences, the Criminal Code⁸⁸ and the Code of Misdemeanours⁸⁹ were implemented in Poland in 1932, with violations of an administrative nature⁹⁰ prevailing in the latter. These regulations were based on political and systemic assumptions different from these effective

⁸⁵ WOJTYCZEK, K. Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania [The Principle of Proportionality as the Limit of the Right to Penalize]. *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*. 1999, nr 2, p. 33. ISSN 1506-1817.

⁸⁶ WRÓBEL, W. Drogi i bezdroża reformy prawa karnego (o rządowym projekcie nowelizacji kodeksu karnego) [Roads and Sideways of the Criminal Law Reform (On Governmental Draft of Amendment of the Criminal Code)]. *Państwo i Prawo*. 2007, vol. 62, nr 9, p. 5 and following. ISSN 0031-0980, and the bibliography referenced therein.

⁸⁷ ZOLL, A. *Zasady odpowiedzialności karnej* [The Principles of Criminal Liability]. 1. wyd. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości, 1998, p. 72. ISBN 83-86393-97-1; and TULEJA, P. and W. WRÓBEL. Konstytucyjne standardy prawa karnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego [Constitutional Standards of the Criminal Law in the Adjudications of the Constitutional Tribunal]. In: Z. ĆWIAKAŁSKI, M. SZEWCZYK, S. WALTOŚ and A. ZOLL, eds. *Problemy odpowiedzialności karnej: Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały* [Issues of Criminal Liability: Memorial Book to Celebrate the Memory of Professor Kazimierz Buchała]. 1. wyd. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1994, p. 257 and following. ISBN 83-233-0729-6.

⁸⁸ Regulation of the President of the Republic of Poland of 11 July 1932 – Criminal Code. *Journal of Laws*, no. 60, item 571, as amended.

⁸⁹ Regulation of the President of the Republic of Poland of 11 July 1932 – Law of Misdemeanours. *Journal of Laws*, no. 60, item 572, as amended.

⁹⁰ See BOJARSKI, T. Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń [Evolution of the Polish System of Offences]. In: T. BOJARSKI, M. MOZGAWA and J. SZUMSKI, eds. *Rozwój polskiego prawa wykroczeń* [Development of the Polish Law of Offences]. 1. wyd. Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe, 1996, pp. 14-15. ISBN 83-85491-80-5; and MAREK, A. *Prawo wykroczeń (materiałne i procesowe)* [Law of Offences (Substantive and Procedural)]. 6. uaktual. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2008, pp. 15-19. ISBN 978-83-7483-807-8.

nowadays, but they have permanently determined the major ways on how to interfere with the area of the rights and liberties of an individual, splitting responsibility into criminal liability and liability for misdemeanours, with the corresponding manner of response⁹¹ to them. At present, misdemeanours remain a category of forbidden acts different from offences, generally having a smaller negative social impact than offences, but this does not mean that some of them may not be more harmful than some offences. Liability for misdemeanours is based on similar, but not the same, principles that govern criminal liability for the offence, and therefore it is not considered to be a criminal liability *sensu stricto*, defining it to be rather the criminal liability *sensu largo*.⁹² A separate issue is the liability for the so-called administrative torts (*delikty administracyjne*) punishable with fines that currently evoke major interest in the science of law.⁹³

From the comparative law perspective, there are three legal cultures in Europe that deserve to be highlighted: German (Germany), Roman (France), and Anglo-Saxon (Great Britain). In the German system there are the most serious offences (crimes) – Verbrechen, minor offences

⁹¹ See the current version of Article 1 of the Criminal Code of 6 June 1997. Journal of Laws 1997.88.553, as amended, and Article 1 of the Code of Misdemeanours of 20 May 1971. Journal of Laws 1971.12.114, as amended.

⁹² GRZEGORCZYK, T., W. JANKOWSKI and M. ZBROJEWSKA, eds. *Kodeks wykroczeń: Komentarz* [Code of Misdemeanours: A Commentary]. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2013. 744 p. ISBN 978-83-264-4055-7. See justification of the draft Code of Misdemeanours, p. 3. See also SKUPIŃSKI, J. and J. SZUMSKI. *Problemy kodyfikacji prawa wykroczeń* [Problems of Codification of the Law of Offences]. *Państwo i Prawo*. 1998, vol. 53, nr 9-10, p. 189. ISSN 0031-0980; as well as POTULSKI, J. *Ocena stopnia społecznej szkodliwości czynu jako sposób realizacji zasady subsydiarności prawa karnego – glosa do postanowienia SN z dnia 17 grudnia 2003 r., V KK 222/03* [Evaluation of the Social Harm as a Way of Implementing the Principle of Subsidiarity of Criminal Law – A Gloss to the Decision of 17 December 2003, V KK 222/03]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2005, nr 3, pp. 115-124. ISSN 1734-5669; MAREK, A. *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)* [Law of Offences (Substantive and Procedural)]. 6. uaktual. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2008; p. 2. ISBN 978-83-7483-807-8. See also ANDREJEW, I. *Przyczynek do zagadnienia trójpodziału przestępstw* [Contribution to the Issue of Tri-Partite Division of Crimes]. *Państwo i Prawo*. 1955, vol. 10, nr 12, pp. 885-900. ISSN 0031-0980; and *Prawo o wykroczeniach (projekt)* [Law on Offences (Draft)]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1970, pp. 65-66. See more also in SZUMIŁO-KULCZYCKA, D. *Prawo administracyjno-karne* [Criminal Administrative Law]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2004, p. 110 and following. ISBN 83-7333-407-6; and RADECKI, W. *Dezintegracja polskiego prawa penalnego* [Disintegration of the Polish Penal Law]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 9, p. 5. ISSN 1233-2577.

⁹³ RADECKI, W. *Dezintegracja polskiego prawa penalnego* [Disintegration of the Polish Penal Law]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 9, p. 17. ISSN 1233-2577.

(Vergehen), and misdemeanours (Übertretung).⁹⁴ The principle of freedom of conduct (allgemeine Handlungsfreiheit) assumes that the criminal law instructions and prohibitions may be established only when there is a necessity of protection by a penalty and the furthest-reaching intervention into the rights and liberties that a state may establish.⁹⁵ A need to penalize (Strafbedürftigkeit) is justified by the punishability of an act which is determined by the type and value of a protected asset and in some specific situations also the “vileness of the perpetrator’s attitude”.⁹⁶ The French Criminal Code (Article 111-1 CP) divides offences (infractions) into crimes (crimes), misdeeds (delits), and misdemeanours (contraventions).⁹⁷ Article 34 of the Constitution of the Republic of France⁹⁸ indicates that the law governs the definition of crimes and misdemeanours as well as the adjudicated penalties and the provisions of this article may be made more detailed and supplemented by an organic law,⁹⁹ and, pursuant to Article 37 of the Constitution, the contents that do not belong to the scope of the law are regulated by the executive power acts. The Anglo-Saxon system appears to be slightly different, as it is not familiar with the division of offences in terms of their weight, commonly adopted in the continental systems, and the adjudicated punishment should precisely reflect the condemnation that the society feels towards

⁹⁴ See *inter alia* GROPP, W. *Strafrecht: Allgemeiner Teil*. 3. Aufl. Berlin, Heidelberg: Springer, 2005, p. 90 and following. ISBN 978-3-540-24537-7. See also VORMBAUM, Th. and M. BOHLANDER, eds. *A Modern History of German Criminal Law*. 1. Aufl. Berlin, Heidelberg: Springer, 2014, p. 128 and following. ISBN 978-3-642-37272-8; and ELEWA BADAR, M. and I. MARCHUK. *A Comparative Study of the Principles Governing Criminal Responsibility in the Major Legal Systems of the World (England, United States, Germany, France, Denmark, Russia, China, and Islamic Legal Tradition)*. *Criminal Law Forum*. 2013, vol. 24, no. 1, pp. 1-48. ISSN 1046-8374.

⁹⁵ See *inter alia* KLOEPFER, M. *Verfassungsrecht: Band II: Grundrechte*. 1. Aufl. München: C. H. Beck, 2010. 658 p. ISBN 978-3-406-59527-1.

⁹⁶ See also R. Zawłocki in DĘBSKI, R. ed. *System prawa karnego: Nauka o przestępstwie: Zasady odpowiedzialności: Tom 3* [Criminal Law System: The Science of Crime: Principles of Criminal Liability: Volume 3]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2012, p. 71 and following. ISBN 978-83-255-1310-8, and the bibliography referenced therein.

⁹⁷ See *inter alia* BOULOC, B. *Droit pénal général*. 21e éd. Paris: Dalloz, 2009, p. 94 and following. ISBN 978-2-247-08180-6.

⁹⁸ See STAŚKIEWICZ, W. ed. *Konstytucje państw Unii Europejskiej* [Constitutions of the European Union States]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2011, p. 278 and following. ISBN 978-83-7666-116-2.

⁹⁹ See SARNECKI, P. *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych* [Constitutional Systems of Modern States]. 4. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2008, p. 215. ISBN 978-83-7601-353-4.

a specific act;¹⁰⁰ the substantive element does not constitute a component of an offence and the discussion on the types of acts that should be penalized, what are the characteristic features of these acts, what are the relations between law and morality is held in the United Kingdom mainly at the political level.¹⁰¹ In a research paper that is as concise as this one it is difficult to undertake an analysis and evaluation of the solutions that have only been outlined. Their roots in the systems that have been developed in different ways account for another difficulty in a potential assimilation of these solutions into the ground of other Member States.

In conclusion, at the time of the European integration that was led in the past on the European continent by powerful, sovereign states, the European Union is one of the major actors today as the power is no longer identified only and solely with national states; the borders are becoming less and less distinct as well as the way of thinking about functioning of not only the world society, states, and specific units, but also in relation to their identification with specific groups or communities. While asking the questions on whether one should think about, talk about, and fight for the identity of the criminal law at the time of the European integration in the light of the above comments, the answer definitely should be “Yes”. The adopted path of harmonization is as justified as it can be, as it prevents too deep an intervention into the legal systems of the Member States, while simultaneously taking into account the whole plethora of legal solutions functioning in the Member States, forbidding in this way harmonization by means of imposing the solutions applied in one state to the remaining European Union members. It is, however, difficult to indicate explicitly whether globalization affects the identity, and whether it weakens or reinforces it. Undoubtedly, however, independent of local, regional, and national identities, there is a supranational, common, European identity that has been developing, remaining at its current stage of advancement, in the sphere of prospection. To date, the course of the

¹⁰⁰ R. Zawłocki in DĘBSKI, R. ed. *System prawa karnego: Nauka o przestępstwie: Zasady odpowiedzialności: Tom 3* [Criminal Law System: The Science of Crime: Principles of Criminal Liability: Volume 3]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2012, p. 83. ISBN 978-83-255-1310-8, and the bibliography referenced therein.

¹⁰¹ R. Zawłocki in DĘBSKI, R. ed. *System prawa karnego: Nauka o przestępstwie: Zasady odpowiedzialności: Tom 3* [Criminal Law System: The Science of Crime: Principles of Criminal Liability: Volume 3]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2012, p. 83. ISBN 978-83-255-1310-8.

process of integration indicates also that it has been a progressive and irreversible process.¹⁰²

References

- ADAMSKI, A., J. BOJARSKI, P. CHRZCZONOWICZ, M. FILAR and P. GIRDWOYŃ. *Prawo karne i wymiar sprawiedliwości państw Unii Europejskiej* [Criminal Law and Administration of Justice in the European Union States]. 1. wyd. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007. 517 p. ISBN 978-83-231-2147-3.
- AEBI, M. F. et al. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014* [online]. 5th ed. Helsinki: HEUNI, 2014. 410 p. [cit. 2015-02-03]. ISBN 978-952-5333-94-7. Available at: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/qrMwCVTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf.
- AHLT, M. and M. SZPUNAR. *Prawo europejskie* [The European Law]. 3. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2002. 233 p. ISBN 83-7110-368-9.
- ANDREJEW, I. *Polskie prawo karne w zarysie* [Outline of the Polish Criminal Law]. 5. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978. 497 p.
- ANDREJEW, I. Przyczynek do zagadnienia trójpodziału przestępstw [Contribution to the Issue of Tri-Partite Division of Crimes]. *Państwo i Prawo*. 1955, vol. 10, nr 12, pp. 885-900. ISSN 0031-0980.
- BAŁA, P. „Tożsamość konstytucyjna” a traktat z Lizbony. Tezy wyroku Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 30 czerwca 2009 r. [“Constitutional Identity” and the Treaty of Lisbon. Theses of the Federal Constitutional Verdict of 30 June 2009]. *Ius Novum*. 2010, nr 2, pp. 7-37. ISSN 1897-5577.
- BAŁABAN, A. Traktat konstytucyjny Unii Europejskiej a tradycje konstytucyjne państw członkowskich [Constitutional Treaty of the European Union and Constitutional Traditions of the Member States]. In: S. DUDZIK, ed. *Konstytucja dla Europy: Przyszły fundament Unii Europejskiej* [Constitution for Europe: The Future Foundation of the European Union]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2005, pp. 51-60. ISBN 83-7444-067-8.

¹⁰² See P. Hofmański, *Przyszłość [...] (The Future [...])*, p. 11 and following.

- BANACH-GUTIERREZ, J. *Europejski wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych: W kierunku ponadnarodowego systemu sui generis?* [The European Administration of Justice in Legal Issues: Towards a Sui Generis Supranational System?]. 1. wyd. Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo, 2011. 394 p. ISBN 978-83-7627-061-6.
- BARCZ, J. *Traktat z Lizbony: Wybrane aspekty prawne działań implementacyjnych* [The Treaty of Lisbon: Selected Legal Aspects of Implementation Measures]. 1. wyd. Warszawa: LexisNexis, 2012. 512 p. ISBN 978-83-7620-987-6.
- BARCZ, J. *Traktat z Nicei: Zagadnienia prawne i instytucjonalne* [The Treaty of Nice: Legal and Institutional Issues]. 2. wyd. Warszawa: Prawo i Praktyka Gospodarcza, 2005. 167 p. ISBN 83-87611-94-8.
- BARCZ, J. *Unia Europejska na rozstajach: Traktat z Lizbony: Dynamika i główne kierunki reformy ustrojowej* [The European Union at the Crossroads: The Treaty of Lisbon: Dynamics and Main Directions of the Reform of the System]. 2. zm. i uzup. wyd. Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo, 2010. 260 p. ISBN 978-83-7627-027-2.
- BARKER, Ch. *Studia kulturowe: Teoria i praktyka* [Cultural Studies: Theory and Practice]. 1. wyd. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005. 569 p. ISBN 83-233-2005-5.
- BARSKA, A. and M. KORZENIOWSKI, eds. *Wielokulturowość – międzykulturowość – transkulturowość w perspektywie europejskiej i pozaeuropejskiej* [Multi-Culturalism – Inter-Culturalism – Trans-Culturalism in the European and Non-European Perspective]. 1. wyd. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2007. 313 p. ISBN 978-83-7395-251-5.
- BEKASIŃSKI, J., E. PONCZEK and A. SEPKOWSKI, eds. *Tożsamość europejska – wielokulturowość – globalizacja* [The European Identity – Multi-Culturalism Globalisation]. 1. wyd. Włocławek: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 2007. 247 p. ISBN 978-83-60607-08-4.
- BIERNAT, S. *Zasada pierwszeństwa prawa unijnego po Traktacie z Lizbony* [The Principle of Priority of the EU Law after the Treaty of Lisbon]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2011, nr 25, pp. 47-61. ISSN 1734-5669.

- BOJARSKI, T. ed. *System prawa karnego: Źródła prawa karnego: Tom 2* [Criminal Law System: Sources of Criminal Law: Volume 2]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011. 565 p. ISBN 978-83-255-1309-2.
- BOJARSKI, T. Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń [Evolution of the Polish System of Offences]. In: T. BOJARSKI, M. MOZGAWA and J. SZUMSKI, eds. *Rozwój polskiego prawa wykroczeń* [Development of the Polish Law of Offences]. 1. wyd. Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe, 1996, pp. 13-24. ISBN 83-85491-80-5.
- BOROWIAK, A. and P. SZAROTA, eds. *Tolerancja i wielokulturowość – wyzwania XXI wieku* [Tolerance and Multiculturalism – Challenges of the 21st Century]. 1. wyd. Warszawa: Academica, 2004. 203 p. ISBN 83-89281-12-0.
- BOULOC, B. *Droit pénal général*. 21e éd. Paris: Dalloz, 2009. 722 p. ISBN 978-2-247-08180-6.
- BRODECKI, Z. and A. ŁUNECKA-BARTKIEWICZ. Spacer idei przez prawo [A Walk of Ideas through Law]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2014, nr 31, pp. 49-69. ISSN 1734-5669.
- BRODECKI, Z. *Prawo europejskiej integracji* [The Law of European Integration]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2001. 215 p. ISBN 83-88296-20-5.
- CHRUŚCIAK, R. *Ratyfikacja Traktatu z Lizbony: Spory polityczne i prawne* [Ratification of the Treaty of Lisbon: Political and Legal Disputes]. 1. wyd. Warszawa: Elipsa, 2010. 202 p. ISBN 978-83-7151-867-6.
- CIAPAŁA, J. Wokół pojmowania i wykonywania suwerenności w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej – kilka uwag podstawowych, lecz czy przekonujących? [On Understanding and Exercising Sovereignty in the Conditions of Membership in the European Union – Some Basic Comments, but Are They Convincing?]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2014, nr 31, pp. 83-98. ISSN 1734-5669.
- CIEŚLAK, M. O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary [Key Notions Related to the Sense of Punishment]. *Nowe Prawo*. 1969, vol. 25, nr 12, pp. 195-213.
- CIEŚLAK, M. *Polskie prawo karne: Zarys systemowego ujęcia* [Polish Criminal Law: Outline of Systemic Presentation]. 2. popr. i uzup. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994. 492 p. ISBN 83-01-11562-9.

- DĘBSKI, R. ed. *System prawa karnego: Nauka o przestępstwie: Zasady odpowiedzialności: Tom 3* [Criminal Law System: The Science of Crime: Principles of Criminal Liability: Volume 3]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2012. 1103 p. ISBN 978-83-255-1310-8.
- DĘBSKI, R. Uwagi o konstytucyjnym ujęciu zasady nullum crimen sine lege [Comments on Constitutional Understanding of the nullum crimen sine lege Principle]. *Państwo i Prawo*. 1992, vol. 47, nr 5, pp. 91-97. ISSN 0031-0980.
- Decision of the Constitutional Tribunal Ref. No. S 2/09* [2009-05-09].
- DREYER, E. *Droit pénal général*. 3e éd. Paris: LexisNexis, 2014. 1325 p. ISBN 978-2-7110-1927-4.
- DUBICKA, A. Konstytucyjność przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (w świetle wyroku TK) [Constitutional Nature of the Accession of Poland to the European Union (in the Light of the Constitutional Tribunal Verdict)]. *Państwo i Prawo*. 2007, vol. 62, nr 6, pp. 35-48. ISSN 0031-0980.
- EHRLICH, L. *Prawo międzynarodowe* [International Law]. 4. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1958. 749 p.
- Ein Neubeginn: Das Arbeitsprogramm 2015. In: *Europäische Kommission* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: http://ec.europa.eu/priorities/work-programme/index_de.htm.
- ELEWA BADAR, M. and I. MARCHUK. A Comparative Study of the Principles Governing Criminal Responsibility in the Major Legal Systems of the World (England, United States, Germany, France, Denmark, Russia, China, and Islamic Legal Tradition). *Criminal Law Forum*. 2013, vol. 24, no. 1, pp. 1-48. ISSN 1046-8374.
- ESER, A., W. PERRON, D. STERNBERG-LIEBEN, J. EISELE, B. HECKER, J. KINZIG, N. BOSCH, F. SCHUSTER and B. WEISSER. *Strafgesetzbuch: Kommentar*. 29. neu bearb. Aufl. München: C. H. Beck, 2014. 3238 p. ISBN 978-3-406-65226-4.
- FABRIZY, E. E. *StGB Strafgesetzbuch und ausgewählte Nebengesetze*. 11. Aufl. Wien: MANZ, 2013. 1158 p. ISBN 978-3-214-08651-0.
- FERDINAND, Th. N. Dlaczego różne społeczeństwa mają różne systemy wymiaru sprawiedliwości [Why Various Societies Have Various Sys-

- tems of Administration of Justice]. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: Sectio G*. 1996, vol. 43, pp. 177-196. ISSN 0458-4317.
- FILAR, M. Polityka kryminalizacyjna III Rzeczypospolitej (w okresie od czerwca 1989 do czerwca 1996 r.) [Criminalisation Policy of the Third Republic of Poland (in the Period from June 1989 to June 1996)]. *Państwo i Prawo*. 1996, vol. 51, nr 11, pp. 46-56. ISSN 0031-0980.
- FUCHS, H. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Grundlagen und Lehre von der Straftat*. 8. überarb. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2012. 410 p. ISBN 978-3-7046-6297-2.
- GARDOCKI, L. O relacji między typem przestępstwa a zagrożeniem ustawowym [On the Relation Between the Type of Crime and Statutory Punishment]. *Państwo i Prawo*. 1979, vol. 34, nr 8-9, pp. 129-134. ISSN 0031-0980.
- GARLICKI, L. Komentarz do art. 31 [Commentary to Art. 31]. In: K. DZIAŁOCHA, L. GARLICKI, P. SARNECKI, W. SOKOLEWICZ and J. TRZCIŃSKI. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: Komentarz: Tom III* [Constitution of the Republic of Poland: A Commentary: Volume III]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2003. 668 p. ISBN 978-83-7059-628-6.
- GARLICKI, L. Przesłanki ograniczania konstytucyjnych praw i wolności (na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego) [Premises Related to Limiting Constitutional Rights and Freedoms (Based on the Constitutional Court)]. *Państwo i Prawo*. 2001, vol. 56, nr 10, pp. 5-24. ISSN 0031-0980.
- GÓRSKI, A. *Europejskie ściganie karne: Zagadnienia ustrojowe* [The European Criminal Prosecution: Systemic Issues]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010. 499 p. ISBN 978-83-264-0422-1.
- GROPP, W. *Strafrecht: Allgemeiner Teil*. 3. Aufl. Berlin, Heidelberg: Springer, 2005. 598 p. ISBN 978-3-540-24537-7.
- GRZEGORCZYK, T., W. JANKOWSKI and M. ZBROJEWSKA, eds. *Kodeks wykroczeń: Komentarz* [Code of Misdemeanours: A Commentary]. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2013. 744 p. ISBN 978-83-264-4055-7.
- GRZELAK, A. Kompetencje WE do określania sankcji karnych w przepisach prawa wspólnotowego – glosa do wyroku ETS z 13. 09.

- 2005 r. w sprawie C-176/03 Komisja przeciwko Radzie [EC Powers to Specify Penal Sanctions in the Community Law Regulations – A Gloss to the ETS Verdict of 13 September 2005 in case C 176/03 Commission v. Council]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2006, nr 6, pp. 48-53. ISSN 1895-0396.
- GUBIŃSKI, A. O właściwy zakres przedmiotowy prawa o wykroczeniach [On the Proper Subject Scope of Law on Misdemeanours]. *Zagadnienia Wykroczeń*. 1981, nr 3. ISSN 0137-7884.
- HERDEGEN, M. *Prawo europejskie* [The European Law]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2004. 329 p. ISBN 83-7387-145-4.
- HOFMAŃSKI, P. Przyszłość ścigania karnego w Europie [The Future of Criminal Prosecution in Europe]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2006, nr 12, pp. 4-11. ISSN 1895-0396.
- JANISZEWSKI, B. Dolegliwość jako element współczesnej kary kryminalnej [Severity as an Element of Modern Criminal Punishment]. In: J. GIEZEK, ed. *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna: Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa: Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka* [Crime – Punishment – Criminal Policy: Problem of Establishment and Functioning of Law: Jubilee Book Celebrating the 70th Birthday of Professor Tomasz Kaczmarek]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2006. 742 p. ISBN 83-7444-283-2.
- JEDLECKA, W. Pojmowanie autonomii prawa europejskiego [Understanding the Autonomy of the European Law]. In: S. WRONKOWSKA, ed. *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej* [The Polish Legal Culture vs. European Integration Process]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2005, pp. 235-248. ISBN 83-7444-023-6.
- Judgement of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 11/94* [1995-04-26]. OTK 1995 [LEX No. 25538], no. 1, item 12.
- KACZMAREK, T. *Ogólne dyrektywy wymiaru kary w teorii i praktyce sądowej* [General Directives on the Severity of Punishment in the Judicial Theory and Practice]. 1. wyd. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1980. 185 p.
- KALAGA, W. ed. *Dylematy wielokulturowości* [Dilemmas of Multi-Culturalism]. 1. wyd. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2004. 366 p. ISBN 83-242-0362-1.

- KLAFKOWSKI, A. *Prawo międzynarodowe publiczne* [International Public Law]. 1. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1964. 364 p.
- KLOEPFER, M. *Verfassungsrecht: Band II: Grundrechte*. 1. Aufl. München: C. H. Beck, 2010. 658 p. ISBN 978-3-406-59527-1.
- KOCHANOWSKI, J. *Subiektywne granice sprawstwa i odpowiedzialności karnej* [Subjective Limits of Perpetration and Criminal Liability]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1985. 108 p. ISBN 83-219-0327-4.
- Kraje. In: *Unia Europejska* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: http://europa.eu/about-eu/countries/index_pl.htm.
- KRANZ, J. Suwerenność państwa a prawo międzynarodowe [Sovereignty of the State vs. International Law]. In: W. J. WOŁPIUK, ed. *Spór o suwerenność* [A Dispute on Sovereignty]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001. 201 p. ISBN 83-7059-548-0.
- KRÓLIKOWSKI, M. Dwa paradygmaty zasady proporcjonalności w prawie karnym [The Two Paradigms of the Principle of Proportionality in Criminal Law]. In: T. DUKIET-NAGÓRSKA, ed. *Zasada proporcjonalności w prawie karnym* [Principle of Proportionality in Criminal Law]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010, pp. 37-78. ISBN 978-83-264-0303-3.
- KRÓLIKOWSKI, M. Ewolucja unijnego prawa karnego i jego interakcje z prawem krajowym [Evolution of the European Union Criminal Law and Its Interactions with the National Law]. In: A. MAREK and T. OCZKOWSKI, eds. *Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji* [Coherence Problem of the Criminal Law in the Perspective of Its Amendments]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011, pp. 5-34. ISBN 978-83-255-2873-7.
- KRÓLIKOWSKI, M. *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych: Zasada proporcjonalności* [Justice of Punishing in Liberal Societies: Principle of Proportionality]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2005. 172 p. ISBN 83-7387-969-2.
- KRYSZTOFIUK, G. Zasada wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych w Traktacie Lizbońskim [The Principle of Mutual Recognition of Judgements in Criminal Cases in the Treaty of Lisbon]. *Prokuratura i Prawo*. 2011, nr 7-8, pp. 190-212. ISSN 1233-2577.

- KRZYSZTOFEK, K. and A. SADOWSKI, eds. *Pogranicza i multikulturalizm w warunkach Unii Europejskiej* [The Frontiers and Multi-Culturalism in the Conditions of the European Union]. 1. wyd. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Socjologii, 2004. 388 and 227 p. ISBN 83-89031-87-6.
- KULESZA, J. Zarys teorii kryminalizacji [Outline of Criminalisation Theory]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 11-12, pp. 87-111. ISSN 1233-2577.
- KUNIŃSKI, M. ed. *Integracja europejska* [The European Integration]. 1. wyd. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej; Księgarnia Akademicka, 2000. 205 p. ISBN 83-7188-358-7.
- LANG, W., J. WRÓBLEWSKI and S. ZAWADZKI. *Teoria państwa i prawa* [Theory of the State and Law]. 3. zm. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986. 547 p. ISBN 83-01-06633-4.
- LENAERTS, K. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej a ochrona praw podstawowych [The Court of Justice of the European Union and the Protection of Basic Rights]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2013, nr 1, pp. 4-16. ISSN 1895-0396.
- ŁĘTOWSKA, E. Implementacyjne grzechy przeciw effet utile [Implementation Sins against Effet Utile]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2014, nr 1, pp. 53-59. ISSN 1895-0396.
- ŁĘTOWSKA, E. Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje [Multicentricity of the Modern Law System and Its Consequences]. *Państwo i Prawo*. 2005, vol. 60, nr 4, pp. 3-10. ISSN 0031-0980.
- ŁĘTOWSKA, E. Prawo w „płynnej nowoczesności” [The Law in “Liquid Modernity”]. *Państwo i Prawo*. 2014, vol. 69, nr 3, pp. 6-27. ISSN 0031-0980.
- LUBELSKI, M. J. Kwestia odwołań do konstytucyjnej zasady proporcjonalności przy stanowieniu i wykładni norm prawa karnego [The Issue of References to the Constitutional Principle of Proportionality when Establishing and Interpreting Criminal Law Standards]. In: P. KARDAS, T. SROKA and W. WRÓBEL, eds. *Państwo prawa i prawo karne: Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla: Tom II* [The State of Law and Criminal Law: Jubilee Book of Professor Andrzej

- Zoll: Volume II]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2012, pp. 165-184. ISBN 978-83-264-3923-0.
- LUBELSKI, M. J. Uwagi w kwestii kulturowych odniesień w refleksji nad stanem polskiego materialnego prawa karnego [Comments on Cultural Issues of References in Consideration over the Status of the Polish Material Criminal Law]. In: S. PIKULSKI, M. ROMAŃCZUK-GRĄCKA and B. ORŁOWSKA-ZIELIŃSKA, eds. *Tożsamość polskiego prawa karnego* [Identity of the Polish Criminal Law]. 1. wyd. Olsztyn: ElSet, 2011, pp. 11-23. ISBN 978-83-62863-08-2.
- MAKAREWICZ, J. *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe* [Introduction to the Criminal Law Philosophy Based on Historical and Developmental Background]. 1. wyd. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2009. 480 p. ISBN 978-83-7363-984-3.
- MAREK, A. *Prawo karne* [Criminal Law]. 4. zm. i uaktual. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2003. 691 p. ISBN 83-7247-653-5.
- MAREK, A. *Prawo karne: Zagadnienia teorii i praktyki* [Criminal Law: Theory and Practice Issues]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 1997. 699 p. ISBN 83-7110-801-X.
- MAREK, A. *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)* [Law of Offences (Substantive and Procedural)]. 6. uaktual. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2008. 257 p. ISBN 978-83-7483-807-8.
- MAREK, A. Proponowany model prawa wykroczeń i orzecznictwa w sprawach o wykroczenia na tle standardów europejskich [Recommended Model of Law of Offences and Adjudicating in Cases on Misdemeanours against European Standards]. In: T. BOJARSKI, M. MOZGAWA and J. SZUMSKI, eds. *Rozwój polskiego prawa wykroczeń* [Development of the Polish Law of Offences]. 1. wyd. Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe, 1996. 202 p. ISBN 83-85491-80-5.
- MARSZAŁEK, A. *Suwerenność a integracja europejska w perspektywie historycznej: Spór o istotę suwerenności i integracji* [Sovereignty and the European Integration in the Historical Perspective: A Dispute on the Essence of Sovereignty and Integration]. 1. wyd. Łódź: Instytut Europejski, 2000. 368 p. ISBN 83-86973-74-9.
- MARSZAŁEK, A. *Z historii europejskiej idei integracji międzynarodowej* [From the History of the European Idea of International Integration].

1. wyd. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1996. 237 p. ISBN 83-7016-987-2.
- MIK, C. Europeizacja prawa karnego gospodarczego [Europeization of the Economic Criminal Law]. In: A. ADAMSKI, ed. *Przestępczość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej* [Economic Crime from the Perspective of Poland and the European Union]. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2003, pp. 77-123. ISBN 83-7285-139-5.
- MITSILEGAS, V. *EU Criminal Law*. 1st ed. Oxford; Portland, OR: Hart, 2009. 366 p. ISBN 978-1-84113-585-4.
- NOWAK, C. O pojęciu transnarodowego prawa karnego [On the Notion of Transnational Criminal Law]. *Państwo i Prawo*. 2012, vol. 67, nr 12, pp. 3-14. ISSN 0031-0980.
- NOWAK, C. Problem tożsamości polskiego prawa karnego a proces internacjonalizacji prawa karnego [An Issue of the Identity of the Polish Criminal Law vs. the Process of Internationalization of the Criminal Law]. In: S. PIKULSKI, M. ROMAŃCZUK-GRĄCKA and B. ORŁOWSKA-ZIELIŃSKA, eds. *Tożsamość polskiego prawa karnego* [Identity of the Polish Criminal Law]. 1. wyd. Olsztyn: ElSet, 2011, pp. 24-38. ISBN 978-83-62863-08-2.
- PAWLIK, R. *Ewolucja instytucji zatarcia skazania w polskim prawie karnym z perspektywy European Criminal Records Information System – zagadnienia wybrane* [The Evolution of the Erasure of Conviction in the Polish Criminal Law from the Perspective of the European Criminal Records Information System – Selected Issues]. [in print].
- PAWLIK, R. Kompetencje Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej do stanowienia sankcji karnych [Powers of European Communities and the European Union to Establish Penal Sanctions]. In: T. BIERNAT, ed. *Europeizacja prawa* [Europeization of Law]. 1. wyd. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2008, pp. 99-123. ISBN 978-83-7571-021-2.
- PAWLIK, R. Konstytucyjne podstawy i zakres prawa karania – zagadnienia wybrane z perspektywy odpowiedzialności za przestępstwo i wykroczenie [Constitutional Bases and Scope of the Law of Punishing – Issues Selected from the Perspective of Responsibility for a Crime and Offence]. In: M. GRZYBOWSKI, ed. *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne: Studia prawne: Księga Jubileuszowa Profesora Zbigniewa Maciąga: Tom III* [Democratic, Legal

and Social State: Law Studies: Jubilee Book of Professor Zbigniew Maciąg: Volume III]. 1. wyd. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2014. 907 p. ISBN 978-83-7571-304-6.

PAWLIK, R. Ochrona dobra prawnego z perspektywy procesu kontrawencjonalizacji – wybrane zagadnienia [Protection of Legal Assets from the Perspective of the De-Criminalisation Process – Selected Issues]. In: S. PIKULSKI and M. ROMAŃCZUK-GRĄCKA, eds. *Granice kryminalizacji i penalizacji* [Limits of Criminalisation and Penalisation]. 1. wyd. Olsztyn: ElSet, 2013. 706 p. ISBN 978-83-62863-76-1.

PAWLIK, R. Społeczna szkodliwość czynu – wybrane zagadnienia na przykładzie wykroczenia typizowanego w art. 87 KW [Social Danger of an Act – Selected Issues Exemplified by a Classified Offence]. *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury*. 2013, nr 4, pp. 38-54. ISSN 2083-7186.

PISKORSKI, J. Ekwiwalencja kryminalizacji [Equiparity of Criminalisation]. In: S. PIKULSKI and M. ROMAŃCZUK-GRĄCKA, eds. *Granice kryminalizacji i penalizacji* [Limits of Criminalisation and Penalisation]. 1. wyd. Olsztyn: ElSet, 2013. 706 p. ISBN 978-83-62863-76-1.

PISKORSKI, J. Zasada subsydiarności prawa unijnego jako gwarancja poszanowania spójności krajowego porządku prawnokarnego [The Principle of Subsidiarity of the EU Legislation as a Guarantee of Respect for Coherence of the National Criminal Law Order]. In: A. MAREK and T. OCZKOWSKI, eds. *Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji* [Coherence Problem of the Criminal Law in the Perspective of Its Amendments]. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2011, pp. 35-46. ISBN 978-83-255-2873-7.

POPŁAWSKA, E. ed. *Konstytucja dla rozszerzającej się Europy* [Constitution for the Expanding Europe]. 1. wyd. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2000. 463 p. ISBN 83-86917-84-9.

POTULSKI, J. Ocena stopnia społecznej szkodliwości czynu jako sposób realizacji zasady subsydiarności prawa karnego – glosa do postanowienia SN z dnia 17 grudnia 2003 r., V KK 222/03 [Evaluation of the Social Harm as a Way of Implementing the Principle of Subsidiarity of Criminal Law – A Gloss to the Decision of 17 December 2003, V KK 222/03]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2005, nr 3, pp. 115-124. ISSN 1734-5669.

- Prawo o wykroczeniach (projekt)* [Law on Offences (Draft)]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1970. 123 p.
- Pressje: Polskie eurowizje*. 2006, nr 6-7, 377 p. ISSN 1644-7050.
- RADECKI, W. Dezintegracja polskiego prawa penalnego [Disintegration of the Polish Penal Law]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 9, pp. 5-28. ISSN 1233-2577.
- RENOU, H. *Droit pénal général*. 18e éd. Bruxelles: Larcier, 2013. 416 p. ISBN 978-2-35020-951-7.
- RUSZKOWSKI, J. *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej* [Supranationality in the European Union Political System]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010. 443 p. ISBN 978-83-264-0493-1.
- SAKOWICZ, A. *Zasada ne bis in idem w prawie karnym* [The Principle of ne bis in idem in Criminal Law]. 1. wyd. Białystok: Temida 2; Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, 2011. 534 p. ISBN 978-83-89620-89-7.
- SARNECKI, P. *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych* [Constitutional Systems of Modern States]. 4. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2008. 314 p. ISBN 978-83-7601-353-4.
- SIDJANSKI, D. Wspólna kultura europejska jako fundament federalizmu europejskiego. Podzielona suwerenność w Unii Europejskiej [Common European Culture as a Foundation for European Federalism. Divided Sovereignty in the European Union]. In: W. CZAPLIŃSKI, I. LIPOWICZ, T. SKOCZNY and M. WYRZYKOWSKI, eds. *Suwerenność i integracja europejska: Materiały pokonferencyjne* [Sovereignty and European Integration: Post-Conference Proceedings]. 1. wyd. Warszawa: Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1999, pp. 273-296. ISBN 83-910081-9-3.
- SKUPIŃSKI, J. and J. SZUMSKI. Problemy kodyfikacji prawa wykroczeń [Problems of Codification of the Law of Offences]. *Państwo i Prawo*. 1998, vol. 53, nr 9-10, pp. 184-200. ISSN 0031-0980.
- STAŚKIEWICZ, W. ed. *Konstytucje państw Unii Europejskiej* [Constitutions of the European Union States]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2011. 982 p. ISBN 978-83-7666-116-2.

- Statistics – Accidents Data. In: *European Commission* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: http://ec.europa.eu/transport/road_safety/specialist/statistics/index_en.htm.
- Statystyka. In: *Dla kierowców* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: <http://dlakierowcow.policja.pl/dk/statystyka>.
- STEFAŃSKI, R. A. Zasadność kontrawencjonalizacji prowadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu nie-mechanicznego [Justification of the De-Criminalisation of DUI of a Non-Mechanical Vehicle]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 4, pp. 48-63. ISSN 1233-2577.
- STRUPP, K. and H.-J. SCHLOCHAUER, Hrsg. *Wörterbuch des Völkerrechts*. 2. völlig neu bearb. Aufl. Berlin: Walter de Gruyter, 1960. 800 p.
- ŚWIDA, W. *Prawo karne* [Criminal Law]. 1. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978. 729 p.
- SZCZEPANIEC, M. Wybór optymalnej kary w świetle sądowych dyrektyw wymiaru kary [Selection of an Optimum Penalty in the Light of Judicial Directives on the Severity of Punishment]. *Prokuratura i Prawo*. 2014, nr 3, pp. 32-45. ISSN 1233-2577.
- SZUMIŁO-KULCZYCKA, D. *Prawo administracyjno-karne* [Criminal Administrative Law]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2004. 347 p. ISBN 83-7333-407-6.
- SZWARC, M. Decyzje ramowe jako instrument harmonizacji prawa karnego w UE [Framework Decisions as an Instrument for Harmonisation of Criminal Law in the EU]. *Państwo i Prawo*. 2005, vol. 60, nr 7, pp. 22-38. ISSN 0031-0980.
- SZWARC-KUCZER, M. Harmonizacja znamion przestępstw i kar w Traktacie z Lizbony [Harmonization of Features of Crimes and Penalties in the Treaty of Lisbon]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2009, nr 5, pp. 10-17. ISSN 1895-0396.
- SZWARC-KUCZER, M. Ochrona praw jednostek w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach karnych [Protection of Rights of Individuals in the Area of Judicial Cooperation on Criminal Cases]. In: A. WRÓBEL, ed. *Karta Praw Podstawowych w europejskim i krajowym porządku prawnym* [Charter of Basic Rights in the European and National Legal Order]. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2009, pp. 341-360. ISBN 978-83-7601-871-3.

- SZWARC-KUCZER, M. *Wpływ prawa wspólnotowego na prawo karne państw członkowskich* [The Impact of Community Law on the Criminal Law of Member States]. 1. wyd. Warszawa: Centrum Europejskie Natolin, 2006. 128 p. ISSN 1732-0445.
- TOKARCZYK, R. Wielokulturalizm jako doktryna polityczno-prawna [Multiculturalism as the Political and Legal Doctrine]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2012, nr 27, pp. 377-410. ISSN 1734-5669.
- TOKARCZYK, R. *Współczesne kultury prawne* [Modern Legal Cultures]. 8. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010. 297 p. ISBN 978-83-264-0177-0.
- Tożsamość. In: *Słownik języka polskiego PWN* [online]. 2015 [cit. 2015-02-03]. Available at: <http://sjp.pwn.pl/sjp/tozsamosc;2530211.html>.
- TULEJA, P. and W. WRÓBEL. Konstytucyjne standardy prawa karnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego [Constitutional Standards of the Criminal Law in the Adjudications of the Constitutional Tribunal]. In: Z. CŹWIĄKALSKI, M. SZEWCZYK, S. WALTOŚ and A. ZOLL, eds. *Problemy odpowiedzialności karnej: Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały* [Issues of Criminal Liability: Memorial Book to Celebrate the Memory of Professor Kazimierz Buchała]. 1. wyd. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1994, pp. 255-269. ISBN 83-233-0729-6.
- Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 11/94* [1995-04-26]. OTK 1995, part I, pp. 133-134.
- Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 18/04* [2005-05-11].
- Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 2/04* [2004-12-15]. OTK-A 2004, no. 11, item 117.
- Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 23/00* [2001-06-29]. OTK 2001, no. 5, item 124.
- Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. K 32/09* [2010-11-24]. OTK ZU 108/9/A/2010.
- Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. P 10/06* [2006-10-30]. OTK-A 2006, no. 9, item 128.
- Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. P 11/98* [2000-01-12]. OTK 2000, no. 1, item 3.

- Verdict of the Constitutional Tribunal Ref. No. P 7/08* [2009-04-07]. OTK-A 2009/4/46, Journal of Laws, 2009, no. 63, item 531.
- VORMBAUM, Th. and M. BOHLANDER, eds. *A Modern History of German Criminal Law*. 1. Aufl. Berlin, Heidelberg: Springer, 2014. 304 p. ISBN 978-3-642-37272-8.
- WALUCH, K. *Polityka kulturalna Unii Europejskiej* [Cultural Policy of the European Union]. 2. wyd. Płock: Novum, 2004. 321 p. ISBN 83-89416-33-6.
- WARYLEWSKI, J. *Prawo karne: Część ogólna* [Criminal Law: General Part]. 1. wyd. Warszawa: LexisNexis, 2004. 448 p. ISBN 83-7334-375-X.
- WASILKOWSKI, A. Uczestnictwo w strukturach europejskich a suwerenność państwowa [Participation in European Structures vs. National Sovereignty]. *Państwo i Prawo*. 1996, vol. 51, nr 4-5, pp. 15-23. ISSN 0031-0980.
- WĘGLARZ, M. Akt Akcesyjny – enfant terrible czy child prodigy? – analiza art. 55 oraz 57 Aktu Akcesyjnego z dnia 16 kwietnia 2003 r. [The Accession Act – Enfant Terrible or Child Prodigy? – the Analysis of Article 55 and 57 of the Accession Act of 16 April 2003]. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*. 2006, nr 5, pp. 287-296. ISSN 1689-7080.
- WIELOMSKI, A. Suwerenność [Sovereignty]. In: J. BARTYZEL, B. SZLACHTA and A. WIELOMSKI. *Encyklopedia polityczna: Tom 1* [Political Encyclopaedia: Volume 1]. 1. wyd. Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2007. 462 p. ISBN 978-83-89862-95-2.
- WLAŻŁAK, K. Współczesne problemy autonomii regionalnej w Europie [Modern Problems of Regional Autonomy in Europe]. *Państwo i Prawo*. 2010, vol. 65, nr 8, pp. 31-46. ISSN 0031-0980.
- WOJCIECHOWSKI, B. *Interkulturowe prawo karne: Filozoficzne podstawy karania w wielokulturowych społeczeństwach demokratycznych* [Intercultural Criminal Law: Philosophical Basis for Penalization in Multi-Cultural Democratic Societies]. 1. wyd. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009. 448 p. ISBN 978-83-7611-285-5.
- WÓJTOWICZ, K. Zachowanie tożsamości konstytucyjnej państwa polskiego w ramach UE – uwagi na tle wyroku TK z 24. 11. 2010 r. (K 32/09) [Retention of Constitutional Identity of the State of Poland under the EU – Comments in View of the Constitutional Tribunal Verdict of

24 November 2010 [K 32/09]]. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2011, nr 11, pp. 4-11. ISSN 1895-0396.

WOJTYCZEK, K. Konstytucyjnoprawne aspekty członkostwa w Unii i Wspólnotach Europejskich [Constitutional Law Aspects of Membership in the Union and European Communities]. In: H. ZIĘBA-ZAŁUCKA and M. KIJOWSKI, eds. *Akcesja do Unii Europejskiej a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* [The Accession to the European Union and the Constitution of the Republic of Poland]. 1. wyd. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski, 2002. 202 p. ISBN 83-915275-0-6.

WOJTYCZEK, K. *Przekazywanie kompetencji państwa organizacjom międzynarodowym* [Delegation of Powers of the State to International Organisations]. 1. wyd. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007. 390 p. ISBN 978-83-233-2411-9.

WOJTYCZEK, K. Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania [The Principle of Proportionality as the Limit of the Right to Penalize]. *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*. 1999, nr 2, pp. 33-52. ISSN 1506-1817.

WOLTER, W. *Prawo karne: Zarys wykładu systematycznego: Część ogólna* [Criminal Law: Outline of Systemic Interpreting: General Part]. 1. wyd. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1947. 448 p.

WRÓBEL, A. ed. *Wprowadzenie do prawa Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej)* [Introduction to the Law of European Communities (European Union)]. 2. wyd. Kraków: Zakamycze, 2004. 768 p. ISBN 83-7333-410-6.

WRÓBEL, W. and A. ZOLL. *Polskie prawo karne: Część ogólna* [Polish Criminal Law: General Overview Section]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2010. 606 p. ISBN 978-83-240-1351-7.

WRÓBEL, W. Drogi i bezdroża reformy prawa karnego (o rządowym projekcie nowelizacji kodeksu karnego) [Roads and Sideways of the Criminal Law Reform (On Governmental Draft of Amendment of the Criminal Code)]. *Państwo i Prawo*. 2007, vol. 62, nr 9, pp. 3-13. ISSN 0031-0980.

WRÓBLEWSKI, B. *Penologia: Socjologia kar: Tom 1* [Penology: Sociology of Penalties: Volume 1]. 1. wyd. Wilno: [s.n.], 1926. 272 p.

- WYROZUMSKA, A. Prawo międzynarodowe w systemie prawa wspólnotowego – zagadnienia teorii i praktyki [International Law in the Community Law System – Issues of Theory and Practice]. In: J. KOLASA and A. KOZŁOWSKI, eds. *Prawo międzynarodowe publiczne a prawo europejskie* [Public International Law vs. European Law]. 1. wyd. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, pp. 47-74. ISBN 83-229-2360-0.
- ZAJADŁO, J. Bezpieczeństwo – celowość – sprawiedliwość: Antynomie idei prawa [Security – Suitability – Justice: Antinomies of the Idea of Law]. *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2002, nr 9, pp. 233-248. ISSN 1734-5669.
- ZIELIŃSKA, E. Korpus przestępstw europejskich [The Body of European Crimes]. In: A. ŁAZOWSKI and R. OSTRIHANSKY, eds. *Współczesne wyzwania europejskiej przestrzeni prawnej: Księga pamiątkowa dla uczczenia 70. urodzin Profesora Eugeniusza Piontka* [Modern Challenges of the European Legal Area: Memorial Book to Celebrate the 70th Birthday of Professor Eugeniusz Piontek]. 1. wyd. Kraków: Zakamycze, 2005, pp. 565-592. ISBN 83-7444-009-0.
- ZILLER, J. *Nowa Konstytucja Europejska* [New European Constitution]. 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, 2006. 222 p. ISBN 83-89069-82-2.
- ZOLL, A. O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego [On the Precept of Law from the Criminal Law Perspective]. *Krakowskie Studia Prawnicze*. 1990, nr 23, pp. 69-95. ISSN 0023-4478.
- ZOLL, A. *Zasady odpowiedzialności karnej* [The Principles of Criminal Liability]. 1. wyd. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości, 1998. 134 p. ISBN 83-86393-97-1.

Renata Pawlik, Ph.D.

Faculty of Law, Administration and International Relations
Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University
Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1
30-705 Kraków
Poland
rpawlik@afm.edu.pl

Zodpovednostné aspekty cezhraničnej prepravy jadrového materiálu s osobitným dôrazom na „vienský režim“ jadrového práva¹

Liability Aspects of Cross-Border Transport of Nuclear Material with Special Accent Laid on the “Vienna Regime” in the Field of Nuclear Law

Marianna Novotná

Abstract: *Regardless of the quality and coherence of the system of rules on transport of radioactive materials on the level of internationally binding agreements, eventually on the level of intrastate rules on transport, transport of nuclear materials belongs to industries in which it is not possible to exclude the probability of an accident (although no significant nuclear accident during the transport of nuclear material has been registered yet) that can lead to serious nuclear damage (injury) consequences. Therefore, it was necessary to create not only a functioning system of safety and precautionary measures, but also a following system of compensation for any prospective damage caused by the radioactive properties of the material transported. The presented study focuses on the stated compensation system which is primarily generated by the legislation in the field of international nuclear liability law that reflects the particularities of transport of nuclear materials also in relation to subsequent claims related to compensation for resulting nuclear damage. The author has tried to briefly outline the legal framework set in relation to the national and international transport of nuclear materials, with an accent laid on liability aspects of the issue and with highlighting the deficiencies, eventually controversial aspects of the regime.*

Key Words: *Nuclear Material; Transport of Nuclear Material; Cross-Border Transport; Liability for Nuclear Damage; Vienna Convention on Liability for Nuclear Damage; Paris Convention on Liability in the Field of Nuclear Energy.*

¹ Štúdia vznikla v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0256/12 „Občianskoprávny režim zodpovednosti za jadrové škody – perspektívy a možnosti jeho ďalšieho vývoja na úrovni slovenského, medzinárodného a európskeho práva“.

Abstrakt: Bez ohľadu na kvalitu a ucelenosť koncepcie systému pravidiel prepravy rádioaktívnych materiálov na úrovni medzinárodne záväzných dohôd, prípadne na úrovni vnútroštátnych pravidiel prepravy, patrí transport jadrových materiálov k odvetviam, v ktorých nemožno vylúčiť pravdepodobnosť vzniku nehody (napriek tomu, že k významnejšej jadrovej nehode počas transportu jadrového materiálu doposiaľ nedošlo), ktorá môže viesť k vážnym dôsledkom vzniku jadrovej škody (ujmy). Z tohto dôvodu bolo nevyhnutné vytvoriť nielen fungujúci systém opatrení bezpečnostného a preventívneho charakteru,² ale aj naň nadväzujúci systém kompenzácie prípadnej ujmy spôsobenej rádioaktívnymi vlastnosťami prepravovaného materiálu. Predložená štúdia sa sústreďuje na uvedený kompenzačný systém, ktorý je primárne tvorený medzinárodnoprávnou legislatívou zodpovednostného jadrového práva, ktorá reflektuje osobitosti prepravy jadrových materiálov aj vo vzťahu k následným vzťahom uplatňovania si nárokov na náhradu vzniknutej jadrovej škody. Autorka sa pokúsila o stručný náčrt právneho rámca úpravy vnútroštátnej a medzinárodnej prepravy jadrových materiálov, s dôrazom na zodpovednostné aspekty danej problematiky a s poukázaním na nedostatky, prípadne sporné stránky tohto režimu.

Kľúčové slová: Jadrový materiál; transport jadrového materiálu; cezhraničná preprava; zodpovednosť za jadrovú škodu; Viedenský dohovor o zodpovednosti za jadrové škody; Parížsky dohovor o zodpovednosti v oblasti jadrovej energie.

Úvod

Systém zodpovednosti za jadrovú škodu spôsobenú počas transportu jadrového materiálu bol zahrnutý do režimu občianskoprávnej zodpovednosti za jadrovú škodu, upraveného primárne Viedenským dohovorom o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené jadrovou udalosťou (ďalej ako „Viedenský dohovor“)³ a Parížskym dohovorom

² Pozri bližšie GREEN, L. Effective Radioactive Transport – Perspectives on Today’s Issues and Tomorrow’s Challenges. In: *World Nuclear Transport Institute* [online]. 2015. 4 s. [cit. 2015-02-17]. Dostupné na: http://www.wnti.co.uk/old_media/UserFiles/File/public/publications/speeches/2007/inlapaper191107.pdf.

³ *Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage* [1963-05-21]; viď dokument IA-EA INFCIRC 500. Slovenský preklad Viedenského dohovoru bol vyhlásený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky ako Oznámenie MZV SR č. 70/1996 Z.z. o prístupí Slovenskej republiky k Viedenskému dohovoru o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené jadrovou udalosťou.

o zodpovednosti v oblasti jadrovej energie (ďalej ako „Parížsky dohovor“)⁴ – ide o dohovory tzv. prvej generácie. Každý z týchto dokumentov je nosným pilierom jedného z dvoch medzinárodných systémov režimu občianskoprávnej zodpovednosti za jadrovú škodu (majúcej všeobecný charakter a zahŕňajúcej i zodpovednosť pri preprave jadrových materiálov), vytvárajúcich tak dvojkoľajnosť právnej úpravy v tejto oblasti, ktorá mala byť preklenutá prijatím Spoločného protokolu k aplikácii Viedenského dohovoru a Parížskeho dohovoru v roku 1988, s cieľom zabrániť kolíziám pri súbežnej aplikovateľnosti Viedenského a Parížskeho dohovoru.

Po takmer štyroch dekádach existencie dohovorov tzv. prvej generácie sa vzhľadom na rozvoj jadrového priemyslu, ako aj post-černobyľské ponímanie dosahov jadrovej havárie katastrofického charakteru začala prejavovať potreba adaptácie existujúceho režimu na nové podmienky.⁵ Výsledkom bolo vytvorenie revidovaných režimov zodpovednosti za jadrovú škodu – vo vzťahu k viedenskému režimu prijatím Protokolu z roku 1997 a vo vzťahu k Parížskemu dohovoru prijatím Protokolov, ktorými sa mení Parížsky dohovor a Bruselský dohovor z roku 2004.

Osobitne vo vzťahu k námornej preprave upravujú otázky zodpovednosti za spôsobenú škodu dva ďalšie dohovory: Dohovor o zodpovednosti prevádzkovateľov jadrových lodí⁶ a Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrových materiálov⁷ ako špecifické inštrumenty medzinárodného práva aplikovateľné výlučne pre oblasť námorného transportu jadrových materiálov, založené obdobne ako Viedenský a Parížsky dohovor na princípe objektívnej zodpovednosti prevádzkovateľa.

⁴ *Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy* [1960-07-29].

⁵ Predmetom odborných diskusií bolo predovšetkým zvýšenie limitov zodpovednosti prevádzkovateľa jadrového zariadenia, ktoré sa vo svetle udalostí v Černobyle ukázali ako značne poddimenzované; revízie zasiahli i samotný koncept kompenzovateľnej jadrovej škody, existujúci rozsah ktorej sa ukázal ako nedostatočný, ako i otázku dĺžky lehoty na uplatnenie práva na náhradu jadrovej škody (predovšetkým jej predĺženie vo vzťahu k ujme na zdraví). Porovnaj NOVOTNÁ, M. a J. HANDRLICA. *Zodpovednosť za jadrové škody: Výzvy pre medzinárodnú a národnú zodpovednostnú legislatívu v post-fukushimskom období*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011, s. 76. ISBN 978-80-224-1218-6.

⁶ *Convention on the Liability of the Operators of Nuclear Ships* [1962-05-25] („Nuclear Ship Liability Convention“) – tento dohovor nenadobudol platnosť, preto nemôže byť aplikovaný v rámci prepravných vzťahov zodpovednosti za jadrovú škodu.

⁷ *Convention Related to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material* [1971-12-17] („Maritime Liability Convention“).

Dohovor o zodpovednosti prevádzkovateľov jadrových lodí sa vzťahuje výlučne na lode vybavené jadrovým zariadením. Prevádzkovateľ takejto jadrovej lode nesie objektívnu maximalizovanú zodpovednosť za jadrovú udalosť, zahŕňajúcu jadrové palivo, rádioaktívne produkty alebo odpad vyprodukovaný touto loďou.⁸ Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrových materiálov (tzv. Bruselský dohovor z roku 1971) vychádza z výlučnej zodpovednosti prevádzkovateľa jadrového zariadenia za škodu, ktorá vznikla počas námornej prepravy jadrových materiálov. Tento dohovor má charakter subsidiárneho právneho prostriedku – jeho ustanovenia sa neaplikujú v prípadoch, ak prevádzkovateľ jadrového zariadenia zodpovedá za jadrovú udalosť, následkom ktorej bol vznik jadrovej škody na základe ustanovení Parížskeho dohovoru, Viedenského dohovoru alebo národného právneho poriadku (za predpokladu, že uvedené úpravy poskytujú vyšší stupeň ochrany a sú vo vzťahu k poškodeným priaznivejšie ako Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrových materiálov). Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrových materiálov má teda svoju pôsobnosť obmedzenú iba na prípady, kde zodpovednosť prevádzkovateľa jadrového zariadenia nie je krytá príslušnými ustanoveniami Viedenského dohovoru, Parížskeho dohovoru⁹ alebo národného právneho poriadku v rozsahu ich územnej pôsobnosti.

Uvedený výpočet prameňov zodpovednostného jadrového práva medzinárodnej povahy je doplnený o normatívne akty sekundárnej únijskej legislatívy, ktoré sú v určitom rozsahu alebo za určitých podmienok aplikovateľnými prameňmi zodpovednostného jadrového práva (z pohľadu uplatňovania civilnoprávných nárokov na náhradu jadrovej škody najmä nariadenie Brusel I bis), ako aj o vnútroštátne úpravy hmotnoprávneho a kolízneho charakteru v tých štátoch, ktoré nie sú súčasťou zodpovednostného jadrového režimu (viedenského alebo parížskeho, či už v jeho revidovanej alebo nerevidovanej forme) a ktoré stoja mimo rámec uplatňovania zásad založených medzinárodnými dohovormi zodpovednostnej jadrovej legislatívy.

⁸ Porovnaj čl. II Dohovoru o zodpovednosti prevádzkovateľov jadrových lodí.

⁹ Článok II Viedenského dohovoru a čl. 4 Parížskeho dohovoru.

Labyrint právnej úpravy zodpovednostného jadrového práva a jeho dopady na transport jadrového materiálu

Vyššie uvádzaný komplex právnych úprav, ktorých aplikácia prichádza do úvahy v prípadoch transportu jadrového materiálu, vytvára vo vzťahu k medzinárodnej preprave viaceré možné scenáre, z ktorých vo veci prípadnej náhrady jadrovej škody rezultujú nemalé aplikačné problémy.

Pokiaľ sa transport uskutočňuje v rámci vnútorných hraníc štátu, ktorý je súčasťou medzinárodného právneho režimu zodpovednosti za jadrovú škodu, prípadne ktorý prijal svoju vlastnú vnútroštátnu legislatívu vybudovanú na princípoch medzinárodného režimu náhrady jadrovej škody – je regulovaný daným právnym rámcom, ktorý je obvykle bez problémov aplikovateľný. Obdobná situácia nastáva, pokiaľ sa preprava jadrového materiálu uskutočňuje medzi štátmi, ktoré sú zmluvnou stranou zodpovednostného režimu rovnakého dohovoru (oba štáty sú zmluvnou stranou Viedenského dohovoru alebo sú oba štáty zmluvnou stranou Parížskeho dohovoru).¹⁰

Ďalšími možnými scenármi prepravy jadrového materiálu sú:

- ✚ transport medzi štátom, ktorý je zmluvnou stranou Viedenského dohovoru a zároveň zmluvnou stranou Spoločného protokolu, a štátom, ktorý je zmluvnou stranou Parížskeho dohovoru a zároveň zmluvnou stranou Spoločného protokolu;
- ✚ transport medzi štátom, ktorý je zmluvnou stranou Viedenského dohovoru a zároveň zmluvnou stranou Spoločného protokolu, a štátom, ktorý je zmluvnou stranou Parížskeho dohovoru, ale nie je zmluvnou stranou Spoločného protokolu, prípadne opačne;
- ✚ transport medzi štátom, ktorý je zmluvnou stranou Viedenského dohovoru, ale nie je zmluvnou stranou Spoločného protokolu, a štátom, ktorý je zmluvnou stranou Parížskeho dohovoru, ale nie je zmluvnou stranou Spoločného protokolu;
- ✚ transport medzi štátom, ktorý je zmluvnou stranou Viedenského dohovoru alebo Parížskeho dohovoru, a nezmluvným štátom (v tomto prípade nie je podstatné, či štát, ktorý je zmluvnou stranou Viedenského alebo Parížskeho dohovoru, je zároveň zmluvnou stranou Spoločného protokolu);

¹⁰ Porovnaj BROWN, II, O. F. a N. L. J. T. HORBACH. Liability for International Nuclear Transport: An Overview. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 239. ISBN 92-64-05885-0.

✚ transport medzi nezmluvnými štátmi.

Uvedený prehľad uvádza tie najzákladnejšie kombinácie, ktoré prichádzajú do úvahy pri preprave jadrových materiálov medzi jednotlivými štátmi. Reálne však môžu nastať oveľa komplikovanejšie situácie spôsobené tým, že štáty mohli pristúpiť k ďalším dohovorom upravujúcim otázky zodpovednosti za jadrovú škodu (Protokol, ktorým bol revidovaný Viedenský dohovor z roku 1997; Dohovor o dodatočnej kompenzácii za jadrovú škodu z roku 1997; Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrových materiálov z roku 1971), čím sa množstvo rôznych kombinácií štátov, medzi ktorými sa môže uskutočňovať preprava jadrového materiálu, nepomerne zvyšuje.

Súbežné uplatňovanie viacerých medzinárodných dohovorov na otázky uplatňovania náhrady jadrovej škody spôsobenej počas transportu

Otázka zodpovednosti za jadrovú škodu, ktorá vznikla počas prepravy jadrových materiálov, je špecifická tým, že sa tu v oveľa vyššej miere ako pri jadrových zariadeniach, fixne umiestnených na území určitého štátu, ukazuje nesystematická roztrieštenosť právnej úpravy medzi množstvom medzinárodných dohovorov,¹¹ ktorých vzájomné vzťahy sa práve v oblasti prepravy jadrových materiálov stávajú čoraz neprehľadnejšími.¹²

Osobitne sa tento problém dotýka cezhraničného transportu jadrových materiálov, ktorý zahŕňa prepravu z vysielajúceho štátu do štátu prijímajúceho, prípadne cez jeden alebo viacero tranzitných štátov, čo môže v prípade vzniku jadrovej škody vyústiť do situácie, že na jadrovú udalosť sa bude aplikovať viac navzájom si konkurujúcich dohovorov zodpovednostnej jadrovej legislatívy.¹³

¹¹ Viedenský dohovor; Parížsky dohovor; Spoločný protokol; Bruselský dodatkový dohovor z roku 1963; Protokol, ktorým bol revidovaný Viedenský dohovor z roku 1997; Dohovor o dodatočnej náhrade za jadrovú škodu z roku 1997; Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrových materiálov z roku 1971.

¹² Porovnaj BROWN, II, O. F. a N. L. J. T. HORBACH. Liability for International Nuclear Transport: An Overview. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 240. ISBN 92-64-05885-0.

¹³ BROWN, II, O. F. a N. L. J. T. HORBACH. Liability for International Nuclear Transport: An Overview. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 240. ISBN 92-64-05885-0.

Nakoľko sa tieto obavy začali veľmi výrazne prejavovať práve vo vzájomnom vzťahu základných dohovorov zodpovednostnej jadrovej legislatívy (Viedenského a Parížskeho dohovoru), pristúpilo sa (najmä pod vplyvom jadrovej havárie v Černobyle) k harmonizácii oboch medzinárodných dohovorov, ktorá sa mala uskutočniť prostredníctvom Spoločného protokolu k aplikácii Viedenského dohovoru a Parížskeho dohovoru,¹⁴ prijatého v roku 1988. Spoločný protokol má zabrániť možným kolíziám medzi právnymi úpravami, ktoré by mohli vyplynúť zo súbežného uplatňovania oboch dohovorov na tú istú jadrovú udalosť, a to obzvlášť v prípadoch medzinárodnej prepravy jadrových materiálov.

Podľa čl. II Spoločného protokolu, ak dôjde k jadrovej udalosti v štáte, ktorý je zmluvnou stranou jedného z dvoch dohovorov – Viedenského alebo Parížskeho, rozširuje sa pôsobnosť toho z dohovorov, ktorého zmluvnou stranou je štát, na území ktorého k jadrovej udalosti došlo, na jadrovú škodu spôsobenú v zmluvných štátoch druhého dohovoru. Zároveň platí, že aplikácia jedného z dohovorov vylučuje aplikáciu druhého z nich.¹⁵ Napriek tomuto pokusu o prepojenie oboch zodpovednostných právnych režimov nebol podľa Browna a Horbachovej¹⁶ dosiahnutý cieľ vytvorenia komplexného zodpovednostného právneho režimu s celosvetovou pôsobnosťou. Príčina je potrebné hľadať predovšetkým v nepružnom mechanizme uvádzania Spoločného protokolu do života, pretože jeho ustanovenia je možné aplikovať iba v prípade, ak zmluvná strana Viedenského alebo Parížskeho dohovoru k Spoločnému protokolu pristúpila alebo ho ratifikovala. Keďže proces ratifikácie, respektíve pristúpenia k Spoločnému protokolu absolvovala počas 18-ročnej existencie uvedeneho právneho dokumentu iba polovica zmluvných štátov Viedenského

¹⁴ Bližšie k Spoločnému protokolu pozri Von BUSEKIST, O. A Bridge between Two Conventions on Civil Liability for Nuclear Damage: The Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention. *Nuclear Law Bulletin*: No. 43. 1989, s. 10-39. ISSN 0304-341X.

¹⁵ Napríklad na jadrovú udalosť, ktorá nastala vo Švédsku (zmluvná strana Parížskeho dohovoru a Spoločného protokolu) a spôsobila jadrovú škodu v Českej republike (zmluvná strana Viedenského dohovoru a Spoločného protokolu), sa budú aplikovať ustanovenia Parížskeho dohovoru. V tomto prípade by švédskym súdom bola priznaná výlučná jurisdikcia na konanie a rozhodovanie o nárokoch na náhradu škody, ktorú utrpeli subjekty v Českej republike.

¹⁶ BROWN, II, O. F. a N. L. J. T. HORBACH. Liability for International Nuclear Transport: An Overview. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 241. ISBN 92-64-05885-0.

alebo Parížskeho dohovoru,¹⁷ v konečnom dôsledku to znamená, že vo vzťahu k druhej polovici štátov nebude možné uplatniť výhody rozšíreného zodpovednostného režimu jadrovej škody, založeného Spoločným protokolom.

Ak by sme aj opomenuli uvedené ťažkosti s uplatňovaním Spoločného protokolu, určité komplikácie bude vždy spôsobovať ustanovenie Viedenského, rovnako ako Parížskeho dohovoru,¹⁸ ponechávajúce v otázke určenia subjektu zodpovedného za jadrovú škodu počas transportu možnosť aplikácie pravidiel medzinárodných prepravných dohovorov, ktoré ku dňu prijatia Parížskeho, respektíve Viedenského dohovoru¹⁹ boli platné alebo otvorené na podpis.

Konkurencia medzinárodného právneho režimu zodpovednosti za jadrovú škodu s dohovormi regulujúcimi jednotlivé druhy medzinárodnej dopravy tak vytvára sieť neprehľadných situácií, v ktorých možno subjekt zodpovedný za vznik jadrovej škody určiť až po komplikovanej a časovo náročnej analýze vzájomných vzťahov medzi jednotlivými dohovormi.

Naviac, medzinárodné dohovory regulujúce prepravu rádioaktívnych materiálov obvykle vymedzujú ako subjekt zodpovedný za škodu počas prepravy dopravcu²⁰ (i keď len v rozsahu, v ktorom mu zodpovednosť ukladá príslušný prepravný dohovor),²¹ čím dochádza k rozporu s východiskovým princípom zodpovednostnej jadrovej legislatívy – princípom právneho prenesenia zodpovednosti výlučne na prevádzkovateľa jadrového zariadenia.²²

¹⁷ Zmluvnými stranami Spoločného protokolu nie sú niektoré štáty s veľmi vysokým jadrovým potenciálom, ako sú napríklad Nemecko, Francúzsko či Veľká Británia.

¹⁸ Článok II ods. 5 Viedenského dohovoru a čl. 6 písm. b) Parížskeho dohovoru.

¹⁹ Deň prijatia 29. júl 1960 pre Parížsky dohovor a 21. máj 1963 pre Viedenský dohovor.

²⁰ Článok 1 Dohovoru o občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrových materiálov z roku 1971 odkazuje v otázkach zodpovednosti za škodu, ktorá vznikla počas námornej prepravy jadrových materiálov, na príslušné ustanovenia Viedenského a Parížskeho dohovoru, čím spätne prenáša zodpovednosť znova na prevádzkovateľa jadrového zariadenia. S obdobným spätným prenesením zodpovednosti sa možno stretnúť v Dohovore o medzinárodnej železničnej preprave (COTIF).

²¹ Pozri MAGNUS, U. Intercontinental Nuclear Transport from the Private International Law Perspective. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 268. ISBN 92-64-05885-0.

²² Medzinárodný právny režim zodpovednosti za jadrovú škodu vychádza z princípu právneho prenesenia zodpovednosti za jadrovú škodu výlučne na prevádzkovateľa jadrového zariadenia – princíp tzv. „sústredenej zodpovednosti“ (legal channelling). Koncentrácia

Aplikácia vnútroštátnych kolíznych noriem u nezmluvných štátov

Celkovú, i tak dosť nepriaznivú situáciu (osobitne vo vzťahu k cezhraničnému transportu jadrového materiálu) komplikujú štáty, ktoré nie sú de iure súčasťou medzinárodného režimu zodpovednosti za jadrovú škodu (nie sú zmluvnou stranou žiadneho z dohovorov zodpovednostnej jadrovej legislatívy – ďalej ako „nezmluvné štáty“).²³ Škoda spôsobená zásielkami jadrového materiálu počas transportu medzi takýmito štátmi stojí mimo pôsobnosti zodpovednostných jadrových dohovorov, a preto nemožno na vzťahy medzi uvedenými štátmi aplikovať žiadny z princípov Viedenského, prípadne Parížskeho dohovoru.

Zodpovednostný vzťah, ktorý v prípade vzniku škody vyplynie z cezhraničného transportu, má charakter právneho vzťahu s cudzím prvkom, na ktorý v prípade absencie záväznej nadnárodnej právnej úpravy budú aplikované kolízne ustanovenia medzinárodného práva súkromného.²⁴

S výnimkou Rakúska²⁵ žiadny z nezmluvných štátov nemá osobitné kolízne ustanovenia pre prípad vzniku jadrovej škody počas transportu jadrového materiálu, preto sa na výber rozhodného práva a právomoci súdu, ktorý bude oprávnený vo veci konať a rozhodnúť, musia použiť kolízne ustanovenia pre všeobecné deliktuálne právo.²⁶

zodpovednosti v osobe prevádzkovateľa jadrového zariadenia vylučuje zo zodpovednosti všetky ostatné osoby, ktoré by za určitých okolností prichádzali do úvahy ako subjekty zodpovedné za vznik jadrovej škody (napríklad dodávateľ, prípadne iné osoby, ktoré sa podieľajú na prevádzke alebo sa podieľali na výstavbe jadrového zariadenia).

²³ Viaceré štáty s vysoko rozvinutým jadrovým priemyslom (napríklad USA, Kanada, Japonsko) nie sú zmluvnými stranami Viedenského ani Parížskeho dohovoru, a na viac ako 2/3 z viac než 400 jadrových elektrární na celom svete sa nevzťahuje pôsobnosť týchto dohovorov. NEA Issue Brief: An Analysis of Principal Nuclear Issues: International Nuclear Third Party Liability. In: *Nuclear Energy Agency* [online]. 1993, no. 4 [cit. 2015-02-17]. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/brief/brief-04-1.html>.

²⁴ Aplikácia kolíznych noriem medzinárodného práva súkromného môže viesť k situácii, pri ktorej kolízne normy odkážu na aplikáciu právneho poriadku štátu, ktorý nemá prijatú osobitnú legislatívu týkajúcu sa zodpovednosti za jadrovú škodu. Týmto sa pre poškodený subjekt vytvára nepriaznivé postavenie spôsobené aplikáciou všeobecného deliktuálneho práva.

²⁵ K rakúskej právnej úprave zodpovednosti za jadrovú škodu pozri *Bundesgesetz über die zivilrechtliche Haftung für Schäden durch Radioaktivität (Atomhaftungsgesetz 1999 – AtomHG 1999)*. Österreichisches Bundesgesetzblatt, I 170/1998. Pozri tiež HINTEREGGER, M. The New Austrian Act on Third Party Liability for Nuclear Damage. *Nuclear Law Bulletin: No. 62* [online]. 1998, no. 2, s. 27-34 [cit. 2015-02-17]. ISSN 0304-341X. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/law/nlb/Nlb-62/hintereg.pdf>.

²⁶ Pozri MAGNUS, U. Intercontinental Nuclear Transport from the Private International Law Perspective. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris:

Kolízne normy odkazujúce na právo rozhodné pre určitý záväzkový vzťah (zodpovednostný vzťah), ako i pravidlá určovania právomoci súdov vytvárajú pri globálnom pohľade na rôznorodé formulácie široký diapazón rozmanitých riešení otázky zodpovedného subjektu a náhrady škody. Rozmanitosť vnútroštátnych úprav nezmluvných štátov vedie k tomu, že až do okamihu aplikácie noriem medzinárodného práva súkromného na konkrétny prípad stretu dvoch alebo viacerých právnych poriadkov ostáva v mnohých prípadoch rozhodné právo, a tým aj otázky rozsahu náhrady škody, ako aj zodpovedného subjektu, neurčité.²⁷

Pokiaľ sa na nezmluvné štáty vzťahuje sekundárna úijná legislatíva, možno v rámci vymedzenia kolíznoprávnej úpravy náhradoškodových vzťahov uvažovať v intenciách Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o práve rozhodnom pre mimozmluvné záväzky²⁸ (nariadenia „Rím II“). Nariadenie Rím II rieši situácie, kde v prípadoch mimozmluvných záväzkov dochádza k stretu práva dvoch alebo viacerých štátov a je potrebné rozhodnúť, hmotnoprávne ustanovenia ktorého právneho poriadku sa použijú na daný prípad (výber rozhodného práva).²⁹ Vecná pôsobnosť navrhovaného nariadenia pokrýva oblasť občianskoprávných a obchodnoprávných záväzkových vzťahov, ktoré majú mimozmluvný charakter, s výnimkou mimozmluvných záväzkov, ktoré sú v zmysle čl. 1 ods. 2 vylúčené z vecnej pôsobnosti navrhovaného nariadenia. Medzi mimozmluvné záväzky spadajúce do pôsobnosti vylučovacej klauzuly patria, okrem iného, i záväzky vznikajúce zo spôsobenia jadrovej škody.³⁰

Vylúčenie zodpovednostných vzťahov jadrovej škody z vecnej pôsobnosti nariadenia je odôvodňované predovšetkým existenciou dlhodo-

Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 269. ISBN 92-64-05885-0.

²⁷ Bližšie k medzinárodnému transportu jadrového materiálu z pohľadu medzinárodného práva súkromného a ku kolíznym prístupom vybraných štátov pozri MAGNUS, U. *Intercontinental Nuclear Transport from the Private International Law Perspective*. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 263-284. ISBN 92-64-05885-0.

²⁸ *Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations ("ROME II")* [2003-07-22]. COM (2003) 427 final – 2003/0168 (COD).

²⁹ Jedným z dôvodov, ktorý si vyžiadala potrebu kodifikácie kolíznych noriem členských štátov Európskej únie, bola práve nariadením Brusel I daná možnosť alternatívneho výberu súdu na vznesenie žaloby a z toho vyplývajúca možnosť špekulatívneho podávania žalôb v štáte, ktorého právo by bolo pre poškodených priaznivejšie.

³⁰ Článok 1 ods. 2 písm. f) nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o práve rozhodnom pre mimozmluvné záväzky (Rím II).

bo etablovaného medzinárodného režimu zodpovednostných opatrení umožňujúcich náhradu jadrovej škody v systéme medzinárodného práva založeného dohovormi upravujúcimi oblasť zodpovednosti za jadrovú škodu.³¹ Paradoxne týmto odôvodnením uzatvára navrhované nariadenie kruh, ktorý nezmluvné štáty znovu privádza k medzinárodnému právnemu režimu zodpovednosti za jadrovú škodu, založenému Viedenským a Parížskym dohovorom, ktoré v ich prípade nemožno aplikovať, keďže nie sú pre ne právne záväzné, a na určenie rozhodného práva v rámci rozhodovania o náhrade jadrovej škody s cudzím prvkom sa použijú všeobecné kolíznoprávne ustanovenia ich vnútroštátnej legislatívy.

Vymedzenie subjektu zodpovedného za prepravnú jadrovú škodu v rámci viedenského režimu

Zodpovednostný vzťah jadrovej škody vyplývajúci z transportu jadrového materiálu vznikne v zmysle príslušných ustanovení Viedenského dohovoru, ak sú splnené predpoklady vzniku jadrovej škody spôsobenej jadrovou udalosťou, za súčasného splnenia podmienky, že takáto udalosť zahŕňa jadrový materiál pochádzajúci, prichádzajúci alebo zasielaný z/do jadrového zariadenia.

Pre vymedzenie zodpovedného subjektu vo všeobecnej rovine ostáva aj v rámci úpravy transportu jadrového materiálu zachovaný princíp právneho prenesenia zodpovednosti (*legal channeling*) na prevádzkovateľa jadrového zariadenia. Výnimku z tohto princípu pripúšťa čl. II ods. 2 Viedenského dohovoru, ktorý fakultatívne splnomocňuje zmluvné štáty preniesť vnútroštátnym právnym predpisom zodpovednosť za jadrovú škodu počas transportu na subjekt vykonávajúci dopravu jadrového materiálu (dopravca).³² Dopravca zodpovedajúci podľa vnútroštátnej právnej úpravy za jadrovú škodu má z právneho hľadiska postavenie prevádzkovateľa jadrového zariadenia, a rovnako sa naňho vzťahujú všetky ustanovenia zodpovednostnej jadrovej legislatívy.

³¹ Porovnaj *Explanatory Memorandum to the Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations ("Rome II")*.

³² Podľa Stoibera nie je v legislatívnej praxi zmluvných štátov Viedenského dohovoru prenesenie zodpovednosti za jadrovú škodu na dopravcu obvyklé (možno sa s ním stretnúť predovšetkým u železničných spoločností alebo u iných dopravcov, ktorí prepravujú jadrový materiál na báze pravidelnej dopravy). STOIBER, C., A. BAER, N. PELZER a W. TONHAUSER. *Handbook on Nuclear Law*. 1st ed. Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003, s. 117. ISBN 92-0-105703-2.

Špecifiká v otázke konkrétneho vymedzenia zodpovedného subjektu spočívajú v oblasti prepravy jadrového materiálu predovšetkým v tom, že na procese transportu sa zúčastňujú minimálne dva subjekty (vysielajúci a prijímajúci prevádzkovateľ jadrového zariadenia),³³ u ktorých je potrebné presne vymedziť okamih vzniku a zániku ich zodpovednosti.

Určenie, ktorý z prevádzkovateľov jadrových zariadení nesie počas prepravy jadrových materiálov zodpovednosť za vznik jadrovej škody, nespôsobuje v medzinárodnom jadrovom režime zodpovednosti väčšie ťažkosti pri vnútroštátnom transporte jadrového materiálu,³⁴ pretože tak Viedenský dohovor, ako i Parížsky dohovor zakotvujú presné pravidlá a podmienky delimitácie zodpovedného subjektu.

Pri medzinárodnom transporte jadrových materiálov (napriek existujúcemu právnomu rámcu vymedzenia zodpovedného subjektu) sa situácia výrazne komplikuje vstupom cudzieho prvku (miesto vzniku škody, štátna príslušnosť poškodeného subjektu) do zodpovednostného vzťahu a kombináciou viacerých prípustných zodpovednostných režimov medzinárodného, prípadne národného práva. V situáciách, ktoré Viedenský, respektíve Parížsky dohovor v oblasti medzinárodného transportu nepredvídali, prípadne ani predvídať nemohli, sa tým ponecháva otvorený priestor pre doktrinálnu³⁵ interpretáciu príslušných ustanovení dohovorov,³⁶ čo pri absencii súdnej praxe v daných otázkach je jediným záchytným bodom v situáciách komplikovaných nedostatočným teritoriálnym pokrytím dohovormi zodpovednostnej jadrovej legislatívy.

³³ Do úvahy prichádzajú aj ďalšie subjekty zúčastňujúce sa priamo či nepriamo na preprave – napríklad subjekty vykonávajúce samotnú prepravu jadrového materiálu z jadrového zariadenia vysielajúceho prevádzkovateľa do jadrového zariadenia prijímajúceho prevádzkovateľa, prípadne prevádzkovateľa jadrových zariadení, v ktorých sa jadrový materiál počas prepravy a v súvislosti s jeho prepravou uskladnil.

³⁴ Pod vnútroštátnym transportom jadrového materiálu je potrebné rozumieť situáciu, kedy je jadrový materiál prepravovaný z jadrového zariadenia jedného prevádzkovateľa do jadrového zariadenia iného prevádzkovateľa, pričom jadrová udalosť aj jadrová škoda vznikli na území štátu, na ktorom sú umiestnené jadrové zariadenia oboch prevádzkovateľov.

³⁵ Právne nezáväznú interpretáciu Viedenského dohovoru je oprávnená podávať aj OECD/NEA (Organisation for Economic Co-Operation and Development/Nuclear Energy Agency).

³⁶ Porovnaj LEIGH, W. J. Gaps in the Current Nuclear Liability Regime with Particular Regard to Transport. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 294. ISBN 92-64-05885-0.

Vymedzenie zodpovedného subjektu pri vnútroštátnej preprave jadrového materiálu

Za jadrovú škodu spôsobenú počas vnútroštátneho transportu jadrového materiálu³⁷ zodpovedá vo všeobecnosti prevádzkovateľ jadrového zariadenia, z ktorého jadrový materiál vychádza (prípadne pochádza), a to až do okamihu, kým zodpovednosť neprejde na prevádzkovateľa iného jadrového zariadenia (napríklad prevádzkovateľa jadrového zariadenia, do ktorého jadrový materiál smeruje). Kľúčovým je vymedzenie okamihu (respektíve miesta), v ktorom zodpovednosť prechádza z vysielajúceho prevádzkovateľa na prevádzkovateľa prijímajúceho (iného), prípadne určenie etapy prepravy, v rámci ktorej bude za jadrovú škodu zodpovedať vysielajúci prevádzkovateľ, a etapy prepravy, počas ktorej bude za jadrovú škodu zodpovedať už prijímajúci (iný) prevádzkovateľ jadrového zariadenia.

Viedenský dohovor ponecháva riešenie otázky prenesenia zodpovednosti prioritne na vôli dotknutých strán (dotknutých prevádzkovateľov jadrových zariadení), aby si tieto osobitnou písomnou zmluvou dojednali prechod zodpovednosti z vysielajúceho na iného prevádzkovateľa. Pre prípad, že k uzavretiu takejto dohody nedôjde, platí dispozitívne ustanovenie Viedenského dohovoru, podľa ktorého zodpovednosť prevádzkovateľa jadrového zariadenia, z ktorého jadrový materiál vychádza, prechádza na prevádzkovateľa iného jadrového zariadenia (obvykle jadrového zariadenia, do ktorého jadrový materiál smeruje), okamihom prevzatia jadrového materiálu prevádzkovateľom.

Ustanovenia o zmluvnom i zákonom prenesení zodpovednosti z vysielajúceho na iného prevádzkovateľa umožňujú použitím termínu „iný prevádzkovateľ“ širšiu aplikáciu tohto princípu.

Viedenský dohovor nevyklučuje, aby prepravu jadrového materiálu z jadrového zariadenia prevádzkovateľa A, ktorý zasiela jadrový materiál do jadrového zariadenia prevádzkovateľa B, vykonával prevádzkovateľ C. Prevádzkovateľovi A žiadne ustanovenie nezakazuje dohodnúť si osobitnou písomnou zmluvou prechod zodpovednosti na prevádzkovateľa C³⁸

³⁷ Výklad platí pre vnútroštátnu prepravu jadrového materiálu uskutočňovanú na území štátu, ktorý je zmluvnou stranou Viedenského dohovoru.

³⁸ Prenesenie zodpovednosti na iného ako prijímajúceho prevádzkovateľa jadrového zariadenia písomnou zmluvou umožňuje výklad čl. II ods. 1 písm. b) (i) a čl. II ods. 1 písm. c) (i) Viedenského dohovoru, ktoré používajú pojem „operator of another nuclear installation“ (prevádzkovateľ iného jadrového zariadenia). Ak by zámer zákonodarcu smeroval

po dobu, po ktorú bude prevádzkovateľ C vykonávať prepravu jadrového materiálu do jadrového zariadenia prevádzkovateľa B. Obdobne, ak by takáto písomná dohoda neexistovala, nie je dôvod domnievať sa, že subjektom, na ktorý okamihom prevzatia jadrového materiálu prechádza zodpovednosť, musí byť výlučne prijímajúci prevádzkovateľ.³⁹

Keďže Viedenský dohovor pripúšťa prenesenie zodpovednosti (zmluvné či zákonné) medzi prevádzkovateľmi jadrových zariadení iba v rámci uskutočňovania procesu prepravy jadrových materiálov, nemá prípadné uskladnenie jadrového materiálu počas prepravy (súvisiace s prepravou) žiadny vplyv na zmenu subjektu zodpovedajúceho za prípadnú jadrovú škodu, a to ani v prípade, ak by takéto uskladnenie bolo uskutočnené v jadrovom zariadení tretieho prevádzkovateľa.⁴⁰

Vymedzenie zodpovedného subjektu pri medzinárodnej preprave jadrového materiálu

Viedenský dohovor, a rovnako aj Parížsky dohovor majú teritoriálnu pôsobnosť obmedzenú výlučne na štáty, ktoré sú ich zmluvnými stranami. Ustanovenia týchto dohovorov sa teda nemôžu vzťahovať na jadrové udalosti, ktoré nastali na území nezmluvného štátu, *mutatis mutandis*, ani na jadrovú škodu spôsobenú na území nezmluvného štátu. Z toho resultujúcim problémom je nemožnosť použitia princípov medzinárodného zodpovednostného režimu na väčšinu medzinárodných transportov jadrových materiálov, keďže dohovory zodpovednostnej jadrovej legislatívy boli ratifikované, prípadne k nim pristúpil iba neuspokojujúci zlomok zo štátov s významnejším jadrovým potenciálom.⁴¹

Vo vzťahu k určeniu subjektu zodpovedného za škodu, ku ktorej došlo pri medzinárodnej preprave jadrových materiálov, nespôsobuje väč-

k možnosti uzatvoriť takúto zmluvu iba s prevádzkovateľom prijímajúceho jadrového zariadenia, pravdepodobne by použil namiesto pojmu prevádzkovateľ iného jadrového zariadenia pojem prevádzkovateľ prijímajúceho jadrového zariadenia.

³⁹ Porovnaj LEIGH, W. J. Gaps in the Current Nuclear Liability Regime with Particular Regard to Transport. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 295. ISBN 92-64-05885-0.

⁴⁰ Porovnaj STOIBER, C., A. BAER, N. PELZER a W. TONHAUSER. *Handbook on Nuclear Law*. 1st ed. Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003, s. 116. ISBN 92-0-105703-2.

⁴¹ Porovnaj MAGNUS, U. Intercontinental Nuclear Transport from the Private International Law Perspective. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 267-268. ISBN 92-64-05885-0.

šie ťažkosti situácia, ak je štát, z ktorého pochádza jadrový materiál prepravovaný na územie zmluvného štátu Viedenského dohovoru, alebo do ktorého, naopak, z územia zmluvného štátu Viedenského dohovoru smeruje, takisto zmluvnou stranou Viedenského dohovoru. Zodpovedný subjekt v čase vzniku jadrovej udalosti sa určí podľa rovnakých pravidiel zákonného, respektíve zmluvného prechodu zodpovednosti, ako keby išlo o vnútroštátnu prepravu jadrových materiálov.

O poznanie komplikovanejšiu situáciu vytvára vymedzenie zodpovedného subjektu vo vzťahu k preprave jadrového materiálu do/zo štátov, ktoré nie sú zmluvnou stranou Viedenského dohovoru.⁴²

Z teórie medzinárodného práva verejného je zrejmé, že Viedenský dohovor nemôže uložiť zodpovednosť za jadrovú škodu prevádzkovateľovi nezmluvného štátu (i keď by príslušné ustanovenia dohovoru teoreticky poukazovali na daného prevádzkovateľa ako na zodpovedný subjekt), pretože medzinárodný dohovor môže zaväzovať subjekty iba v rámci svojej pôsobnosti. Z tohto dôvodu bol vo vzťahu k nezmluvným štátom prijatý odlišný koncept úpravy zákonného prechodu zodpovednosti z prevádzkovateľa zmluvného štátu Viedenského dohovoru (ďalej ako „prevádzkovateľ zmluvného štátu“) na prevádzkovateľa nezmluvného štátu, prípadne z prevádzkovateľa nezmluvného štátu na prevádzkovateľa zmluvného štátu.

Ak je jadrový materiál zasielaný na územie nezmluvného štátu, nesie odosielajúci prevádzkovateľ zmluvného štátu zodpovednosť za jadrovú škodu počas prepravy až dovtedy, kým jadrový materiál nie je vyložený z dopravného prostriedku, ktorým bol dopravený na územie daného nezmluvného štátu.⁴³ Ak je, naopak, jadrový materiál zasielaný z územia nezmluvného štátu na územie štátu, ktorý je zmluvnou stranou Viedenského dohovoru,⁴⁴ zodpovedá prijímajúci prevádzkovateľ zmluvného štátu od okamihu, od ktorého bol jadrový materiál naložený na dopravný prostriedok, ktorým bude dopravený z teritória nezmluvného štátu na územie zmluvného štátu Viedenského dohovoru.⁴⁵

⁴² Výklad sa vzťahuje na nezmluvné štáty Viedenského dohovoru, s výnimkou štátov, ktoré sú zmluvnými štátmi Parížskeho dohovoru a zároveň ratifikovali, prípadne pristúpili k Spoločnému protokolu (na tieto štáty sa uplatňuje osobitný režim).

⁴³ Pozri čl. II ods. 1 písm. b) (iv) Viedenského dohovoru.

⁴⁴ Článok II ods. 1 písm. c) (iv) Viedenského dohovoru vyžaduje pri zásielkach jadrového materiálu z územia nezmluvného štátu na územie zmluvného štátu Viedenského dohovoru písomný súhlas prijímajúceho prevádzkovateľa.

⁴⁵ Pozri čl. II ods. 1 písm. c) (iv) Viedenského dohovoru.

Využitie zmluvného prenesenia zodpovednosti pri medzinárodnom transporte jadrových materiálov je obmedzené na veľmi úzky okruh prevádzkovateľov, u ktorých Viedenský dohovor pripúšťa uzavretie písomnej zmluvy, obsah ktorej tvoria individuálne dohodnuté podmienky prenesenia zodpovednosti za jadrovú škodu počas transportu. Uvedená zmluva môže byť jednoznačne a bez akýchkoľvek pochybností uzatvorená medzi prevádzkovateľmi zmluvného štátu Viedenského dohovoru. Teória dokonca pripúšťa jej platné uzatvorenie i medzi prevádzkovateľom zmluvného štátu Viedenského dohovoru a prevádzkovateľom zmluvného štátu Parížskeho dohovoru za podmienky, že oba štáty sú zároveň zmluvnými stranami Spoločného protokolu. Odôvodnenie uvedeného názoru však už všeobecný konsenzus v teórii jadrového práva nespôsobuje. Dva rozdielne interpretačné názory, ktoré dospeli k rovnakému záveru (možnosť písomnú zmluvu uzatvoriť), ale rozchádzajú sa v merite použitých argumentov, sú reprezentované sekretariátom OECD/NEA⁴⁶ na jednej strane a profesorom Pelzerom na strane druhej.

Z odôvodnenia sekretariátu OECD/NEA vyplýva, že ak sú oba štáty zmluvnými stranami Spoločného protokolu, štát Parížskeho dohovoru nemožno naďalej považovať za „nezmluvný štát“⁴⁷ a prevádzkovateľa oboch štátov sú oprávnení uzatvárať dohody o prenesení zodpovednosti.⁴⁸ Z odlišných premis vychádza profesor Pelzer, ktorý spochybňuje argument sekretariátu OECD/NEA, podľa ktorého sa štát Parížskeho dohovoru a Spoločného protokolu považuje v zmysle výkladu čl. IV Spoločného protokolu za zmluvný štát Viedenského dohovoru a vice versa. Poukazuje predovšetkým na generálny konsenzus prijatý počas negociácií Spoločného protokolu, v zmysle ktorého Spoločný protokol nepriznáva zmluvnej strane Parížskeho dohovoru zároveň status zmluvnej strany Viedenského dohovoru a naopak, ale iba vzájomne rozširuje výhody režimu oboch dohovorov.⁴⁹ Zmluvnú voľnosť prevádzkovateľov odlišných

⁴⁶ Organisation for Economic Co-Operation and Development/Nuclear Energy Agency.

⁴⁷ Článok IV Spoločného protokolu.

⁴⁸ Accident Scenarios, Methodology and Questionnaire. In: *Indemnification of Damage in the Event of a Nuclear Accident* [online]. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, Nuclear Energy Agency, 2006, s. 9-21 [cit. 2015-02-17]. ISBN 92-64-02625-8. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/law/pubs/2006/5998-indemnification-damage.pdf>.

⁴⁹ Note by the OECD/NEA Secretariat – Issues Concerning the Interpretation of the Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention. In: *Indemnification of Damage in the Event of a Nuclear Accident* [online]. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, Nuclear Energy Agency, 2006,

základných dohovorov uzatvoriť dohodu o prenesení zodpovednosti odvodzuje od čl. III ods. 3 Spoločného protokolu.⁵⁰

Súhlasíme s názorom profesora Pelzera, že Spoločný protokol neudeluje štátu Parížskeho dohovoru status zmluvného štátu Viedenského dohovoru a naopak, ale iba rozširuje pôsobnosť relevantných (tzv. operatívnych) ustanovení⁵¹ jedného dohovoru na zmluvné štáty druhého dohovoru.⁵² Napriek tomu považujeme za prípustnejšie odvodzovať možnosť uzatvoriť dohodu o prenesení zodpovednosti práve od Spoločným protokolom danej možnosti rozšírenia výhod jedného dohovoru na zmluvné strany druhého dohovoru.⁵³ Keďže Viedenský dohovor používa pre označenie spolukontrahenta dohody o prenesení zodpovednosti pojem prevádzkovateľ iného jadrového zariadenia – bez akejkoľvek zmienky o tom, že musí ísť výlučne o prevádzkovateľa zmluvného štátu⁵⁴ – možno uzavretie takejto dohody považovať iba za rozšírenie práv pri-

s. 101-103 [cit. 2015-02-17]. ISBN 92-64-02625-8. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/law/pubs/2006/5998-indemnification-damage.pdf>.

⁵⁰ Článok III ods. 3 Spoločného protokolu: „V prípade jadrovej udalosti, ktorá sa stala mimo jadrového zariadenia a týka sa jadrového materiálu počas prepravy, použije sa ten dohovor, ktorého účastníkom je štát, na ktorého území je umiestnené jadrové zariadenie, ktorého prevádzkovateľ je zodpovedný buď podľa článku II ods. 1 písm. b) a c) Viedenského dohovoru [zahŕňa i možnosť iného prevádzkovateľa prevziať na seba zodpovednosť písomnou zmluvou – pozn. autora] alebo podľa článku 4 písm. a) a b) Parížskeho dohovoru [zahŕňa i možnosť iného prevádzkovateľa prevziať na seba zodpovednosť písomnou zmluvou – pozn. autora].“

⁵¹ Články I až XV Viedenského dohovoru a články 1 až 14 Parížskeho dohovoru.

⁵² Podľa profesora Nocera vytvára Spoločný protokol *factio iuris*, podľa ktorého sa na zmluvný štát jedného z dohovorov prihliada v prípade potreby ako na zmluvný štát druhého dohovoru a naopak, ale postavenie zmluvného štátu sa na tento štát neprenáša. Summary of Discussions. In: *Indemnification of Damage in the Event of a Nuclear Accident* [online]. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, Nuclear Energy Agency, 2006, s. 75-82 [cit. 2015-02-17]. ISBN 92-64-02625-8. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/law/pubs/2006/5998-indemnification-damage.pdf>.

⁵³ Článok IV Spoločného protokolu.

⁵⁴ Hypoteticky, ak by dikcia čl. II ods. 1 písm. b) (i) príp. čl. II ods. 1 písm. c) (i) Viedenského dohovoru (obdobne čl. 4 písm. a) (i) príp. čl. 4 b) (i) Parížskeho dohovoru) nasvedčovala tomu, že zámerom zákonodarcu bolo obmedziť uzatváranie dohôd o prevzatí zodpovednosti počas transportu výlučne na prevádzkovateľov zmluvného štátu príslušného dohovoru, ustanovenie čl. IV Spoločného protokolu (rozšírenie pôsobnosti Viedenského dohovoru na Parížsky dohovor a naopak) by nebolo možné vo vzťahu k uzatváraniu dohôd o prenesení zodpovednosti medzi prevádzkovateľom zmluvného štátu Viedenského dohovoru a prevádzkovateľom zmluvného štátu Parížskeho dohovoru použiť. Ak by sme pripustili možnosť uzavrieť takúto dohodu medzi uvedenými štátmi, z praktického hľadiska by to znamenalo priznať status zmluvného štátu jedného z dohovorov štátu druhého z dohovorov, čo odborníci vo vzťahu k Spoločnému protokolu nepripúšťajú.

znáných Viedenským dohovorom i na prevádzkovateľov štátu Parížskeho dohovoru a naopak, čo bolo cieľom prijatia a aplikácie Spoločného protokolu.

Uzavretie písomnej zmluvy o prevzatí zodpovednosti počas transportu jadrového materiálu neprichádza podľa nášho názoru za žiadnych okolností do úvahy medzi zmluvným štátom Viedenského dohovoru a akýmkoľvek iným nezmluvným štátom. V prospech tejto konštrukcie svedčí predovšetkým systematický výklad čl. II Viedenského dohovoru, ktorý prechod zodpovednosti z prevádzkovateľa zmluvného štátu na prevádzkovateľa nezmluvného štátu a naopak upravuje kogentným spôsobom, bez prepojenia na ustanovenie o možnosti zmluvu o prevzatí zodpovednosti uzatvoriť. Ak by sme aj, nerešpektujúc interpretáciu príslušných ustanovení, pripustili možnosť zmluvného prenesenia zodpovednosti na nezmluvný štát, mohlo by takéto konanie viesť k situácii, kedy by o náhrade jadrovej škody bol príslušný rozhodovať súd nezmluvného štátu, aplikujúc *lex fori*. V konečnom dôsledku by teda uzatvorenie dohody o prevzatí zodpovednosti s nezmluvným štátom viedlo k rozporu s cieľmi harmonizácie princípov zodpovednosti za jadrovú škodu, o ktoré sa medzinárodný právny režim zodpovednosti za jadrovú škodu usiluje.

Záver

Preprava jadrového materiálu, a s tým súvisiace zodpovednostné vzťahy v prípade vzniku jadrovej škody je oblasťou, v ktorej sa veľmi výrazne prejavujú niektoré z deficitov „labyrintu“ zodpovednostných vzťahov jadrového režimu, a to osobitne v prípade vstupu cudzieho prvku do vzťahu náhrady jadrovej škody.

Príčiny uvedeného stavu možno identifikovať najmä v neochote mnohých štátov s jadrovým potenciálom stať sa súčasťou zodpovednostného režimu jadrovej legislatívy, čo v konečnom dôsledku vedie k tomu, že normy upravujúce zodpovednostné aspekty transportu jadrových materiálov strácajú svoju efektivitu a na ich miesto nastupujú kolízne ustanovenia vnútroštátnych právnych poriadkov, s vopred nepredvídateľným aplikovateľným materiálnym právom.

Nevyhovujúce prostredie pre proces harmonizácie zodpovednostných pravidiel v oblasti transportu jadrových materiálov vytvára i neprehľadná spleť právnych prostriedkov rôznej právnej sily a proveniencie, upravujúcich parciálne alebo všeobecné aspekty transportu, niektoré

dokonca s konkurujúcou právnou úpravou zodpovednosti za vznik ujmy ako následku rádioaktívnych vlastností prepravovaných materiálov.

Ďalšou komplikáciou dotýkajúcou sa právnych vzťahov procesnoprávneho charakteru je vstup európskej legislatívy do zodpovednostného režimu jadrového práva, predovšetkým prostredníctvom Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. 12. 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Nariadenie Brusel I bis síce vylučuje aplikáciu nariadenia na vzťahy upravené dohovormi, ktorých zmluvnými stranami boli členské štáty Európskej únie v čase prijatia nariadenia a ktoré upravujú právomoc alebo uznávanie a výkon rozsudkov v špecifických veciach (za takéto dohovory možno považovať pôvodné znenia Viedenského a Parížskeho dohovoru), avšak nevzťahuje sa na dohovory, ktorých zmluvnými stranami sa členské štáty stanú v budúcnosti,⁵⁵ čo otvára problém aplikácie odlišných procesnoprávnych pravidiel pre európske štáty, ktoré sú súčasťou pôvodného režimu Viedenského alebo Parížskeho dohovoru, a štátmi, ktoré sú súčasťou revidovaného viedenského režimu, prípadne budú súčasťou revidovaného parížskeho režimu.

Je zrejmé, že určitá miera harmonizácie otázok náhrady jadrovej škody by práve v procese prepravy eliminovala, prípadne aspoň minimalizovala možné nerovnaké zaobchádzanie s poškodenými subjektmi pri uplatňovaní ich nárokov na náhradu jadrovej škody na podklade ich príslušnosti k územiu určitého štátu pri cezhraničnej preprave jadrových materiálov.

Zoznam bibliografických odkazov

Accident Scenarios, Methodology and Questionnaire. In: *Indemnification of Damage in the Event of a Nuclear Accident* [online]. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, Nuclear Energy Agency, 2006, s. 9-21 [cit. 2015-02-17]. ISBN 92-64-02625-8. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/law/pubs/2006/5998-indemnification-damage.pdf>.

BROWN, II, O. F. a N. L. J. T. HORBACH. Liability for International Nuclear Transport: An Overview. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Buda-*

⁵⁵ MAGNUS, U. a P. MANKOWSKI, eds. *Brussels I Regulation*. 2nd rev. ed. Munich: Sellier European Law Publishers, 2012. 852 s. ISBN 978-3-935808-32-3.

- pest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 237-261. ISBN 92-64-05885-0.
- Bundesgesetz über die zivilrechtliche Haftung für Schäden durch Radioaktivität (Atomhaftungsgesetz 1999 – AtomHG 1999)*. Österreichisches Bundesgesetzblatt, I 170/1998.
- Convention on the Liability of the Operators of Nuclear Ships* [1962-05-25].
- Convention Related to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material* [1971-12-17].
- Explanatory Memorandum to the Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations (“Rome II”)*.
- GREEN, L. Effective Radioactive Transport – Perspectives on Today’s Issues and Tomorrow’s Challenges. In: *World Nuclear Transport Institute* [online]. 2015. 4 s. [cit. 2015-02-17]. Dostupné na: http://www.wnti.co.uk/old_media/UserFiles/File/public/publications/speeches/2007/inlapaper191107.pdf.
- HINTEREGGER, M. The New Austrian Act on Third Party Liability for Nuclear Damage. *Nuclear Law Bulletin: No. 62* [online]. 1998, no. 2, s. 27-50 [cit. 2015-02-17]. ISSN 0304-341X. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/law/nlb/Nlb-62/hintereg.pdf>.
- LEIGH, W. J. Gaps in the Current Nuclear Liability Regime with Particular Regard to Transport. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 285-297. ISBN 92-64-05885-0.
- MAGNUS, U. a P. MANKOWSKI, eds. *Brussels I Regulation*. 2nd rev. ed. Munich: Sellier European Law Publishers, 2012. 852 s. ISBN 978-3-935808-32-3.
- MAGNUS, U. Intercontinental Nuclear Transport from the Private International Law Perspective. In: *Reform of Civil Nuclear Liability: Budapest Symposium 1999*. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2000, s. 263-284. ISBN 92-64-05885-0.
- NEA Issue Brief: An Analysis of Principal Nuclear Issues: International Nuclear Third Party Liability. In: *Nuclear Energy Agency* [online]. 1993, no. 4 [cit. 2015-02-17]. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/brief/brief-04-1.html>.

Note by the OECD/NEA Secretariat – Issues Concerning the Interpretation of the Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention. In: *Indemnification of Damage in the Event of a Nuclear Accident* [online]. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, Nuclear Energy Agency, 2006, s. 101-103 [cit. 2015-02-17]. ISBN 92-64-02625-8. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/law/pubs/2006/5998-indemnification-damage.pdf>.

NOVOTNÁ, M. a J. HANDRLICA. *Zodpovednosť za jadrové škody: Výzvy pre medzinárodnú a národnú zodpovednostnú legislatívu v post-fukushimskom období*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. 374 s. ISBN 978-80-224-1218-6.

Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy [1960-07-29].

Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations ("ROME II") [2003-07-22]. COM (2003) 427 final – 2003/0168 (COD).

STOIBER, C., A. BAER, N. PELZER a W. TONHAUSER. *Handbook on Nuclear Law*. 1st ed. Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003. 168 s. ISBN 92-0-105703-2.

Summary of Discussions. In: *Indemnification of Damage in the Event of a Nuclear Accident* [online]. 1st ed. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development, Nuclear Energy Agency, 2006, s. 75-82 [cit. 2015-02-17]. ISBN 92-64-02625-8. Dostupné na: <https://www.oecd-nea.org/law/pubs/2006/5998-indemnification-damage.pdf>.

Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage [1963-05-21].

Von BUSEKIST, O. A Bridge between Two Conventions on Civil Liability for Nuclear Damage: The Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention. *Nuclear Law Bulletin: No. 43*. 1989, s. 10-39. ISSN 0304-341X.

JUDr. Marianna Novotná, PhD.

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10

917 01 Trnava
Slovenská republika
marianna.novotna@gmail.com

Restoratívna justícia – definícia a modely

Restorative Justice – Definition and Models

Filip Vysudil

Abstract: *The study focuses on the current issues of criminal justice based primarily on the retributive justice model and presents the concept of restorative justice as an alternative which had an extensive expansion in the recent years. The first chapter briefly describes the current status of criminal justice and its main issues. The second chapter describes the definition, ideas, and main principles of restorative justice. The third chapter consists of four subheads, each dedicated to one of four most used restorative justice models – Victim-Offender Mediation, Family Group Conferencing, Circle Sentencing, and Community Reparative Boards. Restorative justice offers new options how to react to crime and seeks to reflect the needs of victims, offenders, and community.*

Key Words: *Retributive Justice; Restorative Justice; Victim-Offender Mediation; Repression; Family Group Conferencing; Circle Sentencing; Community Reparative Boards; Faciliator; Repression; Restorative Model; Recommended Ethical Guidelines; Neighborhood Boards; Community Diversion Boards.*

Abstrakt: *Štúdia sa zameriava na aktuálne problémy trestného súdnictva založeného primárne na koncepte retributívnej justície a predstavuje koncept restoratívnej justície ako alternatívu, ktorá v posledných rokoch znamenala veľkú expanziu. Prvá kapitola stručne popisuje aktuálny stav trestnej politiky a jej hlavné nedostatky. Druhá kapitola popisuje definíciu, idey a základné princípy restoratívnej justície. Tretia kapitola je zložená zo štyroch podkapitol, kde sa každá z nich zameriava na jeden zo štyroch najviac využívaných modelov restoratívnej justície – mediáciu, konferencie, súdenie v kruhoch a výbory komunitnej nápravy. Restoratívna justícia ponúka nové možnosti ako reagovať na trestný čin a má za cieľ reflektovať potreby obetí, páchateľov a komunity.*

Kľúčové slová: *Retributívna justícia; restoratívna justícia; mediácia; konferencie; súdenie v kruhoch; výbory komunitnej nápravy; sprostredkovateľ; represia; restoratívny model; odporúčané etické pravidlá; komunitné výbory; komunitné výbory odklonu.*

Aktuálny stav trestnej politiky

Retributívny koncept trestnej politiky založený na tradičnom kontinentálnom trestnom procese, aktuálne uplatňovaný v právnom poriadku Slovenskej republiky, podľa mnohých dosiahol svoj limit v rámci reálnych možností kontroly kriminality,¹ jej nárastu a zmeny štruktúry. Uvedené sa najvýraznejšie prejavuje nadmernou zaťaženosťou súdov, čo logicky obmedzuje reálne možnosti na individuálnejší prístup k jednotlivým trestným konaniam, nedostatočnou účinnosťou trestov, najmä z hľadiska ich prevenčného účinku ako jedného z deklarovaných účelov trestania, a nedostatočnou ochranou a záujmom o obeť trestných činov. Retributívna trestná politika vychádza z rovnováhy medzi zločinom a trestom, ujmou spôsobenou páchatelom a ujmou, ktorá má byť páchatelovi prostredníctvom uloženého trestu spôsobená. Z týchto skutočností následne vyplývajú ďalšie problematické témy ako vysoká miera recidívy a preplnenosť ústavov na výkon trestu odňatia slobody, pričom Karabec v tejto súvislosti hovorí o kríze väznenstva, či kríze trestu odňatia slobody.² Už v prvej polovici 20. storočia sa začína objavovať pojem *prizonizácia väzňov*, ktorý pomenúva negatívny socializačný vplyv väzenského prostredia. Toto predstavuje samostatnú subkultúru vyznačujúcu sa *izolovanosťou* od reálneho vonkajšieho sveta, ako aj *mechanizmom imobilizácie*, kedy určitá organizácia (napríklad ústav na výkon trestu odňatia slobody) vytvára pre svojich členov umelý svet, v ktorom sú pre jednotlivca zabezpečované viaceré, v živote bežné činnosti (zabezpečenie bytovej otázky, stravovanie a podobne), ktoré by inak musel vo vonkajšom svete riešiť sám. Je tak minimalizovaný priestor na jeho samostatné konanie a rozhodovanie, potláčaná jeho individualita a schopnosť niesť zodpovednosť za svoje rozhodnutia.³ Sú pretrhnuté väzby jeho rodinného, sociálneho a pracovného života, dochádza k jeho vylúčeniu zo spoločnosti. Fábry tento paradox, kedy odňatie slobody má pôsobiť prevenčne

¹ Kriminalita (zločinnosť) predstavuje súhrn trestných činov, ktoré spáchali, či už úmyselne alebo z nedbanlivosti, trestnoprávne zodpovední jedinci na istom mieste a za isté obdobie. DIANIŠKA, G., L. KLIMENTOVÁ, J. KOPRLOVÁ, V. KUBALA, T. STRÉMY a M. VRÁBLOVÁ. *Kriminológia*. 2. rozšír. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 17. ISBN 978-80-7380-344-5.

² KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justice. In: Z. KARABEC, ed. *Restoratívnej justice: Sborník príspevků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 5. ISBN 80-7338-021-8.

³ LUBELCOVÁ, G. Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). *Sociológia*. 2005, roč. 37, č. 1, s. 33-58. ISSN 0049-1225.

pred ďalším páchaním trestnej činnosti, výstižne pomenoval ako situáciu, kedy trest odňatia slobody vytrháva jednotlivca zo spoločnosti, aby ho naučil, ako sa má v spoločnosti správať.⁴

Tieto skutočnosti negatívne vníma nielen odborná, ale, samozrejme, aj laická verejnosť, pričom narastá strach z kriminality a obava o vlastnú bezpečnosť, ktorú má štát zabezpečovať, ale zároveň aj finančné prostriedky každoročne vynakladané na ústavy na výkon trestu odňatia slobody a trestnú politiku štátu ako takú.

Kriminalita ako krajne nežiaduce a neprípustné sociálne správanie, zvlášť nebezpečné pre ostatných, je osobitným spôsobom vystavená potrebe spoločenskej regulácie výskytu takéhoto správania, pričom hlavným dôvodom pre regulatívny zásah spoločnosti je skutočnosť, že ide o sociálne správanie, ktoré poškodzuje iných ľudí a spôsobuje im nepriaznivé účinky škody (na zdraví, živote a majetku), a taktiež prekračuje určité spoločenské normy, čím narúša autoritu a stabilitu spoločenského poriadku.⁵ Frustráciu a nespokojnosť s aktuálnym stavom trestnej politiky a jej schopnosti reagovať na nárast zločinnosti a väzenskej populácie možno sledovať v mnohých krajinách, bez ohľadu na rôzne právne systémy v odlišných kultúrnych a geografických podmienkach, pričom odôvodnené pochybnosti sú najmä o schopnosti uplatňovaných trestných postupov do budúca účinne bojovať s kriminalitou a jej nárastom, a je kladená otázka, či súčasná trestná politika nie je v slepej uličke.

Restoratívna justícia – pojem a princípy

Vyššie popísané skutočnosti v posledných 20 až 30 rokoch podnietili mnohé úvahy o možnostiach nápravy daného nepriaznivého stavu. Najrozšírenejšou sa stala idea *restoratívnej justície* (z anglického slova *restore*, v preklade *obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu*), vychádzajúca zo širšieho chápania trestného činu nielen ako porušenia určitých všeobecne záväzných právnych predpisov, ale najmä ako zásahu do osobnej sféry jedinca, komunity a spoločenských vzťahov. Tento zásah následne vytvára viaceré záväzky, najmä záväzok páchatel'a narušené vzťahy napraviť. Spôsobená škoda je chápaná rozsiahlo, či už ako ujma materiálna, psy-

⁴ FÁBRY, A. *Väznenie: História a súčasnosť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 102. ISBN 978-80-7380-379-7.

⁵ LUBELCOVÁ, G. Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). *Sociológia*. 2005, roč. 37, č. 1, s. 33-58. ISSN 0049-1225.

chická, fyzická alebo aj narušenie spoločenských a rodinných väzieb. Restoratívna justícia vníma postavenie konkrétnej obete (zároveň však aj postavenie možných sekundárnych obetí) a jej potreby ako najdôležitejší prvok celého procesu, na rozdiel od retributívneho trestania, ktoré kladie primárne dôraz na uloženie trestu páchatel'ovi, teda na určitú odplatu. Odlišne je chápaná úloha štátu, ktorý má v súčasnosti monopol v rámci trestnej politiky, kedy vystupuje ako žalobca a sudca zároveň. V zmysle restoratívneho chápania trestania úlohou štátu je vytvárať také podmienky, aby priamo dotknuté strany (obeť, páchatel' a komunita) mohli mať riešenie vzniknutého konfliktu v čo najväčšej možnej miere vo vlastných rukách.

Jednoznačná a všeobecne uznávaná definícia pojmu restoratívna justícia v súčasnosti neexistuje. Možno však konštatovať, že existuje v odborných kruhoch zhoda v tom, čo sú základné východiská, princípy a ciele restoratívnej justície, pričom viacero odborníkov v rámci svojej vedeckej a publikačnej činnosti vytvorilo určité vymedzenie daného pojmu.

Za prvú definíciu, ktorá sa začala objavovať v odborných kruhoch, možno označiť definíciu Marshalla, ktorý restoratívnu justíciu chápe ako proces, v rámci ktorého sa všetky strany, ktorých sa určitý trestný čin týka, stretnú, aby spoločne vyriešili, ako sa vyporiadať s príčinami a dôsledkami trestného činu.⁶

Haley uviedol: „V skratke, restoratívna justícia je proces, prostredníctvom ktorého kajúci sa páchatel' prijme zodpovednosť za svoje zlé správanie sa voči poškodeným a komunita, ktorých odozvou je, že umožnia páchatel'ovi znovu sa začleniť do spoločnosti. Dôraz je kladený na obnovu, obnovu páchatel'a, pokiaľ ide o jeho sebaúctu, obnovu vzťahov medzi páchatel'om a obeťou, a takisto na obnovu vzťahov oboch – páchatel'a a obeť v rámci komunity.“⁷

Podľa Umbreita restoratívna justícia poskytuje veľmi odlišný rámec pre chápanie a odozvu na trestný čin. Trestný čin je skôr chápaný ako ujma jednotlivca a komunity, než jednoducho porušenie abstraktných

⁶ MARSHALL, T. F. *Restorative Justice: An Overview* [online]. 1st ed. London: Home Office, Research Development and Statistics Directorate, 1999, s. 5 [cit. 2015-01-10]. ISBN 1-84082-244-9. Dostupné na: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130128103514/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ-resjus.pdf>.

⁷ HALEY, J. O. Crime Prevention through Restorative Justice: Lessons from Japan. In: B. GALAWAY a J. HUDSON, eds. *Restorative Justice: International Perspectives*. 1st ed. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1996, s. 352. ISBN 1-881798-07-0.

zákonov štátu. Tí najviac zasiahnutí trestným činom – obeť, členovia komunity a páchatelia – sú preto podporovaní v tom, aby zohrali aktívnu úlohu v konaní. Skôr než zameranie sa na potrestanie páchatel'a je dôležitá obnova citových a materiálnych strát, ktoré boli trestným činom spôsobené.⁸

Zehr chápe restoratívnu justíciu ako proces, ktorý má zahrnúť v maximálnej možnej miere všetkých, ktorých sa dotýka konkrétny trestný čin, aby spoločne identifikovali a riešili ujmy, potreby a záväzky, za účelom nápravy a navrátenia veci do pôvodného stavu.⁹ Za tri základné piliere restoratívnej justície považuje ujmu a potreby, záväzky nápravy a zapojenie dotknutých osôb.

Vlastnú pracovnú definíciu ponúkla aj Aliancia nevládných organizácií pôsobiacich pri Organizácii Spojených národov v oblasti prevencie kriminality a trestnej justície: „Restoratívna justícia je proces, pri ktorom sa stretávajú všetky strany, ktoré majú na určitom trestnom čine účasť, za účelom spoločného posúdenia príčin trestného činu a jeho následkov.“¹⁰

Jeden z popredných predstaviteľov restoratívneho chápania trestnej politiky Howard Zehr vymedzil 5 základných princípov tak, že restoratívna justícia:

1. sa zameriava na škody a následné potreby (obetí, ale aj komunit a páchatel'ov);
2. adresuje záväzky vyplývajúce z týchto vzniknutých škôd (páchatel'ov, ale aj rodín, komunit a spoločnosti);
3. využíva procesy zamerané na začleňovanie a spoluprácu;
4. zapája tých, ktorí majú oprávnený záujem na veci (obeť, páchatel'ov, rodiny, komunity a spoločnosť);
5. sa zameriava na nápravu (toho, čo bolo trestným činom poškodené).

⁸ UMBREIT, M. S. Avoiding the Marginalization and 'McDonaldization' of Victim-Offender Mediation: A Case Study in Moving toward the Mainstream. In: G. BAZEMORE a L. WALGRAVE, eds. *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. 1st ed. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999, s. 213. ISBN 1-881798-13-5.

⁹ ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 40. ISBN 1-56148-376-1.

¹⁰ DANDURAND, Y. a C. T. GRIFFITHS. *Handbook on Restorative Justice Programmes* [online]. 1st ed. New York; Vienna: United Nations; United Nations Office of Drugs and Crime, 2006. 105 s. [cit. 2015-01-10]. ISBN 978-92-1-133754-9. Dostupné na: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že za restoratívnu justíciu považujeme proces, v rámci ktorého sa, nadväzujúc na spáchaný trestný čin, stretnú tí, ktorí boli týmto trestným činom najviac dotknutí (páchatelia, ktorí prijmu zodpovednosť za svoje konania, obeť a komunita), za tým účelom, aby spoločne identifikovali a riešili príčiny trestného činu, jeho následky, vzniknuté škody, záväzky a povinnosti. Cieľom celého restoratívneho procesu je náprava vzniknutých materiálnych aj nemateriálnych škôd a navrátenie veci do pôvodného stavu.

Dôležitým pojmom je *komunita*. Táto je v rámci restoratívnej justície chápaná veľmi široko. Komunita nie je *a priori* určený okruh osôb, ale jej vymedzenie vyplýva z povahy prejednávaneho trestného činu. Páchateľ a obeť sú príslušníkmi komunít na niekoľkých úrovniach. Ide o komunity založené napríklad na osobných vzťahoch (rodina, priatelia, susedia), na územnej organizácii (miesto, kde páchateľ a obeť žijú, mesto, okres), na sociálnej príslušnosti (podľa profesie, vzdelania).¹¹ Podľa Lubelcovej zainteresovanosť týchto ľudí posilňuje morálny záväzok páchateľa odčiniť negatívne účinky trestného činu a umožňuje výkon neformálnej kontroly nad ďalším správaním páchateľa. Najdôležitejším predpokladom je, aby tieto osoby neboli vybrané iba formálne, ale aby reprezentovali osoby, ku ktorým má páchateľ (respektíve obeť) dôveru a v jeho očiach sú morálnou autoritou, pred ktorou sa cítia zaviazaní k určitému správaniu.¹² Ako možno vidieť, teória restoratívnej justície vo veľkej miere dôveruje komunitám a ich pôsobeniu na páchateľov aj obeť. Predpokladom na ich skutočné uplatnenie sú: komunitne štruktúrovaná spoločnosť, prítomnosť skupinovej lojality v komunitách, vzájomná dôvera, ústretovosť, a v prípade potreby aj schopnosť všestranne si pomáhať. Je však otázne, či práve tieto predpoklady majú v súčasnosti miesto nielen v našich podmienkach, ale v modernej spoločnosti ako takej. Stále viac sa totiž presadzuje tendencia k individualizácii všetkých stránok života, s dôrazom na jej spotrebný charakter.¹³

¹¹ KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justice. In: Z. KARABEC, ed. *Restoratívnej justice: Sborník príspevků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 9. ISBN 80-7338-021-8.

¹² LUBELCOVÁ, G. Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). *Sociológia*. 2005, roč. 37, č. 1, s. 33-58. ISSN 0049-1225.

¹³ DIANIŠKA, G. John Braithwaite: Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť. In: T. STRÉMY, ed. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 123. ISBN 978-80-7502-034-5.

Áký je teda hlavný rozdiel medzi retributívnou a restoratívnou justíciou? Podľa Zehra je v prvom rade potrebné si uvedomiť, že obe tieto teórie majú spoločný cieľ – napraviť niečo pomocou reciprocity tým, že sa vyrovná skóre. Odlišujú sa však v otázke, čo túto rovnováhu napraviť. Retributívna justícia verí, že trest (odplata) nastolí túto rovnováhu, avšak prax ukazuje, že toto je mnohokrát kontraproduktívne pre obeť aj páchatel'a. Restoratívna justícia, na druhej strane, verí, že tým, čo skutočne „vyrovná skóre“ v narušených vzťahoch, je identifikovanie ujmy a potrieb, ktoré obeť v dôsledku spáchaného trestného činu vznikli, v kombinácii s aktívnou snahou podporovať páchatel'a, aby prevzal zodpovednosť, napravil škody a hľadal príčiny svojho správania.¹⁴

Hoci by viacero zástancov restoratívnej justície rado jedného dňa videlo trestnú politiku ako výlučne restoratívnu, viac dosiahnuteľná sa javí možnosť, kedy restoratívna justícia bude existovať popri klasickej trestnej politike ako určitá alternatíva, ktorú možno aplikovať v určitých špecifických prípadoch – na určitý druh kriminality, určitého páchatel'a a okolnosti spáchania trestného činu. Aplikácia restoratívnej spravodlivosti je vhodným postupom najmä v prípade menej závažnej majetkovej kriminality, mladistvých páchatel'ov, prvopáchatel'ov¹⁵ a tých, ktorí sa k trestnému činu priznali a akceptujú svoje zavinenie. Predpokladá sa zároveň dobrovoľnosť aplikácie zo strany páchatel'a a ochota spolupráci na riešení zo strany obeť. Je to teda skôr komplementárny systém.¹⁶

Restoratívnu justíciu nemožno chápať ako ucelený systém reakcie spoločnosti na trestnú činnosť, napríklad v zmysle „anglosaskej koncepcie trestnej justície“ či „kontinentálneho trestného procesu“ a podobne. Niektoré krajiny majú trestnú justíciu viac restoratívnu a iné menej, podľa toho, v akej miere sú v rámci legislatívnych úprav zastúpené teoretické východiská a princípy, ktoré patria do trestnej justície. Tá predstavuje

¹⁴ ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 59. ISBN 1-56148-376-1.

¹⁵ Podľa Zehra restoratívna justícia nie je primárne určená na riešenie menej závažnej kriminality alebo prvopáchatel'ov. Podľa neho je síce pravdou, že získať podporu pre takto zamerané programy môže byť jednoduchšie, skúsenosti však ukázali, že aplikácia restoratívnych postupov môže mať najväčší vplyv v závažnejších prípadoch. Pri dôslednom aplikovaní princípov restoratívnej justície je práve v takýchto najzávažnejších prípadoch daná potreba aplikácie restoratívnych postupov. ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 9. ISBN 1-56148-376-1.

¹⁶ LUBELCOVÁ, G. Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). *Sociológia*. 2005, roč. 37, č. 1, s. 33-58. ISSN 0049-1225.

určitý paralelný systém pôsobiaci vedľa klasickej trestnej justície, alebo v mnohých smeroch trestnú justíciu doplňujúci.¹⁷

V mnohých krajinách dochádzalo v posledných rokoch (a stále dochádza) k viacerým trestnoprávnym reformám, v rámci ktorých boli do národných právnych poriadkov zavádzané rôzne prvky restoratívnej justície. V tejto súvislosti hovoríme o modeloch (programoch) restoratívnej justície.

Modely restoratívnej justície

Modelom (programom) *restoratívnej justície* rozumieme každý model (program), ktorý používa restoratívny proces s cieľom, aby dosiahol restoratívne výsledky. *Restoratívny výsledok* je dohoda dosiahnutá v rámci restoratívneho procesu. Nadväzujúc na to, za *restoratívny proces* je považovaný akýkoľvek proces, v rámci ktorého obeť a páchatel', a kde to je vhodné aj akýkoľvek jedinec alebo člen komunity dotknutý konkrétnym trestným činom, sa spoločne aktívne zúčastnia na riešení záležitostí, ktoré v dôsledku trestného činu vznikli, spravidla za pomoci sprostredkovateľa.¹⁸

S ohľadom na odlišné sociálne, ekonomické, politické a právne prostredia v jednotlivých krajinách je možné sledovať uplatňovanie rôznych modelov (programov) restoratívnej justície. Všetky restoratívne modely však možno charakterizovať určitými základnými prvkami:

- ✚ *stretnutie/komunikácia* medzi obeťou, páchatel'om, a prípadne aj ďalšími jednotlivcami a členmi komunity. Hoci sa preferuje, aby toto stretnutie bolo osobné, nie je vylúčená ani iná možnosť komunikácie, napríklad prostredníctvom listov alebo pomocou videa;
- ✚ *dobrovoľnosť* celého procesu zo strany všetkých zúčastnených, teda ochota obeť stretnúť sa/komunikovať s páchatel'om a na druhej strane prijatie zodpovednosti páchatel'a za spáchaný trestný čin;
- ✚ *účasť sprostredkovateľa* (mediátora) ako nestranného subjektu, mnohokrát špeciálne školeného;

¹⁷ KARABEC, Z. Koncept restoratívni justice. In: Z. KARABEC, ed. *Restoratívni justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8. ISBN 80-7338-021-8.

¹⁸ DANDURAND, Y. a C. T. GRIFFITHS. *Handbook on Restorative Justice Programmes* [online]. 1st ed. New York; Vienna: United Nations; United Nations Office of Drugs and Crime, 2006. 105 s. [cit. 2015-01-10]. ISBN 978-92-1-133754-9. Dostupné na: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf.

- ✚ cieľom je dosiahnuť *nápravu* narušených vzťahov, nahradiť ujmu a škody spôsobené obeť; a
- ✚ *reintegrácia* páchatel'a.

Napriek týmto spoločným znakom sa jednotlivé modely odlišujú najmä v počte a kategórii jednotlivých účastníkov a metódou pomoci pri trestných činoch.¹⁹ V súčasnosti vo svete prevládajú tri základné modely (programy) restoratívnej justície – *Victim-Offender Mediation* (mediácia medzi obeťou a páchatel'om, mediácia), *Family Group Conferencing* (konferencie) a *Circle Sentencing* (súdenie v kruhoch, kruhy). Postupne sa začína rozširovať aj ďalší model – *Community Reparative Boards* (výbory komunitnej nápravy).

Victim-Offender Mediation (Mediácia)

Mediácia je dnes prevládajúcou, najznámejšou a najčastejšie používanou formou restoratívnej justície v trestných veciach. Je taktiež najstaršou formou restoratívnej justície, nakoľko jej vznik sa datuje približne do 70-tych rokov minulého storočia, a to konkrétne v Severnej Amerike.

V úvode chceme poukázať na určité terminologické nedostatky pojmu mediácia. Ako uvádza Zehr, pri mediácii konfliktu alebo sporu sa predpokladá, že jednotlivé strany sú na rovnakom morálnom stupni, kedy mnohokrát títo jednotlivci majú povinnosti, na ktorých sa môžu všetci títo podieľať.²⁰ Hoci určitý pocit „zdieľanej viny“ môže v niektorých prípadoch existovať, často tomu tak nie je. Každopádne na to, aby sa páchatel' mohol zúčastniť restoratívnych procesov, musí prijať určitú zodpovednosť za spáchaný trestný čin, pričom dôležitým prvkom je pomenovať a uznať previnenie. Neutrálna povaha mediácie môže byť preto v niektorých prípadoch zavádzajúca, či dokonca ofenzívna. Podobne aj Karabec uvádza, že mediačné postupy uplatňované v restoratívnej justícii sa odlišujú od sprostredkovania používaného v civilných veciach alebo pri riešení obchodných vecí v rozhodcovskom konaní, keďže zúčastnené strany (páchatel' a obeť) nemajú rovnaké právne postavenie.²¹ V civilnom a rozhodcovskom konaní sa posudzujú nároky uplatňované jednotlivými

¹⁹ ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 49. ISBN 1-56148-376-1.

²⁰ ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 7. ISBN 1-56148-376-1.

²¹ KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justice. In: Z. KARABEC, ed. *Restoratívnej justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 10. ISBN 80-7338-021-8.

stranami, pričom otázky motivácie strán, emocionálne aspekty, náprava škôd alebo prevencia podobných prípadov do budúcnosti nie sú zväčša pre mediáciu v občianskoprávných a obchodnoprávných veciach relevantné.

Z uvedených dôvodov, hoci pojem mediácia je dlhodobo vo veciach restoratívnej justície zaužívaný, sa môžeme v súčasnosti stretnúť aj s pojmami mediálny dialóg, stretnutie alebo konferencia.

Podľa Vráblovej ide o dobrovoľné stretnutie obeť a páchateľ, uľahčené nestranným moderátorom, za účelom zmierenia strán a dosiahnutia nápravy (náhrady) prostredníctvom vzájomnej dohody.²² Cieľom mediácie je poskytnúť obeť a páchateľovi bezpečné prostredie, v ktorom budú môcť diskutovať o trestnom čine, jeho dopade (následkoch), spôsobenej ujme, vytvoriť príležitosť pre nápravu spôsobenej škody. Ide o proces primárne zameraný na nápravu vzťahov medzi obeťou a páchateľom.

Mediácia zahŕňa primárne obeť a páchateľov. Najprv sa pracuje individuálne s obeťou a páchateľom. Neskôr, ak obaja súhlasia, sa pristúpi k ich stretnutiu alebo konferencii. Stretnutie je zabezpečené a dohľad nad ním vykonáva profesionálny sprostredkovateľ, ktorý celý proces vyváženým spôsobom riadi.²³

Liebman mediáciou rozumie proces, v rámci ktorého nezaujatá tretia strana pomáha obeť a páchateľom komunikovať, priamo alebo nepriamo.²⁴ Štandardný proces mediácie zahŕňa dve štádiá: 1. Osobitné návštevy páchateľa a obeť, na ktorých sa posúdi vhodnosť takého postupu. Sú prediskutované všetky možnosti. 2. Ak je to vhodné, uskutočnia sa prípravy na priame spoločné stretnutie a dohodnú sa základné pravidlá. Hoci sa preferuje možnosť priameho stretnutia (zvyčajne sa ho zúčastní jedna obeť a jeden páchateľ, aj keď si obe strany môžu priviesť podporu), ak toto nie je z rôznych dôvodov možné, existuje aj možnosť nepriamej mediácie prostredníctvom listov či videa.

Za jeden z najdôležitejších prvkov úspešnej mediácie medzi obeťou a páchateľom môžeme označiť vytvorenie pocitu bezpečného prostredia. Toto je práve úlohou mediátora, ktorý má všetkými prostriedkami za-

²² VRÁBLOVÁ, M. Modely restoratívnej justície v Európe. In: T. STRÉMY, ed. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 97-98. ISBN 978-80-7502-034-5.

²³ ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 49. ISBN 1-56148-376-1.

²⁴ LIEBMANN, M. *Restorative Justice: How It Works*. 1st ed. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007, s. 74-77. ISBN 978-1-84310-074-4.

bezpečit', aby sa obeť, ktorá sa stretne osobne s páchatel'om, ktorý jej svojím trestným činom ublížil a má o tomto s ním diskutovať, necítila akýmkoľvek spôsobom počas celého procesu ohrozená. Už len náznak akejkoľvek vyhrážky zo strany páchatel'a je dôvodom na prerušenie mediácie. Tu sa má prejavit' odborná zdatnosť a pripravenosť mediátora, ktorý musí byť schopný uvedené prejavy spozorovať, pričom takýto negatívny signál od páchatel'a môže vychádzať nielen z verbálnych, ale i neverbálnych prejavov. Pre navodenie pocitu bezpečia oboch – páchatel'a aj obeť je taktiež dôležitá voľba vhodného prostredia pre mediáciu. Napríklad páchatel' môže negatívne vnímať úradné budovy polície alebo justičných orgánov, z dôvodu pocitu hrozby alebo donútenia, čo by mohlo v konečnom dôsledku zmarit' úspešný proces mediácie.²⁵

V súčasnosti existuje viacero vo všeobecnosti uznávaných pravidiel a usmernení pri procese mediácie, napríklad „*Recommended Ethical Guidelines*“ (Odporúčané etické pravidlá),²⁶ ktoré vydala *The Victim-Offender Mediation Association*. Medzi základné princípy podľa tohto dokumentu patria:²⁷

- ✚ Mediácia medzi obeťou a páchatel'om je restoratívny proces zameraný na riešenie konfliktu, ktorý aktívne zapája obeť a páchatel'a, v snahe napraviť emocionálne a materiálne škody spôsobené trestným činom;
- ✚ Ponúkať jednotlivým stranám kedykoľvek počas procesu možnosti postupu, aby sa v maximálne možnej miere cítili zapojené do procesu;
- ✚ Osobitné školenia mediátorov v otázkach citlivých vzťahov medzi obeťou a páchatel'om;
- ✚ Mediátor musí s účastníkmi dosiahnuť dohodu týkajúcu sa postupov, ktoré majú byť v rámci mediácie dodržané;
- ✚ Primárnu zodpovednosť za výsledok samotného procesu a prípadnú dohodu o náprave nesú samotní účastníci. Povinnosťou mediátora je

²⁵ KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justice. In: Z. KARABEC, ed. *Restoratívnej justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 11. ISBN 80-7338-021-8.

²⁶ Victim-Offender Mediation Association: *Recommended Ethical Guidelines*. In: *Victim Offender Mediation Association* [online]. 2008-07-26. 8 s. [cit. 2015-01-10]. Dostupné na: <http://www.voma.org/docs/ethics.pdf>.

²⁷ GAVRIELIDES, Th. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy* [online]. 1st ed. Helsinki: HEUNI, 2007, s. 62 [cit. 2015-01-10]. ISBN 978-952-5333-32-9. Dostupné na: <http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/6KkomcSdr/Hakapainoon2.pdf>.

pomôcť obom stranám pri dosiahnutí informovanej a dobrovoľnej dohody alebo informovanej a dobrovoľnej diskusie;

- ✚ Kontakt s médiami za účelom vzdelávania a informovania, pokiaľ ide o základné myšlienky restoratívnej justície a mediácie, je všeobecne podporovaný. Avšak vyžaduje sa veľká opatrnosť pri reakcii na žiadosť médií byť priamo zapojený do konkrétneho prípadu, osobitne pri živom vysielaní alebo nahrávaní.

Family Group Conferencing (Konferencia)

Tento model restoratívnej justície sa oproti mediácii vyznačuje širším okruhom účastníkov, kedy sú do procesu zapojení nielen obeť a páchatel', ale taktiež ďalší ľudia dotknutí trestným činom, najmä rodinní príslušníci, priatelia a iné, pre obeť alebo páchatel'a dôležité osoby.

Zehr uvádza, že konferencie rozširujú okruh hlavných účastníkov procesu o rodinu a ďalšie dôležité postavy z komunity.²⁸ Vzhľadom na to, že tento model sa zameriava na podporu páchatel'a pri preberaní zodpovednosti a zmene svojho správania, rodinní príslušníci a iné relevantné osoby z komunity sú obzvlášť dôležité. Vítaná je však aj rodina obeť. Za určitých okolností, najmä ak je konferencia oprávnená nejakým spôsobom ovplyvniť výsledok prípadu z právneho hľadiska, býva prítomná aj úradná osoba, napríklad policajt.

Uvedený model je inšpirovaný tradičným riešením sporov maorskej kultúry na Novom Zélande. Vo svojej modernej podobe bol v roku 1989 prevzatý do národnej legislatívy Nového Zélandu, čím sa stal najsystematickejšie inštitucionalizovaným modelom restoratívnej justície.²⁹ Postupne začal prenikať aj do ďalších krajín, pričom aktuálne je to štandardný spôsob prejednávania trestných vecí mladistvých páchatel'ov. Podobnú funkciu ako mediátor tu má koordinátor alebo sprostredkovateľ.

Za druhý najznámejší druh konferencie je považovaný tzv. *Wagga model*, vyžívaný hlavne v Severnej Amerike. Od novozélandského modelu

²⁸ ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 50. ISBN 1-56148-376-1.

²⁹ BAZEMORE, G. a M. UMBREIT. A Comparison of Four Restorative Conferencing Models. In: J. J. WILSON, ed. *Juvenile Justice Bulletin* [online]. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 2001, s. 5 [cit. 2015-01-10]. NCJ 184738. Dostupné na: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/184738.pdf>.

sa odlišuje najmä tým, že úlohu sprostredkovateľa plní policajný dôstojník, a v značnej miere vychádza z teórie reintegrovaného zahanbenia.³⁰

Účasť širšieho okruhu ľudí dotknutých trestným činom má doceliť, že si páchatel' lepšie uvedomí svoje konanie, jeho následky a spoločenský dosah. Z hľadiska procesného postupu sa odporúča, aby páchatel' najprv popísal svoje konanie a čo ho k nemu motivovalo. Ďalej by mala prehovoriť obeť (ak si to želá), a následne ďalší účastníci konferencie a popísať, ako ich konkrétne daný trestný čin ovplyvnil, a vyjadriť svoje subjektívne pocity voči páchatel'ovi, ako napríklad sklamanie dôvery, hanbu alebo útoť. Samozrejme, úspech tohto restoratívneho modelu vo veľkej miere závisí na kvalite rodinného zázemia páchatel'a, keď by v istých prípadoch konferencia mohla byť, naopak, kontraproduktívna. Preto je dôležitá úloha sprostredkovateľa alebo koordinátora, ktorí zväčša absolvovali odbornú prípravu, aby posúdili všetky relevantné okolnosti a zhodnotili, či v konkrétnom prípade je tento model vhodný.³¹

Vo všeobecnosti možno povedať, že najmä v prípadoch mladistvých delikventov sa konferencie vyznačujú vysokou mierou spokojnosti účastníkov a očakávanou nižšou mierou recidívy.³²

Circle Sentencing (Súdenie v kruhoch, kruhy)

Súdenie v kruhoch ako ďalší model restoratívnej justície vychádza z tradičných metód trestania domorodých obyvateľ'ov Severnej Ameriky, ktoré boli obnovené okolo roku 1990. Pri súdení v kruhu všetci účastníci, vrátane sudcu, obhajoby, prokurátora, policajného dôstojníka, páchatel'a, obeť a ich rodinných príslušníkov a členov komunít sedia tvárou v tvár v kruhu. Súdenie v kruhu je zväčša aplikovateľné iba v prípade, keď páchatel' priznal vinu. Diskusie medzi účastníkmi kruhu sú zamerané na dosiahnutie dohody o najlepšom možnom spôsobe ako vyriešiť konflikt a vec uzavrieť, s prihliadnutím na potreby komunity, potreby obeť, ná-

³⁰ GAVRIELIDES, Th. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy* [online]. 1st ed. Helsinki: HEUNI, 2007, s. 62 [cit. 2015-01-10]. ISBN 978-952-5333-32-9. Dostupné na: <http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/6KkcomcSdr/Hakapainoon2.pdf>.

³¹ KARABEC, Z. Koncept restoratívni justice. In: Z. KARABEC, ed. *Restoratívni justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 12. ISBN 80-7338-021-8.

³² VRÁBLOVÁ, M. Modely restoratívnej justície v Európe. In: T. STRÉMY, ed. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 99. ISBN 978-80-7502-034-5.

pravu a potrestanie páchatel'a.³³ Vzhľadom na veľký okruh zapojených osôb sú diskusie v rámci kruhu veľakrát rozsiahlejšie ako pri iných modeloch a umožňujú reagovať na komplexnejšie problémy komunity, potreby páchatel'a a obeť, povinnosti komunity, komunitné normy a iné súvisiace problémy komunity.³⁴

Model rozhodovania v kruhu teda predstavuje určitý paralelný systém k oficiálnej trestnej justícii, kedy sa predpokladá, že štátne orgány sa zrieknu časti svojej jurisdikcie, ak sa v konkrétnom prípade javí vhodnejšie, aby zodpovednosť za rozhodnutie prevzala komunita. Tento model môže mať viacero variácií, tak, aby najlepšie vyhovoval tradíciám určitej komunity (využíva sa napríklad v rámci indiánskych rezervácií v USA). Opatrenia prijaté v rámci rozhodovania komunit môžu mať rôznu formu právnej záväznosti v závislosti na zvyklostiach a tradíciách danej komunity. Predmetný model však vo všeobecnosti nie je príliš rozšírený, najmä z dôvodu problémov právnej povahy, pričom ho možno aplikovať iba v špecifických podmienkach určitých komunit.³⁵

Význam však môžu mať tzv. uzdravujúce kruhy v zmysle restoratívnej justície pri podpore dialógu v rámci komunit, kedy sa identifikujú príčiny a následky určitých trestných činov za účelom nápravy nepriaznivého stavu a predchádzania obdobným prípadom v budúcnosti.

Community Reparative Boards (Výbory komunitnej nápravy)

Výbory komunitnej nápravy sú modelom restoratívnej justície, ktorý má svoj základ v omnoho starších a rozšírenejších modeloch reakcie komunity na trestnú činnosť mládeže, všeobecne známych pod pojmi ako *neighborhood boards* (komunitné výbory) alebo *community diversion boards* (komunitné výbory odklonu). Tieto panely alebo výbory sa v USA používali od 20-tych rokov minulého storočia a ich súčasné náprotivky tvoria od polovice 90-tych rokov výbory nápravy. Hoci sa pôvodne uplatňovali v prípadoch dospelých páchatel'ov nenásilných a menej závažných

³³ DANDURAND, Y. a C. T. GRIFFITHS. *Handbook on Restorative Justice Programmes* [online]. 1st ed. New York; Vienna: United Nations; United Nations Office of Drugs and Crime, 2006. 105 s. [cit. 2015-01-10]. ISBN 978-92-1-133754-9. Dostupné na: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf.

³⁴ ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 50. ISBN 1-56148-376-1.

³⁵ KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justice. In: Z. KARABEC, ed. *Restoratívni justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 13. ISBN 80-7338-021-8.

restných činov, taktiež sa využívali pri mladistvých páchatel'och. Uvedené výbory sú tvorené malou skupinou občanov pripravených na takúto funkciu intenzívnou prípravou, ktorí vykonávajú verejné stretnutia tvárou v tvár s páchatel'mi, ktorým súd nariadil zúčastniť sa predmetného procesu. Výbory rozhodnú o sankčných opatreniach, sledujú ich dodržiavanie a predkladajú o tom správy súdu.³⁶

Za základný cieľ výborov komunitnej nápravy možno označiť nasledovné:

- ✚ Podporujú účasť občanov na trestnej justícii a trestaní mladistvých tým, že sú zapojení priamo do súdneho procesu;
- ✚ Poskytujú príležitosť obetiam a členom komunity, aby konštruktívnym spôsobom konfrontovali páchatel'ov ohľadne ich správania;
- ✚ Poskytujú príležitosť páchatel'om, aby prijali zodpovednosť a boli priamo zodpovední za škody, ktoré spôsobili obetiam a komunite; a
- ✚ Vytvárajú zmysluplné, komunitou riadené dôsledky trestného a delikventného konania, čím znižujú nákladnú závislosť na formálnom súdnom systéme.

Záver

Cieľom predloženej štúdie bolo poskytnúť stručný pohľad na koncept restoratívnej justície a niektoré z modelov (programov), ktorými sa jej myšlienky uplatňujú v praxi. Tento koncept, hoci pôvodne chápaný prevažne ako alternatíva a protiklad k retributívnej trestnej politike, v súčasnosti existuje paralelne popri nej a poskytuje iný pohľad na trestnú činnosť a trestný čin, ktorý nie je vnímaný iba ako porušenie právnych predpisov, ale najmä ako sociálny konflikt medzi páchatel'om a poškodeným, odohrávajúc sa v určitom sociálnom prostredí a ovplyvňujúci vzťahy, ktoré v danom prostredí prirodzene existujú. Zapojenie všetkých subjektov dotknutých trestným činom do trestného procesu má prispieť k náprave narušených sociálnych vzťahov, a tým sa má dosiahnuť obnova narušenej rovnováhy v spoločnosti. Toto je možné práve prostredníctvom modelov restoratívnej justície, kde v súčasnosti najrozšírejšími sú Victim-Offender Mediation (mediácia medzi obeťou a páchatel'om,

³⁶ BAZEMORE, G. a M. UMBREIT. A Comparison of Four Restorative Conferencing Models. In: J. J. WILSON, ed. *Juvenile Justice Bulletin* [online]. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 2001, s. 3 [cit. 2015-01-10]. NCJ 184738. Dostupné na: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/184738.pdf>.

mediácia), Family Group Conferencing (konferencie), Circle Sentencing (súdenie v kruhoch, kruhy) a Community Reparative Boards (výbory komunitnej nápravy). Jednotlivé modely sa uplatňujú v rôznych krajinách v odlišnej miere, v závislosti od historických, sociálnych a právnych osobitostí. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že hoci sa restoratívna justícia a jej základné myšlienky neustále rozširujú, z hľadiska početnosti uplatňovania jednotlivých modelov sú stále pomerne okrajové. Dôvodom je najmä skutočnosť, že v porovnaní s aktuálne uplatňovanou retributívnou trestnou politikou ide o nový koncept trestnej filozofie, z čoho logicky vyplýva určitá nedôvera súdov a prokurátorov pri ich aplikácii, s čím tiež súvisí nedostatočná legislatíva v tejto oblasti. Taktiež považujeme za potrebné, aby sa poskytovalo viac informácií o restoratívnej justícii ako takej, o jej cieľoch, výhodách a filozofii. Aktuálny stav trestnej politiky a všeobecná problematika nárastu kriminality ukazuje, že jej doplnenie o nové spôsoby a možnosti ako reagovať na trestnú činnosť sú potrebné a restoratívna justícia svojím odlišným náhľadom na trestnú činnosť môže práve toto poskytnúť.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAZEMORE, G. a M. UMBREIT. A Comparison of Four Restorative Conferencing Models. In: J. J. WILSON, ed. *Juvenile Justice Bulletin* [online]. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 2001. 19 s. [cit. 2015-01-10]. NCJ 184738. Dostupné na: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/184738.pdf>.
- DANDURAND, Y. a C. T. GRIFFITHS. *Handbook on Restorative Justice Programmes* [online]. 1st ed. New York; Vienna: United Nations; United Nations Office of Drugs and Crime, 2006. 105 s. [cit. 2015-01-10]. ISBN 978-92-1-133754-9. Dostupné na: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf.
- DIANIŠKA, G. John Braithwaite: Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť. In: T. STRÉMY, ed. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 114-126. ISBN 978-80-7502-034-5.
- DIANIŠKA, G., L. KLIMENTOVÁ, J. KOPRLOVÁ, V. KUBALA, T. STRÉMY a M. VRÁBLOVÁ. *Kriminológia*. 2. rozšír. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.

- FÁBRY, A. *Väznenie: História a súčasnosť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 238 s. ISBN 978-80-7380-379-7.
- GAVRIELIDES, Th. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy* [online]. 1st ed. Helsinki: HEUNI, 2007. 301 s. [cit. 2015-01-10]. ISBN 978-952-5333-32-9. Dostupné na: <http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/6KkomcSdr/Hakapainoon2.pdf>.
- HALEY, J. O. Crime Prevention through Restorative Justice: Lessons from Japan. In: B. GALAWAY a J. HUDSON, eds. *Restorative Justice: International Perspectives*. 1st ed. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1996, s. 349-372. ISBN 1-881798-07-0.
- KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justice. In: Z. KARABEC, ed. *Restoratívnej justice: Sborník príspevků a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologiu a sociálnu prevenciu, 2003, s. 5-20. ISBN 80-7338-021-8.
- LIEBMANN, M. *Restorative Justice: How It Works*. 1st ed. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007. 472 s. ISBN 978-1-84310-074-4.
- LUBELCOVÁ, G. Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). *Sociológia*. 2005, roč. 37, č. 1, s. 33-58. ISSN 0049-1225.
- MARSHALL, T. F. *Restorative Justice: An Overview* [online]. 1st ed. London: Home Office, Research Development and Statistics Directorate, 1999. 36 s. [cit. 2015-01-10]. ISBN 1-84082-244-9. Dostupné na: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130128103514/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ-resjus.pdf>.
- UMBREIT, M. S. Avoiding the Marginalization and 'McDonaldization' of Victim-Offender Mediation: A Case Study in Moving toward the Mainstream. In: G. BAZEMORE a L. WALGRAVE, eds. *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. 1st ed. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999, s. 213-234. ISBN 1-881798-13-5.
- Victim-Offender Mediation Association: Recommended Ethical Guidelines. In: *Victim Offender Mediation Association* [online]. 2008-07-26. 8 s. [cit. 2015-01-10]. Dostupné na: <http://www.voma.org/docs/ethics.pdf>.

VRÁBLOVÁ, M. Modely restoratívnej justície v Európe. In: T. STRÉMY, ed. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 95-103. ISBN 978-80-7502-034-5.

ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002. 74 s. ISBN 1-56148-376-1.

JUDr. Filip Vysudil

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
filip.vysudil@gmail.com

Právna úprava abortu a neonaticídia v socialistickom trestnom práve

Legislation of Abortion and Neonaticide in Socialist Criminal Law

Eva Repková

Abstract: *The socialist law brought into the abortion law in the Czechoslovakia undoubtedly a revolutionary change. Under the influence of the socialist legal system, almost invariable conservative approach of the criminal law in relation to the abortion operating on the Slovak territory from the earliest ages, has been gradually transforming and reached a status in which Slovakia became one of the countries with the most liberal regulation of the abortion law in the world. Given the fact that the development of the abortion legislation in the R.S.F.S.R., since the decriminalization of abortion by decree in 1920, has not been developing continuously, this study partially focuses also on the development of the socialist legal position on the abortion. Since the adoption of the Law No. 86/1950 Coll. (the Penal Code, sections 227 – 229), the approach to the crimes of abortion and neonaticide (killing of newborn by its mother), as typologically female crimes, has gradually been moderated and punishment for such crimes became less severe. At the same time, abortion terminology has been modified and there were changes in the approach to offenders. Moreover, more indications for legal abortion have been allowed. All of the above was supposed to adapt the criminal law on abortions to a new liberal legal regulation.*

Key Words: *Socialist Criminal Law; Penal Code No. 86/1950 Coll.; Penal Code No. 140/1961 Coll.; Abortion; Expulsion of Fetus; Neonaticide; Killing of Newborn by Its Mother; Legalization; Decriminalization; Indication; U.S.S.R.; R.S.F.S.R. (Russian Soviet Federative Socialist Republic); Czechoslovakia.*

Abstrakt: *Socialistické právo prinieslo do právnej úpravy abortov v Československu nepochybne revolučnú zmenu. Takmer nemenný konzervatívny prístup trestného práva k otázke abortov od najstarších čias na území Slovenska sa pod vplyvom socialistického právneho poriadku transformoval do stavu, kedy bolo Slovensko zaradené medzi krajiny s najliberálnejšou právnou úpravou interrupcií na svete. Keďže vývoj právnej úpravy umelých*

potratov v RSFSR od počiatku ich dekriminalizácie prostredníctvom dekrétu z roku 1920 neprebíhal kontinuálnym vývojom, v štúdií sa budeme parciálne venovať aj samotnému vývoju prístupu socialistickej právnej doktríny k umelým potratom. V rámci trestnoprávnej úpravy abortu a neonaticídie (vraždy novonarodeného dieťaťa matkou) dochádzalo od prijatia Trestného zákona č. 86/1950 Zb. k postupnému zmiernovaniu sankcií za tieto typicky ženské delikty. Zároveň došlo k terminologickým zmenám tejto trestnej činnosti, k modifikáciám v páchatel'stve, i k rozšíreniu indikácií legálneho abortu, ktoré mali prispôsobiť trestnú úpravu abortov plánovanej liberálnej interrupčnej úprave.

Kľúčové slová: Socialistické trestné právo; Trestný zákon č. 86/1950 Zb.; Trestný zákon č. 140/1961 Zb.; abort; vyhnanie plodu; neonaticídium; vražda novonarodeného dieťaťa matkou; legalizácia; dekriminalizácia; indikácia; ZSSR; RSFSR (Ruská sovietska federatívna socialistická republika); Československo.

Východiská zavedenia liberálnej socialistickej právnej úpravy abortov

V období druhej svetovej vojny, ktoré pre dejiny Slovákov fakticky znamenalo vznik prvej Slovenskej republiky, bol na našom území obnovený stav, kedy v súlade s oficiálnou katolíckou doktrínou zákonodarca akcentoval potrebu právnej ochrany mravných i kresťanských zásad v spoločnosti i v rodinnom živote. Obdobie Slovenskej republiky v súlade s Ústavou Slovenskej republiky (zákon č. 185/1939 Sl.z. Ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky)¹ preto so sebou prinieslo aj novú trestnoprávnú úpravu osobitnej ochrany plodu, a to konkrétne v zákone č. 66/1941 Sl.z.

¹ „Manželstvo, rodina a materstvo sú pod zvýšenou ochranou právneho poriadku.“ § 86. Zákon č. 185/1939 Sl.z. Ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky. „Základným prvkom spoločnosti a štátu je kresťanská rodina. Rodina je najdôležitejšia fyziologická, hospodárska a mravná jednotka. Členovia kresťanskej rodiny sú spojení neporušiteľnými božiami zákonmi. Zdravá kresťanská rodina je pevným fundamentom štátu. Preto Ústava Slovenskej republiky vyslovuje ako hlavnú zásadu nášho štátneho života zvýšenú ochranu nad slovenskou rodinou a materstvom. Slovenská vláda, postupne splňujúc úlohy jej zverené Ústavou, chce návrhom zákona o ochrane plodu dosiahnuť ozdravenie slovenskej rodiny a chce dosiahnuť zvýšenie populácie slovenského ľudu.“ TVRDÝ, V. *Tesnopisecká zpráva o 60. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave: Zpráva ústavnoprávneho a sociálneho a zdravotného výboru o vládnom návrhu zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona* [1941-03-29] [online]. 1941 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/060schuz/s060001.htm>.

o ochrane plodu, ktorý reálne sprísnil trestnosť zločinu vyhnania plodu, a tiež zaviedol trestnosť výroby, dovozu, predaja a rozširovania antikoncepčných prostriedkov.² Tieto konzervatívne právne normy reflektovali snahu o zabránenie rozširovania liberálnych komunistických návrhov trestného zákona v právnej úprave umelých potratov, postupne sa objavujúcich po vzniku prvej ČSR (1921, 1926, 1937). Hneď v úvode rozoberania matérie Trestného zákona z roku 1950 chceme poukázať na fakt, že o vplyve kresťanských morálnych zásad na právnu úpravu umelých potratov v období socializmu nemožno vôbec hovoriť, keďže cirkev nemala na právny poriadok ani hodnotový systém vtedajšieho práva žiaden dosah. Tento fakt zapríčinil silne negatívny a represívny prístup socialistickej garnitúry ku katolíckej cirkvi.³ Československá právna úprava potratov sa v socialistickej ére vyvíja oddelene a sekularizovane, nehľadiac na pôvodne kresťanskú hodnotovú orientáciu našej spoločnosti.

Trestný zákon z roku 1950 je vôbec prvým konkrétnym právnym vyjadrením socialistickeho prístupu k legislatívnej úprave potratov na našom území. Aj keď umelé potraty do tohto obdobia neboli liberalizované, hlavnými propagátormi liberálnej pro-potratovej úpravy v Československu boli vždy práve predstavitelia komunistickej strany. Z tohto dôvodu poukazujeme aj na vývoj právnej úpravy umelých potratov v RSFSR (Ruská sovietska federatívna socialistická republika 1917 – 1936), ktorý predchádzal nášmu zákonu a z veľkej časti ovplyvnil aj novovzniknuté liberálne interrupčné zákony. Takisto hlasy po liberalizácii potratov silneli a slabli priamo úmerne s vývojom právnej úpravy v RSFSR, o čom svedčí aj argumentácia komunistických poslancov pri rokovaní o legalizácii umelých potratov ešte v roku 1930.⁴ Vývoj interrupčnej úpravy

² Pozri TAKÁČ, M. a P. ZÁTURECKÝ. *Československé trestné hmotné právo platné na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Právnická jednota, 1948. 552 s. Pozri aj KÜHN, Z. *Ochrana ľudského plodu v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 16. ISBN 80-238-3605-6.

³ Predstavitelia štátnej moci v ČSR pokladali už na prelome rokov 1952 – 1953 problematiku cirkví z mocensko-politického hľadiska v podstate za vyriešenú a boli presvedčení, že nebezpečenstvo pre režim z tejto strany nehrozí. Všetky cirkvi, vrátane rímskokatolíckej, boli ochromené a zdecimované, podriadené štátnej moci, zbavené školstva, tlače a obmedzené vo vykonávaní náboženských obradov. Rozhodujúcou orientáciou štátnej moci sa stal boj s náboženskými prežitkami, t.j. zápas o veriacich, hoci mocenský a administratívny tlak na cirkvi vôbec neprestával. Pozri PEŠEK, J. Štát a rímskokatolícka cirkev na Slovensku v období prvej krízy totalitného režimu (1953 – 1957). *Historický časopis*. 1999, roč. 47, č. 1, s. 70. ISSN 0018-2575.

⁴ „Trestný čin vyhnania plodu odstránil doposiaľ len jediný štát, sovietske Rusko. Tam má žena robotníka možnosť, aby si dala chirurgickou cestou v sanatóriu odstrániť plod od-

v sovietskom Rusku však nenaznačoval takú spokojnosť ruskej vlády s liberálnou úpravou potratov z roku 1920, akú hlásali naši socialistickí poslanci pri snahe o presadenie zrušenia trestnej úpravy vyhnania plodu a o prijatie interrupčného zákona. Na tento nesúlad požiadaviek socialistických poslancov s existujúcou právnou úpravou potratov v RSFSR poukazoval už v roku 1937 poslanec Josef Karas (Čs. str. lidová): „*Prevzali sme tento vynález a zaviedli ho do svojho práva od bolševického Ruska. V Rusku už dávno opustili túto metódu, ale u nás trvá doposiaľ.*“⁵

V novembri 1920 RSFSR teda ako prvá krajina na svete nariadením ľudového komisariátu zdravotníctva a ľudového komisariátu spravodlivosti RSFSR legalizovala arteficiálne potraty.⁶ Toto rozhodnutie bolo založené na predpoklade, že posilnenie socialistického systému, zlepšenie životnej úrovne, socialistická kultúrna revolúcia a protipotratová kam-

bornou rukou, takže neutrpí žiadnu škodu. A v žiadnej zemi ženských ochorení neubúda tak, ako práve v sovietskom Rusku, čo dokazujú štatistiky. Ale u nás ženských ochorení pribúda, práve kvôli zmienenému trestnému činu, keďže ženy musia chodiť k pôrodným babám, lebo nemôžu platiť lekára, a tak sú vystavené vnútorným ochoreniam. Preto žiadame odstránenie paragrafu o vyhnaní plodu, aj keby sa tým znížil počet pôrodov.“ PILZ, J. [KŠČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 28* [1930-04-03] [online]. 1930 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=41260>. „Uvediem konkrétne prípady, kedy ženy – matky priviedli sa do hrobu práve následkom paragrafu o vyhnaní plodu. Napríklad žena baníka, ktorá si dala spraviť potrat osemnásťkrát, zomrela na následky neodborného zákroku. Ďalej, tuberkulózna žena baníka si dala spraviť potrat jedenásťkrát a zomrela na otravu krvi a ochrnutie nervov. Preto my stavíme pred proletárske ženy heslo: „Preč s potratovým paragrafom, preč s týmto zločinným paragrafom, ktorý núti proletársku ženu, aby rodila nových otrokov!“ Že tento zákrok, ktorý je urobený lekármi-odborníkmi, nie je škodlivý, to ukazuje najlepšie prax sovietskeho Ruska, jediného štátu na svete, ktorý dal ženám úplnú voľnosť rozhodovať v otázke vyhnania plodu. Výsledok tohto nariadenia v sovietskom Rusku je ten, že v kapitalistických štátoch rok čo rok pôrodov ubúda, kdežto v sovietskom Rusku nielenže pôrodov neubúda, ale aj prírastok pôrodov je v posledných rokoch 3 mil. ročne.“ HODINOVÁ, A. [KŠČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 45* [1930-05-02] [online]. 1930 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/045schuz/s045005.htm>.

⁵ KARAS, J. [ČSSL]. *Stenoprotokol ze schůze č. 62* [1937-03-03] [online]. 1937 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=46497>.

⁶ Porovnaj SOLOMON, S. G. The Demographic Argument in Soviet Debates over the Legalization of Abortion in 1920's. *Cahiers du monde russe et soviétique*. 1992, vol. 33, no 1, s. 59-60. ISSN 0008-0160. Medzi zdravotné indikácie potratu patrili: zdravotné dôvody na strane ženy, eugenické dôvody (potenciálne ťažké dedičné choroby). Ak bol potrat vykonaný v prvých 6 mesiacoch tehotenstva, keď plod ešte nebol schopný samostatného života, ide o zničenie plodu podľa čl. 140 TZ, ak po tomto čase, zločin bol kvalifikovaný ako vražda v zmysle čl. 136 TZ. NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 56.

pañ bude postupne viesť k zníženiu počtu umelých potratov, aj napriek ich legalizácii. Zároveň malo ísť o zakotvenie elementárneho práva obyvateľiek socialistického Ruska.⁷ Umelý potrat mal byť vykonávaný bezplatne v sovietskych nemocniciach, kde mala byť podľa nariadenia zaručená jeho maximálna „neškodnosť“. Nikto iný okrem lekára nebol oprávnený potrat vykonať, pričom pôrodná asistentka alebo babica, odsúdená za vykonanie trestného činu nedovoleného potratu, mala byť zbavená práva vykonávať zdravotnícku prax. Lekár, ktorý uskutočnil umelý potrat súkromne zo ziskuchtivosti, mal byť tiež trestne zodpovedný. V trestnom práve RSFSR sa prerušenie tehotenstva delilo na dve etapy – do šiestich mesiacov od počatia a na štádium po šiestich mesiacoch, kedy sa predpokladalo, že plod je schopný samostatne prežiť mimo tela matky. V prvom prípade by išlo pri usmrtení plodu o umelý potrat, v druhom prípade by sa čin posudzoval už ako vražda,⁸ a to aj napriek tomu, že plod ešte nebol narodený. Uvedená dištinkcia poukazovala na skutočnosť, že potrat životaschopného plodu nie je morálne ospravedlniteľným činom, keďže dieťa už nie je do takej miery závislé od tela matky ako dieťa pred týmto obdobím (životaschopný plod bol v tomto zmysle považovaný za samostatnú bytosť, aj keď reálne nedošlo k jeho oddeleniu od tela matky), a preto ho nemožno považovať za objekt, o ktorého živote môže matka rozhodovať. Príčiny vedúce vládnu garnitúru RSFSR k legalizácii umelých potratov sú pomerne jednoducho vysvetliteľné. Bezpochyby tu nešlo len o snahu o ochranu žien pred nelegálnymi aborčnými zákrokmi, ako argumentoval zákonodarca. Primárnym bol pravdepodobne záujem marxistickej a ateistickej ideológie zahrnúť do trhu práce všetkých, ktorí boli schopní pracovať.⁹ V súvislosti s rozvojom socialistického zriadenia mali ženy účasť na produktivite práce, na sociálnom a politickom živote, s čím významne súviselo aj právo žien na potrat. Neobmedzenosť abortov iba uľahčovala rýchly progres k tomuto cieľu, keďže milióny žien sa tým podarilo začleniť do práce na plný úväzok. Potraty, ktoré sa však začali masovo vykonávať, spôsobili rýchle zníženie demografickej krivky, čo viedlo Stalina najskôr k sprísneniu právnej úpravy potratov v roku 1935, kedy sa za in-

⁷ SAKEVICH, V. I. a B. P. DENISOV. *Birth Control in Russia: Overcoming the State System Resistance*. 1st ed. Moscow: National Research University, Higher School of Economics, 2014, s. 6. Working Paper, no. WP BRP 42/SOC/2014.

⁸ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 55.

⁹ FLOOD, P. J. *Life after Communism: Democracy and Abortion in Eastern Europe and Russia*. In: J. W. KOTERSKI, ed. *Life and Learning X*. 1st ed. Washington, D.C.: Georgetown University, University Faculty for Life, 2002, s. 179. ISSN 1097-0878.

dikáciu prerušenia tehotenstva uznávali len zdravotné dôvody.¹⁰ Porušenie úpravy sa trestalo veľmi mierne – verejným pokarhaním a pri recidíve pokutou 300 rubľov.¹¹ Neskôr Stalin vydal nariadenie Ústredného výkonného výboru a Rady ľudových komisárov z 27. júna 1936 „O zákaze potratov, o zvýšení materiálnej pomoci matkám, o zavedení štátnej podpory mnohodetným rodinám, o rozšírení siete pôrodníc, detských jasí a materských škôl, o sprísnení trestov za neplatenie alimentov a o niektorých zmenách v rozvodovom zákonodarstve“,¹² čím sa presadil v ZSSR úplný zákaz potratov, ktorý trval až do 23. 11. 1955, kedy bolo umelé prerušenie tehotenstva opätovne povolené. Zákonodarcu k tomu viedla snaha o zabránenie ilegálnym potratom, ktoré v období zákazu umelých potratov nezanikli, a podľa odhadov došlo k ich zvýšeniu. Po prijatí liberálnej úpravy v roku 1955 došlo k následnému markantnému zvýšeniu abortov v ZSSR. V rozmedzí rokov 1958 – 1959 pripadali na jednu ženu v reprodukčnom veku až štyri umelé potraty,¹³ z čoho usudzujeme, že liberalizácia normatívnej úpravy v ZSSR nevedla k želaným výsledkom.

Slová Viktorjovej z roku 1952 demonštrujú absolútnu rozpoltenosť, dokonca až schizofrenickosť postoja socialistickej právnej vedy k otázke umelých potratov: „*Násilné, resp. umelé prerušenie tehotenstva, navádzza-*

¹⁰ Nikšová uvádza, že dôvodom reštrikcie umelých potratov bol, naopak, rast hmotnej a kultúrnej úrovne, ako aj snaha posilniť rodinu a ochraňovať zdravie žien. NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 55.

¹¹ ŠTASTNÁ, V. [KŠČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 23: Společná zpráva výboru zdravotného a výboru ústavnoprávneho k vládnemu návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva (tlač 203)* [1957-12-19] [online]. 1957 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=53176>.

¹² VIKTORYOVÁ, N. *Sovietske rodinné právo a starostlivosť sovietskeho štátu o matku, dieťa a rodinu. Právny obzor*. 1952, roč. 35, č. 1, s. 140. ISSN 0032-6984. Pre porovnanie uvádzame vysvetlenie príčin zákazu potratov slovami socialistickej právnej vedy v tomto období: „*Rast hmotnej a kultúrnej úrovne, ako aj snaha posilniť rodinu a ochraňovať zdravie žien mali potom neskôr vplyv na zmenu zákonnej úpravy v ZSSR tak, že v zákone z 27. 06. 1936 bolo umelé prerušenie tehotenstva upravené článkom 140 zákona RSFSR.*“ Pozri tiež NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 20.

¹³ MEISEL, J. H. a E. S. KOZERA, eds. *Materials for the Study of the Soviet System: State and Party Constitutions, Laws, Decrees, Decisions and Official Statements of the Leaders in Translation*. 2nd rev. and enl. ed. Ann Arbor, MI: G. Wahr, 1953. 613 s. Pozri tiež SAKEVICH, V. I. a B. P. DENISOV. *Birth Control in Russia: Overcoming the State System Resistance*. 1st ed. Moscow: National Research University, Higher School of Economics, 2014, s. 13. Working Paper, no. WP BRP 42/SOC/2014.

*nie k nemu a jeho ekonomické korene boli ako sociálne zlo v Sovietskom zväze zničené a so zničením buržoázneho poriadku sa prísne trestá.*¹⁴

Trestný zákon č. 86/1950 Zb.

Na Slovensku bola matéria umelých potratov poslednýkrát riešená len na trestnoprávnej úrovni prostredníctvom trestného zákona č. 86/1950 Zb. s účinnosťou od 1. augusta 1950. Tento zákon zrušil vo svojich záverečných ustanoveniach (konkrétne v § 311) dovtedy platné trestné zákony. Došlo k derogácii pre nás relevantného zák. čl. V/1878 „Trestný zákonník o zločinoch a prečinoch“ a Zákona č. 66/1941 Sl.z. o ochrane plodu, jeho vzniku a zmene §§ 285 a 286 trestného zákona (zák. čl. V/1878). Zásadnou zmenou nového zákona bolo „inovované“ materiálne chápanie trestného činu. Už nebolo postačujúcim naplnenie len formálnych znakov skutkovej podstaty niektorého z trestných činov, ale muselo ísť zároveň o čin nebezpečný pre spoločnosť (toto chápanie bolo príznačné pre všetky delikty pred zavedením trestných zákonov v 19. a 20. storočí, tzn. delikt ako hriechne konanie; konanie nebezpečné pre spoločnosť).¹⁵ Neexistencia podmienky nebezpečenstva konania pre spoločnosť znamenala, že skutková podstata trestného činu nebola daná, a preto bol sudca povinný vyniesť oslobodzujúci rozsudok, keďže takéto konanie nemohlo byť trestným činom.¹⁶ Usmrtenie ľudského plodu však naďalej ostalo konaním nebezpečným pre spoločnosť z dôvodu, že okrem individuálneho objektu trestného činu (konkrétny vznikajúci život) sa naň vzťahoval aj všeobecný objekt, t.j. záujem pracujúceho ľudu na populácii. Z uvedeného dôvodu mal byť čin trestný aj v prípade, ak páchatelia spáchali čin pod mylnou domnienkou, že žena je tehotná. Potenciálna škodlivosť činu pre spoločnosť mala mať teda väčšiu váhu ako skutočnosť, či došlo ku konkrétnemu poškodeniu individuálneho objektu.¹⁷ Skutok mal byť trestný aj v prípade nedostatku objektu trestného činu usmrtenia ľudského plo-

¹⁴ VIKTORYOVÁ, N. Sovietske rodinné právo a starostlivosť sovietskeho štátu o matku, dieťa a rodinu. *Právny obzor*. 1952, roč. 35, č. 1, s. 121. ISSN 0032-6984.

¹⁵ VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK a T. GÁBRIŠ. *Československé právne dejiny (1918 – 1992): Text a pramene*. 1. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2011, s. 184. ISBN 978-80-89447-42-8. Pozri tiež CÍSAŘOVÁ, D. Trestní právo a trestní řízení na území nynější České republiky v letech 1945 – 1989. In: L. SOUKUP, ed. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945 – 1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 212. ISBN 80-246-0217-2.

¹⁶ POLÁČEK, F. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu. *Právnické štúdie*. 1955, roč. 3, s. 167. ISSN 0551-9039.

¹⁷ Stačilo, že sa mylne pokúsili zaútočiť na verejný záujem štátu na populácii. POLÁČEK, F. K otázke tzv. nespôsobilého pokusu. *Právny obzor*. 1956, roč. 39, s. 53. ISSN 0032-6984.

du (žena nebola tehotná, keď sa páchatel' pokúsil usmrtiť jej plod). Pri neexistencii takéhoto objektu trestného činu (plodu) sa sudca mal zamerať len na subjektívnu stránku trestného činu – zavinenie.¹⁸ Preto aj pri nespôsobilom pokuse o trestný čin tu bol úmysel usmrtiť plod, čo bolo dostatočným základom pre konštatovanie škodlivosti činu pre spoločnosť, za čo mal páchatel' znášať sankčný následok (pozn. autora: pokus na nespôsobilom predmete útoku môže byť z identických dôvodov trestným aj podľa súčasnej teórie trestného práva).

Ustanovenia nového trestného zákona, zaradené v šiestej hlave, konkrétne §§ 217 a 218, obsahovali skutkové podstaty vraždy novonarodeného dieťaťa matkou a usmrtenie ľudského plodu. Vražda novonarodeného dieťaťa matkou už nezohľadňovala skutočnosť, či dieťa bolo zrodené mimo manželstva, ako to riešil predchádzajúci Csemegiho trestný zákonník. Sociálne pomery novovznikajúceho socialistického zriadenia predpokladali kvalitnú životnú úroveň pre všetkých, bez ohľadu na ich status, čo bolo základnou myšlienkou všetkých socialistických zákonníkov. Trestom za vraždu novorodenca matkou bolo odňatie slobody na päť až desať rokov.¹⁹ Z tohto obdobia pochádza aj významný rozsudok, na základe ktorého by aj pri vopred naplánovanom čine vraždy svojho novonarodeného dieťaťa čin matky spadal pod ustanovenie § 217 TZ.²⁰ Skutok nemohol byť posudzovaný podľa ustanovenia o úkladnej vražde, aj napriek existencii vopred uváženej pohnútky.

Zákon zmenil názov trestného činu abortu z pôvodného *vyhnanie plodu* na *trestný čin usmrtenia ľudského plodu*. Uvedené spojenie však v tomto zákone nebolo konzistentným, vzhľadom k tomu, že všetky ostatné trestné činy smerujúce úmyselne proti životu iného v zmysle zákona z roku 1950 (vražda, vražda novonarodeného dieťaťa matkou) na

¹⁸ Pozri tiež HATALA, V. Pokus a skutková podstata trestného činu. *Právnické štúdie*. 1957, roč. 5, s. 514. ISSN 0551-9039.

¹⁹ Nový Trestný zákon vo všeobecnom ustanovení § 21 písm. b) kvalifikoval za poľahčujúcu okolnosť, že trestný čin bol spáchaný v silnom rozrušení. Osobitne sa tak uznávalo rozrušenie matky spôsobené pôrodom, ako mimoriadny duševný stav, za dôvod miernejšej trestnosti v § 217 TZ. o vražde novonarodeného dieťaťa matkou, na rozdiel od vraždy za iných okolností (porovnaj § 284 TZ z roku 1878). Pozri UDVARDY, L. Zavinenie v novom Trestnom zákone. *Právny obzor*. 1951, roč. 34, č. 1, s. 342. ISSN 0032-6984.

²⁰ Porovnaj „Skutočnosť, že tehotná žena prijala už pred pôrodom úmysel zbaviť sa vraždou svojho novonarodeného dieťaťa, ktoré potom pri pôrode alebo hneď po ňom úmyselne alebo v rozrušení spôsobenom pôrodom, usmrtí, nevylučuje, aby bol čin posudzovaný ako trestný čin vraždy novonarodeného dieťaťa matkou podľa § 217 zákona č. 86/1950 Sb.“ *Rozhodnutie Krajského súdu v Brne sp. zn. R 89/1953-I.* [1953-03-03].

vyjadrenie subjektívnej stránky trestného činu (zavinenia) používali spojenie „kto úmyselne usmrť...“. Hoci to isté spojenie bolo použité aj pri trestnom čine abortu, tento trestný čin nebol označený ako *vražda ľudského plodu*, aj keď jednoznačne išlo o úmyselné usmrtenie, ako pri ostatných zločinoch proti životu. Konzistentnejším by preto bolo označenie trestného činu namiesto „usmrtenie ľudského plodu“ práve „vražda ľudského plodu“. Používanie nekonzistentnej terminológie možno vysvetliť práve snahou zákonodarcu terminologicky naznačiť nerovnocennosť nenarodeného života so životom už narodeným.

Podstatnou zmenou v prípade usmrtenia ľudského plodu bolo zmiernenie sankcie pre tehotnú ženu, ktorá svoje nenarodené dieťa úmyselne usmrtila alebo o to iného požiadala, či mu to dovolila, a to konkrétne trestom odňatia slobody najviac na jeden rok,²¹ čím sledujeme príklon k zmierňovaniu trestného postihovania samotnej matky. Iná osoba, ktorá potrat vykonala so súhlasom tehotnej ženy, bola potrestaná odňatím slobody na jeden až päť rokov. Medzi kvalifikované skutkové podstaty zločinu usmrtenia ľudského plodu patrili ublíženie na zdraví alebo spôsobenie smrti tehotnej žene a motív ziskuchtivosti. Usmrtenie cudzieho plodu (bez súhlasu tehotnej ženy) bolo zakotvené v ustanovení § 220 ako ublíženie na zdraví, za ktoré hrozil trest odňatia slobody na tri až desať rokov. Rovnaký čin spáchaný tehotnou ženou z nebanlivosti nebol trestným, ak však išlo o tretiu osobu, táto bola potrestaná podľa ustanovenia § 222, teda za ublíženie na zdraví z nebanlivosti na trest odňatia slobody od troch mesiacov do dvoch rokov.

Vítazstvo liberálneho smeru v právnej úprave abortov predstavuje nepochybne *ustanovenie § 218 ods. 4, ktoré pojednávalo o oprávnení lekára so súhlasom tehotnej ženy v zdravotnom ústave umelo prerušiť jej tehotenstvo zo zdravotných a eugenických dôvodov.*²² Aj napriek existencii určitých možností uskutočnenia umelého potratu už v predchádzajúcom období, tieto sa vyskytovali len na úrovni súdnych rozsudkov.²³ Osnovy trestného zákona, vzniknuté za prvej ČSR, boli tiež len akýmsi prvotným liberálnym historickým impulzom. Až ustanovenie § 218 ods. 4 prinieslo po prvýkrát v histórii na území Slovenska legalizáciu umelých potratov

²¹ Obdobná sankcia za porušenie podmienok umelého ukončenia tehotenstva je zakotvená aj v modernom rakúskom a nemeckom trestnom zákone.

²² Zákon č. 86/1950 Sb. Trestný zákon. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1950, časťka 39.

²³ KÜHN, Z. *Ochrana lidského plodu v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 16. ISBN 80-238-3605-6.

za splnenia príslušných zákonných podmienok. Možno ho preto označiť za *počiatok novodobej interrupčnej právnej úpravy*. Pre samotný aborčný zákrok sa vyžadovalo, aby iný úradne poverený lekár ako ten, ktorý mal aborčný zákrok vykonať, potvrdil, že donosenie plodu alebo pôrod by vážne ohrozili život tehotnej ženy, alebo jej zapríčinili trvalú poruchu zdravia, prípadne, že niektorý z jej rodičov trpí ťažkou dedičnou chorobou. Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon ustanovením, ktorým umožnil lekárovi z eugenických a zdravotných dôvodov ukončiť tehotenstvo ženy, vlastne zakotvil okolnosť vylučujúcu protiprávnosť, a to konkrétne výkon práv a povinností, ktoré vyplývali zo všeobecne záväzného právneho predpisu. Úprava socialistického trestného zákona najskôr, nekriticky zhodnotiac svoj potenciál, nerátala s možnosťou abortu zo sociálnych dôvodov. Komunistickí poslanci totiž v súlade so socialistickou utopistickou ideológiou predpokladali skorý prudký rast životnej úrovne po roku 1948, na platforme ktorej ženy nebudú mať dôvod žiadať o potrat pre sociálne či ekonomické problémy.²⁴ Nepoučiac sa z predchádzajúceho vývoja v RSFSR väčšina krajín sovietskeho bloku viac či menej kopírovala právnu úpravu umelých potratov platnú v sovietskom Rusku (Poľsko, Maďarsko, Bulharsko, atď.).²⁵

Aborčné indikácie (zdravotné a eugenické) v zmysle ustanovenia § 218 ods. 4 však mohli ešte rozšíriť ustanovenia o krajnej núdzi.²⁶ Socialistický zákonodarca sa s problematikou krajnej núdze vyrovnal diskutabilným spôsobom (§ 9 TZ). Táto už nemala vychádzať zo zásady proportionality, ale zo zásady rovnocennosti života všetkých ľudí (bez ohľadu na ich schopnosti, silu, zdravie, vek a podobne). Pri konaní v krajnej núdzi z dôvodu zásady rovnocennosti nebolo možné obetovať cudzí život na záchranu vlastného, pretože to nebolo v súlade so „všeobecnou morálkou socialistickej spoločnosti“. Vyvstal tu však problém, ako kvalifikovať práve ustanovenie § 218 ods. 4, povoľujúce umelý potrat zo zdravotných a eugenických dôvodov, na základe ktorého sa matka a jej nenarodené dieťa dostali na úroveň spoločnej krajnej núdze. Podľa slov zákonodarcu ustanovenie povoľujúce abort nebolo možné považovať za výnim-

²⁴ Pozri aj JERIE, J. a L. HNÁTEK. *Boj proti potratům a antikoncepcie*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1955, s. 4.

²⁵ ŠŤASTNÁ, V. [KŠČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 23: Společná zpráva výboru zdravotného a výboru ústavně-právneho k vládnemu návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva (tlač 203)* [1957-12-19] [online]. 1957 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=53176>.

²⁶ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 84.

ku zo zásady rovnocennosti, ale podľa vtedajšej právnej vedy sa mala jedine na tento konkrétny prípad aplikovať zásada proporcionality, keďže hodnotu života matky nebolo možné zrovnoprávniť s hodnotu života nenarodeného plodu. Ak by zákonodarca povolil potraty len zo zdravotných dôvodov, aplikácia akéhosi „osobitného prípadu s použitím proporcionality“ by bola argumentačne akceptovateľná. Pri aborte z dôvodu možného zdravotného postihnutia plodu (zákonná eugenická indikácia) však nedochádzalo ku kolízii dvoch „takmer“ rovnocenných hodnôt – života matky a života dieťaťa. Išlo o prípad, kedy stáli vedľa seba hodnota života ľudského plodu a hodnota záujmu spoločnosti na zdravej populácii, kde sa nám pri použití krajnej núdze privilegovanie celospoločenskej hodnoty oproti životu jednotlivca javí ako neadekvátne. Pre indikácie umelého potratu sa nevyžadovalo, aby nebezpečenstvo hrozilo bezprostredne, stačilo, že hrozilo v budúcnosti. Ako odôvodnenie Luby uvádza: „Je samozrejmé, že to, čo je už dané, musí sa chrániť v prípade kolízie na ujmu toho, čo len vzniká a o čom nie je isté ani či len vznikne.“²⁷ Uvedená argumentácia sa celkom zhoduje s moderným pro-potratovým právnym prístupom, ktorý životom nazýva až to, čo „je už dané“, čím chce vlastne naznačiť, že život je daný až momentom jeho narodenia. Faktom však ostáva, že otázka vzniku života sa u mnohých názorových skupín podstatne líši, a preto nemožno s jednoznačnosťou, s akou sa vyjadril k tejto problematike autor myšlienky, tvrdiť, že celé tehotenstvo možno považovať za „vznik života“. Samotný pojem „vznik“ predstavuje začiatok existencie, určitý bod, ktorý je nutné stanoviť konkrétnym momentom, v opačnom prípade je nutné použiť pojem „vývoj“. Povedať však, že vývoj človeka končí napríklad jeho narodením, by bolo obdobne neprimeranou a neudržateľnou úvahou, keďže určitá forma vývoja je typická pre každé štádium života človeka. Daný argument, z ktorého má jasne vyplývať vyššia hodnota života matky pred životom nenarodeného dieťaťa, z týchto dôvodov pôsobí značne účelovo a rozporuplne. Táto, povedzme filozofická či etická otázka by sa dala vyriešiť aj celkom odlišným spôsobom. Život, ak by sa na tom spoločnosť zhodla, by mohol byť daný napríklad v okamihu počatia, v okamihu schopnosti plodu prežiť aj mimo tela matky, či v niektorom okamihu po jeho narodení/v detstve – teda po ukončení jeho závislosti od starostlivosti jeho matky. Dôkazom nejednotného pohľadu na otázku vzniku života je aj rôznorodosť stanovenia časovej hranice, do ktorej žena môže zákonne podstúpiť umelý potrat, v práv-

²⁷ LUBY, Š. Spôsobenie škody v krajnej núdzi. *Právnické štúdie*. 1954, roč. 2, s. 110. ISSN 0551-9039.

nych úpravách umelých potratov i v náboženských prístupoch k abortom po celom svete (desať týždňov, dvanásť týždňov, šesťnásť týždňov, do narodenia a podobne).

Právna úprava umelých potratov podľa trestného zákona z roku 1950 sa nevzila celkom do spoločenského používania, a preto potraty dovolené na základe tohto zákona boli skôr výnimočným javom.²⁸ Dôvodom mala byť neinformovanosť o obsahu tohto zákona, keďže vykonávanie nariadenie bolo dôverné, čím sa podmienky výkonu tohto ustanovenia javili mnohým lekárom ako nejasné.²⁹

Zároveň po Stalinovej smrti došlo v roku 1955 výnosom prezídia Najvyššieho Sovietu z 23. 11. 1955 v ZSSR k zmene právnej úpravy umelých potratov zavedením opätovného práva žien rozhodnúť o svojom tehotenstve zo všetkých pôvodne stanovených interrupčných indikácií do dvanástich týždňov od počatia. Časová limitácia dvanástich týždňov sa nevzťahovala na prípady ohrozenia života alebo zdravia tehotnej ženy a slobodné rozhodovanie tehotných žien o živote svojho nenarodeného dieťaťa bolo obmedzené len možnosťou interrupčných komisií potrat nepovolit'.³⁰ V trestnom zákone RSFSR bola zakotvená absolútna beztrestnosť ženy za umelé prerušenie tehotenstva. Nadväzujúc na postupný návrat sovietskeho Ruska k liberálnej interrupčnej úprave, naši komunistickí poslanci začali zhodne rokovať o opätovnom riešení právnej úpravy potratov v tom zmysle, aby tehotná žena a lekár, ktorý dodrží ustanovenia zákona, boli vyňatí spod trestnej zodpovednosti za usmrtenie ľudského plodu,³¹ čo dalo základ prvej mimo-trestnej liberálnej právnej úprave abortov na Slovensku.

²⁸ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 8.

²⁹ KÜHN, Z. *Ochrana ľudského plodu v trestnom práve*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 17. ISBN 80-238-3605-6.

³⁰ Pozri tiež NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 56.

³¹ „O oprávnenosti umelého potratu, najmä pokiaľ sa týka trestnosti tehotnej ženy a zákrok robiaceho lekára-odborníka so súhlasom dotýčajúcej ženy, bolo už mnoho debát a diskusií. Na jednej strane iste treba vziať do úvahy námietky odborníkov, že zákrok odňatia ľudského plodu je nebezpečný a môže ohroziť zdravie ženy, že uvoľnenie týchto zákrokov nesie so sebou i určité dôsledky mravné a morálne, ale to všetko nesmie zakryť veľmi vážne následky, ktoré nesie so sebou trestnosť tohto konania. Ústavnoprávny výbor vzal tiež v úvahu, že v Sovietskom zväze a v rade ľudovodemokratických štátov bola trestnosť vyhnania ľudského plodu usmernená, že bolo vyzdvihnuté rešpektovanie vôle tehotnej ženy a vyžiadaná prísna odbornosť zákroku.“ MLKVY, A. [KSS]. *Těšnopisecká zpráva o 15. schůzi Národního shromáždění republiky Československé v Praze: Hlasování o vládním*

Trestný zákon č. 140/1961 Zb.

Nový trestný zákon č. 140/1961 Zb., účinný od 1. januára 1962, prevzal a doplnil kvalifikovanými skutkovými podstatami o nedovolenom prerušení tehotenstva ustanovenia zákona č. 68/1957 Zb. o umelom prerušení tehotenstva. Ako v predchádzajúcom období, zákonodarca formuloval v ustanovení § 3 materiálnu podmienku trestného činu, typickú pre socialistické trestné právo. Pre naplnenie trestného činu nestačilo naplnenie formálnych znakov (protiprávnosť), ale muselo ísť o čin nebezpečný pre spoločnosť.³² Socialistické trestné právo zdôrazňovalo, že trestný čin je historickou kategóriou, ktorej obsah sa modifikuje v závislosti od vývoja, potrieb a záujmov spoločnosti.

Vražda novonarodeného dieťaťa matkou a usmrtenie ľudského plodu boli upravené v siedmej hlave, upravujúcej trestné činy proti životu a zdraviu, konkrétne v ustanoveniach §§ 220 a 227 – 230. Zámerne používame pojem usmrtenie ľudského plodu, keďže práve Trestným zákonom z roku 1961 došlo k čiastočnému vyriešeniu terminologického problému, ktorý vznikol po legalizácii potratov. Tehotná žena – matka už nemohla byť páchatelkou trestného činu, keďže sa sama stala primárnym objektom ochrany v zmysle ustanovenia,³³ a rovnako tak lekár, ak dodržal zákonné podmienky, bol vyňatý spod trestnej zodpovednosti za uvedený trestný čin. Komunistickí poslanci túto liberalizáciu odôvodnili nasledovným stanoviskom: „*Naše pracujúce ženy budú rozhodovať o materstve v súlade so záujmami spoločnosti a s vedomím, že materstvo a rodina je základom zdravého rozvoja národa.*“³⁴ Ďalším argumentom v prospech

návrhu zákona, ktorým sa mení a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb. [1956-12-19 – 1956-12-20] [online]. 1956 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/015schuz/s015004.htm>.

³² „Nedovolené prerušenie tehotenstva vo všeobecnosti je zákrok škodlivý, ktorý ničí biologický život, ohrozuje zdravie tehotnej ženy, ohrozuje záujem spoločnosti na početnej generácii, má negatívny vplyv na zodpovednosť v sexuálnych vzťahoch a má aj ďalšie negatívne následky.“ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 170.

³³ Osobitným ustanovením § 229 TZ bola tehotná žena vyňatá z trestnej zodpovednosti za tento čin, čím sa deklarovala jej beztrestnosť za vlastné prerušenie tehotenstva. NIKŠOVÁ, G. *Problematika žien v trestnom práve a kriminológii. Právnické štúdie*. 1972, roč. 20, s. 98. ISSN 0551-9039.

³⁴ KÜHN, Z. *Ochrana ľudského plodu v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 18. ISBN 80-238-3605-6. Porovnaj ŠTASTNÁ, V. [KSČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 23: Spoločná zpráva výboru zdravotného a výboru ústavnoprávneho k vládnemu návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva (tlač 203)* [1957-

beztrestnosti žien pri trestnom čine umelého potratu bolo, že trestná represia tehotných žien za umelý potrat nezodpovedala právnemu vedomiu socialistickej spoločnosti. Socializmus mal vytvoriť pre materstvo takú „klímu“, ktorá posilní prirodzenú túžbu ženy stať sa matkou a potraty bude využívať len v ojedinelých prípadoch.³⁵ „Predpokladáme, že zákon bude používaný len v najnutnejších prípadoch, a len z toho dôvodu, že nie sú vhodné podmienky pre rast dieťaťa.“³⁶ Podobné utopické vyjadrenia boli typickým prejavom socialistickej propagandy v akejkoľvek oblasti života socialistickej spoločnosti, a preto sa nemožno čudovať, že sa predpokladané výsledky zvýšenej zodpovednosti a vôle po materstve v realite nedostavili. Z dôvodu zavedenia beztrestnosti tehotnej ženy za umelý potrat bolo pre zákonodarcu vylúčené, aby používal relatívne „tvrdú“, aj keď ani v tomto prípade nie celkom exaktnú terminológiu usmrtenia ľudského plodu, ale musel zakotviť terminológiu, ktorá bude pôsobiť miernejšie a bude zameraná nie na poškodený objekt (ľudský plod, život/zdravie tehotnej ženy), ale na určitý spôsob konania. Od roku 1962 sa preto umelý potrat v trestnom zákone označuje ako „trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva“.

Trestným zákonom z roku 1961 došlo k viacerým zmenám v súvislosti s trestným činom umelého potratu:

- a) dochádza k zmene pomenovania trestného činu z pôvodného *usmrtenia ľudského plodu* na trestný čin *nedovoleného prerušenia tehotenstva* v zmysle § 227,
- b) páchatel'om trestného činu už nemôže byť tehotná žena ani lekár, ak koná podľa zákonného postupu,
- c) objektívna stránka trestného činu (konanie, následok a príčinná súvislosť medzi nimi) je vyjadrená slovnými spojeniami, ktorých presnejší význam vyplýva len z komentárov k uvedenému trestnému zákonu (napríklad pri ustanovení § 227 ods. 1 písm. a) „*Kto tehotnej žene pomáha alebo ju zvedie k tomu, aby svoje tehotenstvo sama umele prerušila*“ až komentár objasňuje, že 1) toto ustanovenie chráni začínajúci biologický ľudský život (pozn. autora: ľudský plod), život

12-19] [online]. 1957 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=53176>.

³⁵ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 89.

³⁶ BĀRTOVÁ, B. Poznámky k problému nízkej porodnosti v ČSSR. *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity: Řada filozofická (B)*. 1964, roč. 13, č. 11, s. 74.

matky a záujem štátu na početnosti populácie,³⁷ 2) tehotenstvom sa rozumie stav od počatia (oplodnenie vajíčka spermiov v tele matky) do začiatku pôrodu a 3) prerušením tehotenstva sa rozumie akékoľvek konanie smerujúce k *usmrteniu* plodu).³⁸ Komentáre k trestnému zákonu teda ostali pri používaní pojmu „usmrtenie“ plodu (usmrtením sa rozumie v zmysle platného trestného zákona nedbanlivostné spôsobenie smrti), aj keď subjektívna stránka trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva hovorí jasne o úmyselnom zavinení.

V štúdii sme taktiež využívali tento miernejší výraz (aj keď z hľadiska teórie trestného práva v podstate nekorektný). Odôvodňujeme to skutočnosťou, že použitie pojmu *vražda* pri abortoch verejnosť vyrušuje. Zároveň by mohol niekto namietat, že rozdiel medzi vraždou a nedovoleným prerušením tehotenstva spočíva najmä v tom, že pri vražde ide o úmyselné usmrtenie iného človeka, no v prípade nedovoleného prerušenia tehotenstva ide o úmyselné usmrtenie iného, povedzme bližšie neurčeného biologického subjektu/objektu. Aj keď sa s týmto názorom nestotožňujeme (keďže akceptujeme poznatky biológie a genetiky), z dôvodu nevyriešenia právneho statusu nenarodeného dieťaťa rešpektujeme túto zámerne zmiernenú terminológiu.

Žena vystupovala ako osobitný subjekt v Trestnom zákone z roku 1961 na dvoch miestach. V prvom prípade to bolo ustanovenie § 229, ktorým bola žena vyňatá spod trestnej zodpovednosti za umelé prerušenie tehotenstva, a v druhom prípade v ustanovení § 220 pri vražde novonarodeného dieťaťa matkou, ktoré zakotvovalo špecifické podmienky uvedeného zločinu:

- a) konkrétny subjekt – rodiaca matka,
- b) špeciálne okolnosti činu – osobitný psychologicko-fyziologický stav,
- c) osobitné určenie času spáchania činu – počas pôrodu alebo hneď po ňom.

Tieto osobitné podmienky vylučovali kvalifikáciu činu ako „prostej“ vraždy, a preto mu vytvorili privilegujúcu skutkovú podstatu, zohľadňu-

³⁷ „Socialistická spoločnosť mala záujem o budúcu generáciu, jej počet a kvalitu, lebo ona mala ďalej rozvíjať a uskutočňovať idey socialistickej spoločnosti.“ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 174.

³⁸ ŠÁMAL, P. a S. RIZMAN. *Trestní zákon: Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck; SEVT, 1994, s. 813. ISBN 80-7049-097-7.

júcu uvedené špecifiká. Ak by však nebola splnená čo i len jedna z uvedených podmienok (subjekt odlišný od matky, neprítomnosť osobitného stavu, čin spáchaný v odlišnom čase), daný skutok by nespadal pod privilegiovanú skutkovú podstatu vraždy novonarodeného dieťaťa matkou. „Aj v prípade, že by išlo o trestné účasť v zmysle návodu alebo pomoci k uvedenému zločinu, čin by bol kvalifikovaný ako návod alebo pomoc pri vražde“ (§ 219 TZ).³⁹

Nedovolené prerušenie tehotenstva bolo formulované v §§ 227 až 229, kde páchatelkou (návodcom a pomocníkom) nemohla byť samotná tehotná žena, o ktorej plod išlo (§ 229), ale subjekt iný (všeobecný), ktorý ženu zvedol alebo jej pomáhal v tom, aby svoje tehotenstvo prerušila sama, alebo iného požiadala alebo mu dovolila, aby jej tehotenstvo prerušil inak ako zákonným spôsobom, za čo bol stanovený trest odňatia slobody na jeden rok. Zákon ponechal trestnosť tých osôb, ktoré vykonávali potraty mimo zákonného postupu, pričom ostali zachované sankcie za základnú aj kvalifikovanú skutkovú podstatu nedovoleného prerušenia tehotenstva z predchádzajúceho trestného zákona. Osoby, ktoré tehotnú ženu na potrat navádzali alebo jej pri ňom pomáhali, táto úprava čiastočne favorizovala, keďže im boli znížené sankcie za uvedený čin, a to za základnú skutkovú podstatu dva roky odňatia slobody, za kvalifikovanú skutkovú podstatu na jeden až päť rokov odňatia slobody. V prípade, že takýto čin viedol k smrti ženy alebo k jej ťažkej ujme na zdraví, trest sa zvýšil na jeden až päť rokov odňatia slobody. Osoba, ktorá prerušila tehotenstvo ženy, aj keď s jej súhlasom, mimo zákonného postupu, mala byť sankcionovaná trestom odňatia slobody od jedného do piatich rokov. Zvýšeným trestom mali byť postihnutí tí, ktorí daný čin spáchali kvôli zárobku alebo ak ním spôsobili ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, a rovnako tí, ktorí tento skutok spáchali bez súhlasu tehotnej ženy. Najvyšším možným trestom, od piatich do dvanástich rokov odňatia slobody, mal byť potrestaný ten, kto žene prerušil tehotenstvo bez jej súhlasu a spôsobil jej smrť.

Ak sa páchatel' mylne domnieval, že plod, ktorý chce usmrtiť, je živý, hoci ten zahynul pre inú príčinu, alebo použil pri snahe o nedovolené prerušenie tehotenstva prostriedok, ktorý nie je spôsobilý vyvolať potrat, čin bol kvalifikovaný ako pokus na nespôsobilom objekte, v druhom prípade ako pokus nespôsobilým prostriedkom. Oba prípady boli pre

³⁹ NIKŠOVÁ, G. Problematika žien v trestnom práve a kriminológii. *Právnické štúdie*. 1972, roč. 20, s. 113. ISSN 0551-9039.

spoločnosť nebezpečné a zavinené, lebo len omyl zabránil tomu, aby sa realizovali tak, ako ich páchatel' chcel uskutočniť.⁴⁰ Zákon teda prevzal z predchádzajúceho obdobia trestnosť pokusu na nespôsobilom predmete útoku a nespôsobilým prostriedkom.

Resume

Celkovo možno zhodnotiť, že trestná úprava umelých potratov a vraždy novonarodených detí prešla od obdobia 20. storočia kontinuálnym vývojom smerom k liberálnej právnej úprave, s určitými výkyvmi kauzálné súvisiacimi s hodnotovým zameraním vládnucich strán – liberálnym v období prvej ČSR, katolíckym v období slovenského štátu a ateistickým v období socialistickej ČSR. Z nášho historického bádania možno konštatovať, že pôvod právnej úpravy umelých potratov má na Slovensku nepochybne svoj základ v socialistickej právnej doktríne. Nekonzistentnosť a nestálosť socialistického prístupu k abortom však badať jednak z vývoja právnej úpravy abortov v RSFSR, a jednak z nepresného reflektovania tohto rozporuplného vývoja poslancami v Československu. Liberalizácia právnej úpravy abortov priniesla tiež modifikácie v terminologickom vyjadrení úmyselného potratu, pôvodne známeho pod pomenovaním vyhnanie plodu (neskôr ako usmrtenie ľudského plodu), na súčasný trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva, v čom vidíme snahu o zmierenie negatívneho pocitu, ktorý vyvolávali názvy abortov v predchádzajúcich Trestných zákonoch. Pod vplyvom socialistickeho právneho prístupu došlo tiež k zakotveniu absolútnej beztrestnosti tehotnej ženy za úmyselný potrat, čo bolo v Európe nepochybne raritou. Vo všeobecnosti možno od 20. storočia pozorovať celkom antagonistické názory na právnú úpravu potratov, fluktuujúce medzi „absolútnou“ trestnosťou týchto činov po absolútnu beztrestnosť umelých potratov pre tehotné ženy, a tiež zmiernenú trestnosť vražd novonarodených detí matkami. Aj keď pôvodným účelom socialistickeho zákonodarcu bolo obmedzenie kvantity abortných zákrokov, ku ktorému malo dôjsť pod vplyvom socialistickej kultúrnej revolúcie, ktorá viedla k uvedomelej socialistickej spoločnosti, tiež pod vplyvom zlepšenia ekonomickej a sociálnej úrovne obyvateľstva, či na základe socialistickej podpory pôrodnosti, sa predpokladané zmeny nedostavili a po vzniku liberálneho interrupčného zákonodarstva, naopak, došlo priam k ich rekordnej kulminácii.

⁴⁰ NIKŠOVÁ, G. Problematika žien v trestnom práve a kriminológii. *Právnické štúdie*. 1972, roč. 20, s. 87. ISSN 0551-9039.

Zoznam bibliografických odkazov

- BÁRTOVÁ, B. Poznámky k problému nízké porodnosti v ČSSR. *Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity: Řada filozofická (B)*. 1964, roč. 13, č. 11, s. 73-81.
- CÍSAŘOVÁ, D. Trestní právo a trestní řízení na území nynější České republiky v letech 1945 – 1989. In: L. SOUKUP, ed. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945 – 1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 209-225. ISBN 80-246-0217-2.
- FLOOD, P. J. Life after Communism: Democracy and Abortion in Eastern Europe and Russia. In: J. W. KOTERSKI, ed. *Life and Learning X*. 1st ed. Washington, D.C.: Georgetown University, University Faculty for Life, 2002, s. 179-228. ISSN 1097-0878.
- HATALA, V. Pokus a skutková podstata trestného činu. *Právnické štúdie*. 1957, roč. 5, s. 502-521. ISSN 0551-9039.
- HODINOVÁ, A. [KSČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 45 [1930-05-02] [online]*. 1930 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/045schuz/s045005.htm>.
- JERIE, J. a L. HNÁTEK. *Boj proti potratům a antikoncepci*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1955. 72 s.
- KARAS, J. [ČSSL]. *Stenoprotokol ze schůze č. 62 [1937-03-03] [online]*. 1937 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=46497>.
- KÜHN, Z. *Ochrana lidského plodu v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998. 63 s. ISBN 80-238-3605-6.
- LUBY, Š. Spôsobenie škody v krajnej núdzi. *Právnické štúdie*. 1954, roč. 2, s. 72-132. ISSN 0551-9039.
- MEISEL, J. H. a E. S. KOZERA, eds. *Materials for the Study of the Soviet System: State and Party Constitutions, Laws, Decrees, Decisions and Official Statements of the Leaders in Translation*. 2nd rev. and enl. ed. Ann Arbor, MI: G. Wahr, 1953. 613 s.
- MLKVY, A. [KSS]. *Těsнопisecká zpráva o 15. schůzi Národního shromáždění republiky Československé v Praze: Hlasování o vládním návrhu zákona, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb.* [1956-12-19 – 1956-12-20] [online]. 1956 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na:

<http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/015schuz/s015004.htm>.

- NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971. 234 s.
- NIKŠOVÁ, G. Problematika žien v trestnom práve a kriminológii. *Právnické štúdie*. 1972, roč. 20, s. 85-125. ISSN 0551-9039.
- PEŠEK, J. Štát a rímskokatolícka cirkev na Slovensku v období prvej krízy totalitného režimu (1953 – 1957). *Historický časopis*. 1999, roč. 47, č. 1, s. 70-87. ISSN 0018-2575.
- PILZ, J. [KSČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 28 [1930-04-03]* [online]. 1930 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=41260>.
- POLÁČEK, F. K otázke tzv. nespôsobilého pokusu. *Právny obzor*. 1956, roč. 39, s. 53-54. ISSN 0032-6984.
- POLÁČEK, F. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu. *Právnické štúdie*. 1955, roč. 3, s. 158-181. ISSN 0551-9039.
- Rozhodnutie Krajského súdu v Brne sp. zn. R 89/1953-I.* [1953-03-03].
- SAKEVICH, V. I. a B. P. DENISOV. *Birth Control in Russia: Overcoming the State System Resistance*. 1st ed. Moscow: National Research University, Higher School of Economics, 2014. 25 s. Working Paper, no. WP BRP 42/SOC/2014.
- SOLOMON, S. G. The Demographic Argument in Soviet Debates over the Legalization of Abortion in 1920's. *Cahiers du monde russe et soviétique*. 1992, vol. 33, n° 1, s. 59-81. ISSN 0008-0160.
- ŠÁMAL, P. a S. RIZMAN. *Trestní zákon: Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck; SEVT, 1994. 1036 s. ISBN 80-7049-097-7.
- ŠŤASTNÁ, V. [KSČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 23: Spoločná zpráva výboru zdravotného a výboru ústavno-právneho k vládneému návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva (tlač 203)* [1957-12-19] [online]. 1957 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=53176>.
- TAKÁČ, M. a P. ZÁTURECKÝ. *Československé trestné hmotné právo platné na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Právnická jednota, 1948. 552 s.

TVRDÝ, V. *Tesnopisecká zpráva o 60. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave: Zpráva ústavno-právneho a sociálneho a zdravotného výboru ovládnom návrhu zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona* [1941-03-29] [online]. 1941 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/060schuz/s060001.htm>.

UDVARDY, L. Zavinenie v novom Trestnom zákone. *Právny obzor*. 1951, roč. 34, č. 1, s. 322-345. ISSN 0032-6984.

VIKTORYOVÁ, N. Sovietske rodinné právo a starostlivosť sovietskeho štátu o matku, dieťa a rodinu. *Právny obzor*. 1952, roč. 35, č. 1, s. 113-141. ISSN 0032-6984.

VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK a T. GÁBRIŠ. *Československé právné dejiny (1918 – 1992): Text a pramene*. 1. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2011. 424 s. ISBN 978-80-89447-42-8.

Zákon č. 185/1939 Sl.z. Ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky.

Zákon č. 86/1950 Sb. Trestný zákon. In: Sbíрка zákonů republiky Československé. 1950, částka 39.

Mgr. Eva Repková

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
eva.repkoval9@gmail.com

Vzt'ah majetkovej pozície a finančnej nezávislosti regionálnych samospráv v Slovenskej republike¹

Relationship between Assets Positions and Financial Autonomy of the Self-Governing Regions in the Slovak Republic

Slávka Sedláková
Zlata Val'ovská

Abstract: *The adequate equity position is necessary for ensuring the performance of original and transferred competences of the self-governing regions. Assets owned by the self-governing regions help to provide public goods and enable them to do own business. Business activities of the self-governing regions allow supporting the development of deficient activities in the region and increase the local competitive environment, which also contributes to its economic prosperity. The aim of the paper is to analyze the utilization rate of the assets of the self-governing regions in the Slovak Republic in obtaining additional sources of funding for the period of years 2008 – 2012. The results show a positive relationship between the value of fixed assets and income from the Slovak self-governing regions' property ownership and doing business in the period of years 2008 – 2012. Therefore, we can talk about a positive impact of assets ownership of the Slovak self-governing regions in relation to increasing their rate of self-financing and financial independence.*

Key Words: *Assets Property; Business Activities; Performance; Self-Governing Regions, Financial Autonomy; the Slovak Republic.*

Abstrakt: *Pre zabezpečenie výkonu originálnych i prenesených kompetencií samosprávnych krajov je potrebná ich adekvátna majetková pozícia. Majetok vo vlastníctve samosprávnych krajov slúži na zabezpečenie verej-*

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/1213/12 s názvom „Variantné prístupy merania konkurencieschopnosti regiónov“ a bol publikovaný v rámci príspevku s názvom „Property and Its Use within Business Activities of Regional Self-Government Authorities in Slovakia“. SEDLÁKOVÁ, S. a Z. VALOVSKÁ. Property and Its Use within Business Activities of Regional Self-Government Authorities in Slovakia. *Przedsiębiorstwo & Finanse*. 2014, vol. 4, no. 4, s. 31-42. ISSN 2084-1361.

ných statkov a umožňuje aj vlastnú podnikateľskú činnosť samospráv. Podnikateľská činnosť samosprávneho kraja umožňuje podporiť rozvoj nedostatkových aktivít v regióne a skvalitňuje miestne konkurenčné prostredie, čím prispieva aj k jeho ekonomickej prosperite. Cieľom príspevku je analyzovať mieru využitia majetku regionálnych samospráv Slovenskej republiky pri získavaní doplnkových zdrojov financovania v období rokov 2008 až 2012. Výsledky potvrdzujú pozitívny vzťah medzi hodnotou neobežného majetku a príjmami z vlastníctva majetku a podnikania samosprávnych krajov Slovenskej republiky v období rokov 2008 až 2012, a preto môžeme hovoriť o pozitívnom vplyve vlastníctva majetku samosprávnych krajov na zvyšovanie miery ich samofinancovania a finančnej nezávislosti.

Kľúčové slová: Hmotný majetok; podnikateľská činnosť; výkonnosť; samosprávne kraje; finančná nezávislosť, Slovenská republika.

Úvod

Územná samospráva je elementárnym znakom demokratického a právneho štátu, a zároveň, ako uvádza Palúš et al., predstavuje dôležitý princíp moderného konštitucionalizmu.² Je jednou z foriem verejnej moci, pričom jej postavenie v spoločnosti upravujú samostatné právne normy. V širších súvislostiach je možné považovať právo na samosprávu za dôsledok demokratického usporiadania verejnej správy v podmienkach právneho štátu. Postavenie územných samospráv, či už ide o obce alebo samosprávne kraje (vyššie územné celky), sa po prvotnej revitalizácii po roku 1989 následne posilnilo procesom decentralizácie, v rámci ktorej sa na tieto úrovne presunuli mnohé právomoci a zodpovednosť za poskytovanie verejných statkov a služieb.³ Pre miestnu i regionálnu úroveň samospráv, t.j. pre obce i samosprávne kraje, bol prijatý tzv. zmiešaný model, čo znamená, že popri výkone samosprávnej činnosti jednotky územnej samosprávy súčasne plnia aj niektoré úlohy prenesenej štátnej správy.⁴

² PALÚŠ, I., M. JESENKO a A. KRUNKOVÁ. *Obec ako základ územnej samosprávy*. 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2010, s. 14. ISBN 978-80-8129-003-9.

³ Zákon č. 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky v znení neskorších predpisov.

⁴ RUČINSKÁ, S. a J. KNEŽOVÁ. Regionálna samospráva v Slovenskej republike pod vplyvom vonkajších a vnútorných zmien. *Regionální disparity* [online]. 2010, č. 7, s. 83-94 [cit.

Vyšší územný celok (ďalej len „VÚC“) je zhodný so samosprávnym krajom. Jeho územie a sídlo určuje zákon; zmena územia sa môže uskutočniť len zákonom. „Samosprávny kraj je právnická osoba, ktorá za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s vlastným majetkom a s vlastnými príjmami, zabezpečuje a chráni práva a záujmy svojich obyvateľov.“⁵ Administratívne členenie štátu na kraje využívajú aj iné európske krajiny ako Česko, Taliansko a ďalšie.

Samosprávny kraj sa pri výkone samosprávy stará o všestranný rozvoj svojho územia a o potreby svojich obyvateľov v zmysle zákona č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov.⁶ Samosprávny kraj, ako základná samosprávna jednotka, je zodpovedný za rozvoj územia, za úroveň a kvalitu poskytovaných verejných statkov svojim občanom, ale zároveň sú naň kladené nároky aj v oblasti zvyšovania jeho konkurencieschopnosti. Musí rešpektovať a plniť celý rad obligatórných kompetencií, ktoré mu vyplývajú zo zákona, no súčasne má vytvorený priestor na vlastné podnikateľské aktivity. Tie však nevychádzajú prioritne z nutnosti tvoriť zisk, skôr sú zamerané na ďalšie uspokojovanie potrieb a preferencií občanov. Rovnako majú koordinovať rozvoj a spoluprácu s obcami pri tvorbe programov sociálneho a ekonomického rozvoja obcí, majú vykonávať vlastnú investičnú činnosť a podnikateľskú činnosť v záujme zabezpečenia potrieb obyvateľov samosprávneho kraja.⁷

Financovanie samosprávneho kraja a jeho reálne hospodárenie na základe viacročného rozpočtu má rešpektovať princípy, akými sú samostatnosť, zodpovednosť, spravodlivosť, transparentnosť a stabilita.⁸ Ob-

2015-02-09]. ISSN 1802-9450. Dostupné na: http://disparity.idealnihosting.cz/dokumenty2/RD_1007.pdf

⁵ MACHAJOVÁ, J. et al. *Všeobecné správne právo*. 3. aktualiz. vyd. Bratislava; Žilina: Bratislavská vysoká škola práva; Poradca podnikateľa, 2009, s. 118. ISBN 978-80-89363-36-0.

⁶ *Zákon č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov*.

⁷ FABIANOVÁ, K. Fiškálna kapacita samosprávnych krajov na Slovensku. In: C. PILCH, ed. *Fin Star Net 2011* [CD-ROM]. 1. vyd. Bratislava: Fin Star, 2011, s. 1-8. ISBN 978-80-970244-4-4; OATES, W. E. Fiscal Decentralization and Economic Development. *National Tax Journal*. 1993, vol. 46, no. 2, s. 237-243. ISSN 0028-0283; a PEKOVÁ, J. *Hospodárení a finance územní samosprávy*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2004. 375 s. ISBN 80-7261-086-4.

⁸ TOTH, P. *Vybrané problémy municipálního managementu* [online]. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, 2011. 112 s. [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: http://kreg.vse.cz/wp-content/uploads/2011/04/REG901_vybr.problemy-munic.managementu.pdf.

jem a štruktúra príjmov je daná nielen daňovou výnosnosťou (napríklad v prípade podielovej dane a dane z motorových vozidiel), ale je možné ich ovplyvniť aj vlastnými aktivitami, napríklad formou efektívneho využívania majetku vo vlastníctve samosprávneho kraja a podobne. Jednou z možností merania a hodnotenia výkonu verejných služieb poskytovaných miestnou samosprávou je benchmarking. V praxi jeho aplikácia, ako uvádza Hrabovská, nevyžaduje špecifické znalosti, technickú podporu a zdroje informácií.⁹ Napriek tomu sa reálne uvedená metóda používa v praxi miestnych samospráv len veľmi obmedzene.

Majetok a majetková pozícia samosprávnych krajov

Právo územných samosprávnych celkov na vlastný majetok a vlastné finančné hospodárenie je súčasťou ústavnej koncepcie územnej samosprávy.

Vlastnícky vzťah k majetku zakladá inštitucionálne predpoklady na reálne uplatňovanie základných funkčných znakov vlastníctva, a teda právo vlastníť a užívať majetok, ďalej možnosť dosahovať dôchodok z vlastníctva majetku a užívať ho, ako aj právo nedeliteľnosti a neprevoditeľnosti majetku na inú osobu, vynímajúc isté skutočnosti pri nakladaní s majetkom, napríklad časť majetku možno použiť ako vklad do spoločnosti, zveriť do správy či predať a iné.¹⁰ Vymedzenie prenesenej pôsobnosti štátnej správy sprevádzal aj presun majetku zo štátu na samosprávu.

Podľa Sotolára treba rozlišovať medzi pojmami „vlastníctvo“ a „majetok“. *Vlastnícke právo* je základným druhom vecného práva a pôsobí absolútne – voči všetkým.¹¹ Znamená všeobecnú a neobmedzenú právnu moc nad vecou a podľa § 123 Občianskeho zákonníka vlastníč je v medziach zákona oprávnený predmet svojho vlastníctva držať, užívať, požívať plody a úžitky a nakladať s ním. *Majetok* predstavuje materiálny obsah pojmu vlastníctva a vzťahuje sa vždy na nejaký subjekt – vlastníka. Vzťah vlastníctva a majetku je vzťahom subjektu k predmetu, pričom existujú vo vzájomnej väzbe.

⁹ HRABOVSKÁ, Z. Možnosti využitia benchmarkingu pri hodnotení výkonnosti v samospráve. *Aplikácie informačných technológií*. 2013, roč. 2, č. 3, s. 52. ISSN 1338-6468.

¹⁰ ŠVANTNEROVÁ, L. a R. KOŽIAK. *Teoreticko-metodologické aspekty skúmania municipálneho majetku*. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ekonomická fakulta, 2005, s. 59. ISBN 80-8083-108-4.

¹¹ SOTOLÁŘ, J. *Zákon o majetku obcí: Podrobný komentár s judikatúrou*. 1. vyd. Košice: SOTAC, 2010, s. 16. ISBN 978-80-89446-04-9.

Charakteristiku majetku podáva zákon č. 431/2002 Z.z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov, konkrétne v § 2, ods. 4a), ktorý uvádza, že „... majetkom sú tie aktíva účtovnej jednotky, ktoré sú výsledkom minulých udalostí, je takmer isté, že v budúcnosti zvýšia ekonomické úžitky účtovnej jednotky a dajú sa spoľahlivo oceniť.“¹²

Medzinárodné účtovné štandardy klasifikujú majetok ako ekonomický zdroj ovládaný istým subjektom, ktorý sa prejavil ako výsledok minulých udalostí a od ktorého sa očakáva, že subjektu budú v budúcnosti z neho plynúť ekonomické úžitky.¹³

V neposlednom rade, zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov vymedzuje tri základné druhy dlhodobého majetku: nehmotný, hmotný a finančný. Hmotným majetkom odpisovaným na účely tohto zákona sú:¹⁴

- a) samostatné hnutelné veci, prípadne súbory hnutelných vecí, ktoré majú samostatné technicko-ekonomické určenie, ktorých vstupná cena je vyššia ako 1 700 EUR a prevádzkovo-technické funkcie sú dlhšie ako jeden rok,
- b) budovy a iné stavby, okrem prevádzkových banských diel, drobných stavieb na lesnej pôde slúžiacich na zabezpečovanie lesnej výroby a poľovníctva a oplotení slúžiacich na zabezpečovanie lesnej výroby a poľovníctva,
- c) pestovateľské celky trvalých porastov s dobou plodnosti dlhšou ako tri roky,
- d) zvieratá,
- e) iný majetok – napríklad otvárkové lomov, pieskovní, hlinísk, skládok odpadov, ak sa nezahrnújú do vstupnej ceny alebo zostatkovej ceny hmotného majetku, technické rekultivácie, technické zhodnotenie nehnuteľnej kultúrnej pamiatky vyššie ako 1 700 EUR, atď.

Z odpisovania sú vylúčené napríklad pozemky, ochranné hrádze, umelecké diela, hnutelné národné kultúrne pamiatky, povrchové a podzemné vody, lesy, jaskyne, meračské značky, signály a iné zariadenia vybraných geodetických bodov a tlačové podklady štátnych mapových diel, ale aj niektoré zložky nehmotného majetku, ako napríklad nehmotný majetok vložený ako vklad do obchodnej spoločnosti, know-how, obchodná značka, atď.

¹² Zákon č. 431/2002 Z.z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov.

¹³ *International Accounting Standards Committee*. London: IASC, 2000.

¹⁴ Zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

Nehmotným majetkom na účely tohto zákona je dlhodobý nehmotný majetok, ktorého vstupná cena je vyššia ako 2 400 EUR a použiteľnosť alebo prevádzkovo-technické funkcie sú dlhšie ako jeden rok. Medzi zložky majetku zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov zaraďuje práva priemyselného vlastníctva, autorské práva alebo práva príbuzné autorskému právu vrátane počítačových programov a databáz, projekty, výrobné a technologické postupy, utajované informácie, lesné a hospodárske plány, technické a hospodársky využiteľné znalosti. Zákon o dani z príjmov ďalej vymedzuje aj také položky, ktoré za dlhodobý nehmotný majetok nemožno považovať, a to náklady na zaškolenie pracovníkov a na prácu s novým softvérom, školenia a semináre, marketingové a podobné štúdie, prieskum trhu, poradenstvo, odborné posudky, získanie noriem a certifikátov (napríklad ISO noriem), prípravu a zábeh výkonov, reklamu, uvedenie výrobkov na trh, reštrukturalizáciu a reorganizáciu účtovnej jednotky alebo jej časti, rozšírenie výroby, ako aj ostatné náklady podobného charakteru.¹⁵

K dlhodobému finančnému majetku Suhányiová radí cenné papiere a podiely, realizovateľné cenné papiere a podiely a dlhové cenné papiere držané do doby splatnosti, pôžičky poskytnuté účtovnou jednotkou v konsolidovanom celku, dlhodobé pôžičky, umelecké diela, zbierky, predmety z drahých kovov a pozemky, ktoré sú obstarané za účelom dlhodobého uloženia voľných peňažných prostriedkov (nie však s cieľom obchodovať s nimi, lebo v tom prípade by sa účtovali ako tovar).¹⁶

Vlastníctvo majetku je základným predpokladom rozvoja lokálneho a regionálneho sektora, pričom umožňuje vlastnú podnikateľskú činnosť samospráv, vytvára priestor pre kvalitné zabezpečenie verejných statkov, ale limituje tiež možnosti získavania úverov.¹⁷ Samosprávy, ako subjekty hospodáriace s verejnými prostriedkami, v súčasnosti realizujú obstaranie majetku pomocou verejného obstarávania, s rešpektovaním pravidiel zákona č. 25/2006 Z.z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Tento zákon upravuje zadávanie zákaziek na dodanie tovaru, uskutočnenie stavebných prác, poskytnutie služieb, súťaž návrhov a správu vo verejnom obstarávaní. Jeho

¹⁵ Zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

¹⁶ SUHÁNYIOVÁ, A. *Účtovníctvo I.: Základy podvojného účtovníctva podnikateľov*. 1. vyd. Košice: Elfa, 2007, s. 27. ISBN 978-80-8086-072-1.

¹⁷ FABOZZI, F. J. a P. P. PETERSON. *Financial Management and Analysis*. 2nd ed. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2003, s. 16. ISBN 0-471-23484-2.

ciel'om je dosiahnuť hospodárnosť a efektívnosť vynakladania verejných zdrojov.¹⁸

Majetkovú pozíciu samospráv možno odvodiť z analýzy štruktúry majetku a zdrojov jeho financovania, pričom základným informačným zdrojom je súvaha. V súlade s rámcovou účtovnou osnovou pre rozpočtové organizácie, príspevkové organizácie, štátne fondy, obce a vyššie územné celky sa o dlhodobom majetku účtuje v účtovnej triede 0, o jednotlivých formách krátkodobého majetku v účtovných triedach 1, 2 a 3.¹⁹

Využívať majetok na výkon samosprávy je zo zákona obligatórnou prioritou. Súvisí najmä so zabezpečením čistého verejného statku a spája sa s činnosťou volených, výkonných, kontrolných, poradných, poriadkových a iných orgánov samosprávy.²⁰ Rozhodnutia o spôsobe využívania majetku by mali nadväzovať na zásady hospodárenia s majetkom VÚC, ktoré sú schvaľované v zmysle zákona č. 446/2001 Z.z. o majetku vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov. Ak VÚC predá svoj majetok, príjem z predaja musí byť použitý výlučne na rozvojové, investičné programy, ktoré budú prinášať ďalšie dodatočné príjmy, aby sa nahradil úbytok predaného investičného majetku. Za najhoršiu situáciu možno považovať, ak sa príjmy z predaja majetku použijú na krytie bežných prevádzkových nákladov.²¹

Príjmy z vlastníctva majetku a z podnikateľskej činnosti

Ako uvádza Bobáková, vyššie územné celky zabezpečujú financovanie samosprávnych kompetencií predovšetkým z daňových príjmov a príjmov z vlastného hospodárenia VÚC, ako aj z činností rozpočtových organizácií v ich pôsobnosti.²²

Ako už bolo naznačené vyššie, regionálne samosprávy využívajú majetok vo svojom vlastníctve predovšetkým na zabezpečovanie čistých ve-

¹⁸ Zákon č. 25/2006 Z.z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁹ BELAJOVÁ, A. a V. PAPCUNOVÁ. *Obecný majetok a hodnotenie účinnosti jeho využívania. Acta regionalia et environmentalica*. 2005, roč. 2, č. 1, s. 21-24. ISSN 1336-5452.

²⁰ PAPCUNOVÁ, V. *Obecný majetok - nástroj rozvoja obcí*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied, 2010. 132 s. ISBN 978-80-8094-729-3.

²¹ Zákon č. 446/2001 Z.z. o majetku vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov.

²² BOBÁKOVÁ, V. *Výdavky v územnej samosprávy a hospodárska recesia*. In: E. MIHALIKOVÁ a Z. HRABOVSKÁ, eds. *Ekonomické aspekty v územnej samospráve II*. 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2012, s. 110. ISBN 978-80-7097-932-7.

rejných statkov, avšak časť majetku môžu vyčleniť aj na podnikateľskú činnosť. Formy podnikania samosprávneho kraja môžu byť rôzne, pričom podmienky sú ustanovené zákonom č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov. V zmysle tejto legislatívnej normy môže samosprávny kraj podnikateľ ako právnická osoba vo svojom mene, alebo podnikateľskú činnosť vykonáva zriadená príspevková organizácia alebo založená obchodná spoločnosť, prípadne samosprávny kraj svojím majetkom podporuje podnikateľskú činnosť iných subjektov umiestnených na jeho území.²³

Právna subjektivita samosprávneho kraja, vlastníctvo majetku a možnosti s ním hospodáriť, ale aj pridelené vlastné príjmy sú považované za rozhodujúci aspekt, ktorý je determinantom vstupu samosprávneho kraja do podnikateľských aktivít.²⁴ Problematike manažmentu podnikateľských aktivít sa venujú mnohí autori, napríklad aj Beňová a Mura. Graf 1 uvádza prehľad príjmov z vlastníctva majetku a podnikania samosprávnych krajov v Slovenskej republike v rokoch 2008 až 2012.

Základným cieľom vstupu samosprávneho kraja do podnikateľských aktivít nie je dosahovanie dominantného postavenia na trhu, ale zhodnocovanie majetku a získanie doplnkových finančných zdrojov do rozpočtu, ktoré môžu byť použité pre ďalší rozvoj.

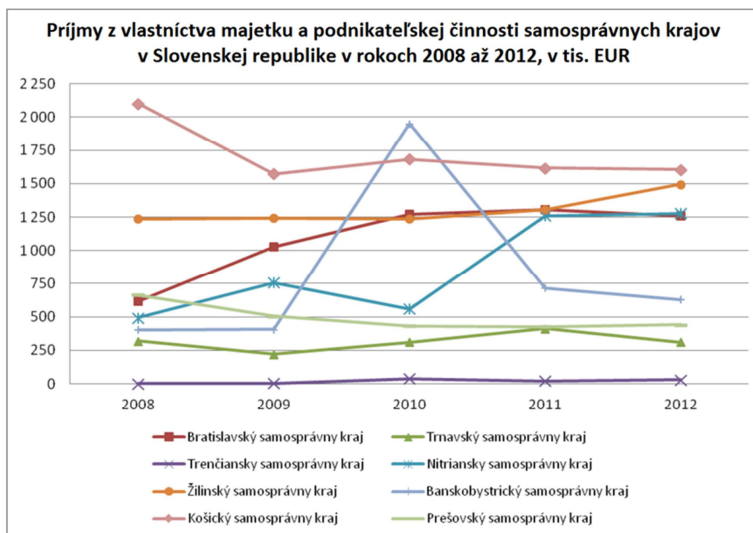
Podnikateľská činnosť samosprávneho kraja má za úlohu kompenzovať nedostatkové aktivity v regióne, ktoré nie sú predmetom záujmu podnikateľských subjektov. Prostredníctvom podnikateľskej činnosti môže samosprávny kraj do určitej miery eliminovať nezamestnanosť na svojom území, respektíve dokáže vytvárať konkurenčné prostredie pre ostatné subjekty. V konečnom dôsledku podnikateľská činnosť prispieva k zvyšovaniu ekonomickej prosperity.²⁵ Rozsah a zameranie podnikateľskej činnosti je potrebné citlivo zvážiť, pretože nie je vhodné, aby prílišná orientácia na podnikateľskú činnosť znamenala nedostatočné plnenie samosprávnych kompetencií v oblasti verejných služieb, alebo aby dochádzalo k vytlačaniu súkromného sektora z regionálnej ekonomiky.

²³ Zákon č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov.

²⁴ ŽÁRSKA, E., E. BALÁŽOVÁ a D. KOZOVSKÝ. *Komunálna ekonomika a politika*. 1. vyd. Bratislava: Ekonóm, 2007, s. 87. ISBN 978-80-225-2293-9.

²⁵ PORTER, M. E. The Economic Performance of Regions. *Regional Studies*. 2003, vol. 37, no. 6-7, s. 556. ISSN 0034-3404.

Graf 1 Príjmy z vlastníctva majetku a podnikateľskej činnosti samosprávnych krajov v Slovenskej republike v rokoch 2008 až 2012, v tis. EUR

Prameň: *Záverečné účty Bratislavského samosprávneho kraja [2008 – 2012]* [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.region-bsk.sk/clanok/zaverecny-ucet-bsk-241534.aspx>; *Záverečné účty Trnavského samosprávneho kraja [2008 – 2012]* [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <https://www.trnava-vuc.sk/sk/dokumenty-a-vyzvy>; *Záverečné účty Trenčianskeho samosprávneho kraja [2008 – 2012]* [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: http://www.tsk.sk/financie/zaverecny-ucet.html?page_id=2691; *Záverečné účty Nitrianskeho samosprávneho kraja [2008 – 2012]* [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.unsk.sk/showdoc.do?docid=1586>; *Záverečné účty Žilinského samosprávneho kraja [2008 – 2012]* [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.regionzilina.sk/sk/samosprava/urad-zsk/odbor-financii/zaverecne-ucet/>; *Záverečné účty Banskobystrického samosprávneho kraja [2008 – 2012]* [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.vucbb.sk/Úrad/Oddelenia ÚraduBBSK/Oddeleniefinancií/Dokumenty/Záverečnýúčet.aspx>; *Záverečné účty Košického samosprávneho kraja [2008 – 2012]* [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://web.vucke.sk/sk/uradna-tabula/financie/zaverecny-ucet/>; *Záverečné účty Prešovského samosprávneho kraja [2008 – 2012]* [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.po-kraj.sk/sk/samosprava/udaje/rozpocet/>.

Na účely zákona č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov sú samosprávne kraje považované za daňovníkov (právnické osoby), ktorí nie sú založení alebo zriadení na podnikanie. Podmienky registrácie daňových subjektov sú uvedené v § 31 zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finanč-

ných orgánov v znení neskorších predpisov. Právnická osoba nezaložená za účelom podnikania, ktorou je samosprávny kraj, má povinnosť požiadať o registráciu na miestne príslušnom daňovom úrade, ak získa povolenie alebo oprávnenie na podnikanie. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v § 2 definuje podnikanie ako sústavnú činnosť vykonávanú samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť na účely dosiahnutia zisku. Podnikateľskú činnosť môžu realizovať aj rozpočtové a príspevkové organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti samosprávneho kraja, pričom podrobnosti upravuje § 28 ods. 1 a 3 zákona č. 523/2004 Z.z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Rozpočtová organizácia nemôže vykonávať podnikateľskú činnosť, ak osobitný predpis neustanovuje inak. Rozpočtové pravidlá verejnej správy ďalej ustanovujú, že náklady na podnikateľskú činnosť musia byť kryté výnosmi z nej. Rozdiel medzi výnosmi a nákladmi po zdanení zostáva v plnom rozsahu ako doplnkový zdroj ďalšieho rozvoja a skvalitňovania činnosti.²⁶

Vyššie uvedené legislatívne úpravy umožňujú samosprávnemu kraju zakladať rôzne organizačné formy podnikania. Môže ísť o akciové spoločnosti, spoločnosti s ručením obmedzeným, respektíve môžu byť zriadené rozpočtové alebo príspevkové organizácie. Podnikateľská činnosť mu umožňuje vstupovať do spolupráce aj s inými krajinami, prípadne subjektmi súkromného sektora pri riešení takých rozvojových programov, ktoré z vlastných zdrojov nedokáže realizovať (napríklad tzv. PPP projekty).

Postavenie a činnosť samospráv závisí od objemu a štruktúry príjmov. Práve štruktúra príjmov samospráv odzrkadľuje nielen ich finančnú samostatnosť, ale i závislosť na štátnom rozpočte a jej daňovú politiku. Nosným zdrojom financií samospráv sú práve daňové príjmy, ktoré si samosprávy samé stanovujú a spravujú. Zaujímavé sú preto nielen z pohľadu ich objemu, ale aj druhu a výšky. Finančná samostatnosť, respektíve samostatnosť rozpočtov územných samospráv je jednou z priorít procesu fiškálnej decentralizácie, pričom práve ona tvorí predpoklad efektívnejšieho poskytovania verejných statkov na regionálnej i miestnej

²⁶ Zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov; Zákon č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov; Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov; a Zákon č. 523/2004 Z.z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

úrovni. Hodnotenie procesu fiškálnej decentralizácie sleduje nielen príjmovú, ale aj výdavkovú časť rozpočtu územnej samosprávy.

Príspevok na základe dostupných údajov záverečných účtov a súvah jednotlivých územných samospráv z rokov 2008 až 2012 sleduje schopnosť samospráv kryť ich výdavky vlastnými príjmami, a to prostredníctvom ukazovateľa miery samofinancovania. Zároveň je pozornosť smerovaná na aktivitu samospráv v oblasti získavania doplnkových príjmov z vlastníctva majetku a podnikania a na závislosť týchto príjmov na objeme majetku. V rámci spracovávaných údajov bol vyčíslený vzťah celkových aktív a neobežného majetku, ktorý je jednou z najčastejšie používaných foriem majetku pri podnikateľskej činnosti. V snahe posúdiť vplyv hodnoty majetku samosprávnych krajov Slovenskej republiky sa sledujú vzťahy medzi jednotlivými ukazovateľmi v absolútnom i relatívnom vyjadrení. Pre overenie očakávaných vzájomných vzťahov bola použitá matica Pearsonových korelačných koeficientov, pričom štatistická významnosť odhadov korelačných koeficientov bola testovaná parametrickým Studentovým t-testom na hladine významnosti 0,05.

Detailnejší pohľad je venovaný vzájomným vzťahom medzi mierou samofinancovania ôsmich samosprávnych krajov Slovenskej republiky a mierou krytia ich majetku vlastnými zdrojmi. Z hľadiska rozvoja územných samospráv je pozitívne, ak miera samofinancovania nadobúda hodnoty vyššie ako 1 (respektíve viac ako 100 %). Územné samosprávy sú schopné kryť svoje bežné výdavky vlastnými príjmami, a tie im zároveň umožňujú okrem vyfinancovania ich vlastných potrieb financovať aj rôzne rozvojové aktivity, ktoré by im mohli v budúcnosti priniesť ďalšie príjmy. Z dosiahnutých výsledkov je ale zrejmé, že sledované samosprávne kraje Slovenskej republiky v rokoch 2008 až 2012 dokázali vykryť svoje bežné výdavky len na úrovni 50 až 69 %, pričom najlepšie výsledky boli zaznamenané v sledovanom období v prípade Bratislavského, Trnavského a Nitrianskeho samosprávneho kraja. Z uvedených hodnôt vyplýva, že zvyšnú časť bežných výdavkov bolo potrebné kryť z cudzích zdrojov, najčastejšie dotáciami zo štátneho rozpočtu. Vzhľadom k neschopnosti slovenských samosprávnych krajov financovať ich bežné činnosti, pozornosť sme zamerali na sledovanie vzťahu medzi ich schopnosťou pokryť svoju činnosť vlastnými zdrojmi príjmov a krytím majetku ich vlastnými zdrojmi.

Miera samofinancovania môže byť podmienená práve krytím majetku samospráv ich vlastným majetkom (t.j. podielom vlastného kapitálu

na celkových aktívach). I napriek vysokým hodnotám Pearsonových koeficientov v prípade Banskobystrického, Prešovského a Košického kraja je z Tabuľky 1 zrejماً štatisticky nevýznamná korelácia medzi mierou samofinancovania samosprávy a mierou krytia majetku vlastnými zdrojmi. Vzájomná väzba medzi sledovanými ukazovateľmi sa nepotvrdila.

Tabuľka 1 Korelačná matica vzájomných vzťahov

Korelačná matica vzájomných vzťahov					
Samosprávny kraj SR		MS VÚC a MKM VZ	Podiel NOM/CA a príjmy z VM a PČ	MS VÚC a príjmy z VM a PČ	NOM a príjmy z VM a PČ
Bratislavský samosprávny kraj	r	-0,419	0,983	0,460	0,971
	p	0,482 9	0,002 8**	0,435 1	0,005 9**
Trnavský samosprávny kraj	r	0,123	0,088	0,354	0,382
	p	0,843 2	0,887 8	0,558 4	0,526 1
Trenčiansky samosprávny kraj	r	0,250	-0,060	-0,704	0,638
	p	0,685 3	0,923 7	0,184 8	0,247 2
Nitriansky samosprávny kraj	r	-0,766	-0,422	0,647	0,848
	p	0,182 5	0,431 2	0,238 4	0,107 1
Žilinský samosprávny kraj	r	0,173	-0,647	0,444	0,606
	p	0,781 2	0,278 7	0,454 2	0,237 7
Banskobystrický samosprávny kraj	r	0,850	-0,083	-0,400	0,293
	p	0,094 0	0,895 0	0,504 6	0,632 2
Košický samosprávny kraj	r	0,527	0,315	0,302	-0,277
	p	0,361 4	0,606 2	0,620 6	0,652 8
Prešovský samosprávny kraj	r	0,676	0,906	0,833	-0,091
	p	0,210 7	0,451 7	0,080 7	0,451 7

Prameň: *Záverečné účty Bratislavského samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.region-bsk.sk/clanok/zaverecny-ucet-bsk-241534.aspx>; *Záverečné účty Trnavského samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <https://www.trnava-vuc.sk/sk/dokumenty-a-vyzvy>; *Záverečné účty Trenčianskeho samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: http://www.tsk.sk/financie/zaverecny-ucet.html?page_id=2691; *Záverečné účty Nitrianskeho samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.unsk.sk/showdoc.do?docid=1586>; *Záverečné účty Žilinského samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.regionzilina.sk/sk/samosprava/urad-zsk/odbor-financii/zaverecny-ucet/>; *Záverečné účty Banskobystrického samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.vucbb.sk/Úrad/Oddelenia>

ÚraduBBSK/Oddeleniefinancií/Dokumenty/Závèrečnýúčet.aspx; *Závèrečné účty Košického samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://web.vucke.sk/sk/uradna-tabula/financie/zaverecny-ucet/>; *Závèrečné účty Prešovského samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.po-kraj.sk/sk/samosprava/udaje/rozpocet/>; a vlastné spracovanie. Poznámka: *MS VÚC a MKM VZ* – miera samofinancovania VÚC a miera krytia majetku vlastnými zdrojmi, *Podiel NOM/CA a príjmy z VM a PČ* – podiel neobežného majetku na celkových aktívach a príjmy z vlastníctva majetku a podnikateľskej činnosti, *MS VÚC a príjmy z VM a PČ* – miera samofinancovania VÚC a príjmy z vlastníctva majetku a podnikateľskej činnosti, *NOM a príjmy z VM a PČ* – neobežný majetok a príjmy z vlastníctva majetku a podnikateľskej činnosti.

Keďže miera samofinancovania jednotlivých samosprávnych krajov Slovenskej republiky svedčí o tom, že samosprávne kraje si nedokážu financovať vlastné potreby, je zjavné, že sú nútené k závislosti na štátnom rozpočte, respektíve na iných finančných zdrojoch. Jednou z možností, ako získať doplnkové zdroje na výkon svojich obligatórnych i fakultatívnych kompetencií, je aj príjem z vlastníctva majetku a podnikania.

Nasledujúca časť príspevku sa zameriava na sledovanie vzťahu medzi podielom neobežného majetku na celkových aktívach ôsmich samosprávnych krajov Slovenskej republiky a ich príjmami z vlastníctva majetku a podnikania. Táto činnosť je však z pohľadu samosprávnych krajov dobrovoľná a závisí od konkrétneho samosprávneho kraja, či sa na takýto spôsob získavania dodatočných zdrojov podujme. Pozornosť sa preto venovala vzťahu medzi príjmami z vlastníctva majetku samosprávnych krajov Slovenskej republiky a premennými, pri ktorých sa predpokladá vzájomná väzba. Overovaný bol preto vzťah medzi získavaním doplnkových príjmov práve spomínaným spôsobom a objemom neobežného majetku, ako aj jeho podielom na celkových aktívach a mierou samofinancovania samosprávnych krajov. Z Tabuľky 1 je, s výnimkou Bratislavského samosprávneho kraja, podobne, ako v prípade predchádzajúceho vzťahu, zjavná nepotvrdená štatistická závislosť medzi sledovanými finančnými ukazovateľmi. V súvislosti s dosahovanými hodnotami Pearsonových koeficientov je však nutné pripomenúť, že aj v tomto prípade dosahovali niektoré samosprávne kraje vysoké hodnoty, tie však neboli štatisticky významné. Je zreteľné, že medzi výškou neobežného majetku Bratislavského samosprávneho kraja a príjmami z vlastníctva majetku a podnikania bola v sledovanom období silná pozitívna, štatisticky významná korelácia, čo potvrdzuje aj hodnota $p < \alpha$. Na základe výsledkov je teda možné predpokladať, že s rastom objemu neobežného majetku (teda aj jeho podielu na celkových aktívach samosprávneho kraja) bude rásť aj hodnota

doplňkových príjmov plynúcich z jeho vlastníctva, ako aj z podnikateľskej činnosti. Bratislavský samosprávny kraj mohol financovať výkon kompetencií z finančných zdrojov získaných využívaním svojho neobežného majetku. Príjem z vlastníctva majetku Bratislavského samosprávneho kraja dosahoval, s výnimkou roku 2008, v sledovanom období v porovnaní s ostatnými samosprávnymi krajinami Slovenskej republiky vysoké hodnoty. V roku 2009 takouto formou získal zdroje vo výške 1 029 tis. EUR, ktoré v roku 2011 dosiahli úroveň 1 306 tis. EUR, no v roku 2012 už zaznamenali mierny pokles (1 259 tis. EUR). Hodnota jeho neobežného majetku však v čase rástla (110 829 tis. EUR až 227 137 tis. EUR), čo vytváralo predpoklad na využitie daného majetku pri financovaní nielen vlastných, ale aj rozvojových aktivít.²⁷

Tabuľka 2 Štatisticky významné vzájomné vzťahy medzi vybranými ukazovateľmi

Štatisticky významné vzájomné vzťahy medzi vybranými ukazovateľmi							
Samosprávny kraj SR		NOM a príjmy z VM a PČ	Podiel NOM/CA a príjmy z VM a PČ	MKM VZ a NOM	MKM VZ a podiel NOM/CA	MS VÚC a NOM	MKM VZ a príjmy z VM a PČ
Bratislavský samosprávny kraj	r	0,971	0,983	-	-	-	-
	p	0,005 9**	0,002 8**	-	-	-	-
Trnavský samosprávny kraj	r	-	-	-0,931	0,970	-	-
	p	-	-	0,021 4	0,006 1**	-	-
Žilinský samosprávny kraj	r	-	-	-0,947	-	-	-
	p	-	-	0,014 4	-	-	-
Banskobystrický samosprávny kraj	r	-	-	-	-	-0,974	-
	p	-	-	-	-	0,005 0**	-
Prešovský samosprávny kraj	r	-	-	-	-	-	0,906
	p	-	-	-	-	-	0,034 2

Prameň: *Záverečné účty Bratislavského samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.region-bsk.sk/clanok/zaverecny-ucet-bsk-241534.aspx>; *Záverečné účty Trnavského samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <https://www.trnava-vuc.sk/sk/dokumenty-a-vyzvy>; *Záverečné účty Žilinského samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.regionzilina.sk/sk/samosprava/urad-zsk/odbor-financii/zaverecne-ucty/>; *Záverečné účty Banskobystrického samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-

²⁷ SEDLÁKOVÁ, S. a Z. VALOVSKÁ. Property and Its Use within Business Activities of Regional Self-Government Authorities in Slovakia. *Przedsiębiorstwo & Finanse*. 2014, vol. 4, no. 4, s. 37-38. ISSN 2084-1361.

02-09]. Dostupné na: <http://www.vucbb.sk/Úrad/OddeleniaÚraduBBSK/Oddeľniefinancií/Dokumenty/Záverečnýúčet.aspx>; *Záverečné účty Prešovského samosprávneho kraja* [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.po-kraj.sk/sk/samosprava/udaje/rozpocet/>; a vlastné spracovanie. Poznámka: *NOM a príjmy z VM a PČ* – neobežný majetok a príjmy z vlastníctva majetku a podnikateľskej činnosti, *Podiel NOM/CA a príjmy z VM a PČ* – podiel neobežného majetku na celkových aktívach a príjmy z vlastníctva majetku a podnikateľskej činnosti, *MKM VZ a NOM* – miera krytia majetku VÚC a neobežný majetok, *MKM VZ a podiel NOM/CA* – miera krytia majetku VÚC a podiel neobežného majetku na celkových aktívach, *MS VÚC a NOM* – miera samofinancovania VÚC a neobežný majetok, *MKM VZ a príjmy z VM a PČ* – miera krytia majetku VÚC a príjmy z vlastníctva majetku a podnikateľskej činnosti.

V snahe skúmať, čo môže viesť samosprávne kraje k ich aktivite získať ďalšie príjmy na svoju činnosť a zabezpečovanie verejných statkov, sa pozornosť sústredila na analýzu ďalších vzťahov medzi majetkovými a finančnými ukazovateľmi slovenských samosprávnych krajov. Pre prehľadnosť prezentovania výsledkov sú v Tabuľke 2 uvedené samosprávne kraje Slovenskej republiky, ktoré boli v sledovanom období charakteristické pozitívnym vzťahom medzi vybranými ukazovateľmi stavu majetku, ako aj ukazovateľmi ich finančnej situácie.

Prezentované sú už len vzájomné ukazovatele, pri ktorých bola potvrdená štatisticky významná korelácia (či už pozitívna, alebo negatívna). Na základe výsledkov hodnôt Pearsonových koeficientov a úrovne ich významnosti sa v prípade Trenčianskeho, Nitrianskeho a Košického samosprávneho kraja nepotvrdili štatisticky významné vzájomné väzby medzi sledovanými ukazovateľmi. Napriek vysokým hodnotám korelačných koeficientov nie sú hodnoty Pearsonových koeficientov spomínaných samosprávnych krajov prezentované, a to práve z dôvodu ich štatisticky nepreukázanej významnosti na hladine významnosti α .

V prípade Bratislavského samosprávneho kraja už boli pozitívne vzťahy, ako aj ich štatistická významnosť prezentované. Výrazne silná závislosť sa potvrdila tiež v prípade Trnavského a Banskobystrického samosprávneho kraja. S rastom podielu neobežného majetku na aktívach Trnavského samosprávneho kraja rástla aj miera krytia majetku vlastnými zdrojmi. Neobežný majetok v sledovanom období, s výnimkou miernych poklesov, rástol (92 938 tis. EUR až 100 664 tis. EUR). Keďže miera krytia majetku vlastnými zdrojmi daného samosprávneho kraja v čase výrazne klesala, čo potvrdil aj pokles z hodnoty 67,03 % v roku 2008 na úroveň 30,35 % v roku 2012, bolo nutné sledovať vývoj jeho celkových aktív, ako aj vlastných zdrojov krytia. Výsledky analýzy vývoja oboch ukazovateľov potvrdili, že pokles miery krytia majetku vlastnými

zdrojmi bol v tomto prípade spôsobený nárastom celkových aktív Trnavského samosprávneho kraja (134 182 tis. EUR v roku 2008 až 187 372 tis. EUR v roku 2012). Ako už bolo uvedené vyššie, finančná závislosť samosprávnych krajov závisí od miery ich samofinancovania. Pre Žilinský samosprávny kraj bolo charakteristické, že s rastom objemu jeho neobežného majetku narastala aj miera jeho finančnej samostatnosti, a naopak. Uvedenú skutočnosť by sme mohli s opatrnosťou interpretovať napríklad tak, že s poklesom neobežného majetku rástli príjmy samosprávneho kraja (daňového, či nedaňového charakteru). Keďže v prípade tohto kraja nebola potvrdená závislosť medzi príjmami z vlastníctva majetku a podnikania a neobežným majetkom, bolo možné predpokladať, že rast sa prejaví v oblasti daňových príjmov, respektíve v skupine ostatných nedaňových príjmov. Podobne, ako pri Trnavskom kraji, aj pri Žilinskom kraji sa potvrdil vzájomný vzťah medzi mierou krytia majetku vlastnými zdrojmi a objemom neobežného majetku kraja. Keďže miera krytia majetku vlastnými zdrojmi v čase klesala (pokles z 36,16 % v roku 2008 na 28,08 % v roku 2012), pričom však celkové aktíva v sledovanom období rástli (373 343 tis. EUR v roku 2008 až 439 408 tis. EUR v roku 2012), je možné predpokladať, že nárast aktív Žilinského samosprávneho kraja mohol byť spôsobený ich získaním z iných zdrojov. Posledným krajom s výrazne silným a štatisticky významným vzťahom medzi sledovanými ukazovateľmi bol Prešovský samosprávny kraj. Tento samosprávny kraj sa v rokoch 2008 až 2012 vyznačoval tým, že práve príjmy z podnikateľskej činnosti či vlastníctva majetku mu umožňovali zvyšovať mieru krytia majetku vlastnými zdrojmi, respektíve naopak.²⁸

Záver

Vlastníctvo majetku je základným predpokladom rozvoja regionálneho sektora, pričom vytvára priestor pre kvalitné zabezpečenie verejných statkov, no zároveň umožňuje vlastnú podnikateľskú činnosť samosprávnych krajov. Cieľom podnikateľskej činnosti v tomto prípade nie je dosahovanie dominantného postavenia na trhu, ale zhodnocovanie majetku takým spôsobom, aby boli získané do rozpočtu doplnkové finančné zdroje, ktoré môžu byť použité pre ďalší rozvoj samosprávneho kraja. Majetkovú pozíciu samosprávnych krajov možno odvodiť nielen z analýzy štruktúry ich majetku a zdrojov financovania, ale aj zo vzájomných

²⁸ SEDLÁKOVÁ, S. a Z. VALOVSKÁ. Property and Its Use within Business Activities of Regional Self-Government Authorities in Slovakia. *Przedsiębiorstwo & Finanse*. 2014, vol. 4, no. 4, s. 39-40. ISSN 2084-1361.

vzťahov medzi mierou samofinancovania, ktorá vyjadruje schopnosť krytia bežných výdavkov vlastnými príjmami, a mierou krytia majetku vlastnými zdrojmi. Miera samofinancovania jednotlivých samosprávnych krajov Slovenskej republiky svedčí o tom, že samosprávne kraje si nedokážu financovať vlastné potreby a sú závislé na dotáciách zo štátneho rozpočtu, respektíve na iných finančných zdrojoch, a preto by mali svoje aktivity viac zameriavať na získavanie doplnkových príjmov, medzi ktoré patria aj príjmy z vlastníctva majetku či príjmy z podnikania. Z výsledkov uvedeného výskumu vyplynulo, že s rastom objemu neobežného majetku (teda aj jeho podielu na celkových aktívach samosprávneho kraja) rástla aj hodnota príjmov plynúcich z jeho vlastníctva. V rámci jednotlivých samosprávnych krajov sa však majetok nevyužíva na podnikanie v rovnakom rozsahu, a preto práve tu vidíme možnosti na zlepšenie.

Zoznam bibliografických odkazov

- BELAJOVÁ, A. a V. PAPCUNOVÁ. Obecný majetok a hodnotenie účinnosti jeho využívania. *Acta regionalia et environmentalica*. 2005, roč. 2, č. 1, s. 21-24. ISSN 1336-5452.
- BOBÁKOVÁ, V. Výdavky v územnej samosprávy a hospodárska recesia. In: E. MIHALIKOVÁ a Z. HRABOVSKÁ, eds. *Ekonomické aspekty v územnej samospráve II*. 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2012, s. 108-112. ISBN 978-80-7097-932-7.
- FABIANOVÁ, K. Fiškálna kapacita samosprávnych krajov na Slovensku. In: C. PILCH, ed. *Fin Star Net 2011* [CD-ROM]. 1. vyd. Bratislava: Fin Star, 2011, s. 1-8. ISBN 978-80-970244-4-4.
- FABOZZI, F. J. a P. P. PETERSON. *Financial Management and Analysis*. 2nd ed. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2003. 1024 s. ISBN 0-471-23484-2.
- HRABOVSKÁ, Z. Možnosti využitia benchmarkingu pri hodnotení výkonnosti v samospráve. *Aplikácie informačných technológií*. 2013, roč. 2, č. 3, s. 50-60. ISSN 1338-6468.
- International Accounting Standards Committee*. London: IASC, 2000.
- MACHAJOVÁ, J. et al. *Všeobecné správne právo*. 3. aktualiz. vyd. Bratislava; Žilina: Bratislavská vysoká škola práva; Poradca podnikateľa, 2009. 512 s. ISBN 978-80-89363-36-0.

- OATES, W. E. Fiscal Decentralization and Economic Development. *National Tax Journal*. 1993, vol. 46, no. 2, s. 237-243. ISSN 0028-0283.
- PALÚŠ, I., M. JESENKO a A. KRUNKOVÁ. *Obec ako základ územnej samosprávy*. 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2010. 218 s. ISBN 978-80-8129-003-9.
- PAPCUNOVÁ, V. *Obecný majetok – nástroj rozvoja obcí*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied, 2010. 132 s. ISBN 978-80-8094-729-3.
- PEKOVÁ, J. *Hospodaření a finance územní samosprávy*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2004. 375 s. ISBN 80-7261-086-4.
- PORTER, M. E. The Economic Performance of Regions. *Regional Studies*. 2003, vol. 37, no. 6-7, s. 549-578. ISSN 0034-3404.
- RUČINSKÁ, S. a J. KNEŽOVÁ. Regionálna samospráva v Slovenskej republike pod vplyvom vonkajších a vnútorných zmien. *Regionální disparity* [online]. 2010, č. 7, s. 83-94 [cit. 2015-02-09]. ISSN 1802-9450. Dostupné na: http://disparity.idealnihosting.cz/dokumenty2/RD_1007.pdf.
- SEDLÁKOVÁ, S. a Z. VALOVSKÁ. Property and Its Use within Business Activities of Regional Self-Government Authorities in Slovakia. *Przedsiębiorstwo & Finanse*. 2014, vol. 4, no. 4, s. 31-42. ISSN 2084-1361.
- SOTOLÁŘ, J. *Zákon o majetku obcí: Podrobný komentár s judikatúrou*. 1. vyd. Košice: SOTAC, 2010. 207 s. ISBN 978-80-89446-04-9.
- SUHÁNYIOVÁ, A. *Účtovníctvo I.: Základy podvojného účtovníctva podniku-teľov*. 1. vyd. Košice: Elfa, 2007. 121 s. ISBN 978-80-8086-072-1.
- ŠVANTNEROVÁ, Ľ. a R. KOŽIAK. *Teoreticko-metodologické aspekty skúmania municipálneho majetku*. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ekonomická fakulta, 2005. 122 s. ISBN 80-8083-108-4.
- TOTH, P. *Vybrané problémy municipálneho managementu* [online]. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodárska fakulta, 2011. 112 s. [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: http://kreg.vse.cz/wp-content/uploads/2011/04/REG901_vybr.problemy-munic.managementu.pdf.

- Zákon č. 25/2006 Z.z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 431/2002 Z.z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 446/2001 Z.z. o majetku vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 523/2004 Z.z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.*
- Záverečné účty Banskobystrického samosprávneho kraja [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.vucbb.sk/Úrad/OddeleniaÚraduBBSK/Oddeleniefinancií/Dokumenty/Záverčnýúčet.aspx>.*
- Záverečné účty Bratislavského samosprávneho kraja [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.region-bsk.sk/clanok/zaverecny-ucet-bsk-241534.aspx>.*
- Záverečné účty Košického samosprávneho kraja [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://web.vucke.sk/sk/urad-na-tabula/financie/zaverecny-ucet/>.*
- Záverečné účty Nitrianskeho samosprávneho kraja [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.unsk.sk/showdoc.do?docid=1586>.*
- Záverečné účty Prešovského samosprávneho kraja [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.po-kraj.sk/sk/samosprava/udaje/rozpocet/>.*
- Záverečné účty Trenčianskeho samosprávneho kraja [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: http://www.tsk.sk/financie/zaverecny-ucet.html?page_id=2691.*

Záverečné účty Trnavského samosprávneho kraja [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <https://www.trnava-vuc.sk/sk/dokumenty-a-vyzvy>.

Záverečné účty Žilinského samosprávneho kraja [2008 – 2012] [online]. 2015 [cit. 2015-02-09]. Dostupné na: <http://www.regionzilina.sk/sk/samosprava/urad-zsk/odbor-financii/zaverecne-ucty/>.

ŽÁRSKA, E., E. BALÁŽOVÁ a D. KOZOVSKÝ. *Komunálna ekonomika a politika*. 1. vyd. Bratislava: Ekonóm, 2007. 192 s. ISBN 978-80-225-2293-9.

Ing. Slávka Sedláková, PhD.

Fakulta verejnej správy
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Popradská 66
041 32 Košice
Slovenská republika
slavka.sedlakova@upjs.sk

Ing. Zlata Val'ovská, PhD.

Fakulta verejnej správy
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Popradská 66
041 32 Košice
Slovenská republika
zlata.valovska@upjs.sk

Applying the Skip Navigation Links in the Context of the Websites' Accessibility of Central Public Administration Bodies in the Trnava Region¹

Jana Koprlová

Abstract: *The study focuses in its main aim on seeking yet undetected or undefined deficits in relation to applying the skip navigation mechanism on the websites of the central public administration bodies in the Trnava Region in the context of improving the websites accessibility and it consists of two separate parts. The first part presents a basic introduction to the questions of skip navigation links, with the key attention paid to the following three main areas: applying of skip navigation links, visual hiding of skip navigation links, and web browsers' bug related to skip navigation links. The second part of the study concentrates on the basis of analysis of applying the skip navigation links on the websites of the central public administration bodies in the Trnava Region on the processes focused on detection of potential deficits and gaps in the websites' accessibility or related possible non-compliance with the legislation in force.*

Key Words: *Websites; Websites' Accessibility; Skip Navigation Links; Public Administration; Central Public Administration Bodies; Compliance with Legislation in Force; the Trnava Region; Analysis.*

Introduction

The on-line form of presentation and communication of the public administration authorities via Internet belongs not only to the most effective forms of communications – in relation to the territorial impact of the communicated information, but also to the most problematic – in the context of technical realization due to a number of specific standards required by handicapped web users with various forms of disabilities. In the following study the author focuses on the questions of applying the skip navigation links as key elements by building the websites.

¹ This study was created within the institutional project of the Faculty of Law of Trnava University in Trnava No. 10/2013 "Websites' Accessibility in Public Administration", in the Slovak original "Prístupnosť webových stránok vo verejnej správe".

While sighted web users use their eyes as a built-in skip navigation mechanism which enables them to bypass several links with only one click or to move directly to the link they want to reach with the mouse, for users with some forms of visual or motor disabilities means bypassing the navigation links or direct browsing the website a very serious technical problem. Importance and wide-social interest in solving this problem is reflected also in the adopted related legislation which is in the Slovak Republic represented by the latest Ministerial Decree of the Ministry of Finance of the Slovak Republic No. 55/2014 Coll. of Standards for Information Systems of Public Administration issued on March 4th, 2014, and effective from March 15th, 2014.²

The aim of the study is to analyze applying the skip navigation links on the websites of the central public administration bodies in the Trnava Region. In the context of the research questions we define the main hypothesis as follows: *Homepages of the central public administration bodies in the Trnava Region apply technically correctly the skip navigation links mechanism.*

Skip navigation links

The following part of the study familiarizes the readers with the main questions of applying of skip navigation links, visual hiding of skip navigation links, and web browsers' bug related to skip navigation links.

Applying of skip navigation links

The idea of applying the skip navigation links is simple: they serve to provide a link at the top of the webpage which jumps the user down to an anchor or target at the beginning of the main content. For the most part it seems to be easy, though there is more than one way to accomplish the goal. From the technical view the process of creating the skip navigation link could be explained through a HTML code as it is shown in the following example:³

² See Výnos Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 55/2014 Z.z. o štandardoch pre informačné systémy verejnej správy zo 4. marca 2014 [Ministerial Decree of the Ministry of Finance of the Slovak Republic No. 55/2014 Coll. of Standards for Information Systems of Public Administration issued on March 4th, 2014].

³ "Skip Navigation" Links. In: *WebAIM: Web Accessibility in Mind* [online]. 2013-10-25 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://webaim.org/techniques/skipnav/>; and KOPRLOVÁ, J. Applying the Skip Navigation Links in the Context of the Websites' Accessibility of Central State Administration Bodies in the Slovak Republic. *Societas et iurisprudencia* [online].

✚ HTML code:
<body>
Skip to Main Content
...
<main id="main-content">
<h1>Heading</h1>
<p>This is the first paragraph.</p>.

Visual hiding of skip navigation links

By building the website the most required form of applying the skip navigation mechanism is to make it invisible. For hiding the skip links there are several techniques to be applied. Two parallel conditions should be necessarily taken into account in this process: the first one means the requirement of visual hiding of the skip links content, and the second one represents the requirement of accessibility of the skip links content for screen readers. Nowadays, the best known and most often used CSS code “*visibility: hidden;/display: none;*” satisfies the only first one from the two above-mentioned conditions and so it cannot be recommended in relation to its non-visibility and inaccessibility for screen readers. An effective solution of this problem, satisfying the both conditions, offer the following HTML and CSS codes:⁴

✚ HTML code:
<div class="hidden">This text is hidden.</div>;
✚ CSS code:
.hidden {
position: absolute;
left: -10000px;
top: auto;
width: 1px;
height: 1px;

2014, roč. 2, č. 2, pp. 134-135 [cit. 2015-03-01]. ISSN 1339-5467. Available at: <http://sei.iuridica.truni.sk/archive/2014/02/SOCIETAS-ET-IURISPRUDENTIA-2014-02.pdf>.

⁴ CSS in Action: Invisible Content Just for Screen Reader Users. In: *WebAIM: Web Accessibility in Mind* [online]. 2013-09-24 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://webaim.org/techniques/css/invisiblecontent/>; and KOPRLOVÁ, J. Applying the Skip Navigation Links in the Context of the Websites' Accessibility of Central State Administration Bodies in the Slovak Republic. *Societas et iurisprudencia* [online]. 2014, roč. 2, č. 2, p. 135 [cit. 2015-03-01]. ISSN 1339-5467. Available at: <http://sei.iuridica.truni.sk/archive/2014/02/SOCIETAS-ET-IURISPRUDENTIA-2014-02.pdf>.

```
overflow: hidden;  
}.
```

By generally recommended requirement to make the skip navigation links invisible until they receive keyboard focus, the following HTML and CSS codes should be applied:⁵

✚ HTML code:
<div id="hidden">Skip to Main Content
</div>;

✚ CSS code:
#hidden a {
position: absolute;
left: -10000px;
top: auto;
width: 1px;
height: 1px;
overflow: hidden;
}
#hidden a:focus {
position: static;
width: auto;
height: auto;
}.

This means a very useful solution which could be preferred above all for sighted keyboard users those cannot use a mouse.

Web browsers' bug related to skip navigation links

The recommended above-mentioned skip navigation links related solutions are working effective in most web browsers, but nowadays there still exists one bug which lowers the efficiency of their applying through disrupting the logical order by browsing or reading the webpage links. This makes the webpage browsing with keyboard distortable or even non-effective. An appropriate solution for healing this bug offers the HTML code as follows:⁶

⁵ CSS in Action: Invisible Content Just for Screen Reader Users. In: *WebAIM: Web Accessibility in Mind* [online]. 2013-09-24 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://webaim.org/techniques/css/invisiblecontent/>.

⁶ Skip Navigation Links (Updated 6/19/2009). In: *JimThatcher.com* [online]. 2014-09-16 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.jimthatcher.com/skipnav.htm>; and KOPRLO-

✚ HTML code:
<body>
Skip to Main Content
...
<main id="main-content" tabindex="-1">
<h1>Heading</h1>
<p>This is the first paragraph.</p>.

Analysis of applying the skip navigation links on the websites of the central public administration bodies in the Trnava Region

Our analysis of applying the skip navigation links on the websites of the central public administration bodies in the Trnava Region has been legislatively based on the Ministerial Decree of the Ministry of Finance of the Slovak Republic No. 55/2014 Coll. of Standards for Information Systems of Public Administration issued on March 4th, 2014, and effective from March 15th, 2014, with the main attention laid on the § 14 Websites' Accessibility (in the Slovak original "§ 14 Prístupnosť webových stránok"), including related appendix Guideline 13. Providing Clear Navigation Mechanisms (in the Slovak original "Pravidlo 13. Poskytovanie prehľadného mechanizmu navigácie").⁷

Our analysis was realized in the early March 2015 by applying web browser Internet Explorer 11 (with style sheets and active elements turned off). Complete sample was represented by all websites of all the central public administration bodies in the Trnava Region, while research

VÁ, J. Applying the Skip Navigation Links in the Context of the Websites' Accessibility of Central State Administration Bodies in the Slovak Republic. *Societas et iurisprudentia* [online]. 2014, roč. 2, č. 2, pp. 136-137 [cit. 2015-03-01]. ISSN 1339-5467. Available at: <http://sei.iuridica.truni.sk/archive/2014/02/SOCIETAS-ET-IURISPRUDENTIA-2014-02.pdf>.

⁷ Compare with KOPRLA, M. and J. KOPRLOVÁ. Analýza prístupnosti webových stránok vybraných webových sídiel verejnej správy z pohľadu administratívno-správneho členenia Slovenskej republiky. *Societas et res publica* [online]. 2013, roč. 2, č. 1, pp. 93-160 [cit. 2015-03-01]. ISSN 1338-6530. Available at: <http://serp.fsv.ucm.sk/archive/2013/01/SOCIETAS-ET-RES-PUBLICA-2013-01.pdf>; and with KOPRLA, M. Prístupnosť webových stránok ako významný faktor zvyšovania konkurencieschopnosti. In: K. ĎURKOVÁ, A. BOBOVNICKÝ and A. ZAUŠKOVÁ, eds. *Inovácie a vedomostná spoločnosť/digitálny marketing - udržateľný rast a návrat investícií* [CD-ROM]. 1. vyd. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta masmediálnej komunikácie, 2012, pp. 49-63. ISBN 978-80-8105-454-9.

sample was defined by all homepages of all the central public administration bodies in the Trnava Region, namely of:⁸

- ✚ Central public administration body of Dunajská Streda (<http://www.dunstreda.sk/>);
- ✚ Central public administration body of Galanta (<http://www.galanta.sk/>);
- ✚ Central public administration body of Hlohovec (<http://www.hlohovec.sk/>);
- ✚ Central public administration body of Piešťany (<http://www.piestany.sk/>);
- ✚ Central public administration body of Senica (<http://www.senica.sk/>);
- ✚ Central public administration body of Skalica (<http://www.skalica.sk/>);
- ✚ Central public administration body of Trnava (<http://www.trnava.sk/>).

Central public administration body of Dunajská Streda

Next figure displays homepage of the central public administration body of Dunajská Streda, with style sheets and active elements turned off. There is no skip link applied.

Analyzing the homepage of the central public administration body of Dunajská Streda in context of using the skip navigation links following key findings could be detected:⁹

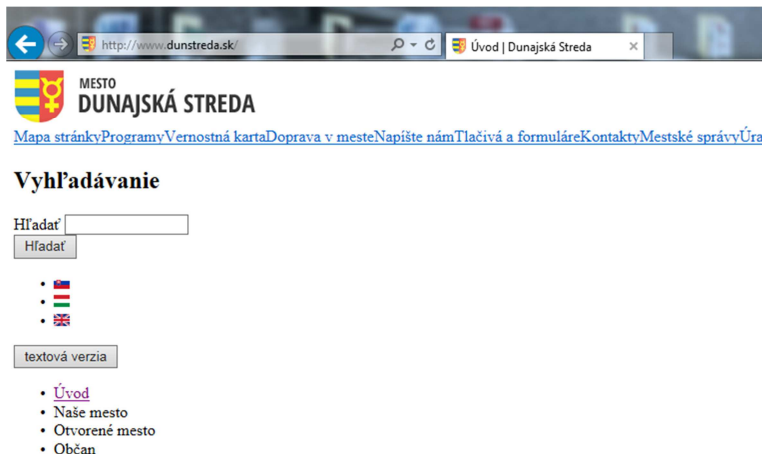
- ✚ Number of links before the main content: 157 links;
- ✚ Number of skip links: 0 links.

According to the presented results we can conclude that there is no skip navigation mechanism applied on the analyzed homepage of the central public administration body of Dunajská Streda. In relation to this finding we can recommend to add the skip navigation links in accordance with the model examples shown in the previous part of the study named "Skip navigation links".

⁸ See Zákon č. 575/2001 Z.z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v platnom znení [Act No. 575/2001 Coll. on Organization of the Activities of the Government and Organization of the Central Public Administration, as amended].

⁹ Source code of the central public administration body website of *Dunajská Streda* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.dunstreda.sk/>.

Figure 1 Website (with style sheets and active elements turned off) of the Central Public Administration Body of Dunajská Streda

Source: Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Dunajská Streda* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.dunstreda.sk/>.

Central public administration body of Galanta

Next figure displays homepage of the central public administration body of Galanta, with style sheets and active elements turned off. There is no skip link applied.

Analyzing the homepage of the central public administration body of Galanta in context of using the skip navigation links following key findings could be detected:¹⁰

- ✚ Number of links before the main content: 39 links;
- ✚ Number of skip links: 0 links.

According to the presented results we can conclude that there is no skip navigation mechanism applied on the analyzed homepage of the central public administration body of Galanta. In relation to this finding we can recommend to add the skip navigation links in accordance with the model examples shown in the previous part of the study named “Skip navigation links”.

¹⁰ Source code of the central public administration body website of *Galanta* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.galanta.sk/>.

Figure 2 Website (with style sheets and active elements turned off) of the Central Public Administration Body of Galanta

Source: Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Galanta* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.galanta.sk/>.

Central public administration body of Hlohovec

Next figure displays homepage of the central public administration body of Hlohovec, with style sheets and active elements turned off. The analyzed skip link is marked by red rectangle.

Analyzing the homepage of the central public administration body of Hlohovec in context of using the skip navigation links following key findings could be detected:¹¹

- ✚ Number of links before the main content: 30 links;
- ✚ Number of skip links: 6 links;
- ✚ Number of links before the first skip link: 0 links;
- ✚ Visual display of skip links: hidden;
- ✚ HTML code of skip links:

```
<div class="hidden-special">  
  <a href="#m_00" title="Prechod na navigáciu block menu">Prechod na navigáciu block menu</a>  
  <a href="#m_170639" title="Prechod na navigáciu Hlavné
```

¹¹ Source code of the central public administration body website of *Hlohovec* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.hlohovec.sk/>.

```
menu">Prechod na navigáciu Hlavné menu</a>  
  <a href="#m_221500" title="Prechod na navigáciu Hlavné menu  
3">Prechod na navigáciu Hlavné menu 3</a>  
  <a href="#m_215382" title="Prechod na navigáciu Hlavné menu  
4">Prechod na navigáciu Hlavné menu 4</a>  
  <a href="#m_110215" title="Prechod na navigáciu Hlavné menu  
5">Prechod na navigáciu Hlavné menu 5</a>  
  <a href="#m_222476" title="Prechod na navigáciu Hlavné menu  
6">Prechod na navigáciu Hlavné menu 6</a>  
</div>
```

```
[Missing selector name="m_00"]
```

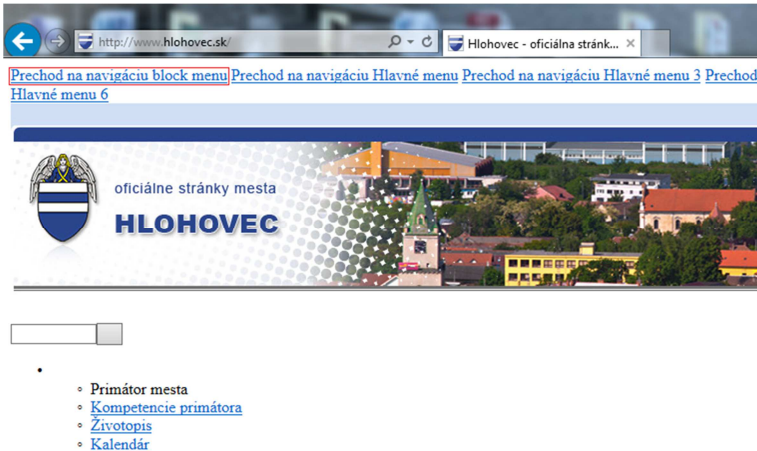
```
<a name="m_170639"></a>  
<a name="m_221500"></a>  
<a name="m_215382"></a>  
<a name="m_110215"></a>  
<a name="m_222476"></a>;
```

✚ CSS code of skip links:

```
.hidden-special {  
  height: 0;  
  overflow: hidden;  
  margin: 0;  
  padding: 0;  
  border: 0;  
}
```

According to the presented results we can conclude that there is a skip navigation mechanism applied on the analyzed homepage of the central public administration body of Hlohovec, but it works technically incorrectly. In relation to our finding we can recommend to replace element "`Prechod na navigáciu block menu`" with element "`Prejst' na obsah stránky`", then to add the attribute `tabindex="-1"` to website's target elements and to replace CSS code "`height: 0;`" with CSS code in accordance with the model examples shown in the previous parts of the study named "Visual hiding of skip navigation links" and "Web browsers' bug related to skip navigation links", with the aim, firstly, to make the skip navigation links content accessible/visible for screen readers and, secondly, to eliminate the disrupted logical order by browsing or reading the webpage links that occurs by most of web browsers.

Figure 3 Website (with style sheets and active elements turned off) of the Central Public Administration Body of Hlohovec

Source: Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Hlohovec* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.hlohovec.sk/>.

Central public administration body of Piešťany

Next figure displays homepage of the central public administration body of Piešťany, with style sheets and active elements turned off. There is no skip link applied.

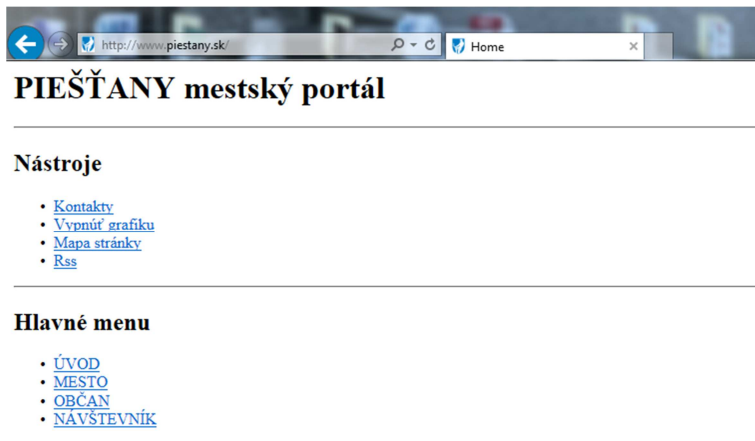
Analyzing the homepage of the central public administration body of Piešťany in context of using the skip navigation links following key findings could be detected:¹²

- ✚ Number of links before the main content: 49 links;
- ✚ Number of skip links: 0 links.

According to the presented results we can conclude that there is no skip navigation mechanism applied on the analyzed homepage of the central public administration body of Piešťany. In relation to this finding we can recommend to add the skip navigation links in accordance with the model examples shown in the previous part of the study named “Skip navigation links”.

¹² Source code of the central public administration body website of *Piešťany* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.piestany.sk/>.

Figure 4 Website (with style sheets and active elements turned off) of the Central Public Administration Body of Piešťany

Source: Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Piešťany* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.piestany.sk/>.

Central public administration body of Senica

Next figure displays homepage of the central public administration body of Senica, with style sheets and active elements turned off. There is no skip link applied.

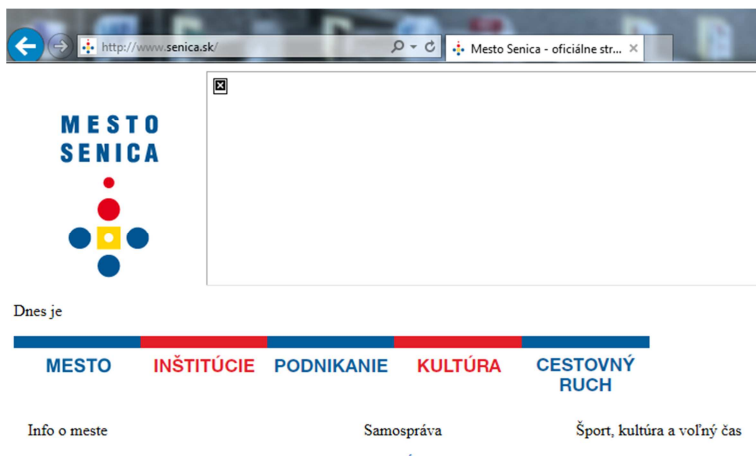
Analyzing the homepage of the central public administration body of Senica in context of using the skip navigation links following key findings could be detected:¹³

- ✚ Number of links before the main content: 47 links;
- ✚ Number of skip links: 0 links.

According to the presented results we can conclude that there is no skip navigation mechanism applied on the analyzed homepage of the central public administration body of Senica. In relation to this finding we can recommend to add the skip navigation links in accordance with the model examples shown in the previous part of the study named “Skip navigation links”.

¹³ Source code of the central public administration body website of *Senica* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.senica.sk/>.

Figure 5 Website (with style sheets and active elements turned off) of the Central Public Administration Body of Senica

Source: Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Senica* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.senica.sk/>.

Central public administration body of Skalica

Next figure displays homepage of the central public administration body of Skalica, with style sheets and active elements turned off. There is no skip link applied.

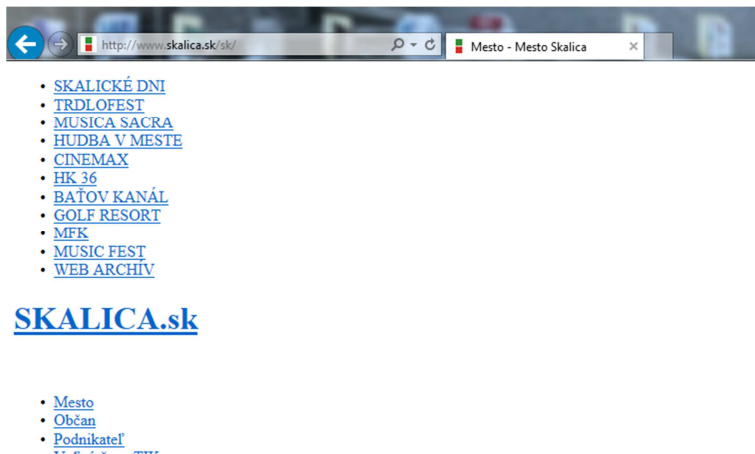
Analyzing the homepage of the central public administration body of Skalica in context of using the skip navigation links following key findings could be detected:¹⁴

- Number of links before the main content: 295 links;
- Number of skip links: 0 links.

According to the presented results we can conclude that there is no skip navigation mechanism applied on the analyzed homepage of the central public administration body of Skalica. In relation to this finding we can recommend to add the skip navigation links in accordance with the model examples shown in the previous part of the study named “Skip navigation links”.

¹⁴ Source code of the central public administration body website of *Skalica* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.skalica.sk/>.

Figure 6 Website (with style sheets and active elements turned off) of the Central Public Administration Body of Skalica

Source: Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Skalica* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.skalica.sk/>.

Central public administration body of Trnava

Next figure displays homepage of the central public administration body of Trnava, with style sheets and active elements turned off. There is no skip link applied.

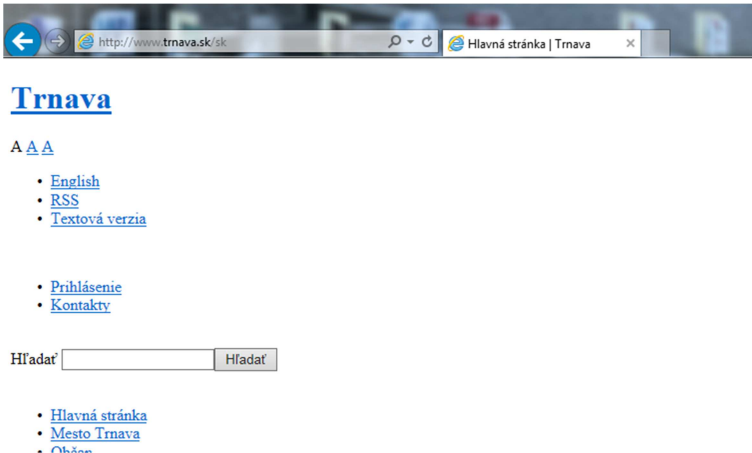
Analyzing the homepage of the central public administration body of Trnava in context of using the skip navigation links following key findings could be detected:¹⁵

- ✚ Number of links before the main content: 22 links;
- ✚ Number of skip links: 0 links.

According to the presented results we can conclude that there is no skip navigation mechanism applied on the analyzed homepage of the central public administration body of Trnava. In relation to this finding we can recommend to add the skip navigation links in accordance with the model examples shown in the previous part of the study named “Skip navigation links”.

¹⁵ Source code of the central public administration body website of *Trnava* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.trnava.sk/>.

Figure 7 Website (with style sheets and active elements turned off) of the Central Public Administration Body of Trnava

Source: Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Trnava* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.trnava.sk/>.

Conclusion

In the study “Applying the Skip Navigation Links in the Context of the Websites’ Accessibility of Central Public Administration Bodies in the Trnava Region” we have paid our attention in accordance with its main aim to seeking yet undetected or undefined deficits in relation to applying the skip navigation mechanism on the websites of the central public administration bodies in the Trnava Region in the context of improving the websites accessibility. In the context of our research questions we defined the main hypothesis as follows: *Homepages of the central public administration bodies in the Trnava Region apply technically correctly the skip navigation links mechanism.*

According to the results and key findings presented in previous parts of our study we can underline the following final conclusions (valid as of March 1st, 2015), divided in to three separate groups:

Homepages with the technically correctly working skip navigation mechanism – for this group we can recommend to add the attribute *tabindex="-1"* to website’s target elements which relates to none of central public administration bodies analyzed in this study.

Homepages with the technically incorrectly working skip navigation mechanism – for this group we can recommend to add the attribute *tabindex="-1"* to website's target elements and to replace CSS code *"display: none;"* with CSS code in accordance with the exactly in our study presented model examples. These recommendations relate namely to only one central public administration body:

- ✚ Central public administration body of Hlohovec.

Homepages with no skip navigation mechanism applied – for this group we can recommend to add skip navigation links, then to add target elements, to add the attribute *tabindex="-1"* to website's target elements and to avoid applying CSS code *"display: none;"* in accordance with the exactly in our study presented model examples. These recommendations relate namely to six central public administration bodies, which means the majority of analyzed central public administration bodies in the Trnava Region:

- ✚ Central public administration body of Dunajská Streda;
- ✚ Central public administration body of Galanta;
- ✚ Central public administration body of Piešťany;
- ✚ Central public administration body of Senica;
- ✚ Central public administration body of Skalica;
- ✚ Central public administration body of Trnava.

Finally, as for verifying the set main hypothesis of the study we can conclude that the hypothesis is not valid, so we have to reject it, because from the 7 analyzed homepages of the central public administration bodies in the Trnava Region no homepage was technically correctly working and in compliance with legislation in force¹⁶ (state valid as of March 1st, 2015).

References

"Skip Navigation" Links. In: *WebAIM: Web Accessibility in Mind* [online]. 2013-10-25 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://webaim.org/techniques/skipnav/>.

¹⁶ See *Výnos Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 55/2014 Z.z. o štandardoch pre informačné systémy verejnej správy zo 4. marca 2014* [Ministerial Decree of the Ministry of Finance of the Slovak Republic No. 55/2014 Coll. of Standards for Information Systems of Public Administration issued on March 4th, 2014].

- CSS in Action: Invisible Content Just for Screen Reader Users. In: *WebAIM: Web Accessibility in Mind* [online]. 2013-09-24 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://webaim.org/techniques/css/invisiblecontent/>.
- KOPRLA, M. and J. KOPRLOVÁ. Analýza prístupnosti webových stránok vybraných webových sídiel verejnej správy z pohľadu administratívno-správneho členenia Slovenskej republiky. *Societas et res publica* [online]. 2013, roč. 2, č. 1, pp. 93-160 [cit. 2015-03-01]. ISSN 1338-6530. Available at: <http://serp.fsv.ucm.sk/archive/2013/01/SOCIETAS-ET-RES-PUBLICA-2013-01.pdf>.
- KOPRLA, M. Prístupnosť webových stránok ako významný faktor zvyšovania konkurencieschopnosti. In: K. ĎURKOVÁ, A. BOBOVNICKÝ and A. ZAUŠKOVÁ, eds. *Inovácie a vedomostná spoločnosť/digitálny marketing – udržateľný rast a návrat investícií* [CD-ROM]. 1. vyd. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta masmediálnej komunikácie, 2012, pp. 49-63. ISBN 978-80-8105-454-9.
- KOPRLOVÁ, J. Applying the Skip Navigation Links in the Context of the Websites' Accessibility of Central State Administration Bodies in the Slovak Republic. *Societas et iurisprudencia* [online]. 2014, roč. 2, č. 2, pp. 133-178 [cit. 2015-03-01]. ISSN 1339-5467. Available at: <http://sei.iuridica.truni.sk/archive/2014/02/SOCIETAS-ET-IURISPRUDENTIA-2014-02.pdf>.
- Skip Navigation Links (Updated 6/19/2009). In: *JimThatcher.com* [online]. 2014-09-16 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.jimthatcher.com/skipnav.htm>.
- Source code of the central public administration body website of *Dunajská Streda* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.dunstreda.sk/>.
- Source code of the central public administration body website of *Galanta* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.galanta.sk/>.
- Source code of the central public administration body website of *Hlohovec* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.hlohovec.sk/>.
- Source code of the central public administration body website of *Piešťany* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.piestany.sk/>.

Source code of the central public administration body website of *Senica* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.senica.sk/>.

Source code of the central public administration body website of *Skalica* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.skalica.sk/>.

Source code of the central public administration body website of *Trnava* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.trnava.sk/>.

Výnos Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 55/2014 Z.z. o štandardoch pre informačné systémy verejnej správy zo 4. marca 2014.

Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Dunajská Streda* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.dunstreda.sk/>.

Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Galanta* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.galanta.sk/>.

Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Hlohovec* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.hlohovec.sk/>.

Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Piešťany* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.piestany.sk/>.

Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Senica* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.senica.sk/>.

Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Skalica* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.skalica.sk/>.

Website (with style sheets and active elements turned off) of the central public administration body of *Trnava* [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Available at: <http://www.trnava.sk/>.

Zákon č. 575/2001 Z.z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v platnom znení.

Ing. Jana Koprlová, PhD.

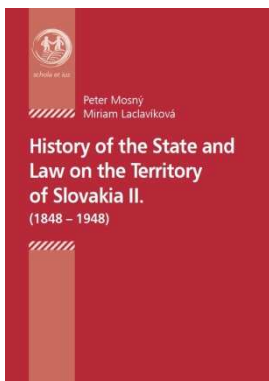
Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
jana.koprlova@gmail.com

**Mosný, Peter and Miriam Laclavíková:
History of the State and Law on the Territory
of Slovakia II. (1848 – 1948).
Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014. 190 p.
ISBN 978-83-7490-768-2**

Štefan Siskovič

Abstract: *Reviewing the textbook Mosný, Peter and Miriam Laclavíková: History of the State and Law on the Territory of Slovakia II. (1848 – 1948).*

Key Words: *Review; Textbook; History of State; History of Law; Slovakia.*

In 2014 the co-authors prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Mosný, CSc., and doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD., published the second volume of the English textbook about the State and Law history on territory of Slovakia. In contrast to the first volume, the presented textbook is focused on the recent legal history. The main topic begins with the introduction of problems that were connected with building the civil State on our territory in 1848 and chronologically continues till 1948 when the totalitarian regime in Czechoslovakia was established.

Realizing the analysis of the publication two basic criteria are important, which determine the book's quality as textbook about the history of State and Law on the territory of Slovakia. The purpose of the existence of each textbook is to provide the readers the most comprehensive summary of information in an understandable form. Therefore, stylistics is crucial and its quality is the criterion of the form. The other criterion is the chosen epistemology, because it influences the content of the textbook and generates the basis of its structure. It also affects reduction, because it lays down the selection rules which allow selecting among infinite number of facts, so called historical facts that were essential for the development of our legal history.

In connection with the first criterion, right at the beginning of the textbook the co-authors stated their ambition providing that target groups of readers are not only students of the Law faculties, but also the broader professional and lay public. Therefore, they cared about the intelligibility of the textbook stylistics. In our opinion, they managed to fulfill this objective. The second criterion determines the content quality of the presented textbook. Publication is divided into ten chapters. The first seven of them are devoted to the history of State and the last three are focused on the history of Law. We can observe dual structure in the chapters devoted to the history of State. On the one hand, all chapters present the history of State on our territory in a chronological order, from the revolutionary years around 1848 through the Bach's neo-absolutism, followed by the Austro-Hungarian settlement and the formation of Czechoslovakia, its disintegration, and creation of the Slovak Republic and, finally, re-building of Czechoslovakia after the Second World War. On the other hand, each chapter has a unified content scheme which progresses in the direction from the central public authorities to the local administration and to the most important sources of law of the mentioned period of our State history. Chosen content structure is not only a help for readers to understand better the textbook theme, but also an expression of the idea that the history of the State is connected with the history of the nation. This is probably most visible by the evaluation of the Austro-Hungarian State disintegration, followed by formation of the Czechoslovak State. It is traditionally accepted that Czechoslovakia originated on October 28th, 1918, when the so called Reception Norm as Act No. 11/1918 Coll. was declared. However, besides the Reception Norm the equivalent status in the textbook has also the Martin Declaration which is characterized as a primary document of the Czechoslovak State formation.¹ Czechoslovakia was therefore created as a result of a fusion of two political wills – the representatives of the Slovak National Council and the National Committee. In the chapters devoted to the history of Law on our territory is also visible the unified structure that corresponds with the development of our legal system. However, its chronological character is not immediately obvious, as by the chapters devoted to the history of State. Nevertheless, by reading the individual sub-chapters the

¹ MOSNÝ, P. and M. LACLAVÍKOVÁ. *History of the State and Law on the Territory of Slovakia II. (1848 – 1948)*. 1st ed. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014, pp. 55-56. ISBN 978-83-7490-768-2.

readers reveal that development of legal system on our territory has its own internal logic.

Both the stylistics and the content of the analyzed textbook bring the history of State and Law in an intelligible form. The authors managed to achieve their objective, because the textbook is understandable not only for law students, but also for wider professional and lay public. In addition to this ambition a new element is presented in the textbook. History and legal history can't be viewed as a historiography and, therefore, they can't consist only from a set of following facts. The past has to be evaluated critically. For this we need to state some criteria which never would be universal, but they will allow us to discuss the problematic passages of our history. In several parts the textbook offers more than just exerted alternatives of our history. Therefore, it encourages readers to the discussion, but at the same time it forces them to reason about the encountered problems and to delimit the evaluation that is unacceptable for them.

References

MOSNÝ, P. and M. LAČLAVÍKOVÁ. *History of the State and Law on the Territory of Slovakia II. (1848 – 1948)*. 1st ed. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014. 190 p. ISBN 978-83-7490-768-2.

JUDr. Mgr. Štefan Siskovič, PhD.

Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
ssiskovic@gmail.com

Information on Studying Law at the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, Slovakia

Helena Barancová
Jana Koprlová

Abstract: *Information on studying Law at the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, Slovakia.*

Key Words: *Information; Studying Law; Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, Slovakia.*

Why to Study Law at the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava?

- ✚ The best faculty of law in Slovakia (according to the rankings and ratings of universities realized by ARRA in the period of years 2011 – 2014).
- ✚ ECTS Label – credit transfer system among the European Union universities – is provided by the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava as by the only one faculty of law in Slovakia.
- ✚ Diploma Supplement Label – offers the graduates the diploma supplement which corresponds to the European standards and provides the employers with superior information on the achieved professional qualification.
- ✚ The reputation of the Faculty helps to place the graduates in the labour market.
- ✚ The tuition fees and process of education allow acquiring the highest quality of the legal education in Slovakia also in external form.
- ✚ New student's hostel of Peter Pázmaň in Trnava.
- ✚ High educational and scientific levels provide academic freedom and comfort, responsibility, and permanent dialogue between teachers and students.
- ✚ Wide range of clinical trainings, internships, and professional practices.
- ✚ Wide range of optional and selective courses.

- ✚ Foreign student mobility towards the European Union countries as well as, for example, towards the Russian speaking countries (Russia, Belarus, Georgia, or Armenia).
- ✚ Offer of courses related to more than 20 subjects taught in foreign languages (the English, German, and Spanish languages) which provides the opportunity for students to improve and specialize themselves in the foreign language professional terminology without paying additional fees for language courses.
- ✚ The opportunity to complete the entire study program in the English language.
- ✚ Large and dynamically expanding library funds of the Faculty's library.
- ✚ Merit scholarship and motivational scholarship.

Scientific and Research Activities of the Faculty

The current Faculty of Law at the Trnava University in Trnava resumed its activities in the academic year 1998/1999. It picked up again on the results of educational as well as scientific activities and values of the historic Trnava University which performed its activities in the town of Trnava in the period between years 1635 and 1777. Since the beginning of its renewed existence in year 1998, the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava was able to ensure significant personal guarantees not only for the development of the Master-degree program in the higher education, but also for the development of research in the area of legal sciences in the Slovak Republic.

Data on the results of professors, associate professors, and other university teachers and researchers working at the Faculty document permanent active scientific and other professional activities as well as continuity in the further development of the Faculty's scientific life. Compared to previous years, the Faculty is yearly achieving a significant increase in the results of scientific and other professional activities, and this not only in quantitative, but also in qualitative evaluations of the outputs. In comparison to previous years, there is recorded an increase in the number of original scientific papers published in national and international journals, abstract proceedings, and monographs as well as in the number of active presentations at international and national scientific conferences and other professional events.

The Library at the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava

The Faculty's library is a specialized academic department which was created in October 2000. It is a stable socio-educational part of the Faculty the primary function of which is to collect, process, and enable the access to scientific information. Since its creation it is built up as a scientific library. The Faculty's library is an integral part of the University Library at the Trnava University in Trnava. From the view of its specialization and profiling related to the library's collection it is intended primarily for students, doctoral students, teachers, and staff of the Faculty.

The UNIDROIT Library

The Library at the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava is since 2001 an integral part of the global network of depository libraries of the International Institute for the Unification of Private Law – UNIDROIT. It serves as a depository library of this organization in the Slovak Republic. In the network of academic libraries it enjoys a very special status, as it was included among the 38 world prestigious law libraries with this status.

Opportunities for Students

The students have the possibility to address and solve their requests and proposals through their elected representatives in the Faculty's and the University's Academic Senates. Large activities are realized by the University Pastoral Centre of St. Stanislav Kostka and the ELSA. (the European Law Students' Association). For students the Faculty organizes Veni Sancte, Te Deum, matriculation ceremony, graduation ceremonies, and other activities related to the student life.

The Graduates' Asserting

Graduates of the three-year Bachelor study program:

- ✚ Are allowed, under conditions specified by the Faculty of Law, to continue to study the two-year Master study program in the field of law and get a degree Master of Laws "Mgr.",
- ✚ Learn the rudiments of the theory and history of State and law, the Roman law as well as the Slovak law in force, its application and interpretation in all branches of the public law,
- ✚ Gain introductory knowledge in the private law, familiar with the principles and content of the international law and with its applica-

tion methods as well as with the content of the European law and the techniques, forms, and requirements for its implementation and application in the Slovak Republic,

- ✚ Acquire knowledge and skills sufficient enough for being prepared, for example, already in the second year of their study to work as so-called legal assistants in lawyer's offices or in commercial companies.

Graduates of the two-year Master study program that follows after completing the three-year Bachelor study program can assert themselves by:

- ✚ Performing the professions of judge, advocate, notary, prosecutor, executor, senior judicial officer, mediation and probation officer as well as by performing the activities in police forces, business, personal management, international relations, and in the area of application and approximation of the European law,
- ✚ Activities of the central state and local authorities as well as international government and non-government bodies and organizations within the state and abroad, including the bodies of the European Union by performing the functions of the so-called EU officials,
- ✚ Activities of the public administration, state's central and local administration as well as territorial self-government at the level of the municipality or city authorities and also at the level of bodies of the self-governing regions,
- ✚ Activities in the area of academic research and education realized by the faculties of law and research institutions,
- ✚ Performing the activities outside the legal professions, as the lawyers are belonging to the professions with a wide-range social overview and critical thinking.

Prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
dekan.prf@truni.sk

Ing. Jana Koprlová, PhD.

Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
jana.koprlova@gmail.com

Overview of Scientific Events Organized by the Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Slovakia, until the End of the Year 2015

Prehľad vedeckých podujatí organizovaných Právnickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave do konca roka 2015

Tomáš Strémy

Abstract: *Overview of scientific events organized by the Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Slovakia, until the end of the year 2015.*

Key Words: *Information Overview; Scientific Events; Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, Slovakia, Year 2015.*

Abstrakt: *Prehľad vedeckých podujatí organizovaných Právnickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave do konca roka 2015.*

Kľúčové slová: *Informatívny prehľad; vedecké podujatia; Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave; rok 2015.*

English version

Institute of Intellectual Property Law

✚ March 31st, 2015: international conference held on the topic “*Intellectual Property in Slovakia and in the European Union and Its Perspective*”.

Cooperation:

- ✚ international cooperation – cooperation of the V4 countries on an international project within the two-year project CopyCamp (2015 and 2016),
- ✚ international cooperation (offer from the Hungarian Open Society Foundation) – the purpose of the project is to ensure the dissemination of knowledge in the area of the open educational resources in Slovakia.

Department of Civil and Commercial Law

- ✚ September 18th and 19th, 2015: XII. Luby's Legal Days – international conference held on the topic *“Compensation as a Remedy in Private Law”*.

Department of Administrative, Environmental and Finance Law

- ✚ April 23rd, 2015: lecture held by the Deputy Director of the National Security Office on the topic *“Promoting and Limiting the Right of Access to Information in the Application Practice in Slovakia – State Secrets in Modern Times”*,
- ✚ April 29th, 2015: international conference held on the topic *“The Right to Asylum and Its Application in the Public Sector”*,
- ✚ April 30th, 2015: lecture held by the President of the Slovak Chamber of Tax Advisors on the topic *“The Court of Justice of the European Union in the Field of Abuse of Rights, Tax Evasion vs. Acting in Good Faith”*,
- ✚ November 2015, during the Week of Science and Technology: international conference organized in distance form within the VEGA grant No. 1/0092/13 on the topic *“Public Administration and Misdemeanors”*.

Department of Criminal Law and Criminology

- ✚ September 29th, 2015: international conference held on the topic *“Restorative Justice and Alternative Sentences in the Research Contexts”* organized in cooperation with the Department of Legal Proaedeutics,
- ✚ November 2015: international conference organized within the VEGA grant No. 1/0315/14 on the topic *“Harmonization of the Juvenile Justice System in the European Union”*.

Department of Labour Law and Social Security Law

- ✚ May 27th, 2015: international conference held on the topic *“Feasibility of Social Rights in the System of Social Security”*,
- ✚ September 30th, 2015: international conference organized in cooperation with the Institute for Legal Aspects of Religious Freedom on the topic *“Social Doctrine of the Church and Its Impact on Labor Law”*.

Institute for Legal Aspects of Religious Freedom

- ✚ May 21st, 2015: international conference held on the topic *“The Importance of the Exercise of Freedom of Conscience in a Democratic Society”*,
- ✚ September 30th, 2015: international conference organized in cooperation with the Department of Labour Law and Social Security Law on the topic *“Social Doctrine of the Church and Its Impact on Social Justice”*.

Department of Theory of Law and Constitutional Law

- ✚ June 5th, 2015: international conference held on the topic *“The Principles of Constitutionalism”*.

Department of Legal Propaedeutics

- ✚ September 29th, 2015: international conference organized in cooperation with the Department of Criminal Law and Criminology on the topic *“Restorative Justice and Alternative Sentences in the Research Contexts”*,
- ✚ November 2015: seminar held on the topic *“Methodology and Methods of Criminological Research”*.

Slovenská verzia

Ústav práva duševného vlastníctva

- ✚ 31. marec 2015: záverečná konferencia v rámci projektu VEGA na tému *„Právo duševného vlastníctva na Slovensku a v Európskej únii a jeho perspektíva“*.

Spolupráca:

- ✚ medzinárodná spolupráca – kooperácia štátov V4 na medzinárodnom projekte v rámci dvojročného projektu CopyCamp (2015 a 2016),
- ✚ medzinárodná spolupráca (ponuka od maďarskej organizácie Open Society Foundation) – na účely realizácie projektu zabezpečovania šírenia poznatkov na Slovensku v oblasti otvorených zdrojov vzdelávania.

Katedra občianskeho a obchodného práva

- ✚ 18. a 19. september 2015: XII. Lubyho právnické dni, Kongresové centrum Slovenskej akadémie vied Smolenice, téma je „*Náhrada škody ako prostriedok nápravy v súkromnom práve*“.

Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva

- ✚ 23. apríl 2015: odborná prednáška námestníka riaditeľa Národného bezpečnostného úradu Slovenskej republiky na tému „*Presadzovanie a obmedzovanie práva na prístup k informáciám v aplikačnej praxi na Slovensku – Štátne tajomstvo v modernej dobe*“,
- ✚ 29. apríl 2015: medzinárodná vedecká konferencia organizovaná v rámci grantu č. APVV-0024-12 v hoteli IMPIQ Trnava na tému „*Právo na azyl a jeho aplikácia vo verejnej správe*“,
- ✚ 30. apríl 2015: odborná prednáška prezidenta Slovenskej komory daňových poradcov na tému „*Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie v oblasti zneužitia práva, daňových podvodov vs. konanie v dobrej viere*“,
- ✚ november 2015, t.j. v týždni vedy a techniky: medzinárodná vedecká konferencia organizovaná dištančnou formou v rámci grantu VEGA č. 1/0092/13 na tému „*Verejná správa a priestupky*“.

Katedra trestného práva a kriminológie

- ✚ 29. september 2015: medzinárodná konferencia organizovaná v rámci projektu APVV doc. Strémyho na tému „*Restoratívna justícia a alternatívne tresty vo výskumných súvislostiach*“ – organizuje sa v spolupráci s Katedrou propedeutiky právnických predmetov,
- ✚ november 2015: medzinárodná vedecká konferencia organizovaná v rámci grantu VEGA č. 1/0315/14 na tému „*Harmonizácia trestného súdnictva nad mládežou v Európskej únii*“.

Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

- ✚ 27. máj 2015: medzinárodná konferencia na tému „*Uskutočniteľnosť sociálnych práv v systémoch sociálnej bezpečnosti*“, miesto konania – hotel Fénix Trnava,
- ✚ 30. september 2015: v spolupráci s Ústavom pre otázky náboženskej slobody medzinárodná konferencia na tému „*Sociálna náuka Cirkvi a jej vplyv na pracovné právo*“.

Ústav pre otázky náboženskej slobody

- ✚ 21. máj 2015: medzinárodná konferencia na tému „*Význam uplatňovania slobody svedomia v demokratickej spoločnosti*“ – konferencia sa koná pri príležitosti pätnásteho výročia podpísania Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou, miesto konania – Aula Pazmaneum Trnavskej univerzity v Trnave,
- ✚ 30. september 2015: medzinárodná konferencia na tému „*Sociálna náuka Cirkvi a jej vplyv na pracovné právo*“ – organizovaná spoločne s Katedrou pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia v rámci projektu VEGA JUDr. V. Križana, PhD., „Sociálna náuka Katolíckej Cirkvi v pracovnom práve Slovenskej republiky“, miesto konania – priestory Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave.

Katedra teórie práva a ústavného práva

- ✚ 5. jún 2015: medzinárodná vedecká konferencia na tému „*Princípy konštitucionalizmu*“, miesto konania – priestory Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave (Collegium Novum).

Katedra propedeutiky právnických predmetov

- ✚ 29. september 2015: medzinárodná konferencia na tému „*Restoratívna justícia a alternatívne tresty vo výskumných súvislostiach*“ – organizuje sa v spolupráci s Katedrou trestného práva a kriminológie z projektu APVV doc. Strémyho,
- ✚ november 2015: odborný seminár na tému „*Metodológia a metódy kriminologického výskumu*“.

Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
tomas.stremy@truni.sk

Informácie pre autorov

Základné informácie

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** sa tematicky zameriava na spoločensky významné prierezové súvislosti otázok verejného a súkromného práva na národnej, nadnárodnej, ako aj medzinárodnej úrovni, zastúpeného predovšetkým odvetvami:

- + dejiny práva;
- + teória práva;
- + rímske právo;
- + cirkevné právo;
- + ústavné právo;
- + ľudské práva a základné slobody;
- + medzinárodné právo;
- + európske právo;
- + občianske právo;
- + hospodárske právo a obchodné právo;
- + pracovné právo;
- + právo sociálneho zabezpečenia;
- + správne právo;
- + právo životného prostredia;
- + finančné právo;
- + právo duševného vlastníctva;
- + trestné právo a kriminológia,

prelínajúce sa s ťažiskovými oblasťami spoločensko-vedných disciplín v najširšom zmysle, ku ktorým patria najmä:

- + medzinárodné vzťahy;
- + verejná politika;
- + verejná správa;
- + psychológia;
- + sociológia;
- + demografia;
- + manažment a marketing;
- + medzinárodné ekonomické vzťahy;
- + svetová ekonomika, nadnárodné ekonomiky a národné ekonomiky.

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** ponúka priestor pre publikáciu príspevkov v podobe:

- ✚ samostatných vedeckých štúdií, ako aj cyklov vedeckých štúdií *minimálny rozsah tvorí 10 normostrán prislúchajúcich na jednu štúdiu, maximálny rozsah je neobmedzený;*
- ✚ esejí zamýšľajúcich sa nad aktuálnou spoločenskou témou či dianím *minimálny rozsah tvorí 5 normostrán prislúchajúcich na jednu esej, maximálny rozsah je neobmedzený;*
- ✚ recenzií publikácií vzťahujúcich sa na hlavné zameranie časopisu *minimálny rozsah tvoria 3 normostrany prislúchajúce na jednu recenziu, maximálny rozsah je neobmedzený; odporúča sa zároveň dodanie obrázku prednej obálky recenzovanej publikácie v dostatočnej veľkosti;*
- ✚ informácií, ako aj správ súvisiacich so základným poslaním časopisu *minimálny rozsah tvoria 2 normostrany prislúchajúce na jednu informáciu alebo správu, maximálny rozsah je neobmedzený; odporúča sa zároveň dodanie fotodokumentačných alebo iných obrázkových podkladov sprievodného charakteru v dostatočnej veľkosti.*

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** vychádza v elektronickej online podobe pravidelne štyrikrát ročne, a to v termínoch:

- ✚ 31. marec – jarná edícia;
- ✚ 30. jún – letná edícia;
- ✚ 30. september – jesenná edícia;
- ✚ 31. december – zimná edícia.

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** prijíma a publikuje výhradne iba pôvodné, doposiaľ nepublikované príspevky, ktoré sú vlastným dielom autorov, ktorí ich na uverejnenie v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** predkladajú.

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** prijíma a publikuje príspevky v jazykoch:

- ✚ slovenčina;
- ✚ čeština;
- ✚ angličtina;
- ✚ nemčina;
- ✚ ruština;
- ✚ francúzština;
- ✚ španielčina;
- ✚ poľština;
- ✚ srbčina;
- ✚ slovinčina;

- ✚ japončina;
- ✚ perzština – darjčina;
- ✚ po vzájomnej dohode podľa aktuálnych možností redakcie aj v iných svetových jazykoch.

Zodpovednosť za dodržanie všetkých nevyhnutných predpokladov a požiadaviek kladených na príspevky publikované v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** nesú:

- ✚ odborní garanti zodpovedajúci v rámci redakčnej rady časopisu za konkrétne prierezové sekcie vo vzťahu k vedeckej stránke príspevkov;
- ✚ hlavný redaktor vo vzťahu k formálnej stránke príspevkov;
- ✚ výkonný redaktor vo vzťahu k uplatneniu metodologických, analytických a štatistických otázok v príspevkoch;
- ✚ jazykoví garanti v rámci redakčnej rady časopisu a v odôvodnených prípadoch tiež uznávaní jazykoví odborníci vo vzťahu ku gramaticko-štylistickým požiadavkám a jazykovej čistote príspevkov.

Recenzné konanie

Posudzovanie zaradenia príspevkov na publikáciu v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** sa uskutočňuje na základe obojstranne anonymného recenzného konania zaisťovaného členmi redakčnej rady časopisu a v odôvodnených prípadoch tiež uznávanými odborníkmi pôsobiacimi v zodpovedajúcich oblastiach.

Zápis o výsledkoch recenzného konania sa vykonáva a archivuje na štandardizovaných formulároch.

Súhrnnú informáciu o výsledku recenzného konania, spolu s usmerením ohľadom ďalšieho postupu, obdržia predkladatelia príspevkov prostredníctvom e-mailovej odpovede bezodkladne po doručení vyhotovených recenzných posudkov redakcii časopisu a záverečnom posúdení výsledkov recenzného konania redakčnou radou.

Publikácia príspevkov

Publikácia príspevkov v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** sa uskutočňuje výhradne bez akéhokoľvek nároku prispievateľov na autorový honorár. Predloženie príspevkov na publikáciu posudzuje redakcia časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** ako prejav vôle autorov, ktorým autori vedome a dobrovoľne súčasne:

- ✚ prejavujú svoj súhlas s uverejnením predloženého príspevku v časopise;
- ✚ potvrdzujú, že príspevok je ich pôvodným, doposiaľ nepublikovaným dielom;
- ✚ potvrdzujú svoj súhlas s uvedením ich pracoviska a kontaktnej e-mailovej adresy v rubrike „Kontakty na autorov“.

Uprednostňovanie cudzích jazykov v príspevkoch je vítané.

Publikovanie textov príspevkov sa uskutočňuje zásadne v dvojazyčnej slovensko-anglickej štandardizovanej hlavičkovej šablóne časopisu SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA, a to súčasne v podobe kompletných verzií jednotlivých čísiel, ako aj samostatných autorských separátov uverejnených v zodpovedajúcich rubrikách na oficiálnej internetovej stránke časopisu <http://sei.iuridica.truni.sk>.

Štruktúra príspevku

Názov príspevku v pôvodnom jazyku:

- ✚ prosíme uviesť názov, prípadne podnázov príspevku v pôvodnom jazyku;

Title of Contribution in English:

- ✚ prosíme uviesť názov, prípadne podnázov príspevku v anglickom jazyku
nevyžaduje sa v prípade angličtiny ako pôvodného jazyka;

Autor príspevku:

- ✚ prosíme uviesť meno, priezvisko a všetky tituly a hodnosti autora;

Abstract in English:

- ✚ prosíme uviesť abstrakt v anglickom jazyku, cca 10 riadkov
nevyžaduje sa v prípade angličtiny ako pôvodného jazyka;

Key Words in English:

- ✚ prosíme uviesť kľúčové slová v anglickom jazyku, cca 10 výrazov
nevyžaduje sa v prípade angličtiny ako pôvodného jazyka;

Abstrakt v pôvodnom jazyku:

- ✚ prosíme uviesť abstrakt v pôvodnom jazyku, cca 10 riadkov;

Kľúčové slová v pôvodnom jazyku:

- ✚ prosíme uviesť kľúčové slová v pôvodnom jazyku, cca 10 výrazov;

Text príspevku:

- ✚ prosíme uviesť v štruktúre úvod, jadro, záver; v členení na kapitoly, prípadne podkapitoly; príspevok môže obsahovať tabuľky, grafy, schémy, obrázky a podobne, je však nevyhnutné uviesť ich prameň so všetkými povinnými bibliografickými údajmi v plnom rozsahu; poznámky a odkazy na literatúru prosíme uvádzať v poznámke pod čiarou podľa platnej bibliografickej normy

Pozn.: je nutné uvádzať všetky povinné bibliografické údaje v plnom rozsahu – rovnako v odkazoch v poznámkach pod čiarou, ako aj v zozname literatúry na konci príspevku; zároveň je nevyhnutné, aby všetka použitá literatúra, na ktorú odkazuje text príspevku v poznámkach pod čiarou, v plnej miere zodpovedala prameňom uvedeným v zozname použitej literatúry umiestnenom na konci príspevku a opačne;

Literatúra:

- ✚ prosíme uviesť zoznam použitej literatúry podľa platnej bibliografickej normy

Pozn.: je nutné uvádzať všetky povinné bibliografické údaje v plnom rozsahu – rovnako v odkazoch v poznámkach pod čiarou, ako aj v zozname literatúry na konci príspevku; zároveň je nevyhnutné, aby použitá literatúra, na ktorú odkazuje text príspevku v poznámkach pod čiarou, v plnej miere zodpovedala prameňom uvedeným v zozname použitej literatúry umiestnenom na konci príspevku a opačne;

Kontakt na autora:

- ✚ prosíme dodržať nižšie uvedenú vzorovú štruktúru informácie o kontakte na autora príspevku:

Ing. Jana Koprlová, PhD.
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
jana.koprlova@gmail.com

Texty príspevkov je možné prijímať výhradne v elektronickej podobe vo formáte dokumentu textového editora MS Word. V textoch príspevkoch odporúčame použiť štandardizované typy a veľkosti písma, riadkovania, ako aj formátovania textu.

Texty príspevkov zasielajte, prosím, na e-mailovú adresu redakcie časopisu sei.journal@gmail.com.

Vaše otázky v prípade nejasností či potreby poskytnutia dodatočných informácií zasielajte, prosím, na e-mailovú adresu redakcie časopisu sei.journal@gmail.com.

Tešíme sa na Váš príspevok!

S úctou,

redakcia **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**

Information for Authors

Basic Information

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** thematically focuses on social relevant interdisciplinary relations on the issues of public law and private law at the national, transnational and international levels, represented first of all by following branches of law:

- ✚ legal history;
- ✚ theory of law;
- ✚ roman law;
- ✚ canon law;
- ✚ constitutional law;
- ✚ human rights & fundamental freedoms;
- ✚ international law;
- ✚ European law;
- ✚ civil law;
- ✚ economic law & trade law;
- ✚ labour law;
- ✚ social security law;
- ✚ administrative law;
- ✚ environmental law;
- ✚ financial law;
- ✚ intellectual property law;
- ✚ criminal law and criminology,

connected to the key areas of social science disciplines in the broadest understanding, those represent above all:

- ✚ international relations;
- ✚ public policy;
- ✚ public administration;
- ✚ psychology;
- ✚ sociology;
- ✚ demography;
- ✚ management and marketing;
- ✚ international economic relations;
- ✚ world economy, transnational economies and national economies.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** offers a platform for publication of contributions in the form of:

- ✚ separate papers and scientific studies as well as scientific studies in cycles
the expected minimum extent related to one study covers 10 standard pages, the maximum extent is not limited;
- ✚ essays on current social topics or events
the expected minimum extent related to one essay covers 5 standard pages, the maximum extent is not limited;
- ✚ reviews on publications related to the main orientation of the journal
the expected minimum extent related to one review covers 3 standard pages, the maximum extent is not limited; it is recommendable to deliver also the front cover picture of the reviewed publication in the sufficient largeness;
- ✚ information as well as reports connected with the inherent mission of the journal
the expected minimum extent related to one information or report covers 2 standard pages, the maximum extent is not limited; it is recommendable to deliver also photo documents or other picture material of accompanying character in the sufficient largeness.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** is issued in an electronic on-line version four times a year, regularly on:

- ✚ March 31st – spring edition;
- ✚ June 30th – summer edition;
- ✚ September 30th – autumn edition;
- ✚ December 31st – winter edition.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** accepts and publishes exclusively only original, hitherto unpublished contributions written as the own work by authors those are submitting the contributions for publication in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** accepts and publishes contributions in languages:

- ✚ Slovak language;
- ✚ Czech language;
- ✚ English language;
- ✚ German language;
- ✚ Russian language;
- ✚ French language;
- ✚ Spanish language;
- ✚ Polish language;

- ✚ Serbian language;
- ✚ Slovenian language;
- ✚ Japanese language;
- ✚ Persian language Dari;
- ✚ by mutual agreement in relation to current possibilities of the editorial office also in other world languages.

Responsibility for compliance with all prerequisites and requirements laid on contributions published in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** have:

- ✚ special supervisors within the journal's editorial board responsible for specific interdisciplinary sections in relation to the scientific aspects of contributions;
- ✚ editor in chief in relation to the formal aspects of contributions;
- ✚ executive editor in relation to the application of methodological, analytical and statistical questions in contributions;
- ✚ language supervisors within the journal's editorial board and in well-founded cases also recognized language experts in relation to the grammar and stylistic requirements and linguistic purity of contributions.

Review Procedure

Reviewing the contributions for publication in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** follows with a mutually anonymous (double-blind) review procedure realized by members of journal's editorial board and in well-founded cases also by recognized experts working in corresponding areas.

Report on results of the review procedure is made and archived on standardized forms.

Comprehensive information on results of the review procedure, together with guidance on how to proceed with submitted contributions, will contribution's submitters receive through an e-mail answer immediately after receiving the reviewers' written opinions by the journal's editorial office and final judging the results of the review procedure by the editorial board.

Publication of Contributions

Publication of contributions in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** is realized exclusively without any contributor's claim for author's fee (royalty). Submission of contributions for publication understands the editorial office of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** as a manifestation of the will of the authors, through which the authors all at once knowingly and voluntarily:

- ✚ express their own agreement with publication of submitted contribution in the journal;
- ✚ declare that the contribution presents their original, hitherto unpublished work;
- ✚ declare their own agreement with specifying their workplace and contact e-mail address in the section "Authors' Contact List".

Favouring the foreign languages in contributions is welcome.

Publication of the contribution texts will be provided exclusively in the bilingual Slovak-English standardized letterhead template of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**, synchronously in the form of complete versions of individual journal numbers as well as in the form of single authors' contributions. Publication process follows in corresponding sections on the journal's official website: <http://sei.iuridica.truni.sk/international-scientific-journal/>.

Structure of Contribution

Title of Contribution in Original Language:

- ✚ please specify title, eventually subtitle of contribution in original language;

Title of Contribution in English:

- ✚ please specify title, eventually subtitle of contribution in English
not required in the case of English as the language of the original;

Author of Contribution:

- ✚ please specify author's given name, surname and all academic degrees;

Abstract in English:

- ✚ please specify abstract in English, circa 10 rows
not required in the case of English as the language of the original;

Key Words in English:

- ✚ please specify key words in English, circa 10 words
not required in the case of English as the language of the original;

Abstract in Original Language:

- ✚ please specify abstract in original language, circa 10 rows;

Key Words in Original Language:

- ✚ please specify key words in original language, circa 10 words;

Text of Contribution:

- ✚ please specify in following structure: introduction, main text, conclusions; text broken down into chapters, eventually subchapters; the contribution may include sheets, charts, figures, pictures, etc., but it is necessary to indicate their sources with all obligatory bibliographic details in the full extent; notes and references to literature, please, specify in the footnote according to current bibliographic standards
Note: all obligatory bibliographic data must be included to the full extent – both in references in the footnote as well as in bibliography list at the end of contribution; it is also essential that all of literature referred in the footnotes of the contribution's text fully corresponds to the sources listed in the bibliography list placed at the end of the contribution and vice versa;

Literature:

- ✚ please specify a complete bibliography of all sources according to current bibliographic standards
Note: all obligatory bibliographic data must be included to the full extent – both in references in the footnote as well as in bibliography list at the end of contribution; it is also essential that all of literature referred in the footnotes of the contribution's text fully corresponds to the sources listed in the bibliography list placed at the end of the contribution and vice versa;

Author's Contact:

- ✚ please follow the below mentioned model structure of contact information on the author of contribution:

Ing. Jana Koprlová, PhD.
Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava

Slovak Republic
jana.koprlova@gmail.com

Contribution manuscripts can be accepted only in electronic version in the format of the text editor MS Word document. Applying the standardized types and font sizes, line spacing as well as text formatting in the contribution manuscripts is highly recommended.

Your contribution manuscripts send, please, to the e-mail address of the journal's editorial office sei.journal@gmail.com.

In the case of any uncertainty or necessity of providing additional information send your questions, please, to the e-mail address of the journal's editorial office sei.journal@gmail.com.

We are looking forward to your contribution!

Yours faithfully,

Team **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**

Etický kódex

Článok I. Všeobecné ustanovenia

Medzinárodný internetový vedecký časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** (ďalej len „časopis“) vydáva Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave a tematicky sa zameriava na spoločensky významné prierezové súvislosti otázok verejného a súkromného práva na národnej, nadnárodnej, ako aj medzinárodnej úrovni, prelínajúcimi sa s ťažiskovými oblasťami spoločensko-vedných disciplín. Redakcia časopisu sídli v priestoroch Právnickej fakulty na Kollárovej ulici č. 10 v Trnave.

Časopis má charakter vedeckého recenzovaného časopisu, ktorý vychádza v on-line elektronickej podobe pravidelne štyrikrát ročne na oficiálnej webovej stránke časopisu <http://sei.iuridica.truni.sk>. Publikovanie textov príspevkov sa uskutočňuje v dvojjazyčnej slovensko-anglickej štandardizovanej hlavičkovej šablóne časopisu, a to súčasne v podobe kompletných verzií jednotlivých čísiel, ako i samostatných autorských separátov uverejnených v zodpovedajúcich rubrikách na webovej stránke časopisu.

Časopis ponúka podnetnú a inšpiratívnu platformu pre komunikáciu na úrovni odbornej aj občianskej verejnosti, a rovnako aj pre vedecké a celospoločensky prínosné riešenia aktuálnych právnych otázok problematiky dejín práva, teórie práva, rímskeho práva, cirkevného práva, ústavného práva; ľudských práv a základných slobôd, medzinárodného práva, európskeho práva, občianskeho práva, hospodárskeho práva a obchodného práva, pracovného práva, práva sociálneho zabezpečenia, správneho práva, práva životného prostredia; finančného práva, práva duševného vlastníctva, trestného práva a kriminológie, v kontexte ich najširších interdisciplinárnych interferencií na úrovni spoločensko-vedných oblastí, ku ktorým patria najmä medzinárodné vzťahy, verejná politika, verejná správa, psychológia, sociológia, demografia, manažment a marketing, medzinárodné ekonomické vzťahy, ako aj svetová ekonomika, nadnárodné ekonomiky a národné ekonomiky.

Webová stránka časopisu ponúka čitateľskej verejnosti informácie v bežnom grafickom rozhraní, a súběžne aj v grafickom rozhraní Blind Friendly pre slabozrakých čitateľov paralelne v slovenskom, anglickom a nemeckom jazyku. V uvedených jazykoch zabezpečuje redakcia časopisu aj spätnú komunikáciu.

Článok II. Zodpovednosť a publikácia príspevkov

Časopis prijíma a publikuje výhradne iba pôvodné, doposiaľ nepublikované príspevky, ktoré sú vlastným dielom autorov, ktorí ich na uverejnenie v časopise predkladajú. Autori príspevkov vedecky či pedagogicky pôsobia v zodpovedajúcich oblastiach zamerania časopisu a majú ukončené zodpovedajúce akademické vzdelanie na úrovni minimálne druhého stupňa vysokoškolského štúdia.

V súlade s vyššie uvedeným ustanovením sa automaticky so zodpovedajúcim odôvodnením zamietajú príspevky už preukázateľne publikované, ako aj príspevky, ktoré naplňajú skutkovú podstatu plagiátu či neoprávneného, respektíve nezákonného zásahu do autorského práva podľa autorského zákona v platnom znení.

Informácie pre autorov zverejnené na webovej stránke časopisu sú záväzné. Uprednostňovanie cudzích jazykov v príspevkoch je vítané.

Zodpovednosť za dodržanie všetkých nevyhnutných predpokladov a požiadaviek kladených na príspevky publikované v časopise nesú odborní garanti z radov členov redakčnej rady a redakčného okruhu časopisu zodpovedajúci za konkrétne prierezové sekcie vo vzťahu k vedeckej stránke príspevkov, hlavný redaktor vo vzťahu k formálnej stránke príspevkov, výkonný redaktor vo vzťahu k uplatneniu metodologických, analytických a štatistických otázok v príspevkoch, jazykí garanti v rámci redakčnej rady časopisu a v odôvodnených prípadoch tiež uznávaní jazykí odborníci vo vzťahu ku gramaticko-štylistickým požiadavkám a jazykovej čistote príspevkov.

Publikácia príspevkov v časopise sa uskutočňuje výhradne bez akéhokoľvek nároku prispievateľov na autorský honorár. Predloženie príspevkov na publikáciu posudzuje redakcia časopisu ako prejav vôle autora, ktorým autori vedome a dobrovoľne súčasne:

- prejavujú svoj súhlas s uverejnením predloženého príspevku v časopise;
- potvrdzujú, že príspevok je ich pôvodným, doposiaľ nepublikovaným dielom;
- potvrdzujú svoj súhlas s uvedením ich pracoviska a kontaktnej e-mailovej adresy v rubrike „Kontakty na autorov“.

Článok III. Recenzné konanie

Posudzovanie zaradenia príspevkov na publikáciu v časopise sa uskutočňuje nezávisle a nestranne na základe obojstranne anonymného recenzného konania zaistovaného členmi redakčnej rady časopisu a v odôvodnených prípadoch tiež uznávanými odborníkmi pôsobiacimi v zodpovedajúcich oblastiach.

Zápis o výsledkoch recenzného konania sa vykonáva a archivuje na štandardizovaných formulároch.

Súhrnnú informáciu o výsledku recenzného konania, spolu s usmernením ohľadom ďalšieho postupu, obdržia predkladatelia príspevkov prostredníctvom e-mailovej odpovede bezodkladne po doručení vyhotovených recenzných posudkov redakcii časopisu a záverečnom posúdení výsledkov recenzného konania redakčnou radou.

Príspevky sa so zodpovedajúcim písomným odôvodnením automaticky zamietajú v prípadoch, pokiaľ:

- ✚ autor príspevku preukázateľne nemá ukončené úplné vysokoškolské vzdelanie, t.j. vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa;
- ✚ príspevok preukázateľne nezodpovedá minimálnym štandardom a štandardným kritériám vedeckej etiky, ktoré sa kladú a sú všeobecne vedeckou verejnosťou a vedeckou obcou uznávané vo vzťahu k príspevkom danej kategórie (štúdie, eseje, recenzie publikácií, informácie alebo správy), či už z hľadiska rozsahu, náplne, metodologických východísk, použitej metodológie, a podobne, ako aj z hľadiska správneho, úplného a vedecky korektného uvádzania všetkých použitých bibliografických odkazov.

Článok IV. Vyhlásenie o prístupí ku kódexom a zásadám publikačnej etiky Komisie pre publikačnú etiku

Časopis v plnej miere uplatňuje a dodržiava kódexy a zásady publikačnej etiky Komisie pre publikačnú etiku (Committee on Publication Ethics COPE) zverejnené na webovej stránke Komisie pre publikačnú etiku <http://publicationethics.org/>. Uvedené zásady a pravidlá publikačnej etiky sú záväzné pre autorov príspevkov, redakčnú radu časopisu, redaktorov a redakciu časopisu, recenzentov príspevkov, ako aj vydavateľa časopisu.

Článok V. Nezávislosť a nestrannosť

Časopis je nezávislým a nestranným medzinárodným vedeckým internetovým periodikom.

Článok VI. Rozhodný právny poriadok

Časopis a všetky s ním súvisiace právne skutočnosti a právne úkony sa riadia právnym poriadkom Slovenskej republiky.

Trnava 31. december 2013

Code of Ethics

Article I. General Provisions

International scientific online journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** (hereinafter only “journal”) is published by the Faculty of Law at Trnava University in Trnava, and it thematically focuses on social relevant interdisciplinary relations on the issues of public law and private law at the national, transnational and international levels connected to the key areas of social science disciplines. The journal’s editorial office resides in premises of the Faculty of Law in Kollárova Street No. 10 in Trnava, Slovakia.

The journal has the nature of a scientific peer-reviewed journal, which is issued in an electronic on-line version regularly four times a year on the official website of the journal <http://sei.iuridica.truni.sk/international-scientific-journal/>. Publication of the contribution texts will be provided exclusively in the bilingual Slovak-English standardized letterhead template of the journal, synchronously in the form of complete versions of individual journal numbers as well as in the form of single authors’ contributions. Publication process follows in corresponding sections on the journal’s official website.

The journal provides a stimulating and inspirational platform for communication both on the professional level and the level of the civic society, as well as for scientific and society-wide beneficial solutions to current legal issues in questions of legal history, theory of law, roman law, canon law, constitutional law, human rights & fundamental freedoms, international law, European law, civil law, economic law & trade law, labour law, social security law, administrative law, environmental law, financial law, intellectual property law, criminal law and criminology, in context of their broadest interdisciplinary interference with areas of social science disciplines, those represent above all international relations, public policy, public administration, psychology, sociology, demography, management and marketing, international economic relations as well as world economy, transnational economies and national economies.

The website of the journal offers the reading public contributions in the common graphical user interface as well as in the blind-friendly interface, both parallel in the Slovak, English as well as German languages. In all those languages the journal’s editorial office provides also feedback communication.

Article II. Responsibility and Publication of Contributions

The journal accepts and publishes exclusively only original, hitherto unpublished contributions written as the own work by authors those are submitting the contributions for publication in the journal. Contributors are scientifically or pedagogically engaged in areas corresponding with the main orientation of the journal and they have completed adequate academic qualification, at least the second degree of academic education.

In accordance with the foregoing provision shall be automatically with the adequate justification rejected contributions those have been provably already published as well as contributions those constitute the merits of plagiarism or of unauthorized, respectively illegal interference with the copyright under the protection of the Copyright Act in force.

Information for authors published on the journal's website is binding. Favouring the foreign languages in contributions is welcome.

Responsibility for compliance with all prerequisites and requirements laid on contributions published in the journal have special supervisors within the journal's editorial board responsible for specific interdisciplinary sections in relation to the scientific aspects of contributions, editor in chief in relation to the formal aspects of contributions, executive editor in relation to the application of methodological, analytical and statistical questions in contributions, language supervisors within the journal's editorial board and in well-founded cases also recognized language experts in relation to the grammar and stylistic requirements and linguistic purity of contributions.

Publication of contributions in the journal is realized exclusively without any contributor's claim for author's fee (royalty). Submission of contributions for publication understands the editorial office of the journal as a manifestation of the will of the authors, through which the authors all at once knowingly and voluntarily:

- express their own agreement with publication of submitted contribution in the journal;
- declare that the contribution presents their original, hitherto unpublished work;
- declare their own agreement with specifying their workplace and contact e-mail address in the section "Authors' Contact List".

Article III. Review Procedure

Reviewing the contributions for publication in the journal follows with a mutually anonymous (double-blind) review procedure realized independently and impartially by members of journal's editorial board and in well-founded cases also by recognized experts working in corresponding areas.

Report on results of the review procedure is made and archived on standardized forms.

Comprehensive information on results of the review procedure, together with guidance on how to proceed with submitted contributions, will contribution's submitters receive through an e-mail answer immediately after receiving the reviewers' written opinions by the journal's editorial office and final judging the results of the review procedure by the editorial board.

Contributions will be with adequate written justification automatically rejected in cases, if:

- ✚ the contributor hasn't provably completed the entire university education, i.e. the academic qualification of the second degree;
- ✚ contribution provably doesn't comply with the minimum standards and standard criteria of scientific ethics, which are imposed and generally respected by the scientific public and scientific community in relation to contributions of the given category (studies, essays, reviews on publications, information or reports), whether in terms of extent, content, methodological assumptions, applied methodology and similarly, or in terms of a proper, complete and scientifically correct indicating all the bibliographic references.

Article IV. Declaration of Accession to Codes and Principles of Publication Ethics of the Committee on Publication Ethics

The journal fully exercises and observes codes and principles of publication ethics of the Committee on Publication Ethics COPE published on the website of the Committee on Publication Ethics <http://publicationethics.org/>. Listed principles and guidelines of publication ethics are binding for contributors, journal's editorial board, journal's editors and editorial office, contribution reviewers as well as journal's publisher.

Article V. Independence and Impartiality

The journal is an independent and impartial international scientific online journal.

Article VI. Determining Law

The journal and all the related legal facts and legal actions are governed by the law of the Slovak Republic.

Trnava, Slovakia, December 31st, 2013

SOCIETAS ET IVRISPRUDENTIA

SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA

Medzinárodný internetový vedecký časopis zameraný na právne otázky v interdisciplinárnych súvislostiach **International Scientific Online Journal for the Study of Legal Issues in the Interdisciplinary Context**

Vydáva: Právnická fakulta Trnavská univerzita v Trnave Slovenská republika Issued by: Faculty of Law Trnava University in Trnava Slovak Republic

Vychádza štvrťročne 2015, ročník III. Issued Quarterly 2015, Volume III.

URL časopisu: <http://sei.iuridica.truni.sk> Journal's URL: <http://sei.iuridica.truni.sk>

Poštová adresa redakcie: Kollárova 10 917 01 Trnava Slovenská republika Editorial Office Postal Address: Kollárova 10 917 01 Trnava Slovak Republic

E-mailová adresa redakcie: sei.journal@gmail.com Editorial Office E-mail Address: sei.journal@gmail.com

Hlavný redaktor: Ing. Jana Koprlová, PhD. Editor in Chief: Ing. Jana Koprlová, PhD.

Výkonný redaktor: Ing. Jana Koprlová, PhD. Executive Editor: Ing. Jana Koprlová, PhD.

© Právnická fakulta Trnavská univerzita v Trnave Slovenská republika © Faculty of Law Trnava University in Trnava Slovak Republic

ISSN 1339-5467